

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Arkeologihistoria som historia och som arkeologi

Studier i arkeologins egenhistorier

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

1001024915

J

Anders Gustafsson

Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet
Gotarc Series B. Archaeological Theses 17

Centralbiblioteket

ÖM

J

01/

37

GOTARC

SERIES B. GOTHENBURG ARCHAEOLOGICAL THESES NO 17

Arkeologihistoria som historia och som arkeologi

Studier i arkeologins egenhistorier

av

Anders Gustafsson

Akademisk avhandling
som med vederbörligt tillstånd av
Humanistiska fakultetsnämnden vid Göteborgs universitet
för avläggande av filosofie doktorsexamen
framlägges till offentlig granskning
onsdagen den 23 maj 2001, kl 10.00, i sal 219 vid
Institutionen för arkeologi, Olof Wijksgatan 6.

Opponent

Professor Evert Baudou, Umeå

Betygsnämnd

Docent Mats Burström, Riksantikvarieämbetet, Stockholm
Professor Kristian Kristiansen, Inst. för arkeologi, Göteborg
Docent Ingemar Nilsson, Inst. för idéhistoria och vetenskapsteori, Göteborg

Ordförande

Professor Jarl Nordbladh, Inst. för arkeologi, Göteborg

Abstract

Gustafsson, Anders. 2001: *Arkeologihistoria som historia och som arkeologi. Studier i arkeologins egenhistorier. (The history of archaeology as history and as archaeology. Studies in the histories of archaeology)*. In Swedish with an English summary.

The main objective of this thesis is to contribute to the understanding of a central part of our archaeological practice - the ubiquitous historical accounts of our own scientific work. More specifically, the purposes of the thesis can be summarised as follows:

1) To present and discuss a set of key concepts related to the historiography of science, especially those relevant to disciplinary history. The concepts are mainly drawn from the field of science studies.

2) To analyse different forms in which the history of archaeology is practised, discuss various arguments for its utility, and show how some central historiographical problems have been debated in this field. Concepts such as Whig history, internalism, externalism and the legitimisation of interests are focused.

3) To exemplify and illustrate the problems discussed through an analysis of three classic histories of archaeology.

A central point in the thesis is that the histories of archaeology are diverse. Hence we need to discuss the intellectual foundations of different types of such histories. In order to do so, the field is divided into two general parts, 'the history of archaeology in the form of archaeology' and 'the history of archaeology in the form of history.'

The latter term is used to describe studies with the explicit aim of contributing to the history of archaeology, such as biographies and general surveys.

The former term refers to texts which are not intended to add to our historical knowledge, but which nevertheless contain information that is historically relevant. This genre comprises the kind of introductory research history found in academic texts, as well as other instances in which history is used to support the introduction of new theories and/or the promotion of some specific research tradition. Historiographically, it is argued, these two types of history of archaeology are fundamentally different.

In the first case a symmetrical perspective ought to be adopted, which means that analysts should avoid committing themselves to any view whatsoever regarding the validity of the knowledge claims investigated. This position is known as methodological relativism.

In the second case, it should be accepted that historical accounts constitute a resource in the doing of science, making up one of the tools in our methodological toolbox. The asymmetry and Whiggishness of this genre is justifiable indeed inevitable. Crucially, however, this kind of history - history of archaeology in the form of archaeology, or archaeology in the guise of history - must not be claimed to constitute history proper.

Keywords: History of archaeology, historiography, legitimisation, internalism, externalism, contextualism, constructivism, Whig history, symmetry, methodological relativism, Glyn Daniel, Ole Klindt-Jensen, Bruce G Trigger.

English revised by Neil Tomkinson

GOTARC Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 17

ISSN 02-82-6860
ISBN 91-85952-57-5

GOTARC. SERIES B. GOTHENBURG ARCHAEOLOGICAL THESES No 17

Arkeologihistoria som historia och som arkeologi

Studier i arkeologins egenhistorier

Anders Gustafsson

GÖTEBORG UNIVERSITY
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY
2001

Arkeologihistoria som historia
och som arkeologi

Studier i arkeologins egenhistorier

GOTARC Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 17

Doktorsavhandling
Göteborgs universitet
Institutionen för arkeologi
Box 200, SE 405 30 Göteborg

ISSN 0282-6860
ISBN 91-85952-57-5

© Anders Gustafsson och Institutionen
för arkeologi, Göteborgs universitet

Layout
Anders Gustafsson

Typsnitt
Book Antiqua, Times New Roman samt Garamond

Tryckt och bunden av
Novum Grafiska AB
Göteborg 2001, 400 ex.

Citaten på omstående sida är hämtade från:
Salman Rushdie *Shame* (1983:71, Jonathan Cape, London) samt
Harry Collins: 'Hit or myth'. Artikel i *New Scientist*, 12 september 1998, sid 39.

Till Pia, Amanda och Petter

*"... every story one chooses to tell is a kind of censorship,
it prevents the telling of other tales..."*

Salman Rushdie 1983

*"The odd thing is that among the confused consumers of scientific myths are
scientists themselves, who base their expectations of themselves on a past
populated with heroes capable of creating decisive proofs and and
certainties that approach the status of mystical revelation.
Pity the new PhD student carrying such a burden."*

Harry Collins 1998

Innehåll

Förord	7
1. Inledning	9
Problemfältet	11
<i>Arkeologihistoria</i>	11
<i>Arkeologins egenhistorier</i>	12
Avisiker och överväganden	14
<i>Syfte</i>	14
<i>Allmänna vägval och uteslutningar</i>	14
<i>Studiens arkeologiska relevans</i>	17
Noter	20
2. Om vetenskapshistoriografi	21
Vetenskaps- och disciplinhistoria	21
<i>Vetenskapshistoria</i>	22
<i>Disciplinhistoria</i>	30
Internalism – Externalism... och bortom	36
<i>Vetenskapens autonomi? Internalism</i>	36
<i>Social kontamination? Externalism</i>	40
<i>Internalism eller externalism?</i>	44
<i>Begreppet kontextualism</i>	47
<i>Vetenskapssociologiska ansatser</i>	49
Problemet med anakronismer	57
<i>Att skriva historia baklänges – begreppet whighistoria</i>	58
<i>Problemnynansering</i>	63
Noter	70
3. Kring arkeologins historier	73
Om arkeologihistoriens nytta och historiografi	73
<i>Några artikulerade nyttoaspekter</i>	73
<i>Historiografiska diskussioner</i>	83
Arkeologihistoria som historia	100
Arkeologihistoria som arkeologi	103
<i>Hantverket: Bakgrunder och referensuniversum</i>	105
<i>Pedagogiken: Ämnesintroducerande arkeologihistoria</i>	111
<i>Politiken: Historien som markör i arkeologiska tidskrifter</i>	118
Noter	121

4. Arkeologihistoria som historia – en analys av tre översiktsverk	125
Bakgrund och allmän analys	125
Översiktsverket som genre	125
Recensioner	131
Ramverket: Varför och hur?	143
Exempel på uteslutningar och perspektivförankringar	147
När börjar och slutar arkeologihistorien?	152
Det framåtblickande perspektivet – om whighistoria och internalism	158
Framåtblick och dikotomisering	159
Subjekt och observation – Thomsen och treperiodsystemet	167
Externalistiska resonemang	174
Arkeologins framväxt I: Sociala och idémässiga kopplingar	175
Arkeologins framväxt II: Utvecklingen inom geologi och biologi ..	177
Summering – internt, externt och symmetriskt	180
Noter	184
5. Coda	189
Positionering och framåtblick	189
Historiografi och nytta	189
Arkeologin, arkeologihistorier och framtiden	196
English summary	201
Referenser	209

Förord

---

*"Well, man created the cardboard box to sleep in it.
And man converted the newspaper to a blanket.
Well, you have to admit that he's come a long way
since swinging about in the trees."*

Colin Moulding 1991

OM MAN REDAN HÄR SKULLE kosta på sig att odla negativ självkritik skulle man kunna säga att föreliggande avhandling är en produkt av min totala oförmåga att begränsa ett problem. Delar av det som skulle bli fem, kanske tio sidor introducerande text i mitt arkeologihistoriska avhandlingsarbete kring stenåldersforskningen i Bohuslän kom till slut att utgöra själva avhandlingen.

Så här i backspegeln är det dock lätt att konstatera att avhandlingen trots allt är ett resultat av det som alltid egentligen fascinerat mig: Det förflutna och hur olika former av argumentation egentligen ser ut under ytan. Den lärdom jag kan dra av detta är att man ibland måste ta en omväg för att nå det uppenbara.

Denna omväg resulterade bland annat i publicerandet av en licentiatuppsats 1996 med den något knöliga titeln *Arkeologins egna historier. Reflexioner kring arkeologihistoria, dess historiografi och användningar*. Uppsatsen ingår som en väsentlig del i föreliggande text (särskilt kapitel två och tre), men är omarbetad, utökad och omdisponerad. Föreliggande avhandling skall dock uppfattas som ett självständigt arbete.

Att skapa nya problem av det invanda, det allmänt accepterade, har varit min huvudhandledare professor Jarl Nordbladhs särskilda signum. Ibland har denna förmåga lett till förvirring hos undertecknad, men eftersom jag tror att förvirringen utgör reflexionens förstadium är jag också djupt tacksam för de intellektuella berg- och dalbanefärder som Jarl har tagit mig med på.

Docent Ingemar Bohlin, Avdelningen för humanteknologi och vetenskapsstudier vid Göteborgs universitet, har fungerat som min externa handledare och lagt ned ett stort och många gånger otacksamt arbete på att få mig att förstå vetenskapshistoriens och vetenskapsteoriens finmekanik. Vi har dock inte alltid varit överens om var gränsen mellan vetenskapsteoretisk insikt och arkeologisk utsikt skall gå. Gränslinjebestämningen gjordes dock till slut av mig själv, varför jag också får stå mitt kast i detta hänseende.

Docent Mats Burström gjorde ett bra jobb som opponent vid ventileringen av min licentiatuppsats 1996. Några frågetecken kunde rätas ut, andra tillkom - precis som det skall vara alltså. En del av det som då diskuterades har inarbetats i föreliggande text, annat har fördunstat. Mats var - till min oförställda lättnad - inte heller så elak som ryktet förmälde!

Tack också till FD Tore Artelius, FD Elisabeth Arwill-Nordbladh, FD Lise Bender-Jørgensen, FD Per Cornell, intendent Eva Englund, FL Åsa Gillberg, FD Tove Hjørungdal, FD Håkan Karlsson, professor Kristian Kristiansen samt FK Susana Sjödin som alla har läst och kommenterat texten i olika stadier. Jag har inte alltid följt era goda råd. Tack till FM Anna Aulin för hjälp med inscanning av bilder och annat praktiskt.

Min uppskattning också till Stiftelsen Lars Hiertas Minne för stipendiering i arbetets slutskede.

Andra viktiga personer i såväl min arkeologiska som allmänna bildningsgång har varit Tomas Andersson, Harald Jacobsen, Ove Olstad, min far Gunnar Gustafsson. Utan er hade jag varit mindre klok, men, vilket jag också kommer att hävda i avhandlingen, rätt mycket här i världen är ju relativt ...

*Tegneby-Stala, Orust
den 9 april 2001*

Kapitel 1

Inledning

"One, two, three, four, one, two..."

George Harrison 1966

NÄR BÖRJAR EGENTLIGEN SAMTIDEN? Svaret är inte så enkelt som det vid en första anblick kan tyckas – särskilt inte om man väljer att ställa frågan utifrån ett vetenskapshistoriskt perspektiv. En vetenskaplig ikon som Charles Darwin kan exempelvis för många biologer framstå som en högst levande samtalspartner, medan levande kollegors resultat avfärdas som vetenskapliga återvändsgränder – de förpassas till historien.

Ur ett annat perspektiv än det rent vetenskapshistoriska har den norske antropologen Thomas Hylland Eriksen pekat på det faktum att det är en försvinnande liten del av alla händelser som ägt rum i det förflutna som tematiseras. Ur den kakofoni av motsägelsefulla och mångtydiga skeenden som historien inrymmer, väljer vi endast ut ett litet fåtal som skänker mening och sammanhang i samtiden (1996:114). Jag menar att denna generella karakteristik i väsentliga delar också överensstämmer med hur vetenskapsmän använder sina egna historier för att begripliggöra sitt vetenskapande och formera sina ståndpunkter och vetenskapliga världsbilder. Vetenskapshistorien framstår i denna ljussättning inte bara som ett kronologiskt distanserat och neutralt objekt, utan i lika hög grad som en ständigt närvarande och aktuell samtidsresurs på olika nivåer i forskarsamhället. Det är från dessa antaganden denna text utgår.

De senaste två decennierna har vi bevittnat ett ökande intresse för arkeologins historia. Sett från en vetenskapsteoretisk utgångspunkt skulle man därför kanske kunna hävda att vi bevittnar en

arkeologisk identitetskris som tar sig uttryck i ett ökat intresse för historiska och filosofiska grundfrågor. Detta skulle då besanna Thomas S Kuhns tes om att ett ökat intresse för dessa problem är ett av de första tecknen på ett krackelerande paradigm (Kuhn 1970:87-88). Men man kan också hävda att en kritisk historieskrivning är ett tecken på en vetenskaps mognad och dessutom en absolut förutsättning för dess vidare utveckling (McVicar 1984:4-5). Eller, för att gå ännu längre, att intresset för den egna disciplinens historia inte bara är kännetecknande för de humanistiska vetenskaperna, utan i själva verket utgör en del av deras verkliga kärna (Lepenies & Weingart 1983:xv).

Utifrån en mer arkeologisk referensram har det ofta hävdats att det ökande intresset emanerar från de postmoderna strömningar som i närmare två decennier har influerat delar av arkeologin. Här betonas som bekant bland annat den sociala kontextens betydelse för de arkeologiska tolkningarna – något som ju tacksamt har låtit sig illustreras via historiska exempel. Detta uttalat historiska intresse har också sagts stå i kontrast till den processuella arkeologins antihistoriska inriktning och den traditionella, positivistiska arkeologins motvilja att problematisera en empiri som uppfattades som oavhängig tid och rum. Bruce G Trigger ger dock uttryck för en i mitt tycke befogad skepsis mot ovanstående förklaring genom att peka på det faktum att det fanns ett arkeologihistoriskt intresse redan innan det postprocessuella genombrottet (1994:114-115). En del av svaret måste därför troligen också sökas i att arkeologin nu nått en viss ålder, storlek och organisationsgrad, ett slags kritisk massa, som gör att ämnets egenhistoria upplevs som relevant i allt högre grad. Historieskrivningen fungerar i detta sammanhang som en viktig faktor i identitetsskapandet för arkeologin som helhet, men också som definitionsinstrument för olika forskningstraditioner inom det arkeologiska forskningsfältet.

Vilka orsakerna till den ökande uppmärksamheten än är, kan man konstatera att jämfört med många andra vetenskaper har arkeologernas intresse för den egna vetenskapens historia trots allt

ännu inte nått den nivå som står att finna i vissa andra vetenskaper. Inom psykologi, fysik, kemi, biologi, geologi och paleontologi är studier i den egna vetenskapens historia, liksom för dess filosofi och vetenskapssociologi fortfarande vanligare än inom arkeologin (Murray 1989:57).

Det ökande intresset för arkeologihistoria har inte bara resulterat i ett ökat antal publikationer av ett mer konventionellt slag, utan också i fler skrifter orienterade mot mer historiografiska grundproblem.¹ Gemensamt för den sistnämnda kategorin, är att de på ett eller annat sätt grupperar sig runt en kritik av de konventionella, ofta äldre, arkeologihistoriska arbeten som många gånger beskrivs som teoretiskt och metodologiskt aningslösa. Även om dessa försök till att problematisera historieskrivandet än så länge befinner sig i en minoritet i publikationsfloran, så innebär de icke desto mindre en viktig vitalisering av ett tidigare försummat problemområde.

Intresset för den arkeologiska historieskrivningens teoretiska och metodologiska problem tycks ha förstärkts ytterligare de sista åren, inte minst i Skandinavien och kanske särskilt i Sverige (Baudou 1997, 1998a, 1998b och efterföljande diskussion; Gillberg 1998, 1999; Jensen, O 1999; Sørensen 1999:134 och där anförd litteratur).

*

Problemfältet

Arkeologihistoria

Ovanstående trendbeskrivning till trots så har jag länge förvånats över det faktum att så många arkeologihistoriskt verksamma

arkeologer tycks ha varit och i viss mån fortfarande är så ointresserade vad gäller grundläggande historiografiska problem.

Samma arkeologer som vid behandlingen av ett arkeologiskt material normalt skulle inleda med att diskutera metoder och källkritik, tycks, när de ikläder sig arkeologihistorikerns roll, glömma att det också i den verksamheten existerar en mängd överväganden av både teoretisk och metodologisk natur. Kort sagt: Arkeologerna har tenderat att vara förvånande ahistoriska - oarkeologiska - vad gäller den egna historieskrivningen. Arkeologihistoria har därför många gånger bedrivits som ett slags mekanisk utgrävningsverksamhet, där det har gällt att blottlägga mönster och skeenden som bara existerar i en given variant, som ett absolut *något* som väntar på att bli upptäckt och inplacerat i sitt rätta sammanhang. Kunskapen tillväxer ofta till synes helt oproblematiskt och pekar på ett närmast magiskt sätt fram mot de resultat och ståndpunkter som gäller i dagens forskning. Huvuddelen av de fram till idag publicerade arkeologihistoriska arbetena framstår därför främst som ett slags upptäcktskrönikor, snarare än som uttryck för historisk forskning.

Det vore dock fel att på ovanstående grunder underkänna all tidigare arkeologihistoria och dess betydelse för arkeologin. Man kan inte bortse från att även den mest upptäcktsfokuserade historieskrivning kan vara intressant i sig, att den fungerar som historia inom sina egna ramar. Likafullt vill jag hävda att det är av stor vikt att i en arkeologihistorisk kontext lyfta fram begrepp och perspektiv som under många decennier har spelat centrala roller i olika vetenskapshistoriska diskussioner. En arkeologihistoria med någon form av vidare historiskt anspråk kan, kort sagt, inte i längden bedrivas i ett idémässigt och teoretiskt vakuum.

Arkeologins egenhistorier

Ovanstående resonemang kan främst sägas spegla en sida av den arkeologiska historieskrivningen; den som uppfattas som ett eget forskningsfält - det som Du och jag igenkänner som arkeologi-

historia. Den är lätt identifierbar, framförallt via olika typer av översiktsverk och forskarbiografier, och här finns alltid en mer eller mindre uttalad historisk ambition. Den utgör därmed – menar jag – arkeologihistoriens *historiska* sida; en arkeologihistoria som historia.

I detta arbete kommer jag emellertid att ytterligare vidga den arkeologihistoriska diskussionsbasen. Detta sker genom att jag till fenomenet också räknar de mer rudimentära historieuttryck som ingår som en viktig del av retoriken i arkeologisk praxis. Som exempel kan här nämnas forskningshistoriska inledningar, hur man väljer retoriska anfallsmål ur historien i sin argumentation och hur fragment ur arkeologihistorien används som aktiva initieringsinstrument i arkeologisk utbildning. Dessa uttryck kan sägas utgöra arkeologihistoriens *arkeologiska* sida; en arkeologihistoria som arkeologi. Det är emellertid viktigt att påpeka att dessa två former av arkeologihistoria inte är artschilda, utan att de istället kan sägas befinna sig i var sin ytterkant av en gradering som inte har några absoluta hållpunkter. Kategorierna skall således uppfattas som analytiska idealtyper – inte som fixerade storheter.

Avsikten med ovanstående arrondering av det arkeologihistoriska landskapet blir därmed att visa på att arkeologins historia inte – lika lite som någon annan historia – är något digitalt avgränsbart objekt. Det finns med detta synsätt alltså ingen reell möjlighet att sätta fingret på den punkt där arkeologihistorien slutar och samtidsarkeologin börjar – den är inte ett från oss avskilt stratum. Därmed kan historien och historieanvändningen problematiseras mer aktivt och jag hoppas att därigenom kunna bidra till initierandet av en form av arkeologisk självreflexion och öppna för frågor kring vår egen användning av olika former av historia.

Avsikter och överväganden

Syfte

Mot bakgrund av ovanstående resonemang kan så avhandlingens syfte kort formuleras i tre punkter. Syftet är:

- Att presentera och diskutera några centrala vetenskapshistoriografiska problemområden, relevanta för arkeologihistoria. Detta sker primärt med utgångspunkt tagen i litteratur hämtad från olika former av vetenskapsstudier².
- Att problematisera olika former av arkeologisk historieskrivning genom att diskutera uttalade nyttoaspekter och historiografiska problem. I samband med detta kommer jag också att diskutera några av den arkeologiska historieskrivningens legitimerande funktioner.
- Att via diskussioner kring olika former av arkeologihistoria tydliggöra och fördjupa resonemangen i punkterna ovan.

Den grundläggande utgångspunkten är att syftets utformning och genomförande skall kunna bidra till en djupare förståelse av en central del av arkeologisk praxis – de ständigt närvarande historierna om vårt eget vetenskapande.

Allmänna vägval och utslutningar

Den många gånger frånvarande diskussionen av grundläggande teoretiska antaganden inom det arkeologihistoriska området utgör alltså en av utgångspunkterna i denna avhandling. Detta motiveerar att jag försöker ge en bredare skildring av ett diskussionsfält som primärt hör hemma inom vetenskapsstudier. Inom detta problemfält har jag själv endast relativt översiktliga kunskaper, något som omedelbart medför två risker. Den ena är att jag på ett eller annat sätt missförstår eller förvanskar de begrepp jag an-

vänder mig av som utgångspunkter och kontrastgivare. Den andra är att jag förenklar dem så mycket att de förlorar sitt innehåll, sin betydelse. I navigerandet mellan dessa två blindskär väljer jag att styra närmast det senaste, förenklingen. Jag vill med detta kursval försöka visa att man även via införandet av tämligen översiktliga begrepp och diskussioner från andra discipliner kan skapa fruktbara spänningsfält och därmed belysa problemområden på delvis nya sätt inom den egna disciplinen.

En avhandlingens omfattning tvingar till uteslutningar. Jag väljer därför att primärt röra mig i ett referensuniversum präglat av en i vid mening angloamerikansk forskningstradition. Inom det vetenskapsteoretiska och vetenskapshistoriska forskningsområdet finns en klar dominans av texter härifrån. Mina referenser till den kontinentala forskningen inom dessa och anslutande områden blir därmed få - jag kommer därför endast att marginellt tangera de i och för sig mycket intressanta utgångspunkter som exempelvis Michel Foucault har i sitt arbete (främst 1966 och 1969). Detta gäller också Hans-Georg Gadamers fruktbara diskussioner kring begreppet verkningshistoria i arbetet *Wahrheit und Methode* (1960), diskussioner som möjligen hade kunnat överföras också till det vetenskapshistoriska fältet.³

Härtill skall läggas det faktum att begreppsvärldarna inte är helt kompatibla och att den angloamerikanska diskussionen inom detta område faktiskt är mindre refererad i aktuell arkeologisk teoretisk diskussion än vad den kontinentala är. Alltså: den som söker efter begrepp som diskurs, epistem, projekt och "den andre" i föreliggande text kommer i allmänhet att söka förgäves.

Avhandlingens empiriska bas, belägen främst i dess fjärde kapitel, utgörs av publicerade arkeologiska texter. Dessa texter är utpräglade manifesta uttryck; dvs de är skrivna för att övertyga eller bemöta påstående gjorda av andra arkeologer.⁴ Den manifesta nivån utgör dock i det här fallet endast den argumentationsmässiga ytan; vad som främst är intressant i detta sammanhang är texternas latent historigrafiska positioneringar och funktioner. Det faktum att dessa texter ingår i en väl definierad kontext - det

akademiska samtalet - och därmed kan sägas utgöra ryggraden i varje vetenskaplig disciplin motiverar i hög grad också en närmare analys av dem. Detta innebär emellertid inte att de utgör det enda möjliga analysmaterialet. Vid sidan om texterna finns ett rikt, mångfasetterat och viktigt studiefält som exempelvis inbegriper arkeologernas orala historier, bildanvändning och traderingar av det arkeologiska fälthantverket. En undersökning av även dessa skulle dock fordra helt andra metoder (exempelvis intervjuer) och skulle därmed komma att spränga alla rimliga ramar för avhandlingen. Jag avstår därför från detta.

Här vill jag också framhålla att jag är fullt medveten om att jag inte är den förste att i arkeologihistoriska sammanhang aktualisera några av de begrepp som introduceras i avhandlingens andra kapitel.⁵ Det är emellertid min uppfattning att begreppen, och den problematik de representerar, alltför ofta reducerats till polemiska avstamp för en mer generell kritik av tidigare skriven arkeologihistoria. Denna väsentliga diskussion har alltför tidigt vänts ryggen och jag menar därför att det arkeologihistoriska forskningsfältet har att vinna på en fördjupning och problematisering av denna.

Avhandlingen är disponerad på följande sätt: Efter inledningen följer en genomgång av en serie grundläggande begrepp och diskussionsfält hemmahörande inom det, i vid mening, vetenskapshistoriska området. Sedan följer en diskussion kring arkeologihistoriens nytta och teori samt ett försök att precisera arkeologihistoriens historiska respektive arkeologiska sidor. Här fokuseras diskussionen framförallt kring dessa historiers oartikulerade funktioner, dvs olika former av legitimering. I en fallstudie - avhandlingens fjärde kapitel - analyseras sedan olika uttryck för arkeologihistoria som historia. Avhandlingen avslutas sedan med ett konkluderande kapitel. Noter följer efter varje kapitel.

Studiens arkeologiska relevans

Historikern Curtis M Hinsley har hävdad att det arkeologiska vetenskapandet i somliga delar kan jämföras med myter och historieberättande - narrationer - och därmed att arkeologihistoria utgör en metanarration, dvs en berättelse om berättarna (1989:80). En ståndpunkt som är likartad ger filosofen Lester Embree uttryck för när han definierar begreppet metaarkeologi som det kritiska reflekterandet över vetenskapen arkeologi (1992:3). Han gör i detta sammanhang en distinktion mellan arkeologisk metaarkeologi och filosofisk metaarkeologi, där den första bedrivs inifrån, av arkeologer, och den andra utifrån, av filosofer. Arkeologihistoria framhålls här som en viktig och sannolikt växande del av den arkeologiska metaarkeologin (ibid:43, 47).

Föreliggande arbete har inte som huvudsaklig målsättning att bedriva arkeologihistoria - även om detta naturligtvis inte kan undvikas, givet min behandling av problemfältet - utan istället ligger tyngdpunkten på ett kommenterande av fenomenet. Betraktat i ljuset av Hinsleys resonemang ovan skulle detta innebära att jag i det följande kommer att berätta en berättelse om berättelserna om berättarna, eller, med Embrees utgångspunkt, att jag bedriver en arkeologisk metametaarkeologi! Frågan blir då om detta överhuvudtaget kan sägas ha någon relevans för det arkeologiska forskningsfältet, eller om vi avlägsnat oss så långt ifrån arkeologins kärna att problemfältet har upphört att vara en del av arkeologin, eller i varje fall en möjlig resurs för disciplinen?

Kritiker finns naturligtvis. Redan i ett kommenterande av metaarkeologiska ansatser finns det de som tycker att det gått för långt. Thomas B Larsson menar exempelvis i en kritisk passus att arkeologerna förlorat: "... fotfästet i det förflutna till förmån för /.../ studier av sig själva..." (Larsson 1989:17). Om man bortser från Larssons filosofiskt något udda uppfattning om att en arkeolog kan ha sitt fotfäste i det förflutna, är det naturligtvis så att den vanligaste utgångspunkten när man skall definiera arkeologins forskningsfält, dess kärna, är att man på olika sätt framhåller studiet av de materiella lämningarna som det primära.⁶

Ur ett konkret och disciplinärt perspektiv är det också svårt att protestera mot denna klassificering. Arkeologin – sådan den framträder i både inom- och utomvetenskapliga sammanhang – befattar sig onekligen i hög grad med tolkningar av materiella lämningar.

Lyfter man däremot frågan till ett mer generellt plan låter den sig däremot problematiseras på ett annat sätt: Är exempelvis arkeologin en humanistisk vetenskap? Nej, har somliga sagt, arkeologin använder sig i så stor utsträckning av naturvetenskapliga metoder att den i själva verket har utvecklats till en naturvetenskap själv (Rausing 1971, opaginerat förord).⁷ Liknande ståndpunkter finns också mer eller mindre uttalade hos representanter för processuell arkeologi (se exempelvis Watson, LeBlanc & Redman 1971). Andra traditioner har placerat in arkeologin i så skiftande fakulteter som samhällsvetenskap, teologi och juridik (Moberg 1978:217).

Själv är jag dock enig med Carl Axel Moberg och många andra som menar att arkeologin trots allt är en humanistisk vetenskap. Som en sådan är också dess primära studieobjekt människan, en sentens som leder mig till den föga originella slutsatsen att vi arkeologer är människor som studerar människor, dvs oss själva. Den naturliga följderna av denna insikt blir därför att vi inte heller kan utesluta oss själva från vårt eget studieområde. Det blir med detta synsätt i högsta grad relevant för arkeologin att också studera de samtida teoretiska och ideologiska förutsättningarna för vår egen kunskapsproduktion. Alltså: Ett ämnes problem är alltid större än dess kärna.

I denna avhandling utgår jag alltså från det grundläggande postulatet att arkeologihistoria på skilda nivåer betyder något för arkeologin – som instrument för olika former av självförståelse men också som en aktiv, men sällan artikulerad, komponent i olika typer av legitimitetssträvanden. Olika varianter av arkeologisk historieskrivning medverkar därför ständigt och aktivt till att forma vår bild av arkeologin som vetenskap, av oss själva, och givetvis också i förlängningen de bilder av förhistorien som

arkeologerna förmedlar. Denna utgångspunkt leder i sin tur till slutsatsen att det också är relevant att studera olika aspekter av hur arkeologihistoria skrivs och, i en vidare mening, brukas som legitimeringsinstrument i den arkeologiska vardagen.

Jag vill med ovanstående resonemang i bagaget vända mig mot en uppfattning som ibland tycks uttrycka att arkeologins kärna, dess disciplinära innehåll, kan fångas i en skrift, i ett arbete utfört av en enskild forskare. Om ett sådant synsätt skulle få råda skulle det få absurda konsekvenser för ett ämnes utveckling, eftersom det i sig skulle innefatta ett ständigt retrospektivt definierande av ämnets kärna.⁸ Jag skulle snarare vilja hävda att arkeologin främst manifesterar sig som det spänningsfält i form av diskussioner och polemik som existerar mellan olika arkeologier, arkeologer och andra övriga forskningsområden som för stunden upplevs som relevanta för arkeologin.

Det är där ett sådant spänningsfält etablerats vi finner arkeologin – inte nödvändigtvis i den enskilde forskarens arbete. Detta synsätt betonar sålunda disciplinen arkeologi som en ständigt pågående kollektiv process vars innehåll är under ständig förhandling.

Det är också i denna förhandling föreliggande inlägg görs.

*

Noter

---

¹ Jag använder mig här och i fortsättningen av begreppet historiografi definierat som de principer som vägleder historieskrivandet. I engelskan beskriver termen oftast historieskrivningens och historieforskningen produkter (Odén 1992:22).

² Begreppet vetenskapsstudier används här som en samlingsbeteckning för studier i såväl vetenskapshistoria, vetenskapsteori som vetenskapssociologi. Begreppet sammanfaller här med engelskans *Science Studies*. Oftare än att termen står för sig själv ingår den emellertid som en del i den ännu större familjen av teknik- och vetenskapsstudier, engelskans *Science and Technology Studies*, *STS* (se bl a Jasanoff *et al* 1995).

³ För en arkeologihistoria med Foucault som utgångspunkt, se bl a Asgeir Svestad (1993, 1995). Bjørnar Olsen har också använt sig av begreppet verkningshistoria i en artikel (Olsen 1991).

⁴ Sven-Eric Liedman använder sig av begreppen manifest och latent ideologi i sitt omfångsrika verk *Motsatsernas spel* som utkom 1977.

⁵ Se t ex Fahnestock 1984:8; McVicar 1984:2-3; Murray 1999b; Sørensen 1984:38-39; Meltzer 1989:17-19 och Pinsky 1989b:89-90.

⁶ Här finns naturligtvis en uppsjö av exempel. Från en svensk horisont kan nämnas t ex Burström 1989:18-19; Welinder 1993a:7; Magnusson Staaf 1994:2.

⁷ Betecknande nog ändrade Rausing första utgåvans titel från *Arkeologin och naturvetenskaperna* (1958) till *Arkeologi som naturvetenskap* i den andra (1971, min understrykning).

⁸ Jag förnekar dock inte på något vis att sådana hävdanden inte existerar. Tvärtom utgör de ett markant inslag i den arkeologiska retoriken.

Kapitel 2

Om vetenskapshistoriografi

"Science friction burns my fingers ..."

Andy Partridge 1978

HÄR FÖLJER EN PRESENTATION AV och diskussion kring några fundamentala begrepp och problemområden inom det vetenskapshistoriska forskningsfältet. Denna genomgång anser jag vara betydelsefull av två skäl. Dels har den ett arkeologihistoriskt egenvärde i så motto att den kan sägas utgöra en slags introducerande text till ett centralt men av arkeologihistoriker ofta förbisett problemkomplex. Dels utgör den en central bakgrund till de diskussioner som förs i de följande kapitlen

Vetenskaps- och disciplinhistoria

I detta avsnitt kommer jag att kort presentera delar av det vetenskapshistoriska forskningsfältet och däribland den del som kallas disciplinhistoria. En distinktion mellan dessa verksamhetsfält har formulerats som att disciplinhistoria är produkten av intresset för *vetenskapernas* historia i motsats till *vetenskapshistoria* (Nilsson 1984:126). I det förra fallet alltså ett intresse för de enskilda vetenskapernas framväxt, i det senare fokuseras uppmärksamheten primärt mot fenomenet vetenskapandet som sådant, illustrerat med exempel hämtade från olika vetenskaper.

För mitt vidkommande är dock denna typ av distinktion alltför allmänt formulerad. Detta eftersom ett av mina syften är att diskutera några av de legitimerande funktioner som vissa former av historieskrivning fyller i vårt eget forskarsamhälle. Jag in-

skränker därför ovanstående mer generella karakteristik genom att till denna också tillfoga att disciplinhistoria skall *vara producerad av och primärt adresserad till utövare av den egna disciplinen*.

Eftersom disciplinhistoria brukar ses som en del av det vetenskapshistoriska forskningsfältet - oavsett vilken definition av de två ovan man väljer att utgå från - innebär detta att ett flertal generella problemområden kan sägas vara gemensamma. Detta gäller exempelvis de diskussioner som jag redogör för nedan kring nyttoaspekter och olika förhållningssätt till vetenskapshistoriografi.

Jag kommer endast att i begränsad omfattning redogöra för forskningsfältets historiska utveckling,¹ utan istället inrikta mig på att försöka avgränsa och karakterisera vissa problemområden. En fördjupning av några av de centrala diskussionspunkterna och deras historiska bakgrund kommer dock att ges i de därpå följande avsnitten.

Vetenskapshistoria

En mycket vid definition av begreppet vetenskapshistoria utgår från att den har som mål att undersöka vetenskapens historiska utveckling samt dess samband med världsbild och samhällsutveckling. Vetenskapshistoriens historia kännetecknas framförallt av ett markant intresse för naturvetenskapernas framväxt, något som hänger samman med den höga status som dessa ämnen länge har haft. Det är därför inte förvånande att ämnet vetenskapshistoria med ett anglosaxiskt språkbruk benämns "History of Science", där "Science" som bekant normalt betecknar de naturvetenskapliga ämnena. Den starka fokuseringen på naturvetenskaperna har fått till följd att historiska studier av humaniora och samhällsvetenskaper främst har kommit att bedrivas av utövare av respektive discipliner, alltså som disciplinhistoria (Frängsmyr 1984:12-13).

Ovanstående vida definition av verksamhetsfältet innebär att vetenskapshistoria kan bedrivas utifrån ett flertal olika utgångs-

punkter, som sociologiska, psykologiska eller ekonomiskt/politiska. En koppling som man under de senaste decennierna på olika sätt ständigt tycks återkomma till är dessutom den som finns mellan vetenskapsteori och vetenskapshistoria. Denna framhålls ibland som den kanske mest fundamentala, och då ofta med hänvisning till vetenskapsteoretikern Imre Lakatos klassiska sentens att:

Philosophy of science without history of science is empty; history of science without philosophy of science is blind. (Lakatos 1974:196).²

Argumenten för att vetenskapsteori förutsätter vetenskapshistoria brukar i dessa sammanhang vara att man via historiska fallstudier tydligare kan se hur vetenskapen påverkas av ideologi och "tidsanda" och att man kan betrakta, inte bara teoriernas statiska struktur, utan också hur kunskapen *förändras*. Genom studier av historiska skeenden skaffar sig också vetenskapsteorin sin nödvändiga empiriska förankring. I detta ljus framstår exempelvis Karl Popper - med sitt primärt normativa angreppssätt - framförallt som en representant för vetenskapsfilosofin. Kuhn däremot, med sin empiriska förankring i de vetenskapshistoriska exemplen, gör däremot skäl för benämningen *vetenskapsteoretiker*.

Det brukar också framhållas att det är viktigt att kunna studera någorlunda avslutade sekvenser av forskningsresultat - från exempelvis gissningar till hypotesprövning och över till forskarsamhällets acceptering eller förkastande av resultatet.

Vetenskapshistoriens beroende av vetenskapsteori brukar beskrivas som att det alltid föreligger någon form av vetenskapsteoretiskt förhandsantagande vid rekonstruerandet av ett vetenskapshistoriskt skeende, sak samma om historikern är medveten om detta eller inte. Vetenskapshistoria skrivs alltid utifrån någon form av uppfattning om vetenskapens natur. Det framhålls därför ofta i dessa sammanhang att det är viktigt att den vetenskapsteoretiska modellen är synliggjord och diskuterad. Detta som en förutsättning för att en historisk studie skall bli bärkraftig (Nilsson 1984:105-108).

Det skall här också framhållas att det även höjts kritiska röster mot uppfattningen om ett självklart och symmetriskt förhållande mellan vetenskapsteori och vetenskapshistoria. Helge Kragh – själv vetenskapshistoriker – har exempelvis hävdats att förhållandet mellan vetenskapshistoria och vetenskapsteori inte är symmetriskt. Vetenskapsteorin har enligt honom ett större behov av vetenskapshistoria än vetenskapshistorikern har av vetenskapsteori. Han pläderar i detta sammanhang för rätten till och värdet av en "ofilosofisk" vetenskapshistoria (Kragh 1982).³

Vetenskapsteoretikern Larry Laudan, å andra sidan, beklagar i en artikel 1989 att det tycks som om vetenskapshistoriker i allt mindre omfattning intresserar sig för vetenskapsteori, något som – enligt honom – står i kontrast till vetenskapsteoretikernas allt större intresse för vetenskapshistoria. Han går faktiskt så långt att han vill hävda att vetenskapsteori och vetenskapshistoria kanske aldrig har stått så långt ifrån varandra som vid det tillfälle när han skriver sin artikel (Laudan 1989:12).

Förhållandet mellan vetenskapsteori och vetenskapshistoria tycks ofta handla om vad man lägger i begreppen och vilken upplösningsgrad man tilldelar dem. För mig är det uppenbart att en vetenskapshistoria värd namnet måste utgå från någon form av synliggjord teori, men att denna inte nödvändigtvis behöver befinna sig på någon form av metanivå; dvs att man exempelvis applicerar färdiga tankefigurer signerade Popper och Kuhn i sina historiska modeller. Däremot bör en vetenskapshistorisk studie botten i en medvetenhet om att ett arbete av en sådan art är förenat med en mängd teoretiska och metodologiska förhandsantaganden på olika nivåer.

En ofta använd distinktion mellan två olika typer av vetenskapshistoria brukar ta sin utgångspunkt i vetenskapshistorikern Ernan McMullins resonemang kring begreppen *Science*₁ (*S*₁) och *Science*₂ (*S*₂).

*S*₁ är:

... a collection of propositions, ranging from reports of observations to the most abstract theories accounting for these observations. (McMullin 1970:15).

S_2 karaktäriseras sedan som:

... everything the scientist actually *does* that affects the scientific outcome in any way. (ibid:16).

Om man utgår från McMullins definition av S_1 blir vetenskapen i denna tappning en avslutad produkt som manifesteras i form av exempelvis vetenskapliga monografier och artiklar, medan S_2 tar sin utgångspunkt i vetenskapsmännens beteende samt alla de faktorer som påverkar deras vetenskapande. S_2 beskriver alltså snarast processerna bakom de vetenskapliga resultaten - sak samma om dessa leder fram till någon form av "sann och objektiv" kunskap kring det studerade objektet eller ej. Denna nivå av vetenskapen kan således sällan återfinnas direkt i vetenskapliga texter, utan får rekonstrueras via olika historiska källor. S_2 innefattar alltså S_1 som ett resultat av en process, men processen själv ingår inte i S_1 (Kragh 1987:22).

Innehållet i det som begreppen produkt och process avser att beskriva är på många sätt centralt inom både vetenskapshistorisk och vetenskapsteoretisk forskning. Karl Popper och de logiska empiristerna gjorde en skarp åtskillnad mellan hur man kommer på en teori, *context of discovery*, och hur man ger stöd åt en teori, *context of justification*. En vetenskapsteori värd namnet skulle enligt dessa befatta sig endast med *context of justification* - processen som leder fram till ett vetenskapligt resultat kunde däremot överlätas till psykologer. Ett korrekt vetenskapligt resultat skulle kunna bedömas med utgångspunkt taget i sina egna teorier och empiri - vägen dit, *context of discovery*, var sålunda inte relevant för förståelsen av resultatet (Andersson 1983:49-50; Johansson 1981:26-27; Popper 1959).

Dessa två sätt att betrakta det vetenskapliga arbetet leder sedan i sin tur in McMullin i ett resonemang kring två sätt att

bedriva vetenskapshistoria: *History of Science*₁ (*HS*₁) och *History of Science*₂ (*HS*₂). Vetenskapshistoriska studier med utgångspunkt taget i *HS*₁ blir för McMullin ett slags krönikor över teorier och experiment. Centralt här blir att fastställa teoriernas och metodernas ursprung och upphovsmän, vilka idéer som påverkade vilka etc. I denna typ av historieskrivning använder man sig framförallt av publicerat material i sina försök att rekonstruera de vetenskapliga resultaten, och den tenderar därför att i stor utsträckning appellera till vetenskapsmännen själva. Utgångspunkten för *HS*₂ är betydligt bredare eftersom den har som mål att förstå *hur* och *varför* de olika delarna av *S*₁ blev som de blev. För att kunna belysa dessa frågor behövs en annan typ av material: här används därför ofta opublicerat stoff som exempelvis tidiga utkast till publicerade artiklar och brev. Man försöker ofta också diskutera de samtida politiska, religiösa och filosofiska förutsättningarna för, exempelvis, en teoris uppkomst, likaväl som en vetenskapsmans psykologiska profil (McMullin 1970:21-22).

Helge Kragh gör en liknande konstruktion när han via McMullins distinktioner menar att *S*₁ är det primära objektet i *vetenskapshistoriska studier*, dvs tekniska analyser av innehållet i vetenskapliga publikationer betraktat utifrån de historiska förutsättningarna. *Vetenskapshistoria* skall då enligt samma utgångspunkter främst befatta sig med *S*₂ (Kragh 1987:22-23).

Ovanstående försök att definiera olika nivåer i vetenskapshistoriska studier har också lett till en diskussion huruvida det krävs speciella kunskaper i ett specifikt ämnesområdes tekniska sida eller om det räcker att vara historiker i den meningen att studiet av *S*₂ är det primära (ibid, se också Reingold 1981). Jag väljer dock att bortse från de olika meningar som finns i denna fråga, eftersom den i sig bortfaller när det gäller den fortsatta diskussionen kring arkeologins egna historier och historiebok. Detta eftersom jag definitionsmässigt förutsätter att dessa skall vara skrivna av arkeologerna själva.

En fråga som dock kan sägas vara förbunden med ovanstående är själva framväxten av ämnet vetenskapshistoria som en egen

disciplin - dess professionalisering. Just framväxten av ett alltmer självständigt vetenskapshistoriskt forskarsamfund har spelat en viktig roll när det gäller utvecklingen av diskussionerna inom alla historiografiska problemområden. I slutet av 1800-talet skrevs vetenskapshistorien huvudsakligen av pensionerade naturvetenskapsmän som inte såg någon större anledning att sätta in sina resultat i ett större sammanhang (Lindberg & Nilsson 1978:83-84). Från sekelskiftet och framåt institutionaliseras emellertid ämnet sakta för att under 1950- och 60 talen i USA ta fart och form på allvar. Det var också här och då det började erbjudas möjligheter att avlägga högre examina inom ämnet, något som också ledde till möjligheter att göra karriär helt inom ämnets ramar. Denna bild kan sägas ha förstärkts ytterligare under de senaste decennierna, något som bl a har lett till att disciplinen vetenskapshistoria alltmer har kommit att lösa upp de tidigare så självklara banden som fanns till de olika naturvetenskapliga disciplinerna.

En följd av detta är att det idag finns en mängd vetenskaps-historiker som har sin hela utbildning förlagd inom ämnets egna ramar, snarare än att de är rekryterade från andra vetenskaper (Thackray 1981:299-301, 308). Det skall dock tilläggas att det i många länder fortfarande krävs någon form av naturvetenskaplig - men inte historisk - skolning som förberedelse för studier i ämnet vetenskapshistoria (Frängsmyr 1984:64).

Som vi också kommer att se längre fram kan man betrakta vakthållandet mot vissa icke önskvärda vetenskapshistoriska tendenser (som whighistoria och induktiv internalism) i ljuset av ovanstående professionaliseringsdiskussion. Detta som en produkt av att ämnets företrädare kom att eftersträva etablerandet av en slags professionell standard, definierandet av en egen samtalsordning, från vilken "amatörer" skulle exkluderas (Thackray 1981:301-302).

Vilka temporala begränsningar har då det vetenskapshistoriska forskningsfältet? Först och främst bör den bakre tidsgränsen naturligtvis finnas där man anser att vetenskapandet börjar. Kragh menar - med stöd i ett citat hämtat från Gordon Childes *What*

Happened in History (1964) – att det rent av kanske går att tala om ett slags embryo till vetenskapande redan före Homo Sapiens. Tillverkanen av ett redskap skulle enligt Childe innefatta moment av ihågkommen, jämförd och insamlad erfarenhet – något som skulle göra det jämförbart med modernt vetenskapande (efter Kragh 1987:29).

Diskussionen kring en övre tidsgräns för vetenskapshistoriska studier är emellertid mindre spektakulär och av större intresse i detta sammanhang. Även om historia normalt handlar om det förflutna, så finns det inte i sig några bärande argument varför en vetenskapshistoriker inte kan ägna sig åt det som kallas "contemporary history of science". Invändningar mot samtidsstudier med historiska utgångspunkter brukar annars på ett eller annat sätt ta sin utgångspunkt i att man med detta angreppssätt kommer att ligga alltför nära det man studerar, vilket skulle leda till att man omedvetet tar ställning och färgar framställningen med egna åsikter. En annan invändning bygger på att samtidsstudier av vetenskapandet hämmas av det faktum att många av de händelser man studerar ännu inte är avslutade, att det inte ännu föreligger färdiga resultat som kan utvärderas.

På i mitt tycke goda grunder avvisar dock Helge Kragh dessa invändningar. För det första framhåller han att tidsavståndet ingenting har att göra med hur "objektivt" man kan förhålla sig till sitt forskningsobjekt och den andra invändningen bemöts med argumentet att det inte är vetenskapshistorikerns främsta uppgift att studera vad som idag betraktas som "sant" eller "falskt" eftersom det är begrepp vars innebörd hela tiden omprövas. Tvärtom framhåller han att historiska analyser är ett mycket gångbart instrument i studiet av modern och samtida vetenskap, inte bara via anläggandet av ett tidsdjupsperspektiv, utan också via bruket av historisk metodik (ibid:29-31). Historia kan följaktligen inte betraktas som ett absolut objekt, utan snarare som ett förhållnings-sätt.

Vilka nyttofunktioner kan studier i vetenskapshistoria egentligen fylla? Här har det genom tiderna formulerats en mängd olika

nyttopräglade motivationer, varav några redovisas här.

Ett relativt vanligt motiv tidigt under vetenskapshistorien var att studier i ämnet hade en direkt betydelse för det samtida vetenskapandet. Detta antingen genom att historien kunde fungera som en slags inspirationskälla eller för att man där rentav skulle kunna finna att det problem man behandlade redan var löst. En något mer sofistikerad variant på detta argument har varit att historien kan utgöra ett fundament för ett utvärderande av metoder och begreppsapparat (ibid:32-33).

Ett annat motiv för vetenskapshistoriska studier tar sin utgångspunkt i att de spelar en inte oväsentlig roll som bakgrund för t ex studier i filosofi och vetenskapsteori, något som jag redan berört översiktligt. Ytterligare ett lägger sin tonvikt vid att tidsdjupet är en absolut förutsättning för att kunna diskutera vetenskapens natur. En aspekt som anknyter till detta är hur vetenskapshistoria används i undervisning i olika ämnen. Bruket kan sägas vara tudelat: dels kan historien användas som exempel på hur farligt det kan vara att låsa sig i dogmer och ortodoxi, men dels också som ett aktivt instrument för insocialisering i ett ämne via framställandet av forskningshistorien som en slags parad av framsteg som obönhörligen för fram till dagens kunskap (ibid:36).⁴ Insocialiseringsaspekten är dock mer ett uttryck för en funktion av vetenskapshistoria än en artikulerad intention. Jag återvänder dock till denna fråga i avsnittet om disciplinhistoria nedan.

Det finns också – för att fullborda denna genomgång – ett förhållningssätt som utgår från att det egentligen inte behövs någon form av legitimering av nyttoaspekter vad gäller vetenskapshistoriska studier (ibid:37-38). Detta eftersom vetenskapen är, och länge har varit, en så oerhört betydelsefull faktor i formandet av dagens samhälle. Uppgiften att förstå och förklara detta fenomen utgör därför i sig en tillräcklig motivering för ämnesområdets existens. Denna typ av förhållningssätt kan troligen ses som ett uttryck för en alltmer självmedveten hållning hos det vetenskapshistoriska forskarsamhället. Man vill alltså inte längre hävda sin nytta bara genom att peka på att man kan vara användbar för andra veten-

skaper. Ett exempel på ett sådant förhållningssätt står att finna hos exempelvis Thomas Kuhn som menar att det vetenskapshistoriska fältets primära ansvar är mot sig självt (1968:81).

Det säger sig självt att ingen av ovanstående ståndpunkter ensam kan fylla funktionen av riktningsskylt för all vetenskapshistoria som bedrivs, därtill är området alltför splittrat. Jag har likafullt valt att redovisa dem eftersom vi kommer att känna igen en del av argumenten längre fram.

Disciplinhistoria

Disciplinhistoria är alltså ett uttryck för specialisternas intresse för sitt eget ämnes historia. Disciplinhistorier fokuseras därför oftast på hur ett ämnes teorier och metoder växer fram och hur ämnet institutionaliseras.

Merparten av olika disciplinhistorier utgör därmed exempel på det som ibland har kallats för *horisontell* historia. Den horisontella historien kännetecknas främst av ett intresse för hur ett speciellt, ofta mycket avgränsat, problemområde utvecklats sett över tid. Synsättet är vanligtvis utpräglat isolationistiskt; liten hänsyn tas till närliggande discipliners utveckling och det historiska intresset tenderar att fokuseras kring de frågor som upplevs som relevanta i samtiden. Ett vanligt grepp inom denna typ av historia är att se var någonstans ett begrepp eller en metod "uppstår" för att sedan följa detta genom tiden till historikerns egen samtid (Kragh 1987:80-81). Häri ligger naturligtvis en uppenbar fara för anakronistiska resonemang genom att man kan tillskriva exempelvis ett begrepp en innebörd som det inte hade i sin egen samtid.

Disciplinhistoria - enligt denna avhandlings utgångspunkter - produceras alltså av och adresseras till utövare av den egna disciplinen. Detta innebär i klartext att det i realiteten är amatörhistoriker i form av t ex arkeologer, psykologer och biologer som skriver sina ämnens historia. Att producenterna befinner sig inom samma ämnessfär som konsumenterna innebär därför att en dis-

ciplinhistoriker är en viktig aktör i det forskarsamhälle som också är föremålet för hans eller hennes studier.

Om man sedan övergår till frågan om disciplinhistoriens *funktioner*, menar jag att det är möjligt att diskutera dessa utifrån två olika utgångspunkter: en artikulerad och en mer oartikulerad. Den artikulerade nivån anknyter till vetenskapsmännens egna föreställningar om vad ämnehistoriska studier egentligen är bra för. Här finns ett brett spektrum av uttalade åsikter som jag diskuterar i mitt tredje kapitel, där jag i ett avsnitt illustrerar dessa frågor utifrån arkeologihistoriska exempel.

De oartikulerade funktionerna är inte primärt kopplade till de uttalade intentionerna, utan främst till en mer subtil nivå där disciplinhistoria exempelvis utgör en aktiv komponent för olika typer av identitets- och legitimitetssträvanden (Graham, Lepenies & Weingart 1983). Wolf Lepenies tillhör dem som menar att disciplinhistorisk verksamhet ytterst är en spegel av det akademiska systemet, där olika discipliner hela tiden konkurrerar om resurser och uppmärksamhet. Enligt hans utgångspunkt fyller disciplinhistorien främst tre funktioner: 1) Att vinna eller stärka ämnets legitimitet genom att peka på dess höga ålder och stolta traditioner; 2) Att stärka ämnets identitet i förhållande till konkurrerande discipliner eller pseudovetenskaper och 3) Att testa teorier i det "historiska laboratoriet" (Lepenies 1978:449-450). De två förstnämnda funktionerna är - menar jag - övervägande oartikulerade, medan den sistnämnda är ett relativt ofta uttalat användningsområde för disciplinhistoria.

Det skall också i det här sammanhanget tilläggas att disciplinhistoria som ett instrument för olika legitimitetssträvanden inte bara är kännetecknande för olika discipliner som helhet, utan att det också finns en mängd exempel på hur den används av konkurrerande forskningstraditioner inom en disciplin. Den kan exempelvis fylla en stabiliserande funktion i en dominerande forskningsriktning, något som kommer till uttryck i den typ av historieskrivning där man försöker förlänga den nuvarande forskningens frågeställningar så långt tillbaka som möjligt för att

skapa en bild av kontinuitet och konsistens. Disciplinhistoria kan också fungera som ett fundament för legitimerandet av nya paradig⁵ och i motsvarande grad som en grund för destabiliserandet av gamla. Detta sker ofta genom att forskarsamhällets konstruerade kollektiva minne – i detta fall alltså disciplinhistorien – omstruktureras. Rent praktiskt kan detta manifesteras i alternativa historieskrivningar där tidigare negligerade forskare lyfts fram, andra periodiseringar används eller att man försöker påvisa traditionsbrott där man tidigare talat om kontinuitet. Man talar i dessa sammanhang ofta om "revisionist history" (Lepenies & Weingart 1983:xvi-xvii; Rorty 1982:211).

Psykologins historia är ett tacksamt och därför ofta anfört exempel på disciplinhistoriens legitimerande karaktär (Nilsson 1984:126-129). Inom psykologiämnet kan man finna ett flertal konkurrerande traditioner som via olika typer av historieskrivning försöker legitimera sina intressen, sin syn på psykologin som vetenskap. Ett exempel på detta är var man väljer att förlägga startpunkten för psykologin som vetenskap:

For instance the celebration of the year 1879 as the birth year of scientific psychology not only reflects the effort of a whole and self-contained field to present its great and old tradition; it also points to a certain concept of what is thought to be scientific in psychology. If the birth of psychology is seen in the placing of some laboratory instruments in a room at Leipzig university, then psychology is an experimental science, defined in terms of certain scientific methods /.../. (Geuter 1983:194).

En i vidare mening legitimerande funktion kan också tillskrivas den typ av forskningshistoria som förekommer i form av mer populära framställningar av vetenskapandets vedermödor. Denna typ av historieskrivning – som alltså riktar sig främst till en lekmannapublik – brukar kännetecknas av att vetenskapandet framställs som en heroernas kamp mot okunnighet och vidskepelse. Förutom en intresserad allmänhet finns i denna målgrupp exempelvis statsmakter, fondförvaltare och andra som kan tänkas tillhandahålla forskningsmedel. Dessa beskrivningar av veten-

skapandet har en utpräglad undervisningskaraktär och utgör därför också kraftfulla instrument i upprätthållandet av myten av vetenskapandet som en rationell och kumulativ verksamhet. Dessutom fyller de funktionen av att se till att publiken inte i onödan låter sig distraheras av olika pseudovetenskaper (Lepenes & Weingart 1983:xvi). Eftersom denna typ av historieskrivning dock faller utanför ramen för min definition av disciplinshistoria – som ju innebär att den skall vara adresserad till utövare av den egna disciplinen, inte till en lekmanpublik – berörs den inte närmare här.

Vissa former av disciplinshistoria kan också sägas fungera som ett viktigt instrument för insocialisering av blivande vetenskapsmän i ett ämne. I ämnesöversikter finns det ofta med korta historiebrev som beskriver ämnets utveckling och därmed indirekt också, på samma sätt som i psykologiexemplet ovan, vad som skall anses vara ämnets primära uppgifter. Kännedom om ett ämnes fadersfigurer (det är ju oftast fäder det kommer att handla om i dessa sammanhang), utarbetandet av betydelsefulla metoder och begreppsapparatusens framväxt blir alltså central i den process som skall leda till att man räknas som vetenskapsman tillhörig ett visst ämne (Kragh 1987:112). Thomas Kuhn har i detta sammanhang gjort en träffande jämförelse: Han menar att det är lika svårt att via denna typ av historia skapa sig en bild av vetenskapen som det är att förstå en nationell kultur via studiet av turistbroschyrer (1970:1). Hans utgångspunkt är att denna form av historieskrivning primärt är pedagogiskt övertalande och att den bild av historien som förmedlas oftast därför blir missvisande och förenklad.

Som disciplinshistoria i en vidare mening kan man också räkna den typ av ofta introducerande historieskrivning som exempelvis kan förekomma som inledande kapitel i handböcker, avhandlingar och andra vetenskapliga texter.⁶ Dessa brukar normalt motiveras med att det är viktigt att teckna bakgrunder till specifika ämnesområden; att placera in problem i större historiska sammanhang för att bättre förstå dem. Normalt brukar dock en sådan inledning

ha karaktären av ett närmast rituellt uppräknande av alla de vetenskapliga framsteg som lett fram till dagens forskning eller författarens position (Geuter 1983:196; Nilsson 1984:128). Denna kan sedan finjusteras för att framstå som lagom nyskapande men samtidigt rotad i den tradition som man vill associera sig med. Genom att upprätta genealogiska band med en forskningstradition med hög status, kan denna prestige indirekt också kommuniceras till det egna arbetet (Kragh 1987:113). I dessa starkt beskurna historiska översikter organiseras kunskapen i efterhand och de vetenskapliga resultaten framstår därför ofta som produkter av en naturbunden, ackumulerande process utan besvärande paradoxer och sidospår.

Det finns också exempel på hur denna typ av historiebruk kan användas för att kritisera nya idéer inom olika forskningsområden. Detta kan ske dels genom att man påpekar att de nya idéerna bryter alltför våldsamt mot en av samtiden accepterad problemsyn och att de därmed – indirekt – kan visas vara mindre trovärdiga. Ett annat sätt är att man via valda exempel från forskningshistorien påvisar att de nya idéerna egentligen inte är nya utan att de kan återfinnas tidigare i historien. Kan man då också framhålla uppenbara svagheter hos delar av de äldre teorierna deklasserar man samtidigt de sanningsanspråk som företrädare för de nya idéerna har (ibid).

Dessa historiska bakgrunder kan naturligtvis också fungera som ett fundament för skapandet av en slags kontraidentitet. Genom att angripa vissa utvalda teorier och resultat i forskningshistorien skapar man en egen identitet, ett eget utrymme, varifrån man sedan kan argumentera. Exempel på hur detta kan te sig kan hämtas från två vetenskapliga klassiker. I båda finner man – på olika sätt – hur historien, eller avsaknaden av den, aktivt fungerar som ett avstamp för egna hegemoniska anspråk, genom att den används för att reducera eller utplåna betydelsen av tidigare forskning.

Det första exemplet är hämtat från en för många arkeologihistoriker mycket betydelsefull person: den brittiske naturforskaren

och geologen Sir Charles Lyell (1797-1875). I sin *Principles of Geology* (1830-33) ägnar han nämligen hela fyra inledande kapitel åt att diskutera geologins historiska framväxt. I Lyells version av geologins historia framstår geologin före honom som en tämligen ovetenskaplig verksamhet – det är först med hans *Principles* som en geologi värd namnet börjar bedrivas. Hans metod var således att kontrastera sig mot ett fåtal föregångare, uppförstora olikheterna för att på så sätt skapa ett stort avstånd mellan dessa och sig själv.

Det andra exemplet på hur historia kan användas med legitimerande effekt är att helt enkelt ignorera all tidigare forskning inom ett ämne; en strategi som alltså bygger på användningen av icke-historia som ett retoriskt avstamp. Denna taktik användes av den franske kemisten Lavoisier i sitt banbrytande arbete *Traité élémentaire de chimie* (1937 [1789]). För att framställa sitt arbete som absolut nydanande ignorerade han fullständigt all tidigare forskning inom området – en kritik av denna skulle ju ha inneburit att han tillskrivit den någon betydelse. På så sätt konstruerade han också ett fundament för sitt anspråk på att vara den förste verkligt vetenskaplige kemisten (efter Kragh 1987:114-115).

Funktionen hos denna form av inledande historieskrivning blir därför inte bara att teckna en bakgrund till ett problemfält eller att visa på hur undermålig tidigare forskning inom ett område varit, utan den fungerar också som en slags framåtblickande legitimeringsinstrument. Man kan därför säga att denna del av disciplin-historien är mindre historisk och mer omedelbart relaterad till en pågående forskningsprocess.

Ovanstående karakteristik av disciplin-historia som fenomen har mycket kort diskuterat dess form och funktioner. Det skall här emellertid ytterligare en gång poängteras att det som ovan kallas för vetenskapshistoria respektive disciplin-historia i väsentliga stycken kan betraktas som samma typ av fenomen. En mer allmän vetenskapshistoria fyller naturligtvis också en mängd legitimerande funktioner – både ut mot en allmänhet och in i sitt eget forskarsamhälle. Men legitimeringsfunktioner av samma typ som

disciplinhistoria blir det först när en vetenskapshistoriker skriver sitt eget ämnes historia – sin egen disciplinhistoria.

Poängen med att renodla begreppet disciplinhistoria har för mig varit att visa på några av de inåtriktade legitimeringsfunktioner som uppstår när både producenter och konsumenter av en given form av historia befinner sig inom samma ämne.

*

Internalism – Externalism... och bortom

Vilka mekanismer ligger egentligen bakom kunskapsutveckling, eller – för att använda ett mindre belastat begrepp – kunskapsförändring? Kan orsakerna sökas i vetenskapens inneboende rationalitet vars logiska mönster endast vissa, särskilt begåvade individer kan uttolka, eller är det så att t ex sociala och politiska omständigheter skapar de förutsättningar som ligger till grund för upptäckter i vetenskapens historia? Jag kommer här att diskutera dessa klassiska motpoler samt att kort presentera synsätt som försöker överskrida ovanstående, möjligen illusoriska, dikotomi.

Vetenskapens autonomi? Internalism

Internalism definieras vanligen som ett synsätt där vetenskapandet betraktas som en primärt intellektuell verksamhet, vars innehåll och resultat är isolerade från sociala, politiska och ekonomiska omständigheter. Den primära referensramen i det här sammanhanget utgörs alltså av vetenskapen "i sig". Vetenskapshistoriker med olika typer av internalistiska utgångspunkter tenderar därmed också att centrera sina analysaxlar kring frågor om

hur exempelvis metoder, teorier och begreppsvärldar växer fram. Internalistiska tolkningar är oftast underförstådda i den meningen att de inte är synliggjorda i form av teoribygggen; den vetenskapliga rationaliteten tycks således inte behöva förklaras närmare, utan den talar för sig själv genom vetenskapens utveckling. Det finns dock också några mer eller mindre artikuleraade "program" med internalistiska utgångspunkter. Jag väljer här främst att presentera den variant av internalism som kanske bäst illustrerar synsättets mest centrala karaktärsdrag, nämligen den induktiva internalismen (Agassi 1963:1-3).

Centralt i en beskrivning av den induktiva internalismen står den belgisk-amerikanske fysikern och vetenskapshistorikern George Sarton, som under början av 1900-talet framstår som en pionjär inom området. Hans uppfattning om vetenskapshistoriens uppgift ligger i grunden nära den franska positivismens, vars förgrundsgestalt August Comte han också explicit framhåller som en föregångare (Frängsmyr 1974:107). Sålunda betonas främst naturvetenskapens progressiva karaktär och dess centrala roll i lyckliggörandet av hela mänskligheten. Här finns också visionen om en framtida enhetsvetenskap där skillnaderna i mål, teori och metoder mellan naturvetenskap och humaniora skulle vara utsuddade.

Utgångspunkterna för en god vetenskapshistoria i Sartons tappning skulle tas i ett *bedömande* av tidigare vetenskap; kunde denna sägas vara bra eller dålig eller kunde den kanske avfärdas som pseudovetenskap? Kunde den vetenskapliga kunskapen vid ett givet tillfälle sägas ha ingått i en framstegsprocess mot en kunskap som samtidens vetenskapsmän håller för att vara korrekt? Som grundläggande kriterium för bedömandet av tidigare vetenskap skulle vetenskapshistorikern använda den samtida vetenskapens landvinningar. De metoder och teorier som man menar fungerar idag skulle också kunna användas som en absolut måttstock vid värderandet av tidigare kunskap. Detta synsätt kan också i en reverserad version sägas utgöra grunden för uppfattningen av vetenskapshistoriens nytta enligt Sarton. Eftersom historien utgör ett slags facit över vetenskapens framsteg och åter-

vändsgränder kan den samtida vetenskapen dra lärdom av den. Vetenskapshistorien hade alltså, enligt detta synsätt, inget värde i sig själv, som en slags kulturhistoria, utan var endast relevant om den samtida vetenskapen hade någon nytta av den (Kragh 1982:10).

Sarton var alltså en uttalad positivist och det är också som sådan han drar slutsatsen att experimentet och observationen är det centrala i beskrivningen och analysen av vetenskapens utveckling. Teorier och generaliseringar var något man skulle vara försiktig med – materialet skulle tala för sig självt. Naturen kunde sålunda bäst förstås genom en:

... ever-increasing accumulation of hard facts, which can be progressively better understood by means of cautious and tentative generalizations and modest theories. The process of scientific theorizing is in this view dangerous and has usually proved mistaken, therefore what is interesting in past science is the sum of its facts which still form the basis of modern science. (Hesse 1973:128-129).

Det gällde alltså att i så hög grad som möjligt dokumentera ett vetenskapshistoriskt skeende via ett idogt insamlande av hårddata som sedan skulle börja självsvänga, att börja tala av sig självt. Det finns emellertid kritiker som menar att Sarton i sin jakt på hårddata kom att trilla i en av induktivismens många försåtliga fällor: Hans stora entusiasm för faktainsamlade ledde till att han aldrig fick tid att göra det han borde göra, dvs sätta data i system och få den att tala (Thackray & Merton 1972:481).

Framställningssättet i den induktivistiska vetenskapshistorien kännetecknas alltså av en fokusering mot den vetenskapliga metoden och experimentet. För induktivisterna i Sartons anda var exempelvis 1600-talets vetenskapliga revolution ett handfast belägg för vilken betydelse det exakta experimentet och observationen hade – utan dessa hade inte språnget kunnat tas ur mörkret och vidskepelsen (Nilsson 1984:110-111). Vidskepelsen representerades i de flesta fallen av kyrkan – och i en vidare mening också av religionen – som tilldelades rollen av hämsko på den veten-

skapliga utvecklingen. Naturvetenskapen, däremot, framhölls som ett exempel på hur kunskapsutvecklingen kunde drivas framåt bara den vetenskapliga rationaliteten fick verka ifred (Frängsmyr 1984:19).

Andra internalistiska strömningar som brukar omnämnas i dessa sammanhang är konventionalistisk internalism och det sk Koyréparadigmet (ibid:28; Nilsson 1984:111-113). De skiljer sig från den induktiva internalismen genom att de båda, på olika sätt, lägger tonvikten i sina analyser på framväxten av teorier och begreppsapparater i högre grad än på experiment och iakttagelser. Gemensamt för alla dessa riktningar är dock, som synes, att det trots allt är vetenskapens interna sidor som betonas, oavsett om det rör sig om experiment, teorier eller begreppsapparat.

Den konventionalistiska internalismen kännetecknas främst av en fokusering mot idéernas och begreppsvärldens betydelse i förståelsen av vetenskapens utveckling. Därför kunde somliga av konventionalisterna, via idéhistoriska utflykter till medeltiden, hävda att den vetenskapliga revolutionen i själva verket aldrig ägt rum: Galileis och Newtons insatser var bara den logiska kulmen på en intellektuell utveckling som hade sina rötter i medeltidens begreppsvärld. Den vetenskapliga utvecklingen präglades alltså enligt detta synsätt i högsta grad av kontinuitet och inte av revolutioner. Det skall också betonas att den konventionalistiska fokuseringen mot idévärlden ingalunda innebar ett ifrågasättande av vetenskapens autonoma roll – vetenskapens politiska och sociala omgivning tillmättes ingen egentlig betydelse. Vetenskapens inboende rationalitet yttrar sig alltså här i att sämre idéer och teorier ersätts av bättre, oavsett omgivning (Hesse 1973:129). Konventionalistiska synsätt var relativt vanliga under mellankrigsåren.

Koyréparadigmet, som lånat sitt namn av den rysslandsfödde astronomen och vetenskapshistorikern Alexandre Koyré (1882-1964), var synnerligen inflytelserikt från andra världskrigets slut till slutet 1960-talet. Här betonades framförallt de stora och banbrytande teoriernas betydelse, dock återigen oberoende av veten-

skapens sociala kontext och ekonomiska förhållanden (Nilsson 1984:112-113).

Sammanfattningsvis kan sägas att gemensamt för olika internalistiska angreppssätt är att tonvikten på förklaringarna av kunskapsutvecklingen hela tiden s a s befinner sig på vetenskapens sida. Vetenskapen blir därmed primärt självförklarande och det finns hela tiden en tendens till att separera vetenskapens resultat och deras användning (Morell 1981:145).

Social kontamination? Externalism

Om det renodlat internalistiska synsättet på ett eller annat sätt refererade till vetenskapens förment inbyggda och självreglerande rationalism så kan en nedkocht definition av begreppet externalism illustreras med motsatsen. Här möter vi således ett värdesystem som lägger tonvikten på sidor av vetenskapen som av många uppfattas som irrationella (Hesse 1973:130). I realiteten är dock begreppet inte helt lätt att avgränsa. Somliga skulle karaktärisera externalismen med utgångspunkt tagen i marxistisk terminologi, andra skulle nöja sig med att mer lösligt framhålla att olika typer av institutionella och administrativa kopplingar faktiskt påverkar vetenskapens utseende. Roy MacLeod (1977:171-173) har emellertid gjort ett försök att sammanfatta några av externalismens karaktäristiska kännetecken, typiska studieobjekt och frågeställningar. Några av dessa återges här.

En klassisk koppling mellan vetenskap och omgivande samhälle finner man i de ansatser som undersöker hur olika teorier och tekniker, genererade utifrån nyttopräglade behov, har påverkat vetenskapandet. Exempel på detta är hur praktisk kunskap inom växtodlingen direkt påverkat den biologiska forskningen kring ärftlighet. Ett annat är hur industrins behov och utveckling av ångkraften spelade en viktig roll i forskningen kring värme, energi och termodynamik.

Ett annat studieområde som rönt stor uppmärksamhet är olika vetenskapliga institutioners utveckling och deras förhållande till

det omgivande samhällets politiska och administrativa styrning. Intresset har här främst koncentrerats på faktorer som fungerat som drivkrafter i förändringen av dessa institutioners verksamhet, och inte så mycket på själva innehållet i de vetenskapliga idéerna. Här kan man t ex diskutera vilken betydelse startandet av vissa institutioner har för en särskild vetenskaps utveckling, vilken betydelse nyckelpersoner kan ha haft vid ett givet tillfälle etc.

En annan domän som redan tidigt kom att intressera externalistiska vetenskapshistoriker är relationen mellan vetenskapen och andra typer av värdesystem, som t ex religionen. Exempel härpå är den amerikanske sociologen Robert K Mertons diskussion kring puritanismen, teknologin och den ekonomiska utvecklingen i 1600-talets England (1938), ett tema som jag kommer att beröra närmare nedan. En annan sida av detta tema är naturligtvis hur vetenskapens landvinningar i sin tur påverkat det omgivande samhällets värdesystem. Delvis sammanhängande med ovanstående temata är den roll som skilda politiska och ekonomiska faktorer har spelat för vetenskapandet. Direkta faktorer kan vara hur en regering väljer att satsa på vissa bestämda områden, exempelvis jordbruket, och därigenom får vetenskapliga sidos effekter i form av en alltmer utvecklad kunskap om genetik.

Som ovanstående korta exposé har visat rör sig de externalistiska förklaringsmodellerna ingalunda inom avgränsade territorier; flera av dem överlappar och kompletterar varandra. Forskningsområdena, som de framställs ovan, belyser delvis samma problem, men lägger tonvikten vid skilda aspekter av förhållandet mellan vetenskapen och det omgivande samhället i stort.

Det är under 1930-talet man finner de första försöken till externalistisk historieskrivning. Det brukar framhållas att denna historiografiska nyorientering är sprungen ur två olika källor: dels marxismen och dels kunskapsociologin (Rigné 1991:188-189). Den senare kan dock till viss del sägas vara sprungen ur den förstnämnda – till detta återkommer jag emellertid längre fram. Två centrala personer i en diskussion kring externalismens framväxt är

den sovjetiske vetenskapshistorikern Boris Hessen och den nyss nämnde Merton.

Startpunkten för externalistiska ansatser i vetenskapshistoria brukar vanligen anges till år 1931. Detta år avhölls nämligen "The Second International Congress of the History of Science" i London och för första gången medverkade en sovjetisk delegation. Denna kom att tilldra sig en stor uppmärksamhet, och då främst genom professor Boris Hessens presentation av sin numera klassiska uppsats 'De sociala och ekonomiska förutsättningarna för Newtons "Principia"' (Hessen 1931).⁷ Hessen hävdade att Isaac Newtons teoribildning inte kunde förstås i termer av genialitet hos en enskild individ, utan måste ses i förhållande till det omgivande samhällets ekonomiska och tekniska behov. För Hessen var Newtons teorier primärt alltså en återspeglning av produktivkrafternas utvecklingsgrad. Geniet Newton blev alltså med detta synsätt utbytbar - hade inte han formulerat teorierna hade någon annan gjort det.

Hessens teorier har ofta - trots erkännanden om att de rent generellt kan vara fruktbara - kritiserats för att vara stelbenta och vulgärmarxistiska (se bl a Rigné 1991:189). Det finns emellertid också de som hävdar att denna kritik är orättfärdig och att Hessens teorier egentligen är mycket mer subtila än vad många hävdat (MacLeod 1977:154). Hur det än är med detta kan man konstatera att det perspektiv som Hessen introducerade snabbt kom att attrahera en mängd olika forskare. De mest namnkunniga av dessa torde vara John Desmond Bernal, Benjamin Farrington och Joseph Needham, som i sina arbeten på olika sätt kom att anlägga externalistiska synpunkter på vetenskapshistorien.⁸

Den marxistiska historiografin kom också att spela en viss roll i Robert K Mertons klassiska arbete *Science, technology and society in seventeenth-century England* (1938). Merton driver i sitt arbete två, delvis överlappande, externalistiska teser: En om teknikutvecklingens påverkan på vetenskapandet och en om ett värdesystems, ett gruppethos, betydelse för den experimentella vetenskapens snabba utveckling. Merton var emellertid inte marxist, utan

brukar närmast betecknas som funktionalist (Elzinga & Jamison 1993:107).

Mertons första tes anknyter trots detta i viss mån till marxistisk historiografi eftersom den har som utgångspunkt att sociala och ekonomiska behov driver på teknikutvecklingen som i sin tur driver på särskilda områden inom den naturvetenskapliga forskningen (Kuhn 1968:79; MacLeod 1977:154).

Den andra tesen utpekar ett specifikt värdesystem, puritanismen, som en bidragande orsak till den experimentella vetenskapens genombrott på 1600-talet. Merton menade att puritanismens värderingssystem innehöll för vetenskapens utveckling fundamentala komponenter som arbetsnit och effektivitet. Denna tes bygger idémässigt på Max Webers teorier om att den protestantiska etiken hade varit en pådrivande faktor vad gällde kapitalismens framväxt (Frängsmyr 1984:19). Man kan här notera hur ett specifikt religiöst särdrag i Mertons tolkning tilldelas en positiv roll i vetenskapens utveckling. Detta står i kontrast till den induktivistiska internalismens syn på religionen som ett, utifrån vetenskapens synvinkel, irrationellt och bakåtsträvande irritationsmoment.

Det finns ett mycket viktigt gemensamt drag hos Hessens och Mertons externalistiska ansatser: De försöker inte på något sätt förklara det vetenskapliga innehållet, de vetenskapliga resultaten, utan diskuterar egentligen bara hur vetenskapens riktning, omfattning och utvecklingshastighet påverkas av sociala, religiösa och ekonomiska faktorer. Mertons utgångspunkt var att det klimat vari vetenskapen producerades förändrades på ett sådant sätt att verkligheten så småningom kunde demaskeras (Elzinga & Jamison 1993:108). Boris Hessen, och den historiematerialistiska traditionen han var sprungen ur, hade heller inte för avsikt att totalt reducera vetenskapen till en spegelbild av externa faktorer. Vad han gjorde var endast att ifrågasätta de vetenskapliga idéernas autonoma karaktär (Shapin 1992:362).

Ovanstående bild stämmer för övrigt mycket bra på merparten av den externalistiska vetenskapshistoria som kom att följa efter

Hessen och Merton. Denna kom framförallt att kännetecknas av ett intresse för i vilken omfattning och riktning kunskapen söks och mindre för dess innehåll, något som får konsekvenser för hur begreppens förhållande kom att utvecklas i den fortsatta diskussionen.

Internalism eller externalism?

Ett försök till karakteristik av hur diskussionerna mellan internalister och externalister har sett ut från andra världskriget till slutet av 1980-talet skulle kunna indelas i tre faser: en kort som kännetecknas av att ståndpunkterna uppfattas som mer eller mindre oförenliga, en mer eklektisk fas där begreppen anses komplettera varandra och, slutligen, en fas där man på olika sätt har vänt begreppen ryggen och/eller förnekar möjligheterna av en tydlig dikotomi. Alla tre faserna flyter på ett påtagligt sätt in i varandra, men behandlas för översiktlighetens skull som åtskilda.

Strax efter andra världskriget började dikotomin mellan internalism och externalism på allvar utkristalliseras (Frängsmyr 1984: 16-17; Shapin 1992:333, 340-341). Det är också här under en kort tid, fram till slutet av 1950-talet och början av 1960-talet, som man finner ansatser till en utpräglad polarisering av begreppen (Kragh 1996a:40-41). Diskussionen vid denna tidpunkt var ofta förlagd till frågor om de internalistiska synsätten gav en alltför enkelspårig bild av vetenskapandets resultat, eller, från det andra lägret, vilken räckvidd de externalistiska förklaringsmodellerna egentligen hade. Man kunde från internalistiskt håll erkänna att tekniska innovationer spelade en viss roll för vilken riktning en vetenskap kunde ta och vilka uppslag som erbjöds vetenskapen. Men denna slutsats resulterade aldrig i ett ifrågasättande av vetenskapens autonoma status - dess innehåll antogs förbli opåverkat av det omgivande samhället. Det internalistiska synsättet var enligt denna uppfattning således primärt för förståelsen av vetenskapandets, det externalistiska sekundärt. Dessutom ifrågasattes - i

polemik mot externalisterna – hur väl underbyggda kopplingarna mellan samhälle och vetenskap egentligen var (se exempelvis Hall 1963).

Samtidigt som dikotomin mellan internalism och externalism är som starkast, under början av 1960-talet, kan man också skönja ansatser till en uppfattning om en rollfördelning mellan de två angreppssätten. Detta tog sig uttryck i att man allt oftare kom att betona att de utgjorde två lika viktiga aspekter för förståelsen av vetenskapandets resultat och förutsättningar (Nilsson 1984:117-118; Rosen 1970:163). Helge Kragh har dock framhållit att denna ambition i mångt och mycket endast blev en retorisk konstruktion eftersom den sällan kom att åtföljas av en konkret historieskrivning i eklektisk anda (1996a:41).

Orienteringen mot förhållningssätt belägna någonstans mellan internalism och externalism kan sägas vara fullt genomförd under början och mitten av 1970-talet (Shapin 1992:344). Den primära orsaken till att denna typ av eklektiska synsätt kunde vinna gehör står, som påpekats ovan, att finna i det faktum att externalisterna i den klassiska tappningen ju egentligen inte försökte förklara vetenskapens innehåll utan endast dess omfattning och riktning. Sålunda fanns det möjligheter för att upprätta en slags arbetsdelning mellan internalister, som fick ägna sig åt vetenskapens kärna, dess kognitiva utveckling, och externalister som studerade vilka yttre faktorer som påverkade denna vetenskaps omfattning och riktning.

En något mer utvecklad variant av detta eklektiska tänkande finns hos dem som hävdar att det är omöjligt att finna *en* orsak eller *en* fixerad kombination av orsaker till vetenskapens utveckling. Vetenskapen har ingen generell natur som låter sig beskrivas i termer av det ena eller andra synsättet – olika vetenskapliga framsteg måste kunna ges olika förklaringsinnehåll (Laudan 1970: 127-132).

Steven Shapin (1992) har pekat på en rad olika svårigheter som vidhåftar diskussionen kring internalism/externalism – problematiken. Bland annat framhåller han att begreppen sällan har givits

någon ordentlig definition inifrån, dvs av respektive anhängare, utan att det främst är motståndare som med polemiska utgångspunkter har fått sätta agendan. Dessutom pekar han på det redan diskuterade problemet att man i förklaringsmässigt hänseende mycket väl kan vara internalist, trots att man studerar externa krafters påverkan av vetenskapen. Diskussionen har snarast handlat om var fokus legat i en studie, inte om vad som de facto förändrat kunskapsinnehållet, ett problem jag återkommer till nedan (ibid:346). Han understryker vidare att man i alltför liten utsträckning reflekterat över begreppens undflyende karaktär i diskussionerna. Detta gäller exempelvis det så vanliga greppet att sätta ett likhetstecken mellan "det sociala" och "det externa". För vad är egentligen socialt? Finns det mindre av socialt beteende inom ett vetenskapssamhälle än utanför? Var någonstans drar man gränsen mellan det interna och det externa? (ibid:349-350). Detta problem blir än mer synligt när man genomför historiska studier, något som vetenskaps sociologen Barry Barnes påpekade redan 1974. Shapin menar här att man alltför ofta reflexionslöst överför den samtida uppfattningen om vad som är vetenskapsinternt respektive externt till historien. Vi kan exempelvis på goda grunder antaga att 1600-talets vetenskapsmän hade en helt annan syn på vad som var beläget utanför respektive inom vetenskapens domäner än dagens vetenskapsmän har (Shapin 1992:351-352).

Även det eklektiska synsättet är problematiskt enligt Shapin. Han frågar sig retoriskt om det inte är så att en blandning av dessa två teorier i själva verket leder till att var och en av dem upplöses i intet (ibid:345-346).

Debatten mellan internalister och externalister upphörde enligt somliga någon gång vid 1970-talets början, (Frängsmyr 1984:17) medan andra så sent som 1977 hävdar att alla historier om internalism/externalism-dikotomins död är kraftigt överdrivna (MacLeod 1977:171). Oavsett hur det förhåller sig med detta kan man konstatera att diskussionen bland vetenskapshistoriker från slutet av 1980-talet och framåt har kännetecknats av ett slags generat förnekande av begreppens relevans. Termerna internalism

och externalism fortlever naturligtvis i den meningen att de används för att karakterisera tidigare former av vetenskapshistoriska ansatser. De kan i högsta grad också sägas fortleva som invektiv riktade mot vissa former av aktuell men icke önskvärd vetenskapshistoria. Ett användande av begreppen idag för att karakterisera egna historiografiska ansatser har däremot sagts avslöja: "... the amateur, the neophyte, the outsider, or the out of touch." (Shapin 1992:333). Shapin menar emellertid i sin artikel att begreppen egentligen aldrig kom att diskuteras färdigt, utan att man alltför lättvindigt bara har vänt dem ryggen. Han framhåller diskussionens retoriska karaktär, men pekar samtidigt på att problemet som den inrymmer, gränsdragningen mellan vetenskap och samhälle, är för viktig för att negligeras.

Begreppet kontextualism

Med det sista citatet i åtanke: Var står då idag egentligen den fråga som under decennier på olika vis upptagit generationer av vetenskapshistoriker? En snabb och mycket komprimerad lägesbeskrivning skulle kunna se ut på följande sätt: Internalistisk historieskrivning finns fortfarande kvar, framförallt i form av olika typer av disciplinhistoria, men knappast längre i form av artikulerade program. Ingen vill heller idag kalla sig för externalist, men däremot finns det en starkt positiv laddning i begreppet kontextuell historia. Paradoxalt nog tycks det som kontextualismbegreppets segertåg har lett till ett slags intuitivt accepterande av vad det representerar – det är nämligen relativt ovanligt med explicita diskussioner i artikelform kring dess framväxt och innehåll. Detta kan ses i kontrast till den uppsjö av skrifter som behandlar begreppen internalism och externalism.

Begreppet kontext – väl etablerat också i arkeologin sedan början av 1980-talet – härstammar från latinets *contextere* vilket ungefär betyder att väva samman, förbinda, koppla ihop (Hodder 1986:119). Ordets betydelse kan också sägas ge en ganska bra fingervisning om vad begreppet handlar om betraktat utifrån en

vetenskapshistoriografisk utgångspunkt. Här handlar det nämligen inte längre om att peka ut en eller ett fåtal större förklaringsmekanismer som orsak till förändringar i kunskapsinnehållet, utan istället att försöka teckna en betydligt mer mångfasetterad bild av ett skeende – att rekonstruera kontexten.

Detta görs idealiskt sett genom att aktivera ett större antal parametrar som kan sägas vara hämtade både från vetenskapens "insida" och dess "utsida", både internt och externt. Utvecklingen inom granndiscipliner, ekonomiska och sociala omständigheter, forskares personligheter, idéklimat, etc är exempel på faktorer som tillskrivs betydelse för ett vetenskapshistoriskt skeende inom exempelvis en disciplin. På så sätt kan man säga att kontextualismen är ett uttryck för en överbyggande hållning gentemot dikotomin internalism-externalism. Ett naturligt avståndstagande finns mot renodlade former av internalism i och med att faktorer utanför de interna tillskrivs betydelse i förklaringarna, men man kan även se markeringar mot externalism i den meningen att denna upplevs som problematisk när det gäller att bygga en hållbar kedja av argument som sträcker sig från vetenskapens utsida till en direkt påverkan av dess insida. Helge Kragh har i en artikel (1996a) karakteriserat en typisk kontextuell historiker på följande sätt:

Hans eller hendes beskrivelse er "tæt" (a thick description) og "rig i sammenhænge" (richly textured), som nogle af kodeordene lyder. Imidlertid er det langt fra klart, hva begrebet indebærer eller hvordan man skal beskrive videnskaphistorien kontekstuel. Alligevel vil mange kendere af den internationale faglitteratur have en intuitiv forståelse af, hvad der typisk gemmer sig bag begrebet og hvor det typisk optræder. (ibid:37).

Som framgår av citatet är Kragh inte entydigt positiv till denna utveckling inom vetenskapshistoriska studier. Från en tillbakalutat traditionell utgångspunkt pekar han på att vetenskapshistoriska studier inte får reduceras till ett studium av enbart kontexter på den vetenskapliga kärnans bekostnad – man skall gå från vetenskap till kontext, inte tvärtom (ibid:46-50, Kragh 1996b:78).

Det kan dock här framhållas att begreppet "thick description", som Kragh hänvisar till som ett kontextuellt modeord, är, tillsammans med sin motsats "thin description", äldre än genombrottet för kontextuell historiografi. Begreppet är lånat från antropologisk forskning och har där använts skildra fylliga beskrivningar av olika former av kulturella beteenden (Hessenbruch 1996:75).

Kontextualiserande resonemang har från början av 1970-talet kommit att attrahera allt fler forskare (Shapin 1980:95-96).⁹ Det är dock först under 1980-talet som begreppet får ett mer allmänt genomslag och det kan idag sägas vara det dominerande historiografiska perspektivet. Kontextualismbegreppets framväxt kan ses som en produkt av den tidigare relaterade professionaliseringen av den vetenskapshistoriska disciplinen, som ett försök att etablera en historiografisk standard.

Den tidigare relaterade komplementtanken var bara *ett* sätt att lösa den gordiska knuten som det klassiska problemet med relationerna mellan vetenskapens insida och utsida representerar. Andra synsätt ser knuten som en följd av felaktiga antaganden om vetenskapandets verkliga natur. Sådana synsätt finns bl a inom delar av det vetenskapssociologiska fältet.

Vetenskapssociologiska ansatser

Följande avsnitt skall inte ses som en komplett genomgång av det vetenskapssociologiska området, utan snarare som ett försök till en renodling av vissa aspekter kring förutsättningarna för och orsakerna till det som kallas kunskapstillväxt. Jag försöker därmed återknyta till de diskussioner kring externa och interna faktorer som förts ovan och visa på hur begreppen har givits nya innehåll och hur själva dikotomin har problematiserats.

Vetenskaps- eller forskningssociologin har sina rötter i framförallt den tyska kunskapssociologin från detta sekels början. Själva begreppet kunskapssociologi myntades 1924 av den tyske filosofen Max Scheler (1874-1929). Frågeställningar som på många sätt är

centrala i kunskapssociologin fanns emellertid redan hos Max Weber, Karl Marx och Emile Durkheim. Hos Weber avspeglar sig detta i hans syn på den protestantiska etikens betydelse för kapitalismens framväxt och för Marx bestämde människans samhällseliga varande också hennes medvetande. Emile Durkheim kom tidigt (bl a tillsammans med Marcel Mauss) att, via analyser av religionen i "primitiva" samhällen, intressera sig för hur dessa kategoriserade och klassificerade sitt tänkande (Rigné 1991:178, 183; Durkheim & Mauss 1969 [1903]).

Den grundläggande utgångspunkten för kunskapssociologiska synsätt är att det finns någon form av kausalt samband mellan samhällseligt varande och tänkandet (Brante 1990:109). Det är vanligt att man vid en beskrivning av vetenskapssociologins utveckling urskiljer två rötter, en som emanerar från den tyske kunskapssociologen Karl Mannheim (1893-1947) och en från den redan omnämnde amerikanske sociologen Robert K Merton.¹⁰

Mannheims *kunskapssociologi* kan man säga kännetecknas av ett relativiserande av kunskapsbegreppet, låt vara inom vissa begränsade ramar.¹¹ Med Marx hävdade Mannheim att kunskapen till viss del är en produkt av ideologiska intressen; den förhärskande kunskapssynen var en del av borgarklassens världsåskådning. Detta relativiserande av kunskapsbegreppet aktualiserade naturligtvis ett klassiskt logiskt problem: om nu all kunskap är socialt och historiskt bestämd - relativ - vad är det då som säger att den punkt varifrån ett sådant påstående formuleras inte också är en produkt av dessa omständigheter? För Mannheim fanns lösningen på detta fundamentala problem i intelligentian. Denna kunde nämligen genom sin utbildningsnivå och sin inte alltför väl definierade sociala tillhörighet sväva över klassintressen och därmed syntetisera och kritisera olika kunskapsperspektiv. Ett annat kännetecknande drag hos Mannheim var att han trots allt hade en mycket stor tilltro till naturvetenskapen som han menade var fri från sociala intressen och att den därför undandrog sig en sociologisk analys.

En som däremot kom att intressera sig för hur naturvetenskaperna fungerade var Merton som brukar utpekas som en av de stora pionjörerna inom just *vetenskapssociologin*. Efter sin avhandling – som jag berört på annat ställe i föreliggande arbete – kom han att arbeta på att utveckla en vetenskapssociologi som i stort utgör en slags fortsättning på de grunder som lades i avhandlingen. Merton intresserade sig främst för vetenskapen som social institution och kom därför att studera olika belönings- och normsystem inom vetenskapssamhället. Den vetenskapssociologiska inriktning han kom att initiera har varit och är fortfarande relativt inflytelserik (Rigné 1991:188-191).

Under 1950- och 60-talet var det mertonska perspektivet dominerande inom vetenskapssociologin. Under denna tid var det vanligt att man studerade forskarsamhällen som funktionalistiska normsystem, deras belöningsystem och konkurrensförhållanden. I dessa sammanhang var det inte ovanligt med olika kvantitativa metoder i form av t ex citatindex, korrelationer mellan forskares ålder, befattningar och status och kartläggning av olika kommunikationsvägar inom forskarsamhället (Elzinga & Jamison 1993:110).

Att det gjordes en åtskillnad mellan kunskapssociologi och vetenskapssociologi ledde till att dessa två sidor av ämnet under lång tid kom att utvecklas längs två helt skilda linjer (Rigné 1991:182-185; Elzinga & Jamison 1993:105-106). Thomas Kuhns *The Structure of Scientific Revolutions* (1962) kom emellertid på olika sätt att utgöra ett incitament för en närmast total omvandling av det vetenskapssociologiska fältet. Av särskild betydelse i det här sammanhanget var Kuhns betonande av det vetenskapliga hantverkets sociala struktur, där beteendelinäring och implicita regelsystem för problemlösande utgjorde starkt framträdande drag (Golinski 1998:22). Intressant nog kom inte Kuhns verk att betyda så mycket för den vetenskapshistoriska forskningen. Istället var det filosoferna som först kom att intressera sig för hans teorier om vetenskapliga revolutioner (för exempel härpå hänvisas till diskussionerna i Lakatos & Musgrave (red) 1982 [1970], en

artikelsamling som hade sitt ursprung i ett symposium som hölls i London 1965). Sociologernas intresse sammanfaller sedan tidsmässigt med publicerandet av den andra utgåvan av Kuhns arbete (1970). Inom det vetenskapshistoriska forskningsfältet var dock intresset som sagt svalt. Jan Golinski antyder att detta faktum kan förklaras av att Kuhns teorier var alltför radikala för en i grunden traditionell, narrativ vetenskapshistorisk tradition (1998:14).

Utvecklingen under 1970-talet kom att kännetecknas av att det utvecklades ett flertal olika vetenskapssociologiska skolor, vars inflytande har ökat successivt upp till dags dato.¹² Ett utmärkande drag för hela denna vetenskapssociologiska trend är att dess företrädare – i motsats till den mertonska sociologin – inte begränsar sig till analyser av vetenskapens struktur och funktioner i samhället. Istället granskar och ifrågasätter de även de vetenskapliga resultaten, det vetenskapliga innehållet. Detta är en fundamental skillnad värd att betona.

Just intresset för det vetenskapliga innehållet gör att flera av dessa olika riktningar ibland sammanförs under beteckningen kognitiv forskningssociologi. Detta i motsats till den mertonska, icke-kognitiva forskningssociologin som tar upp en teoris yttre betingelser men inte dess innehåll (Hallberg 1985:4; Laudan 1977; Mulkay 1979). De gör därmed anspråk på att kunna förklara kunskapsproduktionen och dess användning i samhället. Som en följd av detta kan man också säga att dessa traditioner återkopplar till Mannheims *kunskapssociologi*, men, vilket vi strax skall se, i en mycket mer radikal form. Här kan man alltså säga att de sedan länge åtskilda vetenskaps- och kunskapssociologiska traditionerna återförenas.

Vad som förenar olika varianter av kognitiv forskningssociologi kan sägas vara en allmänt kritisk syn mot uppfattningen att vetenskapandet skulle vara en artskild typ av kunskapssökande. En grundläggande fråga i sammanhanget är naturligtvis hur begreppet kunskap definieras. David Bloor, en centralgestalt inom den nyare forskningssociologin, har exempelvis avgivit följande definition:

... -knowledge for the sociologist is whatever people take to be knowledge. (1991:5).

Denna definition av kunskap måste dock grundas på någon form av kollektivt tankemönster och därför föreslår han att termen reserveras för:

... what is collectively endorsed, leaving the individual and idiosyncratic to count as mere belief. (ibid).

Ibland används också termen *naturalism* för att beskriva ovanstående ståndpunkt (Golinski 1998:7). En sådan utgångspunkt – kunskap som social konvention – skiljer sig alltså radikalt från den inom vetenskapsfilosofin allmänt accepterade definitionen av att kunskap är sann, berättigad tro (ibid, se också Prawitz 1993:536).

Inte bara kunskapsbegreppet ges ett annat innehåll. Den verksamhet som normalt betraktas som den högsta formen av kunskapssökande, vetenskapandet, rycks också ned från sin piedestal. Denna betraktas nämligen inte som väsensskild från kulturen i övrigt, utan tvärtom som en oskiljbar del av denna. Ett stridsrop som många vetenskapsociologer idag fylkas kring är: "Science is a part of culture like any other." (Barnes 1974:99). Uttrycket är väl i sitt första led tämligen okontroversiellt; att vetenskapen är en viktig del av vår kultur torde de flesta skriva under på. Men dess andra del, att den skall likställas – "like any other" – med andra typer av kulturyttringar framstår nog som helt oacceptabelt för de som anser att vetenskapandet intar en slags epistemologisk särställning (Mendelsohn 1977:3-4).

En sådan generell programförklaring får naturligtvis dramatiska konsekvenser när det gäller uppfattningen av betydelsen av begrepp som de tidigare behandlade *internalism* och *externalism*. Eftersom sociologerna identifierar en gemensam kontext för det som skulle kunna kallas för vetenskapens utsida (t ex sociala faktorer) och insida (vetenskapen själv) blir dessa i sig inte betydelsebärande när man skall söka förklara förändringar i kun-

skapsinnehållet. Dessutom framhålls det att man vid historiska studier av vetenskapandet inte kan hävda att gränsen mellan insida och utsida en gång för alla är given. Tvärtemot framhålls det att denna i själva verket etableras i en specifik kontext, som en produkt av sociala förhandlingsakter där många skilda aktörer är inblandade (Barnes 1974).

Därmed öppnas också vägen för nya infallsvinklar i studiet av vetenskapens roll i samhället. Detta kan exemplifieras genom en av de mest inflytelserika nya riktningarna inom vetenskapssociologin, det sk "Starka Programmet" (SP), vars förgrundsfigur David Bloor jag redan citerat.¹³ Hos företrädare för SP finner vi det kanske mest konsekventa försöket att komma förbi internalist/externalist-problemet (Brante 1984:33; Elzinga & Jamison 1993:114; Rigné 1991:199). Deras primära utgångspunkt är att det finns en överensstämmelse mellan de sociala förhållandena och den vetenskapliga kunskapen: naturens ordning såsom den beskrivs i vetenskapliga texter är en slags återspegling av forskarnas sociala intressen vid en specifik tidpunkt. Det intressanta är alltså inte att utforska en hypotes eller teorier eventuella sanningshalt, dess korrespondens med en yttre verklighet, utan istället dess funktioner som legitimerande kraftfält i en social kontext (Elzinga & Jamison 1993:114-115). Följaktligen berör företrädare för SP i sina fallstudier ofta vetenskapens användning i samhället, där de identifierar en gemensam kontext för såväl samhällsidéer som det vetenskapliga tänkandet. I vid mening kan man också säga att SP tillhör en konstruktivistisk forskningsinriktning. Konstruktivismen är inte helt lättfångad som fenomen, men har av Jan Golinski nyligen karaktäriserats på följande sätt:

"Constructivism," /.../ is more like a methodological orientation than a set of philosophical principles; it directs attention systematically to the role of human beings, as social actors, in the making of scientific knowledge. (Golinski 1998:6).

Som representanter för konstruktivistiska forskningsriktningar räknas exempelvis Harry Collins, Steve Woolgar, Bruno Latour, Karin Knorr-Cetina och Trevor Pinch (Nolin 1990:1).

Ett centralt begrepp hos företrädare för SP, och i ovanstående vida mening också för många konstruktivister, är *symmetri*. Begreppet myntades ursprungligen av David Bloor som den fundamentala komponenten i hans Starka Program och innebär i korthet att man vid en analys av exempelvis ett vetenskapshistoriskt skeende skall förhålla sig neutral, symmetrisk, till de olika sanningsanspråk som framförs (Bloor 1991:7; Golinski 1998:7-8). Symmetribegreppet innebär också att en utsaga som i utgångspunkten betraktas som "sann" inte skall förklaras med en annan förklaringsmodell än en utsaga som uppfattas som "falsk": De två sidorna skall förklaras på samma sätt, man skall ha ett symmetriskt förhållande till skeendet. Genom denna tankekonstruktion menar sig Bloor undkomma den asymmetri som blir följderna av att man tenderar att låta "sanna" utsagor förklaras med hänvisningar till vetenskapens inneboende rationalitet, medan "falska" utsagor ofta ges olika typer av sociologiska förklaringar. Vetenskapen blir på så sätt självförklarande och misslyckanden förklaras socialt (Bloor 1991:8-9).

Demarkationskriteriet mellan "god" och "dålig" vetenskap åsidosätts alltså här på samma sätt som mellan "vetenskap" och "icke-vetenskap". Genom att på så sätt sänka de epistemologiska barriärerna kring fenomenet vetenskap, menar sig anhängare av det symmetriska postulatet kunna nå en större förståelse för hur olika sanningsanspråk vinner legitimitet eller förkastas. Detta framstår som särskilt betydelsefullt när man studerar olika former av vetenskapshistoriska skeenden, där det många gånger ingalunda är givet vad som i en förfluten tid, låt säga i 1600-talets vetenskapande, betraktades som vetenskap respektive icke-vetenskap enligt våra normer.

Den konstruktivistiska och kognitiva forskningssociologin har utsatts för mycket kritik främst vad det gäller relativiseringen av kunskapsbegreppet men också i vad mån de resultat som perspek-

tiven genererar är generaliserbara.¹⁴ Jag tänker inte redogöra för denna mycket omfattande diskussion här, men det finns all anledning att påpeka att många angrepp mot konstruktivisternas förmenta relativism har utgått från att denna varit av filosofisk natur; dvs att den har förfäktat att alla teorier är lika sanna eller att den materiella världen inte existerar i sig. Detta är ett felslut. En konstruktivistiskt färgad relativism tar istället sin utgångspunkt i dess metodologiska implikationer, i en metodologisk relativism.¹⁵ Detta återknyter omedelbart till det symmetriska postulatet ovan: Att insistera på att idéerna om vad som skall betraktas som sanna respektive falska utsagor inte får vägleda en vetenskapshistorisk analys innebär för den skull inte att man inte kan värdera olika utsagor. Eller: att hävda att "verkligheten", det avbildade, inte skall stå i fokus vid historiska analyser betyder inte att man hävdar att den saknar betydelse för resultatet (Bloor 1991:158; Golinski 1998:7-8).

Det är nu dags att återföra diskussionen till de klassiska begreppen internalism och externalism genom att ställa frågan: Innebär de kognitiva utgångspunkterna att begreppen inte står att finna i nyare litteratur? Svaret är nej. Däremot kan termerna delvis sägas tilldelas nya innebörder i mötet med den sociologiska begreppsapparaten (Bohlin 1995:6-7).

Vad gäller internalismbegreppet så har exempelvis Karin Knorr-Cetina och Michael Mulkay för att undvika en begreppsförvirring föreslagit en distinktion mellan "Explanatory Internalism" (förklaringsinternalism) och "Methodological Internalism" (metodologisk internalism) (Knorr-Cetina & Mulkay 1983:6-7). Förklaringsinternalism kännetecknas enligt deras terminologi av:

... the attempt to explain scientific belief exclusively in terms of technical-rational considerations imputed to scientists, ... (ibid:6).

Begreppet förklaringsinternalism reserveras alltså här för den typ av resonemang som primärt utgår från en inomvetenskaplig referensram, dvs vetenskapens metoder, begreppsapparat och

teorier. Termen förklaringsinternalism kan därför sägas omfatta samma sak som det vanligen använda begreppet internalism.

Den metodologiska internalismen karakteriseras inte utifrån förklaringsmodellernas utseende, utan mer på grundval av vad som är det primära föremålet för sociologernas analys, nämligen: "... the 'internal' practices of the scientific enterprise ..." (ibid). Den metodologiska internalismen är därmed ett gemensamt angreppssätt för många sociologer och är alltså ett uttryck för en metodologisk princip som tar sin utgångspunkt i ett specifikt mikroperspektiv, primärt fokuserande det som sker i forskarsamhället.

Däremot är det vanligt att förklaringar till förändringar i kunskapsinnehåll söks i vidare kopplingar utanför forskarsamhället - i kunskapens användning i samhället i stort. Detta innebär att den metodologiskt sett visserligen kan kallas för internalism, men tar man i beaktande att förklaringar till förändringar i kunskapsinnehållet oftast hämtas från olika typer av sociala förhållanden inom forskarsamhället, så skulle man lika gärna - med en gängse vetenskapshistorisk terminologi - kalla tillvägagångssättet för externalistiskt.

Knorr-Cetina & Mulkays distinktion mellan olika former av internalism är klagörande och det var ju också en av de punkter som Steven Shapin fann problematiska. När jag i fortsättningen relaterar till "internalism" är det således förklaringsinternalism som avses.

*

Problemet med anakronismer

Att man alltid skriver historia från en punkt lokaliserad i sin samtid är självklart. Världsbilden - och på ett mer konkret plan

begreppsapparaten – måste i varje fall i stora drag delas av dem som man adresserar sitt arbete till för att överhuvudtaget kunna uppfattas. Sådillvida är alltså all historieskrivning samtidsimpregnerad. Frågan är alltså inte *om* man påverkas av samtiden, utan hur och i vilken omfattning. Här kommer jag att presentera ett par grundläggande begrepp som är relaterade till denna fråga, hur dessa har kritiserats och hur en del av kritiken i sin tur lett till positionsförskjutningar och problemnyansering.

Begreppet anakronistisk vetenskapshistoria utgör en samlingsbeteckning på några av de problem som berörs nedan.

Att skriva historia baklänges – begreppet whighistoria

Ett centralt och ofta använt begrepp i diskussioner som behandlar svårigheterna att skriva historia utifrån sin samtid är whighistoria. Begreppet myntades 1931 av den engelske historikern Herbert Butterfield i boken *The Whig Interpretation of History* (här hänvisas i fortsättningen till andra utgåvan från 1950). Han angriper här de historiker som i sitt arbete med politisk historia tenderade att dela in engelsmännen i två kategorier: de frihetsälskande och progressiva ("the Whigs") och de bakåtsträvande ("Tories"). Dessa forskare i politisk historia kom, enligt Butterfield, att skriva historia:

... on the side of Protestants and Whigs, to praise revolutions provided they have been successful, to emphasise certain principles of progress in the past and to produce a story which is the ratification if not the glorification of the present. (1950:v).

En renodlad whighistoriker söker enligt Butterfield alltså upp idéer i historien som kan översättas, avbildas, i nuet och extrapolerar dem via en linjär sekvens till sin egen samtid. Detta sker utan beaktande av hur betydelsefulla dessa idéer var i sin egen tid eller hur innehållet i idéerna kan ha skiftat över tid. Den strikta urvalsprocess som är konsekvensen av ett sådant förfarande leder

till en slags normativ historia, där den linjära sekvensen blir exemplet på en positiv utveckling. Anhängarna till denna kan sedan karakteriseras som progressiva och dess motståndare som bakåtsträvare. George W Stocking har träffande uttryckt det som att denna typ av historieskrivning förvandlas till ett slags slagfält för en strid mellan: "... children of light and children of darkness". (1965:212).¹⁶ En annan konsekvens av ett grundläggande samtidsperspektiv av ovanstående slag är att det tenderar bli cirkulärt självförklarande - samtidsvärderingarna används för att förklara det förflutna som sedan i sin tur förklarar samtiden (Nickles 1992:85-86).

Begreppet whighistoria har alltsedan Butterfields publikation alltså varit starkt negativt laddat. Det har fått stå som en samlande term för alla de ansatser som finns att skriva historia baklänges, att tolka och värdera det förflutna med utgångspunkt tagen i dagens termer och värderingar. Det har sagts att *The Whig Interpretation of History* är en programförklaring med en negativ utgångspunkt eftersom Butterfield själv egentligen misslyckas med att formulera ett hållbart alternativ till whighistoria (Hall 1983:49-50). Det närmaste ett alternativ till whighistoria som Butterfield själv formulerar är kortfattat och lyder som följer:

Real historical understanding is not achieved by the subordination of the past to the present, but rather by our making the past our present and attempting to see life with the eyes of another century than our own. (Butterfield:1950:16).

En sentens som "making the past our present" fångar på ett uttrycksfullt sätt innehållet i den tankeriktning som brukar benämnas historism (eller ibland historicism). Begreppet har i sig en lång och mångfasetterad bakgrund, men används ofta i vetenskapshistoriska sammanhang just som en samlingsbeteckning på förhållningssätt som har som ambition att försöka förstå det förflutna utifrån dess egna förutsättningar (Liedman 1978:12-18; Outhwaite 1981:189; Shapin 1992:354). Ett begrepp som egentligen

beskriver samma sak, men utan dess vidare kopplingar är diakron historia.¹⁷

Enligt Butterfield nådde man fram till den historiska förståelsen genom att detaljstudera det historiska skeendet, data skulle tala för sig själva (Butterfield 1950:72-73). Detta utpräglat induktiva synsätt, som väl också ansluter till den historistiska strömningen, har i sin tur också kommit att utsättas för stark kritik. Denna skjuter ofta in sig på att man aldrig kan samla in data förut-sättningslöst eftersom det alltid finns någon förhandsuppfattning, synliggjord eller inte, av den verklighet man studerar.

Trots Butterfields framgång med att etablera begreppet whig-historia som något negativt laddat inom den vanliga historieforskningen, var whigperspektivet i stort sett allena rådande inom vetenskapshistoriska studier en bit in på 1950-talet. Detta starka inflytande brukar ofta tillskrivas den allmänt accepterade uppfattningen att vetenskapen trots allt producerar nya resultat, att den är progressiv i den meningen att vi vet mer idag än tidigare (Wilde 1981:445).

Sedan dess har man emellertid i allt högre grad blivit uppmärksam på att problemet också är närvarande inom det vetenskapshistoriska fältet, något som kan sättas i samband med den vetenskapshistoriska disciplinens strävanden att upprätta en slags professionell standard för ämnet (Brush 1974:1169; Forman 1991:78). Detta strävande efter självständighet från de andra vetenskapliga disciplinernas inflytande började ju, som visats tidigare, ge sig tillkänna på allvar under 1950-talet.

På frågan om vad ett fenomen som whighistoria har med vetenskapshistoriska studier att göra svarar exempelvis Hugh Kearney:

I believe, everything. For the most part, general histories of science have been written on the assumption that beneath all the technical detail there was a simple tale to be told. /.../ The early scientists are seen as groping for the discovery of a scientific method which was to be finally revealed in all its clarity by later generations. If these early scientists were opposed in their own day, the reason was simple: they

were the progressives and their opponents were the reactionaries. (Kearney 1971:18-19).

Kearneys karakteristik summerar på ett förträffligt sätt de vanligaste konsekvenserna av whighistoriska resonemang i vetenskapshistoriska studier. Här finns sålunda föreställningen om det ensamma geniet, det skapandet subjektet, som kämpar för sina idéer mot samtidens okunnighet och ignorans. Vetenskapsmannen tillskrivs kort sagt förmågor som ingen annan har. Isaac Newton (1643-1727) tillhör de vetenskapsmän som ofta har idealiserats på detta vis. I beskrivningar av hans vetenskapliga insatser har man oftast betonat hans överlägsna förmåga att se strukturer och sammanhang som var fördolda för andra, något som indirekt leder till ett idealiserande av vetenskapandets förmodat rationella sidor medan andra faktorer som också påverkat de vetenskapliga resultaten tonas ned. I fallet Newton har det dock hävdats - för att nämna en motbild - att hans tankevärld i själva verket var allt annat än rationell i modern mening. Både alkemi och spekulativ teologi ingick exempelvis som fullt naturliga delar i hans idévärld (Thackray 1981:307-308). På så sätt framstår bilden av Newton som närmast obegriplig - ena halvan av bilden domineras av en häpnadsväckande och framåtblickande vetenskaplig genialitet medan andra halvan av hans världsbild ger ett närmast fossilartat intryck. Det är sålunda svårt att utifrån ett whigperspektiv förstå att båda dessa delar för Newton utgjorde en fungerande helhet.

En fara med att utnämna "genier" och "galningar" i vetenskapshistorien, eller att tudela enskilda personer som antas äga båda dessa egenskaper, ligger i att förståelsen för vetenskapandets dynamik går förlorad. Många äldre vetenskapliga uppfattningar som i vårt samtida vetenskapande har blivit föremål för löje, har i själva verket många gånger varit betydelsefulla för utvecklingen inom olika områden. Genom att fokusera diskussionerna kring vissa frågor och att knyta samman data från olika håll har även uppfattningar som idag betraktas som rena hugskotten aktivt bidragit till de resultat som accepteras av vår samtid. En rikhaltig flora av exempel på detta står att finna i Charles Darwins forsk-

ning, något som har diskuterats av psykologen Howard Gruber som bl a studerat Darwin efterlämnade anteckningsböcker (1974).

Länkad till en föreställning om det allvetande geniet är naturligtvis också uppfattningen att det går att identifiera de problem och valmöjligheter som dåtidens forskare ställdes inför. En vetenskapshistoriker som arbetar utifrån ett whigperspektiv använder sig alltså av begrepp från den samtida vetenskapen och överför, översätter, till den förflutna. Oftast sker detta i själva verket genom att man i efterhand omtolkar begreppens ursprungliga innebörd, något som kan leda till en starkt förvrängd bild av tidigare vetenskapande. På detta sätt skapas också en förenklad bild av en konsistent och kumulativ kunskapsutveckling (Agassi 1963:2; Nickles 1992:86).

En knäckfråga är här huruvida två konkurrerande forskningsriktningar med en slutlig segrare i ett historiskt ljus överhuvudtaget kan bedömas med samma måttstock. Detta har uttryckts som att:

... the 'winners' have been able to clean up their image, both by further articulation of the program and by a program of Whiggish historiography, whereas the 'losers' have left their program in its primordial form. (Lynch 1989:361).

Frågan är alltså om vinnarna verkligen förtjänade segern i sin samtid och inte utifrån den historiska återblickens förändring av belysningen. Det har från forskningssociologiskt håll hävdats, med utgångspunkt i olika historiska fallstudier, att vinnare och förlorare ofta framstår som lika ovetenskapliga (eller vetenskapliga) i sin egen tid om man använder dagens vetenskapliga kriterier. Vinnarnas argumentation skulle alltså inte nödvändigtvis ha något stöd i någon påstådd vetenskaplig, inre logik. Deras position i vår samtid skulle - enligt detta synsätt - snarare vara produkten av sociala förhandlingsakter (Shapin & Schaffer 1985:13).

Mer renodlad whighistoria blir dock allt ovanligare inom det vetenskapshistoriska forskningsfältet i takt med att det positivistiska forskningsidealet successivt nedmonterats. Synen på att

vetenskapandet är en slags högre form av varande, fristående från samhället, är inte fullt lika allenarådande idag. Det finns dock undantag – i många disciplinhistorier tenderar whigresonemang fortfarande att vara förhållandevis vanliga. Dessutom kan man inom det vetenskapshistoriska forskningsfältet finna tendenser till en slags sofistikerad form av whighistoria. Denna yttrar sig i vilka forskningsområden som uppfattas som relevanta: det är fortfarande alltså mycket vanligare att hitta litteratur som behandlar Newton och Darwin än deras samtida opponenter (Wilde 1981:446).

En term som är relaterad till whighistoria är presentism, ett begrepp som emellertid är betydligt mer svårångat. I en mer ursprunglig form anknyter det till den italienske filosofen Benedetto Croce's (1866-1952) uttalade positiva och idealistiska syn på att historien endast fyllde en funktion för samtiden. Historien refererar enligt detta synsätt inte till det förflutna, utan har endast sitt berättigande som en nyckel till förståelse av samtiden (Kragh 1987:47-48). Man kan också se begreppet presentism använt som en vidare formulering av begreppet whighistoria (Stocking 1965:212)¹⁸ eller helt enkelt som en synonym till whighistoria (Nickles 1992:85). Det sistnämnda torde vara det vanligaste.

Eftersom vetenskapshistoriker med olika typer av internalistiska utgångspunkter ofta tenderar att gruppera sig kring frågor om hur metoder och teorier har utvecklats genom tiden, finns också de allra flesta exemplen på whighistoriska resonemang hos dem. För Sarton var ju bedömandet av tidigare kunskap en viktig ingrediens i hans internalistiska program, ett bedömande som skulle utgå från den samtida uppfattningen om vad som var ett korrekt vetenskapligt resultat. Denna typ av bedömande kan i grunden sägas förutsätta ett whigresonemang.

Problemnyansering

Man skulle kanske kunna frestas att tro att Butterfields publikation ledde till en våldsamt debatt i sin tid. Så blev dock inte

fallet. Det uppstod nästan omedelbart en konsensus kring uppfattningen att whighistoria var något i grunden negativt och det kom att dröja närmare 50 år innan någon på allvar började ifrågasätta Butterfields problembeskrivning. Orsakerna till att så lång tid hann förflyta ligger möjligen i att *The Whig Interpretation of History* i stor utsträckning kom att fylla funktionen av ett färdigformulerat svar som därmed också kom att blockera all vidare diskussion.

Denna blockering kan sägas ha varat till mitten av 1960-talet, då man kan finna sporadiska försök att nyansera problemet (se exempelvis tidigare nämnda Stocking 1965). Riktig fart tar diskussionen dock inte förrän under 1980-talet. Av alla de röster som har hörts i frågan är det dock ingen som helt avvisar begreppets generella relevans i historiska studier, utan diskussionen centrerar sig främst kring det faktum att termen upplevs som trubbig och onyanserad (Wilson & Ashplant 1988:1). Jag har inte för avsikt att fördjupa mig vidare i Butterfields andra arbeten, men det kan påpekas att Butterfield själv delvis distanserade sig från sin egen kritik av whighistoria i boken *The Englishman and his History* (1944) (se bl a Oldroyd 1989b:367-368). Som en följd av detta har han också själv kommit att kritiseras för whigtendenser i sin senare historieforskning (Wilson & Ashplant 1988:4).

Från ett vetenskapshistoriskt perspektiv har det också påpekats att begreppet whighistoria konstruerades med hjälp av exempel från politisk historia, inte från vetenskapshistoria. En positivist som den välkände biologihistorikern Ernst Mayr menar i detta sammanhang att den politiska historien uppvisar exempel på hur olika idéer ersätter varandra och förändras, medan vetenskapshistorien i sig är ett exempel på framsteg (1990:302). Rupert Hall – en av de första som kom att ifrågasätta begreppet whighistoria som skällsord – formulerade tidigt en kritik som i stort sett är likartad:

But our desire not to be Whig historians cannot prevent our recognition that scientific knowledge has progressed through time ... (Hall 1983:58).

Eller, från samma text:

... the historian cannot avoid the burden of superior knowledge. (ibid:57).

Som vi ser tycks Mayr och Hall ha en relativt okomplicerad syn på begrepp som framsteg och kunskap, i alla fall när dessa ses i sammanhang med whighistoria. Whigtendenser i vetenskapshistoriska studier betraktas av dem därför som en naturlig och oskiljbar konsekvens av vetenskapens otvetydigt progressiva karaktär.

En något mer subtilt formulerad ståndpunkt återfinns hos David Oldroyd (1989a:358) som i grova drag menar att ett vetenskapshistoriskt intresse ofta, trots allt, har sitt ursprung i orsaken till att en viss idé, ett visst resultat, har kommit att betraktas som etablerad sanning. I valet mellan en mängd olika möjliga utgångspunkter för en sådan studie fastnar Oldroyd för den i hans tycke mest uppenbara plattformen, nämligen det idag accepterade resultatet. I denna begränsade mening kan man alltså säga att han förespråkar ett slags whigperspektiv. Han understryker dock att detta inte innebär att man skall negligera studiet av vetenskapshistoriska "förlorare", eftersom dessa många gånger kan vara lika viktiga aktörer som "vinnarna" på lång sikt. Han framhåller också i detta sammanhang att vad som räknas som ett verifierat resultat i vetenskapshistorien i högsta grad är kontextberoende, och därmed tar han också indirekt avstånd från den förenklade synen på vetenskapen som en entydigt progressiv verksamhet.

I en här några gånger redan nämnd - och i andra sammanhang ofta refererad - artikel av George W Stocking kring problemet med whighistoria pläderar han ur ett disciplinhistoriskt perspektiv för en slags "upplyst presentism" (1965:215). Med detta avser han det faktum att disciplinhistoria faktiskt oftast bedrivs med en konkret uppfattning om vad som är relevanta problem i samtiden för ögonen, att utövarna av denna alltså "kräver tillbaka" något av

historien. Ett slags presentistiskt fotfäste är alltså en förutsättning för denna form av historieskrivning, även om Stocking också varnar för att denna inte får urarta till naiv whighistoria. Han menar däremot att en vetenskapshistoriker, som alltså närmar sig ett ämnes historia utifrån, har en bredare motivation för att beskriva ett vetenskapshistoriskt skeende i all dess komplexitet. I denna mening har vetenskapshistorikern, enligt Stockings resonemang, inte samma behov av en presentistisk utgångspunkt (ibid:212-214).

Som vi har sett ovan, så erbjöd Butterfield ett ganska magert alternativ till sitt begrepp whighistoria. Hans version av metoder för att kunna förstå det förflutna utifrån dess egna utgångspunkter, var inte bara kortfattat formulerat utan har också kritiserats för bristande stringens. Uppfattningen att data kan extraheras oberoende av någon form av medveten eller omedveten förhandsmodell av den verklighet man studerar, har av flertalet sedan länge avisats. Argumentet kan sägas utgöra en av de klassiska invändningarna mot extrempositivistiska ansatser och det har också använts mot Butterfields förslag till detaljstudier med begränsade kronologiska foci (se bl a Hall 1983:52-53; Wilson & Ashplant 1988:6-7).

En indirekt koppling till ovanstående fråga finns via spörsmålet i vilken utsträckning man egentligen kan sätta sig in i olika historiska skeenden utan att ha samtiden som referensram. David Hull argumenterar i detta sammanhang för att en mjukare form av presentism är en absolut förutsättning för att kunna skriva vetenskapshistoria. Historikern är, menar Hull, förankrad i sin samtid och måste därför använda sig av de metoder och teorier som samtiden erbjuder. Dessutom måste man kunna kommunicera sina resultat i samtiden samt ha tillgång till översättningar av dokument etc, något som i sig obönhörligen också innefattar moment av samtidsstolkning (Hull 1979:5-8; Oldroyd 1989b:368). Dessa resonemang är också Helge Kragh inne på när han poängterar att vetenskapshistoria inte är någon tvåvägskommunikation mellan historikern och det förflutna, utan en trepartsrelation mellan historikern, det förflutna och en publik (Kragh 1987: 105-107).

Det är också någonstans här, i skärningspunkten mellan kritik av whighistoria och en modifiering av denna kritik, som den vetenskapshistoriska diskussionen tycks vara förlagd idag. Det framhålls sålunda ofta att det är omöjligt att undvika alla anakronistiska element i vetenskapshistoriografisk forskning, samtidigt som en ren whighistoria måste undvikas. På samma sätt framhålls de logiska problemen med rent historistiska angreppssätt (Kragh 1996a:38).

Diskussionen ovan har också tydligt visat att problemet med anakronismer i vetenskapshistoriska studier är mångfasetterat, inte bara på grund av komplexiteten i problemet självt, utan i lika hög grad på grund av frånvaron av konsensus i användningen av begreppen whighistoria och presentism. Jag kommer därför att i fortsättningen skilja på dessa två fenomen: Begreppet *whighistoria* används sålunda nedan för att karakterisera en historieskrivning som primärt inriktar sig på idéer, teorier och resultat i historien som korresponderar mot våra idag. Detta görs utan att någon speciell hänsyn tas till den tid och kontext vari kunskapen producerades. Man dömer sålunda de historiska skeendena med samtiden som allena rådande facit.

Begreppet *presentism* reserveras för det nödvändiga fotfäste man trots allt måste ha i sin samtid, helt i linje med de resonemang som presenterats av till exempel Oldroyd och Hull ovan.

Intressanta invändningar mot en alltför långt driven kritik av whigtendenser i framförallt disciplinhistoria erbjuds av filosofen Thomas Nickles i en artikel med den upplysande huvudtiteln: 'Good Science as Bad History' (1992). Hans resonemang utgör ett viktigt bidrag till en nyansering av problemet med whighistoria och har direkta kopplingar till vetenskapsmännens egna historieskrivningar, till disciplinhistorien.

Nickles kritik mot en alltför utbredd kritik mot whigresonemang är främst adresserad till den nya generationen kognitiva forskningssociologer som han, möjligen något elakt, benämner "new wave experts". Han menar att de har möjlighet att hävda sina kritiska åsikter tack vare sin sociologiska positionering, där

utgångspunkterna ju är ett fundamentalt ifrågasättande av vetenskapen som en – i traditionell vetenskapsfilosofisk mening – rationell företeelse. Det blir, kort sagt, lättare att upptäcka whigendenser i historieskrivning när man i grunden ifrågasätter den vetenskapliga rationaliteten och dessutom avvisar den absoluta distinktionen mellan den vetenskapliga *processen* och *produkten* (ibid: 86-88).

Den kritik som sociologerna formulerar riktar sig främst mot de disciplinhistoriska redogörelser som vetenskapsmännen själva producerar. Sociologerna påpekar gång på gång att de flesta forskare ger alltför enkelspåriga beskrivningar av sina respektive problemfältets utveckling. Detta gäller då särskilt deras förkärlek för att försöka härleda olika aktuella begrepp och teorier bakåt i historien, något som ofta kan leda till en starkt whiginfluerad historieskrivning. Nickles huvudpoäng mot denna kritik är att det inte är historiker som skriver denna typ av historia utan just "working scientists", och därmed att utgångspunkterna är så vitt skilda att de inte i egentlig mening kan jämföras: " ... scientists are not writing *about* science; they are *doing* it." (ibid:96). Det är därför inte heller möjligt att använda en standardiserad whighistorisk kritik mot denna form av vetenskapshistoria:

In helping one to relate the work of others to one's own problems, as a guide to future action, whig reinterpretations of previous work in the light of one's own aims can be invaluable. It is hard to see how scientists could do good research without being whiggish in these ways. (ibid:98).

Citaten summerar på ett utmärkt sätt den tes som Nickles driver i sin artikel: att ge whiginfluerade beskrivningar av det egna forskningsfältets historia är en naturlig del av det vetenskapliga hantverket i sig. Detta eftersom det egna dagliga vetenskapandet och beskrivningar av dess historia egentligen är en del av en och samma process. Att man utifrån dessa förutsättningar gör val mellan "goda" och "dåliga" resultat hämtade ur forskningshistorien blir därmed lika naturligt som att man gör ett ständigt urval

också av de resultat som den samtida vetenskapen erbjuder. Att vara whiginfluerad i denna mening är alltså för Nickles inget negativt, utan tvärtom en absolut förutsättning för ett vetenskapande som ju primärt är framåtblickande i den meningen att det strävar *mot* problemlösningar (ibid:115).

När det däremot gäller *historiska* whigresonemang – de som använder sig av samtidens vetenskapliga resultat för att värdera dåtidens – är Nickles mer återhållsam. Han menar i detta sammanhang att man visserligen kan tolerera begränsade whigresonemang för att få hjälp med att förklara specifika historiska händelser, men att detta inte får innebära att man mekaniskt tillskriver dåtiden vår samtids värderingar. Också här finns alltså en uppfattning om att de resultat som föreligger i samtiden kan användas som en slags provisoriska nycklar för förståelse av dåtidens vetenskapande, men att dessa inte kan användas till att *värdera* denna vetenskap (ibid:114).

Jag finner Nickles argumentation övertygande på många centrala punkter. Att disciplinhistoria trots allt måste tillåtas betyda något för samtidens vetenskapande är rimligt – detta dock sagt med reservation mot användningen av mer extrema former av whigresonemang. Jag återvänder emellertid till denna centrala diskussion i avhandlingens konkluderande kapitel.

*

Noter

---

¹ För översikter över vetenskapshistoriens framväxt, se t ex Frängsmyr 1984:10-21; Kragh 1987:1-19; Kuhn 1968; Laudan, R 1993; Thackray 1980:7-21.

² Jag använder det svenska begreppet vetenskapsteori och det begrepp som i anglosaxiskt språkbruk vanligen benämns "philosophy of science" (rätteligen vetenskapsfilosofi) som synonymer i föreliggande arbete. Det är dock vanligt att man på svenska skiljer mellan begreppen. Vetenskapsteori ses ofta här som mer förbundet med empiriska studier. I detta arbete spelar dock denna betydelseskilnad roll.

³ Olika ståndpunkter i denna fråga har också diskuterats av Ronald N Giere i en artikel med den träffande titeln 'History and Philosophy of Science: Intimate Relationship or Marriage of Convenience?' (1973). Han argumenterar dock inte själv för en upplösning av "äktenskapet" utan framhåller att: "... a marriage of convenience may currently be the most practical institutional arrangement." (ibid:296).

⁴ Jag vill inte undanhålla läsaren en smått bisarr vinkling av undervisningsaspekten: I mitten på 70-talet diskuterades det huruvida det kunde vara "farligt" för studenter att i alltför stor utsträckning ta del av sina ämnens historia. Detta hänger naturligtvis samman med de mer kritiska vetenskaps-historiska verk som på allvar började få genomslagskraft under denna tid - Kuhn är ju det klassiska exemplet (1962). Han betonar som bekant kunskaps-tillväxtens diskontinuerliga struktur, att vetenskapandet inte är ett enkelt adderande av "fakta", utan i själva verket en långt mer komplex process där sociologiska, psykologiska och logiska faktorer hela tiden samverkar på olika nivåer. Insikterna att vetenskapen inte nödvändigtvis vilade på någon inre, rationell logik skulle möjligen vara alltför hårdsmälta för oskyldiga studenter och kanske leda till ett, ur somligas synvinkel, osunt vetenskapstvivels. Argumenten för och emot användningen av denna typ av historia i undervisnings-syfte har bl a diskuterats av Stephen G. Brush i artikeln 'Should the History of Science Be Rated X?' (1974).

⁵ Jag använder här begreppet avsiktligt i en löst formulerad mening, närmast synonymt med ett begrepp som "forskningstradition". Det kan dock tilläggas att begreppet inte används helt entydigt ens hos Kuhn: Margaret Masterman menar att det kan tolkas på 21 olika sätt bara i *The Structure of Scientific Revolutions* (Masterman 1970:61-65). Kuhn har själv framhållit att paradigm i hans mening inte existerar inom de historiska vetenskaperna (Kuhn 1970:208). Den lättsinniga användningen av Kuhns paradigmbegrepp inom arkeologin har också kritiserats av bl a Frands Herschend (1992:132).

⁶ Dessa bakgrunder ligger inte alltid inledningsvis - även om detta är vanligast - utan kan exempelvis ligga i anslutning till en diskussion kring ett specifikt ämnesområde också längre in i texterna.

⁷ Uppsatsen finns omtryckt i Ambjörnsson (red) 1972.

⁸ John Desmond Bernal (1901-1971), marxistisk fysiker och vetenskapshistoriker. I det här sammanhanget mest känd för sin *Science in History* (1954), där han bl a driver tesen om att vetenskapliga framsteg alltid varit knutna till praxis.

Benjamin Farrington (1891-1974), filolog, kom i sitt verk om den grekiska vetenskapen (1944), att betona hantverkets och teknikens betydelse för den teoretiska utvecklingen.

Joseph Needhams (1900-1995) författarskap kom att centreras kring vetenskapens betydelse i Kina. Han ledde utgivningen av och författade delvis mastodontverket *Science and Civilisation in China*, vars första del utkom 1954. 25 delar är planerade, 21 hade utkommit i mars 2001.

⁹ Tidiga exempel på kontextualism står att finna i darwinhistorikern Robert M Youngs uppsatser 'Malthus and the Evolutionists: The Common Context of Biological and Social Theory' (1969) och 'The Historiographic and Ideological Contexts of the Nineteenth-Century Debate on Man's Place in Nature' (1973).

¹⁰ Det har dock också hävdats att man kan räkna med en fransk tradition som har sina rötter i Durkheims arbeten. Hans försök att utforma en slags universell social epistemologi har fått efterföljare i bl a socialantropologen Levi-Strauss arbeten. Skillnaden mellan denna franska tradition och den tyska, som här representeras av Karl Mannheim, har uttryckts som att den franska främst intresserar sig för allt tänkandes principiella sociala avhängighet medan den tyska söker relatera specifika tankemönster till specifika "sociohistoriska kontexter" (Brante 1990:111-113).

Till vetenskapsociologins pionjärer måste man också räkna den polske mikrobiologen och läkaren Ludwik Fleck (1896-1961) som i sitt arbete *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache: Einführung in die Lehre vom Denkstil und Denkkollektiv* (1935) kom att betona kunskapsproduktionens sociala karaktär. Intressant i sammanhanget är att han inte heller drog sig för att utsätta naturvetenskapen för en sociologisk analys. Hans mest centrala begrepp i sammanhanget är *Denkkollektiv*, tankekollektiv, vilket avser att fånga det nätverk av intellektuell interaktion som uppstår i mötet mellan två eller flera individer. Även om detta kollektiv består av individer, utgör inte tankekollektivet summan av individernas enskilda åsikter, utan dessa är tvärtom nedtonade. Detta genom att de enskilda individerna inte i grunden är medvetna om det tryck som den rådande tankestilen (*Denkstil*) utövar på deras eget tänkande. Det dröjde dock länge innan Flecks arbete på allvar fick genomslag – egentligen först när detta sent omsider översattes till engelska (1979), betecknande nog med ett förord av Thomas Kuhn. Arbetet finns sedan en tid tillbaka också på svenska (1997).

¹¹ Som Karl Mannheims mest centrala verk räknas *Ideology and utopia. An introduction to the sociology of knowledge* (1936).

12 För översikter över aktuella riktningar inom vetenskapsociologin hänvisas här till Bohlin 1995:13-85; Elzinga & Jamison 1993; Golinski 1998; Nolin 1990; Rigné 1991 och Shapin 1995.

13 Andra framträdande företrädare för SP är de ovan citerade Barry Barnes och Steven Shapin.

14 För en översikt över några centrala diskussionspunkter se Brante 1984:37; Elzinga & Jamison 1993:133; Hallberg 1985:29-34; Nilsson 1984:134; Nolin 1990:75-78.

15 En besläktad distinktion är den mellan *epistemisk relativism* och *omdömesrelativism*. Epistemisk relativism är ståndpunkten att kunskap är relativ i de olika sammanhang där den accepteras och används, inte att alla påståenden om verkligheten är lika korrekta. Den sistnämnda ståndpunkten - som i realiteten torde vara ytterst ovanlig - skulle då vara omdömesrelativistisk. Distinktionen gjordes ursprungligen av Roy Bhaskar (1979) och har sedan använts flitigt inom olika former av vetenskapsstudier (se tex Bohlin 1998:17 och Knorr-Cetina & Mulkay 1983:5-6). Inom arkeologin har distinktionen använts av Hodder & Shanks (1995:19).

16 Faran med en sådan typ av historia är - om man får tillåta sig att vara en smula ironisk - att ljusförhållandena snabbt kan ändras. I första utgåvan av sin fysikhistoria (1899) gav Florian Cajori ett stort minus till de forskare som trodde på elektronernas existens. I andra utgåvan av detta arbete (1929) gavs samma forskare ett stort plus (efter Agassi 1963:3).

17 Helge Kragh uttrycker det på följande sätt: "The *diachronical* ideal is to study the science of the past in the light of the situation and the views that actually existed in the past; in other words to disregard all later occurrences that could not have had any influence on the period in question. /.../ ... in the diachronical perspective one imagines oneself to be an observer *in* the past, not just *of* the past." (Kragh 1987:90).

18 För George W Stocking är whighistoria ... " a variety of what I would call generally "presentism" in historical study." (Stocking 1965:212).

Kapitel 3

Kring arkeologins historier

"... close to the edge, round by the corner..."

Jon Anderson & Steve Howe 1972

AVSIKTEN MED DETTA KAPITEL är att via några av de i förra kapitlet introducerade begreppen föra en diskussion kring arkeologihistoriens uttalade nytta och teori samt via preciseringar och exempel diskutera några andra aspekter av arkeologins egenhistorier. Framförallt kommer jag här att betona hur dessa också fyller ett flertal underliggande legitimerande funktioner.

Om arkeologihistoriens nytta och historiografi

Några artikulerade nyttoaspekter

Vad finns det för artikulerade uppfattningar bland arkeologer om arkeologihistoriens nytta – vilken roll spelar arkeologihistoria för arkeologin? De svar som ges på en sådan fundamental fråga kan utan tvekan sägas vara av central betydelse när det gäller att försöka diagnostisera olika arkeologihistoriografiska förhållningssätt.

Argument som talar för nyttan med disciplinhistoriska studier är form- och innehållsmässigt vanligen både explicita och koncentrerade (Gustafsson 1998a). Eftersom de dessutom är starkt epistemologiskt laddade – de berättar något om centrala förhållningssätt till historieskrivningen – finner jag det vara befogat att låta företrädarna för dessa i hög grad själva komma till tals i form av citat; andra läsningar än min skall vara möjliga. Citaten kan dock inte sägas avspegla en enskild författares samlade syn på

arkeologihistoriens bruksvärde, utan används främst för att illustrera en aspekt av detta. Jag har valt att dela in argumenten i fem olika kategorier, som sammantaget torde inrymma merparten av standardargumenten för arkeologihistoriens nytta. Det är emellertid inte oproblemiskt att skapa kategorier på detta vis, eftersom argumenten befinner sig på olika abstraktionsnivåer samtidigt som de på ett påtagligt sätt överlappar varandra. Likafullt hoppas jag att diskussionen nedan kan hjälpa till att tydliggöra några fundamentala utgångspunkter i frågan.

Nyttoargumenten är intressanta, inte bara på grund av sin epistemologiska laddning utan också för att de överhuvudtaget existerar, något som i många fall naturligtvis återspeglar en situation av svagt disciplinärt självförtroende. Detta genom att man känner sig manad att explicit påpeka nyttan med sitt arbete för att på så sätt försvara den plats man upptar i det arkeologiska rummet. Som en motsatsbild är det lätt att peka på att klassiska arkeologiska kärnområden som exempelvis stenålders- och hållbildsforskning knappast behöver motivera sin närvaro eftersom de uppfattas som självklara delar av det arkeologiska forskningsfältet. Innehållet är naturligtvis under ständig förhandling, men ämnesområdena i sig är fast förankrade i arkeologins kärnområde.

Det är svårt att frammana någon helt entydig bild vad gäller när och var någonstans man stöter på argument för arkeologihistoriens bruksvärde. Det är dock möjligt att peka på att det under 1980-talet var mycket vanligt med programmatiska uttalanden om arkeologihistoriens nytta, medan den i vissa fall lyste med sin frånvaro i något äldre verk (exempelvis Klindt-Jensen 1975 och Daniel 1950, 1975). En generell trend idag tycks dock vara - och jag är nu medveten om att jag generaliserar från ett synnerligen magert material - att det återigen inte längre alltid upplevs som nödvändigt att motivera forskningsfältet i form av nyttotermer.¹

Man kan möjligen spekulera i om detta är ett uttryck för att forskningsfältet arkeologihistoria nu börjar nå en omfattning som gör att det upplevs som mindre befogat att legitimera detsamma

via olikartade nyttobetonande programförklaringar. Detta skulle möjligen kunna indikera ett växande disciplinärt självförtroende – kan vi rent av skönja konturerna av en egen arkeologisk *genre*, ett alltmer självständigt forskningsfält? (Nordbladh 1995b:9).

Låt oss nu titta lite närmare på fem standardargument för arkeologihistoriens bruksvärde.

1) *Arkeologihistoria som källa till förlorad metodologisk kunskap.* Uppfattningen att man genom arkeologihistoriska studier kan återfinna förlorad kunskap i form av metoder finns hos arkeologihistoriens förste portalfigur, Glyn Daniel. Han har i detta sammanhang uttryckt det på följande sätt:

... the history of archaeology needs studying not only as an interesting and exciting story in itself, an account of the development of one of the newest humanistic disciplines in the historical sciences, but because without an historical perspective we can at the present day forget, at our peril, or even repeat, past errors. (1981b:10).

För Daniel är arkeologihistorien fylld av exempel på "false archaeology" och han menar att studiet av olika aspekter av hur sådan etableras kan hjälpa oss att undvika nya misstag (ibid:11-13). Ett exempel som Daniel särskilt uppehåller sig vid är det berömda Piltdownfalsariet. Han pekar här på att det fanns naturvetenskapliga möjligheter – ett fluortest – att demaskera bluffen redan före den tid som falsariet etablerades som en vetenskaplig sanning (under åren 1912-1914). Kunskapen om att denna möjlighet existerade glömdes enligt Daniel helt enkelt bort på grund av bristande kunskap om ämnets historia. För Daniel är detta ett bevis på att forskningshistoria är nödvändigt, inte primärt för att undvika nya varianter av Piltdownfalsarier, utan för att vi inte skall glömma redan existerande metoder för att avslöja dem. Som vi ser ansluter denna typ av argument nära till de tidiga vetenskapshistoriska motivationerna, där ju det instrumentella momentet, möjligheterna av att återfinna förlorad kunskap, betonades kraftigt. Daniel förtydligar:

... if there had been an adequate history of scientific techniques in physical anthropology available in the early years of this century we would not have had to go through the nonsense of Piltdown Man, ... (1981b:12).

Fluortestet kom i sammanhanget inte att användas förrän 1949 av Kenneth Oakley vid British Museum. Det var också efter dennes insatser som efterforskningar om fluortestets historia ägde rum. Man kunde då till sin förvåning konstatera att metoden var känd redan i början av 1890-talet då Thomas Wilson vid United States National Museum hade utfört framgångsrika test på olika benmaterial och därigenom kunnat visa att de var samtidiga. Dessa resultat kom också att publiceras 1895 (Meltzer 1989:6-7).

David J Meltzer har, bl a med utgångspunkt i Daniels resonemang och exemplet ovan, kritiserat uppfattningen att arkeologihistoria kan användas som ett instrument för att finna lösningar på samtidsarkeologiska problem. Han pekar främst på två svårigheter: För det första, och här stöder sig Meltzer explicit på resonemang som finns hos Kuhn (1977:121), medför komplexiteten och storleken hos det forskningshistoriska materialet att det skulle fordras mycket stora arbetsinsatser för att återfinna en användbar metod. Han menar därför att det i de allra flesta fall lönar sig bättre tidsmässigt att återupptäcka – återuppfinna – dem, snarare än att återfinna dem (Meltzer 1989:9). För det andra pekar han på det faktum att även om en metod råkar vara känd i samtiden, innebär det inte automatiskt att den appliceras inom sitt problemområde. Som ett synnerligen illustrativt exempel anför han det faktum att fluortestet faktiskt tycks ha varit känt hos i varje fall en samtida forskare, Aleš Hrdlicka, i vars kvarlåtenskap man återfann Wilsons uppsats från 1895. Trots att Hrdlicka starkt ifrågasatte Piltdownfyndet kom han alltså aldrig att använda fluortestet i sin motargumentation. Skälen till detta skulle enligt Meltzer kunna sökas i det faktum att om han accepterade metodens tillförlitlighet – vilket ett användande i argumentationen ju skulle indikera – skulle hans position kunna undergrävas på ett annat

vetenskapligt slagfält, nämligen frågan om människans ålder i Amerika (Meltzer 1989:6-9; Trigger 1989:127).

Meltzers invändningar rör sig som synes på en mycket konkret nivå. Inte desto mindre illustrerar de några av de svårigheter som finns inbyggda i motivationer av denna typ. Här kan naturligtvis också återknytas till delar av diskussionen om whighistoria i denna avhandlings andra kapitel – begrepp, teorier och tekniker uppfattas på olika sätt av olika personer i olika tider. Daniels resonemang kan därför också användas som en utgångspunkt för en fördjupad diskussion kring problemet med whighistoria i den arkeologiska historieskrivningen, en diskussion jag emellertid väljer att ta upp först längre fram.

2) *Arkeologihistoria som rektifieringsinstrument.* Om Glyn Daniel var arkeologihistoriens förste portalfigur kan Bruce G Trigger sägas vara den andre. För Trigger, som i sina skrifter ofta återkommer till förhållandet mellan arkeologi och omgivande samhälle, har arkeologihistoria sin främsta relevans genom att den erbjuder en fördelaktig plattform från vilken man kan studera samhällets ständiga påverkan av arkeologin:

I believe, [however], as do many others who study the history of archaeology, that a historical approach offers a special vantage point from which the changing relations between archaeological interpretation and its social and cultural milieu can be examined. /.../ In particular it permits the researcher to identify subjective factors by observing how and under what circumstances interpretations of the archaeological record have changed. Although this does not eliminate the bias of the observer, or the possibility that these biases will influence the interpretation of archaeological data, *it almost certainly increases the chances of gaining more rounded insights into what has happened in the past.* (1989:4, min kursivering).

Enligt detta synsätt kan alltså de arkeologihistoriska studierna fungera som ett slags filter som sorterar bort det brus av störande faktorer som hindrar oss att komma i kontakt med förhistorien. Med andra ord kan arkeologihistorien hjälpa oss att göra vår bild av förhistorien mer objektiv. Här finns alltså en omedelbar koppling mellan den arkeologihistoriska verksamheten och uppfatt-

ningen om vår förmåga att så sanningsenligt som möjligt avbilda skeenden i förhistorien.

Historikern Michael A Morse har påpekat att denna typ av resonemang i grunden är motsägelsefullt (1996). Detta för att man inte kan hävda att de historiska aktörerna – i det här fallet de tidigare arkeologerna – har varit förhindrade att sanningsenligt avbilda förhistoriska skeenden på grund av att de varit påverkade av externa influenser, när man samtidigt i realiteten utgår från att man har en objektiv förståelse av sig själv och sin relation till samma externa influenser i samtiden. Morse menar därför att en sådan historiesyn i grunden är ett uttryck för ett positivistiskt vetenskapsideal.

3) *Ökad förståelse för samtidens teoretiska geografi.* En annan ofta uttryckt uppfattning om arkeologihistoriens nytta, särskilt förekommande under de sista 10–15 åren, är att den på olika sätt kan bidra till en ökad förståelse för olika teoretiska riktningar i samtiden. Enligt dessa utgångspunkter kan man genom en analytisk och kritisk historieskrivning skapa förutsättningar för en fördjupad förståelse av olika teoretiska ståndpunkter i samtiden. På så sätt skulle man kunna skapa möjligheter för att öppna nya diskussionsvägar. Valerie Pinsky uttrycker det så här:

By documenting the past experience of the discipline and shedding light on the process of archaeological knowledge production, history can articulate with theoretical and methodological problems and play an active and constructive role in reorienting both contemporary and future archaeological practice. (Pinsky 1989b:90).

Morse har vad gäller denna typ av argumentation hävdat att vi här i realiteten ser ett exempel på ett klassiskt, anakronistiskt cirkelresonemang: Det är inte filosofiskt möjligt att använda samtidens teorier som utgångspunkt för ett strukturerande av historien för att sedan använda historien för att begripliggöra samma samtid. Kan en kniv skära sig själv? Vi står här alltså återigen inför den whighistoriska kärnproblematiken.

Länkat till Pinskys uppfattning ovan finns det också synsätt

som mer generellt betonar arkeologihistoriens betydelse för förståelsen av den arkeologiska kunskapsproduktionen (Murray 1989: 58; Nordbladh 1993). Jarl Nordbladh menar i detta sammanhang att arkeologihistoria aldrig får reduceras till ett rekonstruerande av tidigare kunskap - i meningen sann, berättigad tro - som om denna existerade som ett objekt i sig. Detta för att kunskap, enligt Nordbladh, inte bara består av summan av alla (etablerade) sanningar och verifierade observationer, utan lika mycket av exempelvis argumentation, praxis, metaforer och sidospår. Arkeologihistoriska studier bör därför försöka fånga alla dessa aspekter av arkeologisk kunskapsproduktion och sluta behandla kunskap som någon slags avslutade sekvenser (Nordbladh 1993:6-7).

En än mer specialiserad motivation till arkeologihistoriens nytta som ansluter till denna argumentation återfinns hos några av genderarkeologins företrädare (se exempelvis Gillberg 1995:36-37 och där anförd litteratur; Díaz-Andreu & Sørensen 1998b; Sørensen 1998:34-35, 45). Här uttrycks rent allmänt att arkeologihistorien är en viktig resurs när det gäller att lyfta fram bortglömda kvinnliga arkeologers liv och gärning, alternativt att visa på hur dessa har marginaliserats. Redan i mitten av 1980-talet kan man se exempel detta, bl a i form av artiklar i den norska tidskriften *K.A.N.* (se exempelvis bidrag av Arwill-Nordbladh 1987; Lillehammer 1985:43 och Ryberg 1986). Genom betoningen av en annan sida av historien kan man säga att det skapas en ny empiri, en ny bild, som förbättrar möjligheterna till en fördjupad diskussion kring hur ett samhälles genderideologi påverkar dess kunskapsproduktion (Arwill-Nordbladh 1998:244). Detta kan i sin tur leda till ökade möjligheter att problematisera rådande genuskonstruktioner samtidigt som den bidrar till att skapa förebilder för kvinnliga arkeologer i vår samtid (Sørensen 1998:34).²

4) *Bättre förståelse av äldre arkeologiskt källmaterial.* En än mer omedelbart praktisk koppling mellan arkeologihistoria och samtidsarkeologin ligger i det förhållandet att arkeologin är en vetenskap som bl a genom utgrävningar ständigt genererar nytt material. Detta konserveras, magasineras och - i olika extraherade

versioner, som rapporter och fyndlistor - arkiveras, med en uttalad förhoppning att det sedan skall kunna användas för framtida forskning. Det arkeologiska materialet i ovanstående mening kan därför sägas ha en mycket lång forskningsmässig livslängd - låt vara alltför sällan utnyttjat (se bl a resonemang hos Redin 1997). En åsikt som man därför ganska ofta finner är att arkeologihistoria är ett nödvändigt instrument för att begripliggöra detta äldre material genom att exempelvis sätta sig in i dåtidens grävningsmetoder och idéklimat (se t ex Evans 1981:12; Gräslund 1974:11-15; 1978:5-6).³ Härigenom kan man förhoppningsvis ta hänsyn till hur exempelvis en grävningsteknik under en viss tid har påverkat ett visst fyndmaterials sammansättning. Arkeologihistoriska studier kan här således betraktas som en vital del av den transformationsprocess som syftar till att göra ett äldre material passande för aktuella frågeställningar. Som vi ser uppvisar detta argument stora likheter med Triggers mer generella resonemang ovan, men de uttrycks på en betydligt mer konkret nivå. Det är därför också svårt att anföra Morses motargumentation i detta fall.

Ovanstående resonemang kan skruvas upp ytterligare i konkretisering. Här kan framhållas den form av kunskap som man kan utvinna genom att studera exempelvis äldre topografisk litteratur för att på så sätt kunna lokalisera platserna för idag borttagna fornlämningar - något som numera är rutin inför exploateringsundersökningar (Artelius 1999:19-23). I sammanhanget har det också framhållits att denna form av historiska arkiv- och samlingsstudier i vissa fall är den enda möjliga formen av arkeologi. Det kan här röra sig om tillfällen då det helt enkelt är för kostsamt att bedriva en utgrävningsverksamhet eller att det är omöjligt att gräva i ett område på grund av politiska oroligheter (Christenson 1989c; Reyman 1989).

Detta arkeologihistoriska material i form av texter och ting är på olika sätt tämligen manifesta. Men hur är det med alla de andra faktorer som påverkar ett grävningsresultat, men aldrig konserveras i form av exempelvis text? Jarl Nordbladh har kommenterat denna ständigt närvarande men tysta kunskap (1995b:10). Han

menar att man i arkeologihistoriska studier i alltför stor utsträckning underlåtit att studera arkeologins dolda kunskaper, dvs den typ av kunskap som traderas muntligt eller i form av mer eller mindre handfast insocialisering i yrkets beteendenormer. Här framhålls fundamentala förhållanden som exempelvis arkeologins arbetsorganisation, hierarkisering och beköning. Nordbladh menar vidare att just denna typ av kunskap kommer att efterlysas allt mer i arkeologihistoriska arbeten:

... inte minst för att den ger en förbättrad möjlighet att förstå, värdera och använda tidigare forskningsresultat samt de material som hamnat i arkiv och museimagasin. (Nordbladh 1995b:10, min kursivering).

5) *Arkeologihistoriens betydelse i utbildningen av arkeologer.* En sista nyttoaspekt av arkeologihistoria ansluter till ett inom vetenskapshistoria välkänt argument, nämligen dess användning i utbildningssyfte. Det har från flera håll hävdats att studier i arkeologihistoria utgör ett viktigt moment i utbildningen för att bli kunna lära studenter att tänka kritiskt (se t ex Bender 1989). Arkeologihistoria torde också i en eller annan form ingå i snart sagt all högre arkeologisk utbildning världen över. Just användningen av disciplinhistoria i utbildningssyfte har, som tidigare visats, många bottnar. Förutom att bibringa de arkeologistuderande grundläggande kunskaper i ämnets historia inskolas man också via ett subtilt nät av underförstådda normer i rollen som arkeolog. Detta tillhör emellertid en annan diskussion. Denna form av explicit pedagogiskt nyttohävdande ansluter annars på olika sätt till de övriga argument som presenterats ovan. Det finns exempelvis röster som hävdar att arkeologihistorien kan användas som ett slags retrospektivt facit mot vilken samtidsarkeologins kvalitet kan avläsas. Jeremy A Sabloff har i sammanhanget hävdats att ett historiskt perspektiv kan:

... help students avoid past mistakes and *evaluate* which positions are potentially productive ones ... (Sabloff 1989:36, min kursivering).

Argumentet uttrycker som synes i grunden samma typ av förhoppningar som Glyn Daniel knöt till arkeologihistorien; att den kan tillhandahålla handfasta lösningar på samtidsarkeologins olika problem. Den här typen av resonemang fångas därför upp av samma typ av kritik som anförts tidigare.

Något som är slående när man söker igenom skilda arkeologihistoriska texter efter nyttofokuserade uttalanden är hur ofta epistemologiskt laddade uttryck som exempelvis *värdera* och *bedöma* ingår i tankefigurerna. Vi har redan sett exempel på detta ovan – citaten av Nordbladh och Sabloff – men fenomenet låter sig lätt mångfaldigas. Redan 1948 skriver Nils Åberg i *Fornvännen* att:

Ett klagörande av utvecklingsförloppet och en jämförande återblick på föregångarnas verk vore dock ej endast en lärdomshistorisk uppgift, utan bleve tillika en forskningens självvransakan och ett prövande av, om den inslagna vägen varit *rätt* eller ej. (Åberg 1948:274, min kursivering).

Mer än 40 år senare ger Valeri Pinsky uttryck för uppfattningen att:

... history can provide a critical tool for /.../ *evaluating* and reformulating contemporary theoretical and methodological dilemmas. (Pinsky 1989b:90, min kursivering).⁴

Polly J Fahnestock framhåller att en komplex och mångfasetterad arkeologisk historieskrivning kan vara en:

... considerable constructive force in understanding and perhaps *resolving* archaeology's apparent theoretical difficulties. (1984:16, min kursivering).

Marie Louise Stig Sørensen ger uttryck för en liknande uppfattning när hon menar att det är:

... obvious that the history of the discipline would allow us to understand and *evaluate* the basic premises on which our current work is founded. (1984:38, min kursivering).

Bo Gräslund talar om att:

Vi måste ha ett perspektiv bakåt för att kunna *bedöma* äldre forskning rätt och kritiskt nyanserat. Sådana insikter kan bidra till att ge en forskare perspektiv på sin samtids och på sin egen forskning och ge större medvetenhet om sin egen situation. (1978:6, min kursivering).

Ett begrepp som *bedöma* ligger nära uttrycken *döma* eller *fördöma* och ett ord som *värdera* – *evaluate* – äger också en stark laddning av samma slag. Uttrycken förutsätter självfallet att det finns något att värdera i förhållande till något. Vad är det då som skall *bedömas* eller *värderas*? Är det samtidens forskning som skall avsynas med hjälp av olika versioner av forskningshistorien? Eller är det själva de historiska resultaten som skall *bedömas* (*fördömas*) utifrån vår tids vetande? Detta är centrala frågor som jag dock tillfälligtvis lämnar över till läsaren att fundera över för att sedan återvända till dem i avhandlingens konkluderande kapitel.

Ur den polyfoni av röster som det har redogjorts för ovan utkristalliserar vi ett flertal olika åsikter kring arkeologihistoriens bruksvärde. De flesta av dem anknyter till några av de uppfattningar som redovisats i uppsatsens andra kapitel där jag kort redogör för olika synsätt på vetenskapshistoriens nytta i största allmänhet. Lite speciellt för arkeologins vidkommande är dock att vårt primära material – primärt i meningen vanligast förekommande – har en mycket lång livslängd. Detta har lett till ett för arkeologin mer särpräglat formulerat behov av forskningshistoria för att samtidsanpassa olika typer av data framtagna under skilda tidsepoker.

Historiografiska diskussioner

I detta avsnitt kommer jag att belysa hur några centrala vetenskapshistoriografiska begrepp har använts och diskuterats inom det arkeologihistoriska forskningsfältet. Det primära är således inte här att visa på hur internalistiska, externalistiska och whighistoriska resonemang kan se ut i arkeologihistoriska arbeten – detta

diskuteras i avhandlingens fjärde kapitel – utan endast hur problematiken behandlats i olika texter.

Jag kommer nedan att röra mig inom ett begränsat område, dels rent kronologiskt men också sett till materialet – de texter jag använder mig av. Dessa omständigheter är en produkt av sakernas tillstånd; dels är det ju så att intresset för historiografiska problem är tämligen nytt, och dels förs de diskussioner som faktiskt finns på området inom en tämligen snäv krets av forskare.

Det har hävdats att man historiskt sett kan iakttaga ett stadigt ökande intresse för arkeologins historia fram till 1960-talets början, ett intresse som emellertid tycks avstanna, i varje fall i USA, i och med att "New Archaeology" (hädanefter benämnd processuell arkeologi) successivt började etablera sig (Givens 1992:53). Detta tog sig uttryck i en markant brist på intresse för vad som skett tidigare inom arkeologin, framförallt före Andra världskriget, men också för de tidsavsnitt som kronologiskt ligger strax före den processuella arkeologins genombrott. Det har påpekats att den amerikanska historieskrivningens begränsade kronologiska djup därmed radikalt skiljer sig från den engelska traditionen där det är vanligt att man försöker spåra samtidsidéer så långt tillbaka i tiden som möjligt (Pinsky 1989a:54).

Förklaringen till att företrädare för den processuella arkeologin visat ett så ljumt intresse för arkeologins historia har sagts bero på deras uttalade ambitioner att totalt reformera den arkeologiska vetenskapen (Reyman 1992b:vii). I sina anspråk på att i egentlig mening tillhöra den första generationen av verkligt vetenskapliga arkeologer, hade alltså många processualister enligt denna argumentation ingen större användning för historien. Den kunde på sin höjd tjäna som en ovetenskaplig fond mot vilken man kunde kontrastera sin egen vetenskaplighet. Denna bild bekräftas också av Curtis N Runnels:

During the upheavals of the 1960s, enthusiastic New Archaeologists rejected the achievements of their predecessors, and time has not tempered this zeal: I have been repeatedly informed by colleagues, in all seriousness, that there is no point in studying the history of

archaeology, for nothing of importance was written about method and theory before Walter Taylor or, for some extremists, before Lewis Binford. (Runnels 1990:469).

Bristen på intresse för arkeologins historia skulle då också avspegla sig i det faktum att det är ganska ovanligt att det i processuella arbeten hänvisas till äldre utgrävningsrapporter och andra tidigare arbeten. Här finns en underliggande tanke att dessa data på ett eller annat sätt är felaktigt insamlade och därför inte kan användas till slutsatser. Produktionen av ny data sattes således i högsätet (Reyman 1992c:xi).

Ett annat positivistiskt drag som återfinns hos några företrädare för den processuella arkeologin är den ibland uttryckta och strikta åtskillnaden mellan de tidigare berörda begreppen *process* och *produkt*. Denna uppfattning påverkar också i hög grad synen på arkeologihistoriens plats och funktioner inom arkeologin. För exempelvis Michael Schiffer leder denna tankefigur till slutsatsen att det är fullständigt onödigt att studera hur ett vetenskapligt resultat (produkten) vuxit fram (processen) eftersom resultatet kan och skall kunna bedömas i termer av sin egen empiri och begreppsapparat (1976:193). Åsikten att ett arkeologiskt resultat, en produkt, helt eller delvis kan vara färgat av olika former av sociala faktorer tillbakavisas således kategoriskt – arkeologins historia blir därmed överflödig när det gäller förståelsen av den vetenskapligt korrekta arkeologin. Detta är således ett synsätt som i extremt hög grad hävdar arkeologins autonoma karaktär, dess internalistiska status. Enligt Trigger tycks detta synsätt, om än oftast outtalat, föreligga hos merparten av de processuella arkeologerna (1994:115).

Det går dock att i viss mån korrigera ovanstående bild genom att påpeka att vi faktiskt inte alls saknar processuella arkeologihistoriska verk av mer översiktlig karaktär. I sammanhanget kan framhållas Gordon Willeys artikel 'One hundred years of American archaeology' (1968), Willey & Sabloffs gemensamma arbete om amerikansk arkeologihistoria (1974) och Renfrew & Bahns historiska bakgrund i handboken *Archaeology. Theories, Methods and*

Practice (första utgåva 1991). Här kan också nämnas William H Stieblings bok *Uncovering the Past. A History of Archaeology* (1994) som också är skriven ur ett delvis processuellt orienterat perspektiv.

Ovanstående antihistoriska och positivistiska utgångspunkter står som synes i bjärt kontrast till de teoretiska strömningar som djupt påverkade de flesta andra humanistiska ämnen under slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. Här har det från flera håll påpekats att den processuella arkeologin framstår som politiskt naiv i detta hänseende: Medan andra humanistiska vetenskaper i slutet av 60-talet diskuterade omöjligheten av en värderingsfri vetenskap, tillhandahöll processualisterna positivismen som en metod att nå objektivitet och sanning (Gjessing 1977:16; Olsen 1986:38).

Orsakerna till denna teoritröghet kan vara många, men en starkt bidragande orsak till detta faktum torde vara arkeologins ständiga materialtillströmning. Bo Gräslund har pekat på det faktum att arkeologin befinner sig i en för historiska vetenskaper unik situation genom att det disponibla källmaterialet tillväxer i så snabb takt. Detta har inneburit att man ofta har kunnat undvika grundläggande metod- och målsättningsdiskussioner – genom att ta sin tillflykt till ett nytt material har man alltid varit i stånd till att presentera nya och intressanta resultat (Gräslund 1974:15; 1981: 25). Denna omständighet har sannolikt också påverkat teordiskussionen inom arkeologin. Tillströmningen av material är i sin tur främst en följd av lagstiftning som genererar en för humanistisk vetenskap tämligen unik kader – numerärt sett – av byråkrater och arkeologisk personal vars främsta uppgift i grunden är att uppfylla lagens bokstav. Här finns det en möjlighet, en risk skulle somliga kalla det, att stora delar av den arkeologiska verksamheten i hög utsträckning kommer att identifiera sig med detta insamlande och tillvaratagande av material på den teoretiska diskussionens bekostnad (Karlsson 1998:13-14).⁵

Om man rör sig kronologiskt fram mot slutet av 1970-talet och början av 1980-talet, möter man inom den arkeologihistoriska

forskningen en bild som ter sig en smula paradoxal, åtminstone betraktad i ljuset av diskussionerna inom vetenskapsteori och vetenskapshistoria. Här återfinns nämligen tendenser till både externalistisk historieskrivning och ett ifrågasättande av denna i form av införandet av kontextualismbegreppet i diskussionerna. Tidiga exempel på mer externalistiska ansatser finner vi bl a i artiklar av Kristian Kristiansen (exempelvis 1978 och 1981). Här visar författaren hur 1780-talets landreformer i Danmark direkt leder till inrättandet av en oldsagskommission och att föregångaren till Nationalmuseum bildas. Detta sker genom att reformerna ledde till en kraftig nyuppodling av tidigare obrukad mark, vilket i sin tur fick till följd att en stor mängd fornyfynd gjordes (Kristiansen 1978:280). Han betonar vidare borgerskapets stora betydelse för det arkeologiska uppsvinget under 1800-talet i Danmark, då arkeologin fick fungera som ett instrument i den nationella upprustningen och som ett politiskt samlingsmärke under perioder av oro (ibid:294).

Här måste det dock framhållas att det finns ett väsentligt tidigare exempel hur vetenskapsexterna krafter används som utgångspunkt för en förklaring inom arkeologihistoria. Det handlar här om britten O G S Crawford⁶ som i en artikel i tidskriften *Sociological Review* redan 1932 gjorde en marxistisk, externalistisk tolkning av arkeologins och antropologins tillblivelse som vetenskaper. Crawford pekar här bl a på hur industrikapitalismens mark-exploateringar i form av grävandet av järn- och kolgruvor, byggandet av järnvägar och utökandet av odlingsmarken ledde till ett ständigt ökande antal fynd av "kuriosa", samtidigt som man hade möjligheten att göra geologiska iakttagelser. Som en del av denna process växer också en ny borgarklass fram som i viss utsträckning kunde ägna sig åt samlande och ordnande av fornsaker. Detta ledde i sin tur till att de typologiserande resonemangen kom att dominera arkeologin - något som författaren själv livligt beklagar (Crawford 1932:168-170).

Utan att kritisera den externalistiska kopplingen i sig - viktigt att påpeka - avvisar emellertid Glyn Daniel Crawfords argument-

ation. Han pekar på det faktum att treperiodsystemet växer fram i ett av de länder, Danmark, som i relativt liten utsträckning påverkades av den industriella revolutionen vid denna tid. Dessutom menar Daniel att borgarklassens samlarvurm inte var något nytt, utan att den bara kom att ersätta 1700-talsaristokratis samlande (Daniel 1975:53-54).

Crawfords externalistiska förklaringar framstår som en ytterst intressant men likafullt relativt isolerad företeelse: Det är under 1970-talet som man i allt större utsträckning börjar uppmärksamma arkeologins samhällskopplingar. De ovan omtalade arkeologihistoriska artiklarna av Kristiansen utgör endast en del av detta intresse. Vid denna tid finner också vi ett flertal andra arbeten som diskuterar arkeologins ömsesidiga förhållande till det omgivande samhället, låt vara med mindre historiska utgångspunkter (Keller 1978; Moberg 1978; Mahler, Paludan-Müller & Stumann Hansen 1983).

Relativt kort tid efter det att man på allvar börjar skymta externalistiska ansatser i arkeologihistoriska studier börjar det explicit pläderas för en mer kontextuellt orienterad arkeologihistoria. Detta sker bl a i tidskriften *Archaeological Review from Cambridge* 1984, vol 3:1, och då särskilt i texterna av James B McVicar och Marie Louise Stig Sørensen (McVicar 1984:3-5; Sørensen 1984:39-41). Förutom att markera mot internalism i största allmänhet, sker här också ett flertal markeringar mot externalism. Sørensen kritiserar exempelvis ett alltför ensidigt viktläggande vid de sociala faktorernas betydelse i diskussioner kring arkeologins karaktär och utveckling:

... a discipline, apart from its dependence on the social context, also has an internal logic which causes it to develop its own conceptual framework through a dialectic with its data. (1984:41).

Citatet kan sägas utgöra ett gott exempel på hur kontextuella utgångspunkter formuleras också inom vetenskapshistoriska studier i allmänhet. Flera av de uppsatser som ingår i skriften hade emellertid redan presenterats vid TAG (*Theoretical Archaeological*

Group) konferenserna i Durham 1982 och Cardiff 1983, varför tidskillnaden mellan dessa och de ovan återgivna externalistiska ansatserna i realiteten är ännu mindre (McVicar 1984:6; Fahnestock 1984:16; Sørensen 1984:45). Dessutom används begreppet kontextualism flitigt hos Trigger i en artikel från 1985 när det gäller att karakterisera vissa typer av arkeologihistoria som betonar sociala, politiska och idémässiga faktorer i vetenskapsutvecklingen (Trigger 1985: 225-226, 231-232). Helt tydligt är också att begreppet kontextuell arkeologihistoria – som man vid denna tid alltså ofta refererar till – är betydligt synligare än externalistisk historia. Externalistisk historia är något man bedriver, utan att för den skull inleda sina arbeten med en diskussion kring begreppet, medan kontextuell arkeologihistoria ofta också tar sin utgångspunkt i ett synliggörande och problematiserande av angreppssättet. Det skall dock noteras att man i några av de arbeten som jag här etiketterar som externalistiska (exempelvis Kristiansen 1981) ibland finner mer allmänna uttryck som "wider social context" (ibid:37), något som emellertid inte innebär ett pläderande för ett kontextuellt arbetssätt i sig. Här ser vi följaktligen också likheter med den tidigare skisserade utvecklingen inom vetenskapshistoria mer allmänt.

Skeendet inom den arkeologiska historiografin framstår emellertid som kronologiskt mycket komprimerat jämfört med diskussionerna inom vetenskapshistoria där externalismen trots allt var inflytelserik under en väsentligt längre period. Vilka kan då orsakerna vara till denna knut på tidsslingan – ett sent uttryck för externalism som omedelbart möts av en i rätt tid liggande kritik i form av kontextualism? För det första: att externalistiska idéer så sent gör sig gällande inom arkeologin förstärker egentligen bara den bild som redan skisserats om arkeologins teoritröghet. För det andra: pläderandet för mer kontextuella förhållningssätt i arkeologihistoriska sammanhang hänger intimt samman med delar av den då framväxande postprocessuella⁷ arkeologin, Trigger dock undantagen. Det är ju också under denna tid den kontextuella arkeologin, som kan uppfattas som en del av den

postprocessuella initialfasen, växer fram bl a tack vare en god marknadsföring av främst Ian Hodder (bl a 1982).⁸ Postprocessuella arkeologers intresse för aktuella frågor inom filosofi, vetenskapsteori och sociologi medförde – medför – att de kom att ligga mer i fas med teoridiskussionen inom humaniora generellt (Se bl a Olsen 1997:62-63). Häri torde alltså förklaringen ligga till att ett uttryck som kontextuell arkeologihistoria hårdlanseras under början och mitten av 1980-talet mycket kort tid efter det att externalistiska ansatser har börjat synas i den arkeologihistoriska litteraturen.

Sett ur en mer kritisk, historiografisk synvinkel kan alltså åren vid 1980-talets början och mitt sägas vara viktiga. 1989 utkommer sedan två andra publikationer som också i varierande grad diskuterar arkeologihistorisk metod och teori. Det är dels en handfull artiklar i *Critical Traditions in Contemporary Archaeology* (red: Valerie Pinsky & Alison Wylie) och dels *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology* (red: Andrew L Christenson). Den sistnämnda publikationen är ett resultat av en konferens kring arkeologihistorisk metod och teori som hölls vid Southern Illinois University i maj 1987 och kan sägas vara den första skrift i arkeologihistoriens historia som helt ägnas åt historiografiska problem (Christenson 1989b:x; Lamberg-Karlovsky 1990:581-582; Trigger 1991:372, 1994:117). Det är också möjligt att i dessa sammanhang nämna Bruce G Triggers *A History of Archaeological Thought* (1989), men den diskussion som finns där kring teori och metod i arkeologihistorisk forskning bygger huvudsakligen på ett tidigare arbete (1985).

En central diskussion under flera decennier inom vetenskaps-historia var hur man skulle betrakta förhållandet mellan vetenskapens interna logik och dess eventuella påverkan av externa faktorer (exempelvis politiska och ekonomiska). Som visats tidigare kom denna diskussion under långa tider att karakteriseras av ett slags arbetsdelningstanke, där externalistiska utgångspunkter ansågs komplettera de internalistiska. Sådana uppfattningar kom-

mer också till uttryck hos ett flertal arkeologihistoriskt verksamma arkeologer.

Bruce G Trigger hör till dem som tydligast och mest frekvent bidragit till ovanstående diskussion (se exempelvis 1985:230-233; 1991:372-372; 1994:117-124). Rent generellt skulle jag vilja etikettera stora delar av Triggers eget arkeologihistoriska arbete som externalistiskt, åtminstone flertalet av de arbeten som föregick hans *A History of Archaeological Thought* (1989). Här kan exempelvis framhållas artikeln 'Anglo-American Archaeology' (1981), där han ser ett samband mellan den amerikanska medelklassens framtidstro och olika arkeologiska förklaringsmodeller. Han föreslår här att efterkrigstidens optimism i USA var en starkt bidragande orsak till att nyevolutionistiska förklaringsmodeller fick ett så starkt genomslag inom arkeologin. Samma typ av koppling ligger till grund för hans förslag att det sena 60-talets framstegstvivvel (miljöförstöring, Vietnamkrig) kom att resultera i en uppsjö av arkeologiska katastrofteorier. Dessa förenklade orsak-verkan relationer har kritiserats av Shanks & Tilley (1987a:31). Kritiken har bemötts, om än kortfattat, av Trigger (1989:416).

Jag menar emellertid att man kan iakta en långsam förskjutning i Triggers historiografiska utgångspunkter, en förskjutning som tar sig uttryck i en rörelse från mer externalistiska angreppssätt till en mer eklektisk position vad gäller förhållandet mellan interna och externa faktorer i vetenskapandet. Denna positionsförändring kan dock inte sägas ligga i fas med diskussionerna inom exempelvis vetenskapshistoria. Så sent som 1994 ger Trigger sålunda uttryck för en uppfattning som kan sägas vara tämligen förlegad inom vetenskapshistorisk forskning:

While historians used to believe that only one of these approaches [internalism respektive externalism, min kommentar] could be applied at a time, it is now generally acknowledged that these approaches are complementary rather than antithetical and that a rounded explanation requires both. (1994:118).

Med en välvillig tolkning av citatet skulle man kunna säga att detta utgör ett exempel på kontextualism – att hänsyn skall tas till både interna och externa faktorer. Men om man ser till hur Trigger utvecklar sitt resonemang står det klart att de interna och externa angreppssätten av honom betraktas som skilda storheter som bäst fyller sina funktioner när de används som kompletterande utgångspunkter i arkeologihistoriska studier (ibid:118-122; se också Van Reybrouck 1995:167-168).

Trigger är ingalunda ensam om att explicit ha givit uttryck för denna typ av förhållningssätt. David Meltzer framhåller i sammanhanget att:

Internal and external approaches are not so much mutually exclusive as they are complementary concerns /.../. Together they can expose historical myth and reveal why the past looks the way it does. (1989:19).

Han stöder sig här på resonemang hos Kuhn (1977:120), en text som i själva verket publicerades redan 1968. Det som 1968 kan sägas ha varit en rimlig bedömning av samtidens hållning i denna fråga, framstår i Meltzers version däremot som tämligen förlegad. Ytterligare ett exempel på ovanstående komplementtanke finns hos Valerie Pinsky som menar att:

Internal and external history must /.../ be treated as complementary research programmes. (1989b:91).

Ett annat och ganska ovanligt exempel på hur begreppen internt och externt explicit används som kompletterande storheter i en arkeologihistorisk metodologi står att finna i Sergio J Chávez artikel 'A Methodology for Studying the History of Archaeology: An Example from Peru (1524-1900)' (1992). I sitt arbete med att analysera den peruanska arkeologins framväxt utgår Chávez från faktorer belägna både inom och utanför den arkeologiska disciplinen. Till de interna faktorerna räknar författaren de enskilda arkeologerna och deras arbeten, vilka faktorer som konstituerade arkeologiska data och hur dessa togs fram och dokumenterades

(samlade, museiverksamhet) samt tolkningarna av och teorierna kring materialet. De externa faktorerna utgörs bl a av den historiska kontexten; här främst definierad som sociala, ekonomiska, politiska och religiösa institutioner och skeenden och deras inverkan på arkeologin (ibid:35-36). Utan att här fördjupa mig ytterligare i denna text kan det ändå konstateras att den förklaringsmässigt mest är förankrad i ett tämligen klassiskt externalistiska betraktelsesätt, medan den internalistiska sidan av diskussionen främst är av metodologisk art.

Vad gäller diskussioner kring olika former av internalistisk arkeologihistoria kan man säga att dessa sönderfaller i två delar. I det första fallet handlar det framförallt om att denna typ av arkeologihistoria används som ett anfallsmål för kritiska attacker. Här handlar det oftast om att man skjuter in sig på förmenta tillkortakommanden hos, framförallt, många äldre arkeologihistoriska texter. Dessa avvisas på grund av att de lägger alltför stor vikt just vid vetenskapens förklaringsmässiga, interna faktorer, som enskilda personers intellektuella framsteg och metodologiska upptäckter. Bland en uppsjö av sådana kritiker kan här nämnas McVicar (1984:2), Murray (1989:56-57) och Pinsky (1989b:89). Något som är kännetecknande här är att de som angrips egentligen aldrig själva har givit uttryck för att de bedriver internalistiska studier i form av något artikulert program.

Det andra sammanhang i vilket man stöter på internalistbegreppet är där man, utan att egentligen värdera angreppssättet på samma sätt som ovan, försöker att karakterisera olika typer av arkeologihistoria. Trigger tillhör dem som ofta använder sig av både begreppen internalism och externalism i sådana sammanhang (1985, 1991, 1994; se också Reyman 1992d:244-247). Vad som emellertid här kan noteras är att begreppet internalism hos Trigger ofta används med olika betydelser. Dels får det fungera i en mer klassisk mening - som förklaringsinternalism - men det används ofta också på ett sätt som gör att det närmast sammanfaller med ett begrepp som metodologisk internalism. Att en forskningshistorisk studie har sitt rumsliga fokus beläget inom exempelvis en

disciplins eller ett verksamhetsområdes domäner (ett metodologiskt fokus – en metodologisk internalism) innebär ju inte att den för den skull automatiskt blir internalistisk i förklaringsmässigt hänseende.

I samband med att den kontextuella arkeologihistorien introducerades kritiserades – som vi sett ovan – också olika externalistiska utgångspunkter. Denna kritik kan sägas ha centerats kring uppfattningen att externalistiska angreppssätt var alltför trubbiga som analysinstrument. Denna typ av kritik finner man också från andra håll: Ofta framhålls exempelvis svårigheterna att kunna koppla samman orsak och verkan till en hållbar förklaring. Ett exempel på denna typ av argumentation är Jonathan E Reyman's kritik av Alice B Kehoes försök att se ett samband mellan arkeologins vetenskapliga födelse på 1840-talet och skiftet från en agrar och merkantil ekonomi till en utvecklad industrikapitalism (Reyman 1992d:245; Kehoe 1992). Kehoe utgår från en marxistisk terminologi och pekar på att det inte egentligen finns några inomvetenskapliga skäl till varför arkeologin just på 1840-talet kom att erkännas som en egen vetenskap. Detta eftersom ett flertal bärande tankar fanns långt tidigare. Författaren nämner här exempelvis treperiodsystemet. Vad som däremot hade hänt var att arkeologin under denna tid alltmer kommit att attrahera starka nationalistiska intressen som i sin tur var intimt förknippad med industrikapitalismen. Arkeologin kom för dessa krafter att utgöra ett utmärkt legitimeringsredskap (Kehoe 1992:3-7). Kehoe ger uttryck för liknande resonemang också i en tidigare skrift (1989). Det skall dock poängteras att det inte i någon av dessa explicit talas om externalistisk arkeologihistoria. Kehoes utgångspunkt är istället att försöka "kontextualisera" arkeologin – ett begrepp vilket som synes ligger väl till i tiden. Om man dock ser till hur hennes resonemang är uppbyggda menar jag att man trots allt kan tala om hennes utgångspunkter som typiskt externalistiska.

Reyman förnekar varken det faktum att många bärande idéer funnits redan långt tidigare eller att ett skifte inträffade från agrar och merkantil ekonomi till en industrikapitalistisk. Vad han däremot

mot frågar sig är hur man kan påvisa att dessa händelser är förbundna mer än tidsmässigt. Är det ekonomiska skiftet den kausalt förklarande faktorn? (Reyman 1992d:245). Som synes är detta en klassisk invändning mot denna typ av externalistiska resonemang. En snarlik kritik har Curtis M Hinsley (1989:81-83) riktat mot Thomas Pattersons resonemang i artikeln 'The Last Sixty Years: Towards a Social History of Americanist Archaeology in the United States' (1986), där han postulerar ett samband mellan de dominerande ekonomiska klassernas intressen och arkeologins utseende. Hinsley framhåller svårigheterna med att:

... locating the "level," the region of flow between internal and external, the estuary where outside influences and considerations shape or colour the process of archaeology and its results, and occasionally vice versa. (Hinsley 1989:81).

Trots att delar av Triggers arkeologihistoriska forskning alltså kritiserats på samma sätt har han själv relativt nyligen givit uttryck för samma form av tveksamhet. Han konstaterar sålunda att det ibland kan vara svårt att belägga hur olika externa krafter påverkar arkeologins resultat. I detta sammanhang efterfrågar han därför mer och bättre underbyggd empiri; externalistiska förklaringar behöver enligt honom mer data och kontextualisering än de internalistiska och att de därför många gånger framstår som "mindre övertygande" (1994:121-122). I övrigt kan här hänvisas till ovanstående diskussion om Triggers alltmer eklektiska position i frågan.

Ett svenskt besläktat exempel på en sådan diskussion är den där Evert Baudou ifrågasätter sättet varpå Bozena Werbart kopplar ihop nationalistiska strömningar, nazism och rasism med arkeologin i Sverige under 1930- och 40-talet (Baudou 2000; Werbart 1999). Naturligtvis ifrågasätter inte Baudou att arkeologin påverkades av dessa strömningar, men han varnar för faran som ligger i att man utgår alltför ensidigt från en del av en rådande tidsanda och sedan använder denna för att förklara alla tendenser i arkeologin under en given tidsperiod (Baudou 2000:41).

Här också några ord om hur ett annat centralt historiografiskt problem har berörts i arkeologihistoriska texter – problemet med anakronismer, whighistoria (eller det som synonym ibland använda begreppet presentism). Eftersom problemet med anakronistiska förklaringar är så intimt förknippat med olika former av internalistiska resonemang, är det kanske inte heller så förvånande att också dessa fått sin beskärda del av kritiken. Jag tänker här dock inte beröra de ofta summariska angrepp som riktats mot whigtendenser i samband med kritik mot internalistisk arkeologihistoria, utan istället kort peka på några filosofiska problem som uppstår i ett urval resonemang kring problemet.

Det är här dags att återknyta till den kritik som Meltzer riktade mot Daniels tro på att arkeologihistoria kunde fungera som en källa till metodologisk kunskap. Utan att explicit kritisera Daniel för whigresonemang kan likafullt delar av Meltzers invändningar på ett konkret plan sägas ha klara paralleller med en kritik av just whigtendenser. Det är inte heller svårt att instämma i denna. Frågan är dock om inte hans eget fortsatta resonemang kring problemet i grunden utgör ett ännu tydligare exempel på whigresonemang. Detta när han med självklarhet kan hävda att:

Historical study enables us to look to the past and to see that some things are correct, just as others are clearly wrong. (Meltzer 1989:16).

Och:

We can measure knowledge; we know more than we used to. In science, we are addressing many of the same fundamental issues and ideas that scientists addressed one hundred years ago and using the same scale, the empirical realm. (ibid:18).

Det tycks sålunda som om Meltzer formulerar en insikt bara för att själv sedan glömma bort den. Att begrepp som "correct", "wrong" och "fundamental issues and ideas" knappast är helt oproblematiska sett över tid tycks inte bekymra honom nämnvärt, trots att dessa är lika epistemologiskt impregnerade med whigproblematik

som de begrepp han själv angriper. Det bakåtblickande bedömandet, där tidigare vetenskapliga resultat vägs med hjälp av termer hämtade från samtidsvetenskapen, utgör i sig ett gott exempel på whigtänkande.

Trigger har också kommenterat det anakronistiska problemet explicit. I sitt huvudarbete, *A History of Archaeological Thought* (1989), menar han att han försöker undvika:

... writing a history of archaeological interpretation that is unduly presentistic and strive to understand the intellectual history of each major trend in its social context (1989:26).

I ett annat sammanhang ger han återigen uttryck för att: "Good historiography always has to avoid presentism" (Van Reybrouck 1995:169) och att det är viktigt att försöka förstå det förflutna utifrån dess egna förutsättningar.⁹ Han understryker emellertid samtidigt att *A History of Archaeological Thought* skrevs med ambitionen att arbetet skulle vara relevant för aktuella diskussioner inom arkeologin (ibid:170). Begreppet presentism används här, som synes, som en synonym till whighistoria, medan de positiva aspekterna av att samtidsförankra ett arbete av den här karaktären tas för givna.

Ett problem med Triggers inställning här är att han trots sin strävan att undvika anakronistiska element likväl har formerat sitt arbete kring " ... works that have contributed to the long-term development of archaeological interpretation ..." (Trigger 1989:26) och i mindre grad diskuterat "resultatlösa" arbeten. Detta innebär att han trots allt i väsentliga stycken kommer att skriva en vinnarnas historia.

I ett antal arkeologihistoriska arbeten av Christopher Chippindale, Tim Murray och Valerie Pinsky kommenteras också problemet med whighistoria i flera fall (Chippindale 1989a; 1989b; Murray 1989; 1999b; Lucy & Hill 1993:84; Pinsky 1989b). Gemensamt för dessa är att de alla konstaterar att det inte är önskvärt med en ensidig, whighistorisk historiografi men de ger också uttryck för att någon form av samtidsförankring är nödvändig i

historieskrivningen. Denna form av resonemang kan exemplifieras via ett citat hämtat från en text av Valerie Pinsky där hon föreslår att:

... archaeologists can write the history of their own discipline for contemporary and future purposes, while preserving the integrity and detail of the past and avoiding some of the more obvious limitations of a presentist perspective. (Pinsky 1989b:90).

Som synes använder sig Pinsky - precis som Trigger - av begreppet presentism på ett sätt som gör det synonymt med whighistoria. Samtidigt ansluter utsagan till Stockings "upplysta presentism": Det är möjligt att behålla fotfästet i samtidsarkeologin samtidigt som historien kan skrivas på ett sådant sätt att den skiljer sig tillräckligt mycket från oss idag. Därmed kan man också använda arkeologihistorien som en fond mot vilken man kan projicera samtidsarkeologiska problem.

Här kan man dock påminna om den tidigare återgivna kritiken att detta likafullt innebär en form av cirkelresonemang. Med andra ord är vi tillbaka i whigproblematikens kärna - hur kan det vara möjligt att de historiska aktörerna hade vår aktuella teoretiska/-metodologiska diskussion i tankarna när de formulerade sina teorier? Från min utgångspunkt är dock den problembild som uppstår som ett resultat av exempelvis Pinskys argumentation och Morses kritik baserad på en ohållbar, underliggande utgångspunkt - att det finns *en* arkeologihistoria, anpassad för bruk inom ramen för *en* arkeologi. Jag återkommer med ett förslag på hur denna centrala fråga kan lösas i mitt avslutande kapitel.

Jag har i detta avsnitt i stora drag försökt visa på hur olika centrala begrepp och idéströmningar inom vetenskapshistorisk forskning har avspeglats och diskuterats inom arkeologihistoria. Tendenser till diskussioner kring historiografiska problem börjar skönjas i inledningen och mitten av 1980-talet. Dessa diskussioner måste, menar jag, delvis ses i samband med framväxten av den postprocessuella arkeologin. Något som dock är lite förvånande är att de postprocessuella strömningarna i arkeologin inte i någon

större omfattning avsatt sig i en ökad produktion av större anlagda, arkeologihistoriska verk. Detta kan tyckas än mer förvånande om man ser till den hårda marknadsföringen av kontextualismbegreppet och de rop på en mer kritisk historiografi som hördes redan i mitten av 1980-talet. Som framträdande undantag från denna generella karakteristisk måste här dock nämnas att det 1993 utkom två magisteravhandlingar vid Tromsø Universitet som, med Foucault som utgångspunkt, analyserar nordisk arkeologihistoria: Terje Brattlis *Evolusjonismen og det moderne. Ein analyse av tilkomsten av arkeologien som vitenskapleg disiplin* och Asgeir Svestads *Oldsakenes orden. Ein analyse av forskarar og "førhistorisk" kunnskap i tida 1600-1900*. Utan att här närmare gå in på dessa arbetens uppläggning och resultat, kan ändå konstateras att de båda utgör goda exempel på den kritiska historiografi som efterfrågades under 1980-talet. Här görs således försök att bryta upp de invanda struktureringarna av arkeologihistorien genom att exempelvis framhålla kontinuitetsbrott där den traditionella historieskrivningen talat om kontinuitet och på så sätt skapa möjligheter för en omstrukturering av arkeologihistorien.

I det följande kommer jag att ytterligare precisera de två sidor av den arkeologiska historieskrivningen som jag identifierade i inledningen: Dels den uttalat historiska sidan som vi alla lätt igenkänner som just arkeologihistoria i form av exempelvis regionala översikter och forskarbiografier. Dels de mer subtila former av historieskrivning som förekommer som en naturlig del av den arkeologiska retoriken.

Det skall här ytterligare en gång poängteras att nedanstående försök att renodla arkeologihistoriens två sidor inte skall uppfattas som en absolut klassificering där olika aspekter utesluter varandra.

Arkeologihistoria som historia

Preciseringen av begreppet arkeologihistoria som historia kommer inte att följas av några direkta diskussioner kring exempel. Detta för att jag menar att det råder en hög grad av konsensus kring det jag avser att fånga med begreppet. Dessutom kommer jag i nästföljande kapitel att fördjupa diskussionen via en analys av några exempel på sådan historieskrivning.

Med arkeologihistoria som historia avser jag sålunda den verksamhet som arkeologihistorikern normalt befattar sig med; dvs att via olika utgångspunkter och material försöka att beskriva och analysera arkeologins historiska utveckling. En sådan historias främsta kännetecken är – med mina utgångspunkter – att den i sig utgör en avslutad produkt som kan stå för sig själv och att den är producerad av, och främst adresserad till, arkeologer.

Kännetecknande är också att denna typ av historia uppfattas som ett eget forskningsfält, som arkeologihistoria, av både producerer och konsumenter. Både avsändare och mottagare har därmed klart definierade roller i kommunikationen och det föreligger därför en hög grad av konsensus kring hur denna form av arkeologihistoria skall förstås. Det rör sig sålunda om en tydlig manifestation av historieskrivning. Jag vill också hävda att denna form av historia vanligen har påtagliga historiska anspråk i den meningen att den underliggande ambitionen ofta synes vara – för att ansluta till ett berömt uttalande – att berätta *vad som verkligen hänt* ("wie es eigentlich gewesen")¹⁰.

Som jag tidigare varit inne på fyller disciplinhistoria en mängd olika legitimerande funktioner. Jag har exempelvis pekat på hur den kan fungera som en stabiliserande faktor i en dominerande forskningsriktning men också hur den kan användas som en vägröjare för nya kunskapsanspråk inom en vetenskap eller en forskningsriktning. Detta gäller också den mer specialiserade form av disciplinhistoria som ibland återfinns i form av historiska introduktioner och bakgrunder – eller frånvaron av sådana – i vetenskapliga texter. Arkeologihistoria (som historia) utgör natur-

ligtvis inget undantag från denna generella karakteristik. Den många gånger skenbart neutrala och passiva rollen som arkeologihistorien får spela har exempelvis avvisats av Terje Brattli och Asgeir Svestad i en artikel från 1991. De menar här att forskningshistorien ingår som ett aktivt moment i den vetenskapliga nytto-maximeringen där:

... poenget først og framst er å drage fordel av faget si tidligare utvikling; ein held på Thomsen, Worsaae og Montelius først og framst for at dei er nyttige; dei framtrer som geniale i den grad vi lar dei gjøre det. /.../ Denne historieskrivinga blir ein svært viktig reiskap for å *vedlikehalde* og *legitimere* den arkeologiske praksisen, eller den arkeologiske verksemda om ein vil. (ibid:105).

Författarna betonar här som synes de legitimeringsfunktioner som en traditionell, subjektscentrerad historieskrivning fyller. Genom att framhålla historiens kontinuitet och de enskilda subjektens rationalitet legitimeras och reproduceras den rådande ordningen. På så sätt fungerar denna form av arkeologihistoria som en stabiliserande faktor. Det är utan tvekan så att en överväldigande majoritet av arkeologihistoriska arbeten tillhör denna kategori genom sitt fokuserande på berömda personligheter och enskilda upptäckter.

En annan sida av arkeologihistoriens legitimerande funktion illustreras emellertid av den form av historieskrivning som Brattli och Svestad själva representerar – den destabiliserande revisionisthistorien (Rorty 1982:211). Detta genom att de i sin forskning främst betonar kontinuitetsbrott och lyfter fram vad som normalt uppfattas som mindre rationella sidor hos etablerade forskningshistoriska personligheter. På så sätt kan man säga att deras historieskrivning är lika legitimerande som den de själva har kommenterat.

Ett annat exempel på hur strukturerandet av denna form av arkeologihistoria kan sägas fungera intresselegitimerande för en då nyare forskningsriktning återfinns i Gordon Willeys och Jeremy Sabloffs *A History of American Archaeology* (1974). I denna presenteras arkeologins historiska utveckling i form av fyra på varandra

följande stadier eller perioder: 1) Spekulativ, 2) klassificerande-deskriptiv, 3) klassificerande-historisk, 4) förklarande. Det förment slutgiltiga stadiet i arkeologins utveckling sägs ha påbörjats 1960, i samband med den processuella arkeologins successiva framväxt. På så sätt legitimeras den processuella arkeologins anspråk på att representera en vetenskap värd namnet. Detta genom att utvecklingen framställs som närmast lagbunden, där man först i den avslutande, förklarande fasen (den processuella arkeologin) på allvar kan tala om en vetenskaplig arkeologi (Trigger 1985:223-225; 1989:4-5).

Min utgångspunkt att arkeologihistoria primärt skall vara adresserad till arkeologer utesluter en annan relativt vanlig form av arkeologihistoria, nämligen alla de populära arkeologiska översiktsverk som primärt riktas till en intresserad allmänhet. Dessa karakteriseras ju ofta av ett tillbakablickande perspektiv där olika sensationella arkeologiska upptäckter utgör de dramatiska höjdpunkterna: öppnandet av Tutankhamons gravkammare, dechifferandet av kilskriften, upptäckten av Nineve etc (se exempelvis Bibby 1956; Ceram 1951). Mycket sällan ser man i denna typ av upptäcktskrönikor referenser till aktuella frågeställningar inom arkeologin. Arkeologin reduceras som vetenskap genom att beskrivningen av den begränsas till dess egen historia.

En annan typ av arkeologisk historieskrivning - inte särdeles vanlig dock - som också faller utanför kategorin arkeologihistoria som historia som jag har definierat den är den som produceras av icke-arkeologer.¹¹ Detta innebär emellertid ingalunda att jag underkänner denna historieskrivnings stora betydelse för arkeologins självuppfattning, utan endast att den faller utanför ramen för föreliggande avhandling.

För att så återvända till arkeologernas egen arkeologihistoria kan huvuddelen av den form- och innehållsmässigt mycket grovt delas in i fyra olika kategorier: 1) regionala och nationella översikter, 2) idé- och metodfokuserad arkeologihistoria, 3) biografier, samt olika former av 4) institutionshistoria. Jag tänker inte här fördjupa mig i en generell beskrivning och exemplifiering av dessa

olika kategorier eftersom detta redan gjorts av andra (t ex Trigger 1985; 1989:412-416; 1994:116-124). Man skulle emellertid till dessa fyra kategorier också kunna tillfoga en femte, nämligen olika varianter av självbiografiska betraktelser i form av biografier och översikter över den egna, huvudsakligen vetenskapliga, livsgärningen.¹²

I nästa kapitel kommer jag att föra en fördjupad diskussion kring en arkeologihistorisk genre som oftast inbegriper de två första kategorierna ovan – det arkeologihistoriska översiktsverket.

Ett annat sätt att indela arkeologihistoriska arbeten är att utgå från vilket typ av material som använts; dvs om grunden utgörs av primär- eller sekundärmaterial. Med primärmaterial avses här arkivmaterial i form av exempelvis brev, foton och förarbeten till senare publicerade arbeten. Sekundärmaterial utgörs främst av redan publicerade texter. Arkeologihistoria som är baserad på primärmaterial torde idag befinna sig i en klar minoritet, men man kan samtidigt också skönja ett alltmer ökande intresse för denna materialkategori (Jensen, O 2000:100-102). Det stora flertalet arkeologihistoriska verk, och särskilt de som kan karakteriseras som översiktsverk, bygger till dags dato främst på sekundärkällor.

Efter denna kortfattade precisering av en arkeologihistoria med klart uttalade historiska ambitioner är det dags att diskutera några kanske mindre uppenbara former av historieanvändning inom arkeologin.

*

Arkeologihistoria som arkeologi

Som vi har sett tidigare brukar man till det disciplinhistoriska fältet räkna också den mer rudimentära historieskrivning som

förekommer i handboksintroduktioner och forskningshistoriska kapitel i avhandlingar och liknande.

Denna mer indirekta historieskrivning är - tillsammans med nedan diskuterade manifestationer - exempel på företeelser som jag betraktar som en viktig och oskiljbar del av den arkeologiska retoriken. Denna form av historia är normalt inte synliggjord eller normalt uppfattad som vanlig arkeologihistoria och skiljer sig därmed från denna genom att den inte står för sig själv. Den är inte sin egen huvudsak, utan ingår som en bland flera komponenter i arkeologisk praxis. Med andra ord en arkeologihistoria som på olika vis är en naturlig del av "doing Science" snarare än ett egendefinierat objekt. Samuel Becketts omdöme om James Joyces författarskap kan sägas illustrera detta: "His writing is not about something; it is that something itself." (Citerat efter Nickles 1992:85). Med mina utgångspunkter existerar arkeologihistoria som arkeologi i en mängd olika former. Dessa kan placeras längs en glidande skala från en ganska pragmatisk användning i form av forskningshistoriska bakgrunder till mer subtilt historiebruk i form av olika typer av legitimerande hänvisningar till förfluten tid.

Det finns naturligtvis heller ingen absolut gräns - artskillnad - mellan det som jag kallar arkeologihistoria som historia och arkeologihistoria som arkeologi. I grunden handlar det om var någons man väljer att förlägga tonvikten i begreppsparet form och funktion. Eftersom all historia kan sägas ingå i större ideologiska sammanhang, manifesta eller latent, fungerar den därmed också alltid på något sätt som legitimerande. Därför skulle man också kunna invända att det med denna utgångspunkt egentligen inte är någon skillnad mellan en arkeologihistoria i vanlig form och den som ingår i arkeologiskt arbete som inte primärt är historiskt syftande: Båda skulle vara utslag av arkeologisk retorik där man med hjälp av skiftande analytisk upplösningsgrad skulle kunna demaskera olika legitimitetsanspråk. Denna utgångspunkt, hur logisk den än är i sak, skulle emellertid nivellera den i mitt tycke viktiga skillnaden mellan en arkeologihistoria som erkänns som ett

eget forskningsfält och de former av historieskrivning som ingår som en mer latent komponent i annan arkeologisk verksamhet.

Min utgångspunkt nedan kommer därmed inte primärt att vara att diskutera vad denna typ av historia utsäger om olika problemfälts förflutna, utan snarare vad den hade/har för funktioner i den samtid som producenten verkade/verkar i. Här följer en kort exempelexposé över några olika typer av sådan indirekt historieanvändning.

Jag kommer att föra en diskussion utifrån en tämligen beskuren fond av exempel. Valen av dessa nedan har gjorts för att visa på tre olika aspekter av historiebruk i arkeologisk praxis: hantverket, pedagogiken och det som jag något retoriskt kallar för politiken. Jag använder här begreppen som synnerligen lösa retoriska konstruktioner. Hantverket för att fånga in en fundamental del av den akademiska vardagen, dvs hur argumentationen byggs upp i en text via användandet av beskurna historiska bakgrunder. Pedagogiken för att belysa hur arkeologisk kunskap och världsbild överantvaras och reproduceras till blivande arkeologer. Begreppet politik, slutligen, får här stå för den process varigenom man försöker erövra och behålla ett utrymme i ett specifikt sammanhang.

Hantverket: Bakgrunder och referensuniversum

Ett av de mest uppenbara bruken av arkeologihistoria i ovanstående tappning är, som nämnts tidigare, de olika forskningshistoriska bakgrunder som ofta återfinns i början av exempelvis avhandlingar eller andra vetenskapliga texter. Här finns ofta en artikulerad uppfattning om dess betydelse som instrument för förståelsen av aktuella vetenskapliga problem (se t ex Furingsten 1985:17). Som visats i de tidigare diskussionerna fungerar de också som viktiga associationsfält när det gäller att opponera sig mot eller liera sig med valda forskningstraditioner.

I denna typ av arkeologihistoria ingår olika typer av *värderande* av tidigare forskning som en naturlig del av det vetenskapliga

hantverket i stort. Precis som man i sitt vetenskapande gör val mellan det som man anser vara goda respektive dåliga teorier och resultat, värderar man tidigare forskning i ljuset av sina uppfattningar om vad som är bra respektive dålig vetenskap idag – man skriver ju inte i denna mening historia, man bedriver arkeologi. (Jämför Nickles resonemang tidigare).

Jag har tidigare redogjort för hur bakgrundshistoria kan användas för att destabilisera nya idéer genom att man via forskningshistoriska exempel påvisar att de "egentligen" inte är nya. I en licentiatuppsats i historia, som bl a behandlar frågan huruvida det vikingatida och tidigmedeltida Gotland var sveadominerat eller av mer gutnisk karaktär, återfinns exempel på detta (Siltberg 1993). I det avsnitt där delar av denna fråga avhandlas, vänder sig författaren Tryggve Siltberg mot "Stockholmsarkeologernas nya Gotlandsbild", dvs ett Gotland dominerat av svearna (ibid:62-66).¹³ I den arsenal av argument som författaren anför mot denna uppfattning framhåller han också det förhållande att de tankar som "Stockholmsarkeologerna" för fram ingalunda är nya. Genom att hänvisa till en text, författad på 1730-talet, och som enligt Siltberg ger uttryck för en uppfattning som uppvisar slående likheter med "Stockholmsarkeologernas", sker här en negativ historisk återkoppling (ibid:65-66). Stockholmsarkeologernas "nya" idéer framstår därmed varken som särskilt goda eller ens som nya.

En liknande bild kan tecknas via ett exempel på hur den processuella arkeologin fått bli måltavla för ett försök till historisk omstrukturering. Ett konkret uttryck för detta finner vi i en artikel av Polly J Fahnestock publicerad i *Archaeological Review from Cambridge*, en tidskrift som fungerade som en viktig stödjepunkt för unga och arga arkeologer vid denna tid (1984). Hon diskuterar här bl a den processuella arkeologins anspråk på att under tidigt 1960-tal ha lagt grunden till något radikalt nytt inom arkeologin. Genom att historiskt analysera ett antal årgångar (1925-1975) av *American Antiquity* menar hon sig kunna belägga att många av de centrala tankegångar som man menar kännetecknar den processuella arkeologin – som hypotesprövning och explicit teoribyggnad

- fanns årtionden innan denna slog igenom. Dessutom menar hon att man kan se likartade strömningar inom andra områden, inte minst inom vetenskapsfilosofin. Här fyller den kritiska historiografin en uttalat viktig funktion vad gäller problematiseringen av samtidens teoretiska utgångspunkter (1984:13, 15-16). Men samtidigt kommer den också att fungera som legitimerande genom sitt hävdande att den processuella arkeologin inte egentligen var så nydanande som traditionen själv velat göra gällande. När den sedan också beskrivs som en del av en betydligt större idéströmning, försvagar man ytterligare dess originalitetsanspråk.

Ytterligare ett exempel på hur bakgrundshistoria kan fungera legitimerande återfinns hos skaparen av Harrismatrixen, Edward C Harris, i hans bok *Principles of Archaeological Stratigraphy* (1989 [1979]). Centralt i Harris text finns hela tiden viljan att upprätta ett eget fält för den arkeologiska stratigrafien, att särskilja denna från dess geologiska namne. I 4 kapitel (av totalt 12) diskuterar därför Harris främst den arkeologiska stratigrafins historiska framväxt och betonar hela tiden dess egenart i förhållande till den geologiska. Historien kommer därmed att spela en mycket viktig roll för Harris legitimerande av sina ståndpunkter. Här finns som synes också uppenbara paralleller vad gäller den retoriska taktiken till en i vetenskapshistorien betydelsefull och närstående kollega till Harris - Sir Charles Lyell som i sin *Principles of Geology* (1830-33) använde sig av samma uppläggnings. Som synes är också deras huvudtitlar likartade.

Håkan Petersson har nyligen (1999) tagit upp den motsatta bilden av historieanvändning - den frånvarande historien. Han framhåller det faktum att det inom mycket tidigneolitisk forskning, kanske främst från 1980- och 90-talen, saknas historiska genomgångar av grundläggande problematik på området. Detta är dock inte något nytt fenomen inom den tidigneolitiska forskningen: I Carl Johan Beckers epokgörande avhandling "Mosefundne lerkar fra yngre stenalder. Studier over Tragtbægerkulturen i Danmark", som utkom 1947, saknas helt en historisk diskussion. Detta menar Petersson är särskilt anmärkningsvärt då arbetet in-

troducerar ett nytt metodologiskt tillvägagångssätt, nya kronologiförslag samt också presenterar en i vissa stycken ny tolkning av det tidigneolitiska samhället (Petersson 1999:107). Istället bibringas man indirekt uppfattningen att det inte fanns någon tidigneolitisk forskning värd att kommentera vare sig i positiva eller negativa ordalag innan 1947. Så även om historien i detta fall är konkret frånvarande, fungerar den likafullt som en stark legitimeringsfaktor i anspråken på att ha skapat ett nydanade verk.

En annan variant av den forskningshistoriska inledningen (eller bakgrunden) är den typ av retorisk argumentation som nästan totalt utgår från valda historiska exempel. Här ligger forskningshistorien ofta som en fond bakom större delen av ett arbete och fungerar därmed också som den primära resonansbotten i detta. Denna ofta repellerande form av historiebruk kan främst sägas ha en omstrukturerande funktion; genom att riva broar till det förflutna skapas ett fundament till avstamp mot den framtid man själv vill forma. Denna form av historiebruk har kommenterats av Kent V Flannery som i en raljerande text beskriver det hot äldre forskare ständigt lever under: Att i en kritisk students avhandling bli reducerad till en fotnot med innehållet: "... Previous (Bad) Work in the Region..." (Flannery 1976:373). Exempel på sådana polemiska strategier återfinns bl a i Mats P Malmers två stora arbeten *Jungneolitische Studien* (1962) och *Metodproblem inom järnålderns konsthistoria* (1963) samt Shanks & Tilley's första breda attacker mot den etablerade synen på arkeologi i *Re-Constructing Archaeology* (1987a) och *Social Theory and Archaeology* (1987b). Dessa exempel är, trots att de representerar helt skilda synsätt, utmärkta representanter för hur arkeologihistoria (som arkeologi) ofta kan komma att fylla omstrukturerande funktioner.

Malmers uppörelse med det han kallar för impressionistisk forskning i *Metodproblem inom järnålderns konsthistoria* är idag klassisk. Genom att kontrastera sig mot valda delar av en ortodox forskningstradition, kom Malmers krav på exakta definitioner att framstå i särskilt tydlig relief. Malmer anmärker själv i sitt förord

att hans framställning "i viss utsträckning" präglas av kritik mot tidigare forskning (1963:9). En snabb uppskattning av hans arbete ger emellertid vid handen att ca 130 av bokens ca 240 sidor omedelbart refererar kritiskt till föregångare inom de problemområden han behandlar. Man kan också tillägga att av bokens 5 kapitel, omfattande lika många problemområden, bygger de 4 mest omfattande på resonemang som illustreras genom kontrastverkan mot äldre litteratur. Malmers inledande anmärkning framstår därför minst sagt som en smula modest.

Bland de forskare som Malmer kritiserar återfinns exempelvis Oscar Montelius, vars typdefinitioner döms ut som inkorrekta för att de innehåller ord och uttryck utan exakt fixerad innebörd. Som exempel härpå nämner Malmer uttryck som *stora*, *vanligen*, *små* och *nästan jämbreda* (Malmer 1963:16-17; Montelius 1885). Vad Malmer gör här – helt medvetet – är att bortse från att Montelius verbala definitioner fungerade väl tillsammans med den åtföljande bilddokumentationen. Genom att bryta loss Montelius verbala dokumentationsdel och använda denna som en resonansbotten i sin argumentation uppstår en effektiv kontrastverkan gentemot en av svensk arkeologis förgrundsfigurer.

Taktik av identiskt slag återfinns t ex också hos företrädare för postprocessuell arkeologi. En mycket medveten och genomgående strategi i många av deras arbeten är att skapa sig eget utrymme via en slags forskningshistorisk polemik mot den processuella arkeologin. Också här handlar det i grunden om att omstrukturera historien – att skapa en egen identitet via skapandet av en kontradiktitet. Särskilt tydligt blir detta hos Shanks & Tilley i den idag klassiska *Social Theory and Archaeology* (1987b). En överväldigande del av de olika avsnitten inleds med en hänvisning till ett tidigare arbete som sedan används som avstamp för kritik av olika former av arkeologi, oftast då den processuella. Detta understryks ytterligare av Shanks & Tilley i en senare artikel där de framhåller att deras arbeten (1987a, b) var sprungna ur en oro och ett missnöje med hur arkeologisk teori och praktik utvecklats under 1960- och 70-talen (Shanks & Tilley 1989:1). Detta illustrerar hur de kom-

primerar diskussionssfären genom skapandet av ett temporalt mycket begränsat arkeologihistoriskt rum som fungerar som kontrastgivare för deras vetenskapssyn. Arkeologin under exempelvis 1950-talet utgör här inget anfallsvärdigt mål.

En liknande bild kan också lätt tecknas av den processuella arkeologins initialfas, som ju i hög utsträckning kom att präglas av kritik mot ett historiskt fenomen som processualisterna kom att kalla "traditionell" eller "kulturhistorisk" arkeologi (Olsen 1997:51).

Inte möjliga att separera från ovanstående exempel är de hänvisningar till förfluten tid som sker som en naturlig del av det vetenskapliga hantverket i form av referenser. Genom att studera hur hänvisningsnätverk ser ut kan man öppna upp intressanta frågor kring hur den arkeologiska retoriken ser ut - vem som hänvisar till vem (hur och varför, hur kedjor av influenser ser ut, vem tigs ihjäl etc). Ett sådant exempel, påvisat av Trigger (1989:426), är att David Clarke refererade till Binford i sina tidigare arbeten (bl a 1968), medan Binford och hans lärjungar ignorerade dennes arbeten för att sedan framställa honom som en efterföljare till Binford. Detta trots att de sinsemellan uppvisade stora olikheter.

Också här kan man aktivera ett historiskt perspektiv i den meningen att det kan vara intressant att se hur ett referensuniversum byggs upp rent kronologiskt: Hur långt bakåt i tiden refererar man? När blir vissa äldre forskare negligierbara? Varför? Vid ett par nyligen genomförda studier av tidskrifterna *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* samt *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* visade det sig exempelvis att referensernas kronologiska vidd var förhållandevis liten. I det första fallet fanns det en klar dominans av referenser som endast var mellan fem och femton år gamla och i det andra fallet kunde det fastslås att mer än 30% av referenserna var yngre än tio år (Andreasson *et al* 1998:98; Hajdu-Rafis *et al* 1998:74-75).¹⁴

Ett möjligen än mer outtalat och subtilt bruk av arkeologihistoria står att finna i de fall där man på olika nivåer hänvisar till ett förflutet för att skapa genealogiska band mellan valda delar av

detta och sig själv. Denna typ av retorik kommer vanligen till uttryck i olika publicerade skrifter, men förekommer naturligtvis också i andra former. En intressant analys har exempelvis genomförts av Christopher Tilley i artikeln "Discourse and power: the genre of the Cambridge inaugural lecture" (1989). Tilley analyserar här fyra installationsföreläsningar - publicerade, varför man kan säga att exemplet på sätt och vis befinner sig i ett intressant gränsland mellan tal och skrift - som hållits av nyutnämnda innehavare av *The Cambridge Chair of Archaeology* vars förste representant var John Disney (1851). Tilley undersöker bl a vilka genealogiska band de olika professorerna väljer att upprätta genom sina hänvisningar i föreläsningarna. Utan att här gå alltför djupt i Tilleys argumentation ges ändå en tydlig bild av hur dessa hänvisningar påfallande ofta adresseras till tidigare innehavare av Disneyprofessuren och hur sällan det refereras till arkeologer hemmahörande utanför Cambridge. På så sätt skapas och reproduceras också en sluten världsbild med Cambridge i centrum (ibid:55).¹⁵ Tilleys exempel visar på att det finns klara paralleller till annat historiebruk och dessutom att denna form av undersökningar innehåller en mycket stor potential vad gäller förståelsen av den arkeologiska kunskapsproduktionens sociala implikationer.

Arkeologiska exempel på den sistnämnda typen av historieanvändning står naturligtvis att finna överallt - få resonemang kan föras utan någon form av tillbakablickande perspektiv. Detta illustrerar också hur historien ständigt är närvarande i all argumentation

Pedagogiken: Ämnesintroducerande arkeologihistoria

En annan viktig aspekt av historieanvändning i arkeologisk praxis är bruket av egenhistoria när det gäller insocialiseringen av blivande arkeologer. Ett uttryck för detta kan man finna i det som kan kallas för ämnesintroducerande arkeologihistoria. Denna kan återfinnas i inledande kapitel av varierande storlek i ämnesöver-

sikter av handbokskaraktär som primärt används i utbildningen av arkeologer, ofta på mer grundläggande nivåer. Man kan säga att de historiska exemplen här fungerar som en konkret modell-samling över vilka lösningar ett ämne, eller en viss forsknings-tradition inom ett ämne, accepterar. På så sätt fungerar de också som starka disciplinärt präglade instrument. Denna typ av historia ger en slags underförstådda instruktioner om hur ämnet skall uppfattas; hur det har utvecklats, vilka områden och metoder som skall anses vara centrala. Helge Kragh menar att denna typ av konstruktion av historiska referensramar hjälper till att konstituera vetenskapsmännens självförståelse och deras kulturella identitet. På ett överordnat plan finns här också klara paralleller till hur nationshistoria fungerar (Kragh 1987:112).

Till samma genre kan man också räkna de historiska översikter som ingår i mer encyklopediska verk som exempelvis *The Oxford Companion to Archaeology* (Fagan (chef red) 1996) och *Companion Encyclopedia of Archaeology* (Barker (red) 1999, två volymer). I den första av dessa verk återfinns arkeologins historia som ett eget uppslagsord och sträcker sig över hela 25 tätt tryckta sidor. Avsnittet är uppdelat i en serie mindre underavsnitt, delvis kronologiskt ordnade men också tematiskt, och har inte mindre än tio olika författare. I *Companion Encyclopedia of Archaeology* avhandlas arkeologins historia i två inledande artiklar (Kristiansen & Schnapp 1999; Redman 1999).

Den ämnesintroducerande arkeologihistorien kan form- och innehållsmässigt i stort sägas överensstämma med det som jag kallar arkeologihistoria som historia. Den brukar dock vara betydligt mer koncentrerad och står sällan eller aldrig för sig själv utan ingår som ett moment bland flera andra i en beskrivning av arkeologins verksamhetsfält. Härvidlag samsas alltså arkeologihistoriska avsnitt med avsnitt om exempelvis arkeologiska fält- och dateringsmetoder vilka tillsammans kommer att utgöra en slags definition av det arkeologiska verksamhetsfältet. Dess koncentrerade form innebär att det ofta är en nedkokt och tydlig historieversion som serveras läsaren; tydlig i den meningen att producent-

en av texten tvingas till en begränsad fokusering mot det som upplevs som relevant. Därför utgör sådana texter också en intressant läsning för den som är intresserad av hur disciplinhistoria fungerar. Man kan dessutom tillägga att den ämnesintroducerande arkeologihistorien funktionsmässigt skiljer sig från arkeologihistoria som historia genom att den oftast har en mycket snävare målgrupp – studenter, dvs blivande arkeologer och kollegor – och genom sin mer pedagogiskt övertalande funktion.

Två goda exempel på ämnesintroducerande arkeologihistoria finner vi i Colin Renfrew & Paul Bahns välkända och i undervisningssammanhang flitigt utnyttjade *Archaeology Theories, Methods, and Practice*, hittills utkommen i tre utgåvor (1991, 1996, 2000), samt i Kevin Greenes *Archaeology. An Introduction: The History, Principles and Methods of Modern Archaeology* (också i tre utgåvor: 1983, 1991, 1995).

Renfrew och Bahns bok omfattar i sin första utgåva närmare 500 sidor och i dess första kapitel, "The Searchers: The History of Archaeology", avhandlas arkeologins historia på 24 sidor. Här framställs arkeologins historiska framväxt som ett pärlband av metodologiska genombrott genom presenterandet av kända grävningplatser och framstående arkeologiska personligheter. Just betonandet av metodologiska genombrott – treperiodsystemet, C14-metoden etc – är, rent generellt, mycket viktiga i den här typen av framställningar, eftersom de fungerar som viktiga framstegsmarkörer i illustrerandet av det arkeologiska vetenskapandet som en kunskapskumulativ verksamhet. Överhuvudtaget kan den ämnesintroducerande arkeologihistorien sägas kännetecknas av att vetenskapandet framställs som en ganska enkelspårig verksamhet; här finns ingen tvekan, inga sidospår och sällan någon form av vetenskaplig självrannsakan. Arkeologin har t ex utvecklats tack vare att:

... we have learnt to ask some of the *right questions*, and have developed some of the *right methods* for answering them. (Renfrew & Bahn 1991:17).

Man behöver inte vara särskilt analytiskt lagd för att kunna konstatera att ovanstående citat är ett uttryck för en processuell syn på arkeologin. Betoningen av ett deduktivt forskningssätt i kombination med en stark tro på framförallt naturvetenskapliga metoder röjer detta faktum. Detta understryks ytterligare genom att Thomas Jefferson (1743-1826) beskrivs som mannen som utförde den första vetenskapliga utgrävningen (1784) i arkeologins historia och därmed kommer att markera slutet av den "spekulative fasen". Jefferson nöjde sig nämligen enligt beskrivningen inte med den då rådande uppfattningen att de vanligt förekommande gravhögarna öster om Mississippin var byggda av en mytisk och sedan länge försvunnen människostam. Nej, Jefferson gick vetenskapligt tillväga: Han testade idéerna mot hårddata genom att gräva ut en av gravhögarna. Genom sin noggranna teknik, väl att märka, kunde han då konstatera att de innehöll flera lager med människoben, välbevarade i de övre lagren, sämre bevarade i de lägre. Ur dessa iakttagelser drog han slutsatsen att högar hade återanvänts som begravningsplatser och att det därmed inte fanns något som talade mot att de faktiskt kunde vara byggda av de indianer som fortfarande levde i området. Jefferson beskrivs, anakronistiskt nog, som en person som var före sin tid och som dessvärre inte fick några omedelbara efterföljare i Amerika. Likväl innehöll hans metodik den moderna arkeologins fundamentala delar – "logical deduction from carefully excavated evidence, ..." (ibid:19). En 250 år gammal arkeologihistorisk episod kommer på detta sätt att förstärka författarnas egen vetenskapssyn. Historien återfinns också i de övriga två utgåvorna av verket (1996:21; 2000:21)

Rent bildmässigt kan också fokuseringen mot naturvetenskapen ta sig starkt symbolladdade uttryck: Willard Libby – kemist och den som mest förknippas med C14-metodens upptäckt – avbildas exempelvis stående i sitt laboratorium (1991:33). Föga förvånande kallas också avsnittet om 1960-talets arkeologiska nyorientering för "A turning point in Archaeology" (ibid:34). Något som dessutom är illustrerande är att det historiska kapitlet i den första

utgåvan gör halt här – dvs historien slutar med det processuella genombrottet. Det tycks sålunda som om det inte har hänt något av historiskt intresse under de nästan 30 år som ligger mellan det processuella genombrottet och bokens publicering. Detta har också välmotiverat påpekats av Christopher Tilley i en recension av första utgåvan av verket (1995:221).

I de övriga två utgåvorna (1996; 2000) kan man notera en försiktig nyorientering genom att man i ökande grad också försöker inkorporera den postprocessuella arkeologin i historieskrivningen. Detta sker via en faktaruta som introduceras i andrautgåvan, "Interpretive or postprocessual archaeologies", som är ytterligare något utökad i verkets tredje utgåva (1996:43; 2000:42-43). Här återfinns också ytterligare avsnitt som behandlar den postprocessuella arkeologin under 1980- och 90-talet (2000:43-47). Vad som särskilt framhålls som typisk för denna mångfasetterade idéströmning är att arkeologins politiska funktioner satts under luppen samt de nya genderperspektiv som tillkommit. Författarna noterar dock, möjligen belåtet, att företrädare för olika postprocessuella synsätt nyligen börjat inta mindre "anti-scientific" positioner (2000:46). Här har man också lagt till ytterligare faktarutor i linje med nyorienteringen: "Women pioneers of archaeology" (ibid:36-37), samt "Interpretive archaeologies at Çatalhöyük" (ibid:44-45).

Ambitionen att försöka arbeta in kvinnor i historieskrivningen syns – ehuru svagt – på ett par andra ställen: En faktaruta som funnits med i verket från den första utgåvan, "The development of field techniques", befolkas från och med den andra utgåvan med en kvinnlig arkeolog, Dorothy Garrod (1996:32; 2000:32). Dessutom får Mary Leakey vara med på bild från och med andra utgåvan – i den första nämns hon endast i en bildtext tillhörig en bild som avbildar hennes make Louis Leakey (1991:38; 1996:40; 2000:40). Möjligen är det faktum att Williard Libbys bild är borttagen från och med den andra utgåvan av arbetet ett försök att tona ned intrycket av den naturvetenskapliga orienteringen.

I övrigt skall det noteras att texten i stort sett är identisk i de tre utgåvorna. De förändringar som gjorts är av mer additivt slag; avsnitt har lagts till utan att verkets grundläggande processuella ton egentligen har ändrats.

Kevin Greenes ämnesintroduktion omfattar omkring 190 sidor, varav 29 ägnas åt arkeologins historia i kapitlet "The Idea of the Past" (Greene 1995:8-36). Författaren anmärker själv i sitt förord till denna tredje upplaga att han anser att arbetet har en mer generell karaktär som handbok än exempelvis Renfrew och Bahns som framställs som mer detaljrik (ibid:7). Här framhåller han också att bokens målgrupp är intresserade som för första gången kommer i kontakt med ämnet och att arbetet inte i egentlig mening är designat som ett översiktsverk, utan att det mer reflekterar hans olika personliga intressen. Dock kan man, av olika kommentarer att döma, se att boken trots allt ofta uppfattas som ett översiktsverk som är riktat mot förstaårsstudenter (Greene 1995:7; Shanks & Tilley 1987b:22-23).

Trots att Greene i sitt historiska kapitel på några ställen (1995:8-9, 30, 35) gör historiografiska markeringar som att det inte finns några självklara sanningar och problemet med förenklade "konsensushistorier", är hans historieskrivning helt fokuserad mot enskilda individers upptäckter, metodologiska genombrott och utgrävningarna av kända platser som (det förmodade) Troja och Knossos. De två metodologiska genombrott som särskilt betonas är framväxten av treperiodsystemet och typologin, avsnitt som tillsammans kvantitativt utgör närmare 20% av det historiska avsnittet. Genom att Greene själv motiverar sitt historiska kapitel med att det är viktigt att påvisa den historiska förankringen av den samtida arkeologins grundläggande principer (ibid:35), identifieras också dessa som primärt bestående av ordnandet av fornsaker och utgrävningsverksamhet. Hans historia slutar något abrupt redan vid 1800-talets slut, varför man indirekt bibringas uppfattningen att alla grunder till den moderna arkeologin redan var lagda vid denna tid.

Intressant att notera är att de historiografiska markeringarna som nämnts ovan saknas i verkets förstautgåva (1983). Här kan man också konstatera att avsnittet om Thomsens insatser är mindre än i 1995 års utgåva, här ca 1 sida jämfört med den senare utgåvans närmare 2. Dessa förhållanden illustrerar möjligen att Greene har tagit intryck av de historiografiska diskussionerna, men ej förmått att använda insikterna till något annat än "scattered remarks" samt att Thomsens position inom den ämnesintroducerande arkeologihistorien ytterligare förstärkts.

Dessa två korta exempel utgör goda illustrationer av hur den ämnesintroducerande forskningshistorien vanligen ser ut. Det handlar här som synes om att en världsbild skall tilldelas och inte primärt diskuteras och/eller problematiseras. Detta sker bl a genom att arkeologin behandlas som en stor och odelbar enhet både i tids- rums- och metodologiskt hänseende. Forskningsområden definieras, fadersfigurer (Thomsen) identifieras och det är också av central betydelse att förmedla en slags allmän tilltro till vetenskapandet som en rationell verksamhet. Härvidlag läggs alltså en stor vikt vid de enskilda metodologiska genombrotten som kommer att fungera som mönsterbildande exempel för arkeologins grundläggande principer. Låt vara att Renfrew & Bahn i de sista två utgåvorna av sitt arbete i viss mån synliggjort också andra perspektiv, men, som jag tidigare hävdat, dessa förändringar framstår mest som kosmetiska.

I sina diskussioner kring den tysta kunskapens dimension har filosofen Michael Polanyi i det här sammanhanget påpekat att ett ständigt ifrågasättande av traditionens kompetens skulle underminera studentens förmåga att tillägna sig kunskapen. Detta för att en individs kunskap inte byggs upp i kumulativa etapper, där den lärande kan underkasta varje steg en kritisk prövning. En verklig kritik av den traderade kunskapen är något som kan äga rum först när den lärande förvärvat stora delar av densamma (Polanyi 1958). Den ämnesintroducerande arkeologihistorien utgör sålunda ett gott exempel på den form av traditionsförmedling som ingår som en viktig del av den professionella kunskapens tysta

dimension. I systemet av disciplinär prägling, initiation, ingår starka moment av traditionsunderkastelse. Via de historiska exemplen definieras disciplinens hjältar som sedan får fungera som intellektuella orienteringspunkter och som måttstockar för självvärdering. Som Polanyi har uttryckt det: att betrakta en person som ideal är att underkasta sig hans auktoritet (Polanyi 1958:60; Rolf 1991:133).

Politiken: Historien som markör i arkeologiska tidskrifter

Ett annat exempel på hur historia används aktivt som markör kan hämtas från två svenska arkeologiska tidskrifter. Tidskrifter, rent generellt, fungerar som viktiga kontinuerliga kanaler för hävdandet av olika forskningstraditioner, profilerande av institutioner och liknande. Härvidlag fyller de alltså viktiga legitimerande funktioner i forskarsamhället. Detta kan exemplifieras genom en kort utflykt till de former av historiehänvisningar som ibland förekommer i samband med tidskrifters redaktionella artiklar och publiceringspolitik.

I den relativt nystartade (1993) publikationen *Current Swedish Archaeology (CSA)*¹⁶ framhålls det sålunda att svensk arkeologi är:

... an archaeology which finds itself in a state of continual change but which is always in contact with earlier research traditions (CSA 1993, Vol 1, insida omslag).

Den ovan citerade texten förekommer på insidan av omslaget på de hittills utkomna numren av CSA och fungerar därmed som ett verbalt blickfång för läsaren på samma sätt som en bild. Placeringen och den upprepade förekomsten antyder den kommunikativa vikten av sentensen.

Här fyller den historiska utsagan flera legitimerande funktioner. Den kan dels sägas fungera exkluderande, eftersom den i sin formulering ger uttryck för en definitiv uppfattning av vad som skall uppfattas som kärnan i svensk arkeologi – dvs den arkeologi som står i kontakt med tidigare forskningstraditioner.

Däremot sägs det inte något om vilka forskningstraditioner som avses. Man får därför intrycket av att dessa traditioner utgör en självklar, gemensam egendom där alla arkeologer är delägare.

Man kan dessutom tolka utsagan som ett uttryck för ett uppriktande av genealogiska band till tidigare forskning och att den därför indirekt kommer att fungera som en akademisk snuttefilt – hur kaotisk och föränderlig samtidens arkeologi än är, så är det tryggt att veta att vi alla (eller nästan alla) kan förenas i traditionens moderliga sköte. På så sätt fungerar den också som en centrifugalhämmande faktor i forskarsamhället.

Ett annat exempel på historiebruk återfinns i tidskriften *Arkeologi i Norr* som ges ut av institutionen för arkeologi vid Umeå Universitet och vars första nummer utkom 1988. Central och placerad omedelbart efter förordet i detta nummer är en dittills opublicerad text från 1941 av Gustaf Hallström (1880-1962), där han formulerar en forskningsplan för Norrlands forntid (Hallström 1988:7-15).

Det historiska återkopplandet till en central gestalt i norrländsk arkeologi kommer därmed att fungera som en legitimitetskapande faktor för den norrländska arkeologins identitets- och självständighetssträvanden. Hallström framhålls som en visionär person med stor överblick över materialet och som forskningsmässigt förutseende. Med andra ord: hans idéer överensstämmer i många avseenden med dagens (Baudou 1988b:18, 23). Just detta uppriktande av genealogiska band fungerar därmed som ett slags garant för att den inslagna vägen för norrländsk arkeologi är den rätta. Hallström fungerar alltså här som en slags retrospektiv fyrbåk i en situation där dåtid och samtid flyter samman på ett påtagligt sätt – en tidens kollaps.

Att utgivandet av första numret av *Arkeologi i Norr* är ett starkt symbolladdat historiskt ögonblick i norrländsk arkeologi framstår än tydligare när man betraktar de två sista raderna i förordet:

Skrivet i Umeå av Evert Baudou 1988 då ett hundra år gått sedan O.B. Santesson hittade den första stenåldersboplatsen i Norrland. (Baudou 1988a:6).

Ovanstående två korta tidskriftsexempel kan måhända upplevas som alltför specifika till sin karaktär. En hypotetisk invändning skulle exempelvis kunna vara att de inte är uttryck för något annat än en kutym, en slags ritualiserad festtalsretorik utan djupare innebörd. Mot detta vill jag replikera att exemplen trots allt ingår i en väl definierad kontext, en samtalsgrammatik som både sändare och mottagare är väl förtrogna med. Kärnan i denna samtalsgrammatik är varken slumpartad eller verkningslös. Tvärtom: den förmedlar underförstådda koder som i konventionens dräkt bidrar till att strukturera vår samtalsordning och den begränsar därmed indirekt också våra möjligheter till alternativ - allt är således inte möjligt att säga i situationer som de ovanstående. Denna problembeskrivning är enligt min mening en mycket intressant utgångspunkt för fortsatt forskning.

Här avslutas exempelexposén. Avslutningsvis vill jag här understryka att avsikten med att diskutera bruket av arkeologisk historia i arkeologisk praxis inte är ett försök att reducera all arkeologisk verksamhet till konspiratoriska och legitimerande historiprojekt. Intention är inte alltid samma sak som funktion. Målsättningen är istället att via en systematisk och medvetet tendentiös beskrivning och analys kunna renodla och blottlägga vissa mönster i arkeologisk praxis.

*

Noter

---

¹ Se t ex *Rediscovering Our Past: Essays on the history of American Archaeology* (Reyman (red) 1992a). Inte i någon av de två inledande, presenterande texterna berörs nyttoaspekten mer än mycket marginellt (Reyman 1992b; 1992c:xiv).

² Sørensen pekar dock samtidigt att två av forskningstrenderna i grunden är kontradiktoriska: å ena sidan finns här ett sökande efter positiva förebilder, å andra sidan skjuter man in sig på exempel på hur kvinnliga arkeologer marginaliserats i arkeologihistorien. Hon framhåller vidare faran med att alltför slaviskt följa någon av dessa två riktningar. Ett ensidigt sökande efter förebilder kan leda till en situation där man negligerar grundläggande genderproblematik och ett alltför starkt fokuserande på marginaliseringsproblematiken kan medföra att framställningen blir snedvriden, att man "önskar" att finna exempel på hur kvinnor undertryckts. Det sistnämnda har ibland kallas för "misery-research" (Sørensen 1998:36 och där anförd litteratur).

³ Ett konkret exempel på hur forskningshistoriskt material använts i detta syfte finns hos Reyman 1989.

⁴ Liknande resonemang finns också hos Pinsky 1992:162.

⁵ Kristian Kristiansen har dock påtalat möjligheten av att det finns positiva aspekter av det växande fyndberget (1985). Han har bl a framhållit att detta kan leda till såväl kunskapsprång som fördjupade strukturdiskussioner.

⁶ Osbert Guy Stanhope Crawford (1886-1957). I första hand känd som fältarkeolog och pionjär inom den arkeologiska flygfotograferingen. Grundare av *Antiquity* 1927 och dess redaktör till sin död då Glyn Daniel tog över redaktörskapet. Utbildad geograf (Oxford) från början (Daniel 1975:305-306, 312).

⁷ Begreppet postprocessuell arkeologi används här som en samlingsbeteckning på flera olika riktningar som hämtar inspiration från exempelvis kritisk teori, poststrukturalism och hermeneutik (se Patterson 1989:555-556 och där anförd litteratur). Björn Varenus framhåller att det som kanske framförallt förenar många olika typer av postprocessuell arkeologi är, rent allmänt, ett ifrågasättande av arkeologiska motiv och förklaringar. Därför menar han att också genderarkeologi kan ses som ett uttryck för en postprocessuell arkeologi (Varenus 1995:122-123).

⁸ Hodder har dock själv framhållit att det har funnits stråk av kontextuellt tänkande redan tidigare inom arkeologin (Hodder 1986:119-120).

⁹ En liknande ståndpunkt finner vi också hos Piggott (1981:19).

¹⁰ Uttalandet formulerades av den tyske historikern Leopold von Ranke (1795-1886) i ett arbete utgivet 1824. Han gav här uttryck för att historisk forskning varken skulle döma det förflutna eller göra anspråk på att leda

framtiden utan istället rikta in sig på att fastställa vad som verkligen hänt – wie es eigentlich gewesen (Odén 1994:426; Ranke 1824).

¹¹ Se Trigger 1994:124-125 för några exempel. Till dessa kan också tillfogas de perspektivöppnande studier av arkeologi/antropologi som genomförts av sociologen Michael Hammond. Han har bl a diskuterat olika forskningssociologiska förutsättningar för Marcellin Boules rekonstruktion av neandertalmänniskan, en rekonstruktion som ju innebar att denna för lång tid uppfattades som helt skild från den moderna människan (Hammond 1982). I detta sammanhang kan också nämnas sociologen Malcom Ashmores arbete kring Piltownfalsariet (1995). Genom att närma sig denna berömda vetenskapshistoriska episod symmetriskt, visar han på hur den segrande, avslöjande teorin, faktiskt i sig innehåller en serie antaganden som knappast hade godkänts av forskningshistorien om dessa hade befunnit sig på den förlorande sidan. Detta gäller bland annat hur flourtestets bevisvärde tolkas olika beroende på i vilken del av avslöjandeprocessen man befann sig.

¹² Se exempelvis självbiografier av Glyn Daniel (1986), Seton Lloyd (1987) och Charles Phillips (1987). Till kategorin kan man också hänföra de "Retrospects" som välkända arkeologer under en följd av år publicerat i tidskriften *Antiquity*. Ett urval av dessa finns samlade i skriften *The Pastmasters: Eleven Modern Pioneers of Archaeology* (1989, redigerad av Glyn Daniel och Christopher Chippindale). Se dessutom Gordon Willeys (red): *Archaeological researches in retrospect* (1974) och Michael B Shiffers första, historiska kapitel i *Behavioral Archaeology: First Principles* (1995).

Likartade tillbakablickar har i Sverige gjorts av Lili S Kaelas (1995) och Mats P Malmer (1995) i skriften *Arkeologiska liv. Om att leva arkeologiskt* (Nordbladh (red) 1995a).

Helge Kragh för en diskussion kring dessa sk "Scientists' histories" i sin bok *An introduction to the historiography of science* (1987:150-158). Särskilt framhåller han att dessa historier inte automatiskt kan betraktas som mer sanningsenliga, bara för att de skrivits av personer som "var med där det hände". Glömska, eftertionaliseringar och medvetna uteslutningar påverkar också denna form av historieskrivning.

¹³ Till "Stockholmsarkeologerna" räknas här bl a Anders Carlsson, Åke Hyenstrand och Ola Kyhlberg.

¹⁴ Se också Dyson 1985; Sterud 1978; Zubrow 1972; 1980.

¹⁵ Ytterligare exempel på denna snäva världsuppfattning står att finna i Grahame Clarks *Prehistory at Cambridge and beyond* (1989). Där beskrivs den omgivande världen genom ett slags nyckelhålsperspektiv – den tycks bara existera om en arkeolog från Cambridge varit där. Här finns också exempel på oförmågan att sätta in kolonialarkeologin i ett större sammanhang: Han förklarar sålunda svårigheterna med att grunda ett brittiskt arkeologiskt institut i Indien med att den låga lönenivån där hindrade brittiska arkeologers karriär-

möjligheter (1989:124). Detta förhållande placeras inte i något som helst politiskt sammanhang. Det är dessvärre ganska enkelt att hitta fler sådana exempel också hos andra engelska historiker/arkeologer. I Kenneth Hudsons *A social history of Archaeology. The British Experience* beskrivs engelska arkeologer i imperiets tjänst som: "This remarkable race of British diggers in hot and unpleasent places ..." (1981:97). Se också resonemang hos Glyn Daniel (1975:72-76), något som diskuteras närmare i följande kapitel.

¹⁶ I skrivande stund har det utkommit 8 nummer av tidskriften (1993-2000). Under denna tid har Mats Burström & Anders Carlsson fungerat som redaktörer.

Kapitel 4

Arkeologihistoria som historia – en analys av tre översiktsverk

---

"Me used to be angry young man ..."

John Lennon & Paul McCartney 1967

JAG HAR TIDIGARE DISKUTERAT hur begrepp som internalism, externalism och whighistoria har synliggjorts i historiografiska diskussioner inom det arkeologihistoriska forskningsfältet. Nedan kommer jag bl a att mer direkt konfrontera de i kapitel två och tre introducerade begreppen med tre arkeologihistoriska texter av, menar jag, entydigt *historisk* karaktär. Avsikten är att synliggöra och diskutera några av de implicita historiografiska principer som strukturerar dessa arbeten.

Att jag väljer att karakterisera nedanstående genre som historisk har främst sin grund i arbetenas syftning och hur de uppfattas i forskarsamhället. Sätillvida är klassificeringen deskriptiv till sin karaktär. Jag kommer emellertid att återkomma till frågan huruvida arbetena egentligen representerar en eftersträvansvärd form av historia, eller om de i själva verket utgör exempel på en arkeologi, förklädd till historia.

Bakgrund och allmän analys

Översiktsverket som genre

Termen översiktsverk används här för att löst karakterisera en arkeologihistorisk genre som främst kännetecknas av sina mer eller mindre synliggjorda encyklopediska anspråk. Ett arkeologi-

historiskt översiktsverk är normalt relativt omfattande, både text- och ämnesmässigt, och tillhandahåller i en översiktlig form de mest grundläggande kunskaperna inom ett visst område (teoretiskt, geografiskt eller metodologiskt). Här finns också ofta en relativt stor tematisk och kronologisk spännvidd. Begreppet översiktsverk kan närmast jämföras med tyskans *Handbuch* eller engelskans *Textbook*, där den sistnämnda termen ofta används i betydelsen "book for use in studying esp. a standard account of a subject". (Efter Karlholm 1996:61-62 och där anförd litteratur). Lärobok torde också vara ett gångbart begrepp i sammanhanget.

Min karakterisering av genren är inte absolut till sin karaktär. Det är viktigt att framhålla det studerade fenomenets nära släktskap med andra arkeologihistoriska yttringar som exempelvis biografier, inledande historiska översikter i avhandlingar och liknande. Det rör sig – återigen – inte om artskilda uttryck, utan snarare om gradskillnader. Man skulle naturligtvis kunna invända att ett begrepp som översikt är perspektivberoende; att exempelvis en institutionshistoria ur ett mikroperspektiv också är en översikt. Jag har här likafullt valt att reservera den i och för sig ganska lösliga termen för mer allmänt hållna och bredare historiska skildringar. Rent generellt hade man också kunnat räkna många populärarkeologiska verk till denna genre, men då jag inte betraktar denna kategori som disciplinhistoria i egentlig mening bortser jag i det följande från den.¹

Den här föreliggande definitionen av begreppet översiktsverk är alltså primärt en konstruktion som syftar till att fånga de mest karakteristiska dragen hos en genre som utkristalliserats successivt. Detta innebär att det med min definition som utgångspunkt är svårt att entydigt peka ut genrens historiska uppkomst – avgränsningen mot populärframställningar av arkeologin blir allt svårare ju längre bak i tiden man går. Några generella anmärkningar kan likväl vara av intresse i sammanhanget.

Ur en rikhaltig flora av populära arkeologihistoriska framställningar under slutet av 1800-talet och första hälften av 1900-talet,² kan man möjligen urskilja några arbeten som skulle kunna

göra anspråk på att tillhöra genren. Här kan exempelvis framhållas Carl Bernard Starks *Systematik und Geschichte der Archäologie der Kunst* (1880), Adolf Michaelis *Die Archäologischen Entdeckungen des neunzehnten Jahrhunderts* (1906), Martin P:son Nilssons *De arkeologiska upptäckterna i den klassiska Södern och den forna Orienten* (1933) och *Die Archäologischen Entdeckungen des 20. Jahrhundert* (1931) av Friedrich von Oppeln-Bronikowski, arbeten som alla främst sysselsatte sig med den klassiska arkeologins utveckling.

Mer inriktade på den förhistoriska arkeologins framväxt i olika områden är arbeten som Hans Gummels *Forschungsgeschichte in Deutschland* (1938),³ P H Stemmermanns *Die Anfänge der deutschen Vorgeschichtsforschung. Deutschlands Bodenaltertümer in der Anschauung des 16. und 17. Jahrhunderts* (1934) samt, från en engelsk horisont, H B Walters essäsamling *The English antiquaries of the sixteenth, seventeenth and eighteenth centuries* (1934). Ett annat arbete som ofta omnämns i detta sammanhang är Stanley Cassons *The Discovery of Man* som utkom 1939 (Daniel 1975:401-403; Trigger 1985:220).⁴

Det dröjer emellertid ytterligare drygt ett decennium innan arkeologihistorien får sitt första stora översiktsverk av mer modernt snitt – Glyn Daniels *A Hundred Years of Archaeology* (1950), ett beställningsverk från bokförlaget Duckworth som kom att ingå i förlagets tematiska serie betitlad "Hundred Years" (Daniel 1981b:9; Renfrew 1990:777). Visserligen hade Daniel redan 1943 publicerat en längre essä med arkeologihistoriska förtecken – *The Three Ages* – men denna kan med sitt beskurna fokus och sin primära samtidsinriktning inte göra anspråk på beteckningen översiktsverk.

Det är först under de sista 20-25 åren som genren har fått sitt verkliga genombrott, inte minst illustrerat genom att Daniel gav ut en andra, något utökad utgåva av ovan kommenterade arbete, nu med titeln *A Hundred and Fifty Years of Archaeology* (1975). Den första utgåvans tio kapitel hade här kompletterades med ytterligare ett, täckande arkeologins utveckling mellan 1945 och 1970. I övrigt gjordes det enligt Daniel själv endast några mindre korri-

geringar av stav- och faktafel i de första tio kapitlen (1981b:9). Under denna tidsperiod finner vi också en rad exempel på nationellt och regionalt orienterade arkeologihistoriska översikter som skvallrar om ett ökande behov av att sammanfatta olika arkeologiska traditioners historiska rötter i översiktliga former.⁵ Från en skandinavisk horisont kan i detta sammanhang särskilt nämnas Ole Klindt-Jensens *A History of Scandinavian Archaeology* (1975).

Ett till omfånget monumentalt arkeologihistoriskt översiktsverk från samma tid är Herbert Kühns *Geschichte der Vorgeschichtsforschung* (1976). På närmare 1000 sidor tar sig författaren an de mest skilda geografiska områden som exempelvis Mellanamerika, Australien, Japan och Korea tillsammans med mer traditionella arkeologihistoriska skådeplatser. Stora delar av verket är också strukturerat på samma sätt som om det behandlat primärt arkeologiska problem – här genom att kapitelavsnitt ofta benämns efter arkeologiska tidsperioder eller materiella kulturgrupper.

Av definitiv översiktskaraktär är också Bruce G Triggers välkända *A History of Archaeological Thought* (1989), ett verk med främst idéhistoriska utgångspunkter som fått stor genomslagskraft. Detta arbete finns också i en svensk översättning (Trigger 1993). Genom sin primärt tematiska behandling av arkeologihistorien förebådade möjligen Triggers publikation också en försiktig nyorientering av delar av genren, en nyorientering som möjligen också förebådar genrens successiva upplösning. Denna tendens kan här illustreras av de relativt nyutkomna, och till sitt innehåll mycket annorlunda, arkeologihistoriska verken av Terje Brattli (1993), Alain Schnapp (1997 [1993]) och Asgeir Svestad (1993, 1995). Här behandlas klassiska arkeologihistoriska problemområden ur nya synvinklar, men de är samtidigt tematiskt och kronologiskt beskurna på ett sätt som gör att de skiljer sig markant från exempelvis Daniels och Klindt-Jensens arkeologihistoriska översikter.

Brattli och Svestads arbeten, med Foucaults begreppsapparat som teoretiska motorer, riktar framförallt in sig på perioden 1600-1900, medan tyngdpunkten i Alain Schnapps verk företrädesvis

ligger i en noggrann genomgång av det forntidsintresse som kommer till uttryck i främst antika och medeltida källor. Dessa verk har det gemensamt att de inte så mycket fokuserar *vem* som "upptäckte" förhistorien, utan *snarare när* och *hur* förhistorien blev ett kunskapsobjekt. Nyorienteringen till trots tycks intresset lika fullt riktas mot de mest kända arkeologerna, även om framställningarna nu istället har en avglorifierande karaktär. Detta är emellertid ett fenomen som igenkänns från utvecklingen inom vetenskapshistoria generellt, något som jag redan kort berört i denna avhandlings andra kapitel (se dessutom Wilde 1981:446). Åsa Gillberg har i detta sammanhang välmotiverat påpekat att kunskapsdiskussionen i dessa nyare verk inte spelar någon framträdande roll: Det framhålls där ofta att kunskap är historiskt bunden, att den inte är kumulativ eller kontinuerlig – men, frågar sig Gillberg, vad innebär detta egentligen? (1999:28).

Ett annat nyutkommet verk som förtjänar att omnämnas i det här sammanhanget är Alice B Kehoes *The Land of Prehistory. A Critical History of American Archaeology* (1998). Här finner vi en arkeologihistoria som har sin explicita utgångspunkt i ett klassperspektiv och inte på något sätt utger sig för att behandla historien ur en förment objektivt synvinkel. I denna mening är alltså arbetet inte att betrakta som ett översiktsverk av klassiskt encyklopediskt snitt, utan skall snarare ses som ytterligare ett uttryck för en mer tematisk behandling av arkeologihistorien.

Ännu ett exempel på att det arkeologihistoriska forskningsfältet alltmer öppnas upp för såväl mer tematiska som specialiserade infallsvinklar är det påbörjade 5-bandsverket i genren som redigeras av Tim Murray (1999a) – *Encyclopedia of Archaeology*. Verket kommer att bestå av två delar: "The great Archaeologists" (två volymer, utkom 1999) samt "History and Discoveries" (3 volymer, kommande). De första två volymerna, på tillsammans närmare 900 textsidor, innehåller 58 korta biografier över välkända arkeologer, såväl levande som döda. Biografierna är ordnade kronologiskt efter arkeologernas födelseår och här återfinns såväl William Camden (1551-1623) som Mats P Malmer (född 1921) och

Lewis Binford (född 1929). Även om det från en skandinavisk horisont finns en del att säga om urvalet – Thomsen saknas exempelvis – är volymerna ett välkommet tillskott till genren. Hur de tre övriga volymerna kommer att disponeras är idag oklart för författaren till dessa rader.

Trots ovanstående karakteristik av en genre i möjlig upplösning väljer jag här att analysera tre översiktsverk av klassiskt snitt: Glyn Daniels *A Hundred and Fifty Years of Archaeology* (1975), Ole Klindt-Jensens *A History of Scandinavian Archaeology* (1975) och *A History of Archaeological Thought* av Bruce G Trigger (1989).⁶ Utan att närmare kvantitativt kunna belägga dessa verks stora betydelse, vågar jag hävda att de idag utgör hörnstenar i en västvärldsarkeologs arkeologihistoriska bildningsgång. Här tillhandahålls ett kompilat av de kunskaper som uppfattas som centrala för en förståelse av arkeologins utveckling. De är just därför också flitigt använda som kurslitteratur och referensverk inom arkeologiundervisningen på olika nivåer. Som disciplinhistoria – historia författad och konsumerad av utövare inom en och samma disciplin – fungerar dessa tre översiktsverk därför också som viktiga orienteringspunkter för samtidsarkeologin. Via strömmen av faktauppgifter bidrar de till att på samma gång forma och reproducera arkeologin som vetenskap och fungerar därmed i förlängningen också som tungt vägande diskussionsinlägg i den ständigt pågående förhandlingen om arkeologins mål och medel.

Man skulle möjligen här kunna invända att främst Klindt-Jensens och Daniels texter har passerat ett slags "bäst före datum" och att de därför inte utgör representativa studieobjekt som lämpar sig för en närläsning av nedanstående slag. Mot detta vill jag anföra det faktum att de fortfarande är de enda verken i sitt slag, samtidigt som de trots allt har kommit att prägla en stor del av de idag verksamma arkeologernas syn på arkeologihistorien. Med tanke på min något pessimistiska syn på framtiden för översiktsverk av detta snitt är det väl också möjligt att de kommer att bli lästa länge än. Detta eftersom det alltid finns behov för denna form av faktabaserad kunskap i utbildningssammanhang.

Texterna utgörs dessutom inte - lika lite som någon annan typ av utsagor - av något slags förseglade rum där den inneboende betydelsen en gång för alla är given. Genom läsandet och kommenterandet uppstår förhoppningsvis nya sammanhang som i sin tur genererar nya reflexionsfundament. Dessa resonemang, tillsammans med det faktum att det stora flertalet av de historiografiska utgångspunkterna i dessa typer av arbeten sällan är synliggjorda, får därmed utgöra den primära motivationen till föreliggande analys.

Recensioner

Innan jag ger min bild av de tre översiktsverken kan det vara av intresse att se hur de har recenserats i vetenskapliga, främst arkeologiska, kretsar. De recensioner av verken som påträffats är resultatet av en relativt begränsad sökning - här görs därför inga anspråk på att träffbilden skall vara heltäckande. Snarare skall diskussionen uppfattas som ett försök till en begränsad belysning av verkens mottagande, samtidigt som några av de frågor som recensenterna berör blir av intresse i de fortsatta diskussionerna.

För att begränsa sökningen har jag konsulterat de delar av *Social Sciences Citation Index (SSCI)* och *Arts & Humanities Citation Index (AHCI)* som omspannar verkens publiceringsår samt de efterföljande fem åren: 1975-1980 för Daniel och Klindt-Jensen och 1989-1994 för Trigger. Dessa referensindex omfattar ett stort antal tidskrifter, varav flera av de mest framträdande inom arkeologi. I några fall återfinns samma referenser i de båda indexen.

För att komplettera den här uppkomna bilden har jag också sökt igenom årgångarna 1950-1955 av fem tunga arkeologiska tidskrifter vid denna tid: *American Anthropologist*, *American Antiquity*, *American Journal of Archaeology*, *Antiquity* samt *Proceedings of the Prehistoric Society*. Detta för att fånga in eventuella recensioner av den första utgåvan av Daniels arbete (1950), som tidsmässigt inte täcks in av varken *SSCI* eller *AHCI*. I samma syfte genomfördes den kanske främsta vetenskapshistoriska tidskriften *Isis* från sam-

ma tidsperiod. I övrigt har jag påträffat en svensk recension av Trigger (Welinder 1993b) samt en av Klindt-Jensens arbete som publicerades hela nio år efter att det utkom (Chippindale 1984).

Sammanlagt påträffades 24 recensioner i ovanstående notvarp. Av dessa behandlar fyra Daniels arbete; fördelade på två recensioner av förstautgåvan (1950) och två av den andra (1975). Klindt-Jensens översiktsverk recenseras endast av två recensenter, något som delvis kanske kan skyllas på att den danska arkeologin har en svagt utvecklad recensionstradition (Kristian Kristiansen, pers kom). Man tycker här annars att verket åtminstone borde ha anmälts på författarens hemmaplan. Här genomsöktes därför också den danska kulturhistoriska tidskriften *Fortid og nutid* (1975-80) som har en relativt fyllig recensionsdel. Inte heller här påträffades någon anmälan av verket. Resterande recensioner, hela 18 stycken, behandlar således Triggers arbete.⁷

Av resultatet att döma – och med ovan angivna starka förbehåll beträffande recensionernas representativitet – tycks det som om recensionsverksamheten fyller en allt viktigare funktion inom arkeologin.

Mot bakgrund av de påträffade recensionerna tycks det också som om den arena där recensionerna placeras har vidgats högst betydligt. Trigger recenseras exempelvis i två av de tyngsta vetenskapshistoriska tidskrifterna *Isis* (Van Riper 1991) och *British Journal for the History of Science* (Bowler 1991), i de välkända naturvetenskapliga publikationerna *Nature* (Renfrew 1990) och *Science* (Gruber 1991) samt i vetenskapsfilosofernas främsta tidskrift *Philosophy of Science* (Sabloff 1992).

Mot denna bild kontrasterar de relativt fåtaliga recensioner som påträffats av Daniel och Klindt-Jensen, inte minst den närmast totala frånvaron av recensioner i vetenskapliga tidskrifter utanför arkeologin. En generell, men förvisso inte heltäckande, iakttagelse är också att arkeologihistoriskt verksamma forskare recenserar varandra. Som exempel här kan nämnas att Bruce G Trigger recenserar Daniel (1975), Christopher Chippindale recen-

serar Klindt-Jensen (1984), och att Alain Schnapp (1990) och Jeremy Sabloff (1992) recenserar Trigger.

Hur mottogs då Glyn Daniels arbete när det publicerades första gången 1950? Med utgångspunkt i de två recensioner som blev resultatet av min genomgång ovan blir svaret på denna fråga: tämligen svalt. Den ena recensionen är skriven av redaktören för och grundaren av *Antiquity*, O G S Crawford (1951). Recensionen tar sig förutom Daniels text också an arkeologihistoriska arbeten av Thomas D Kendrick (1950) och Stuart Piggott (1950), verk som jag emellertid inte berör vidare här.

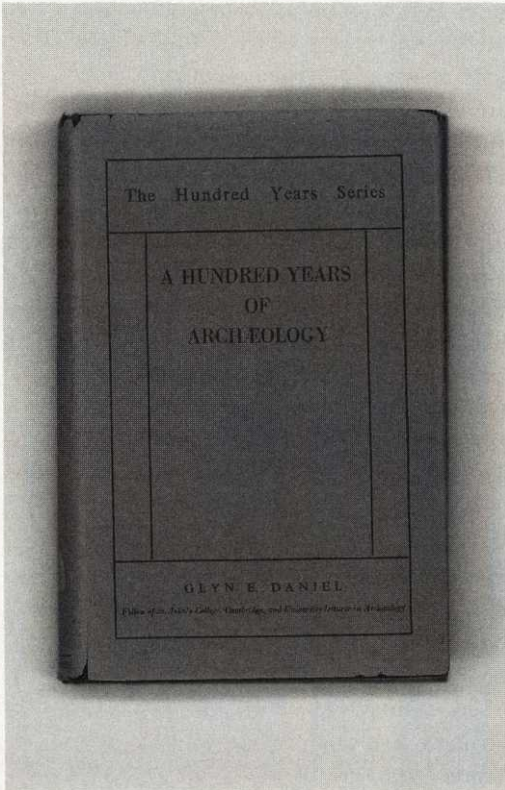
Crawford är, milt uttryckt, övervägande negativ till Daniels arbete. Han pekar i sin anmälan först på att Daniels arbete är alltför tematiskt uppbyggt och han frågar sig retoriskt om det är möjligt att skriva historia på ett annat sätt än kronologiskt (Crawford 1951:11). Crawfords största invändning är emellertid att Daniels arbete fokuseras mot utvecklingen av den förhistoriska forskningen och inte den arkeologiska. Detta innebär att större delen av den klassiska arkeologins utveckling enligt recensenten är utelämnad, något som han beklagar livligt. Dessutom påpekar han att insatser av tyska arkeologer konsekvent negligeras eller undervärderas genom hela boken. Han menar vidare att insatserna av norska arkeologer vad gäller vikingatidsforskningen också är underskattade. Inte ens bokens index vinner recensentens gillande (ibid).

Daniels bedömning av olika grävningars bidrag till kunskapsutvecklingen inom arkeologin ifrågasätts också starkt och i närmast nedlåtande ordalag:

The fact is that this is not the work of a field archaeologist but of an indoor student who, though cognisant of what has happened during recent decades and in sympathy with the modern outlook, does not appear to grasp its true significance. (Crawford 1951:11).

De få erkännssamma meningar som Crawford uttalar om arbetet inskränker sig till att han framhåller författarens goda intentioner

och bokens användbarhet som översiktsverk – "a useful handbook, if read critically." (ibid:12). Inte helt bra där heller alltså.

Fig 1. Omslaget till Glyn Daniels A Hundred Years of Archaeology (Duckworth 1950).

Recensenten avslutar med att påpeka att Daniels försök trots allt är hedervärdt och att han kanske hade lyckats under andra förutsättningar: "With more mud on his boots he might well have succeeded." (ibid).

Den andra recensionen som förstautgåvan av Daniels arbete utsätts för återfinns i tidskriften *American Journal of Archaeology* (Mylonas 1951). Anmälaren är inte lika negativt inställd till arbetet som Crawford, men en stor del av recensionen upptas återigen av kritik mot att Daniel i huvudsak behandlar den förhistoriska arkeologins utveckling och inte arkeologin som helhet. Det faktum att boken utesluter merparten av den klassiska arkeologin betraktas som särskilt allvarligt. Mylonas pekar därför – i likhet med Crawford – också på att titeln i grunden är missvisande; denna borde istället ha varit "a hundred years of *Prehistoric Archaeology*" (Mylonas 1951:399, min kursivering).

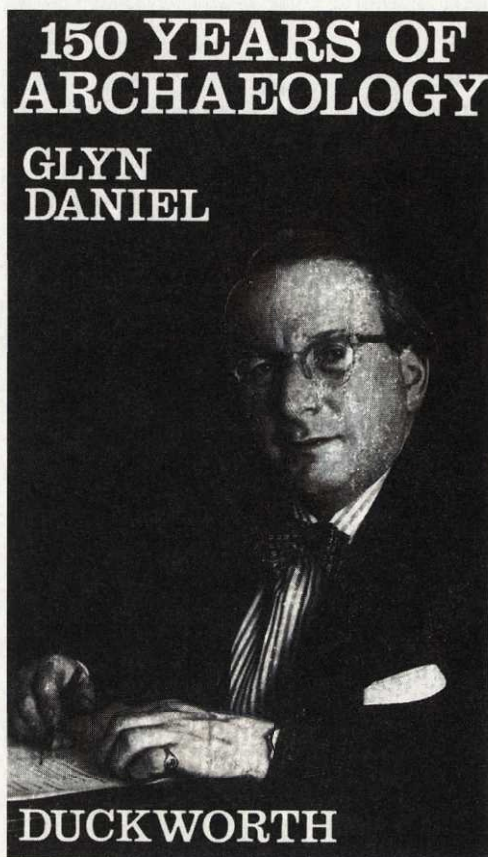
Ovanstående kritik gällande behandlingen av den klassiska – historiska – arkeologin kan dock tyckas vara något orättfärdig. Visserligen antyder verkets titel att arkeologin som helhet skall behandlas, men samtidigt framhåller Daniel omedelbart i förordet till den första utgåvan att han primärt kommer att befatta sig med den förhistoriska arkeologins utveckling (1975:9).

De två recensioner som följde på den andra utgåvan (1975) är av en annan karaktär än de ovan refererade. Här dominerar istället en positiv – för att inte säga hovsam – ton. Ännu en gång blir Daniels arbete recenserat i *Antiquity* där han för övrigt själv fungerat som redaktör sedan Crawfords död 1957. Anmälaren är Bruce G Trigger som fastslår att Daniels arbete är:

... a landmark in the history of archaeology's growing self-consciousness. It is a formidable analysis of worldwide archaeological discovery from a British viewpoint. (Trigger 1975:313).

Särskilt framhåller Trigger verkets första fem kapitel, där Daniel behandlar arkeologins framväxt i Europa fram till omkring år 1900. Denna del prisas som det ojämförligt bästa som skrivits om perioden. Här understryker Trigger författarens förmåga att balansera mellan ett återberättande av viktiga arkeologiska upptäckter, samtidigt som dessa analyseras och värderas utifrån sin tids intellektuella klimat. Daniels förmåga att överblicka och sum-

mera stora mängder arkeologihistoriskt material framhålls också (ibid:312).

Fig 2. Omslaget till Glyn Daniels A Hundred and Fifty Years of Archaeology (Duckworth 1975).

Bokens andra del (kapitel sex till tio), som täcker in utvecklingen från ca 1900 till andra världskriget i olika geografiska regioner, har enligt Trigger en mer refererande karaktär. Detta beror på att

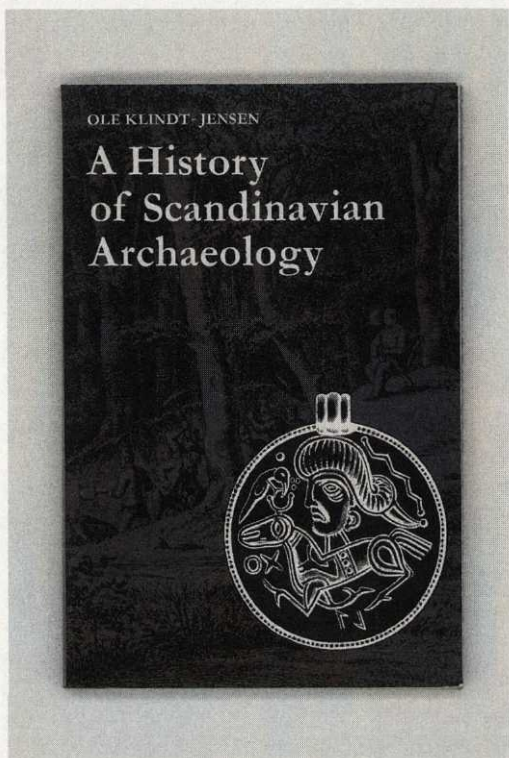
Daniel valt att avstå från en närmare analys av sina närmast samtida kollegor för att han befunnit sig alltför nära i tiden, ett historiografiskt övervägande som också vinner Triggers gillande (ibid). Det finns skäl att återkomma till denna uppfattning senare. I bokens sista, nyskrivna kapitel kommenterar Daniel bl a framväxten av den processuella arkeologin i kritiska ordalag, något som Trigger också ser på med illa dold tillfredsställelse (ibid:313).

Triggers kritik mot Daniel framförs i en mycket lågmäld ton. Som exempel på skiljaktiga meningar kan man peka på att anmälnaren menar att Daniel borde ha tillskrivit Thomsen en än större betydelse som grundare av den förhistoriska arkeologin samt att utvecklingen inom geologin (etablerandet av uniformismen) över-skattats vad gäller dess inverkan på den tidiga arkeologin (ibid: 312). Trigger är inte heller överens med Daniel när det gäller dennes uppfattning om den amerikanska arkeologins tidiga utveckling (eller snarare brist på sådan). Här menar han att Daniel undervärderar indianernas kulturella nivå när han hävdar att en av orsakerna till det bristande forntidsintresset skulle ha berott på att det inte fanns några större monument som kunde stimulera ett sådant intresse (ibid:313).

A Hundred and Fifty Years of Archaeology recenseras också kort i *Journal of Archaeological Science* (Collins 1975). Collins anmälan är delvis en spegel av den tidskrift som den publiceras i – fokus ligger därför på hur Daniel har behandlat framväxten av olika naturvetenskapliga metoder inom arkeologin. Anmälnaren är väl inte helt nöjd med hur Daniel har lyckats med detta, men framhåller samtidigt att denna uppgift fordrar specialkunskaper inom fältet (Collins 1975:403). Collins framhåller däremot verkets status som klassiker inom genren: "Any serious student should be familiar with its contents" och "... it is still the most systematic work of its kind" (ibid).

Också Klindt-Jensens arbete hedras med en anmälan i *Antiquity*, i detta fall av David M Wilson (1976). Recensenten börjar med att peka på de arkeologihistoriska band som finns mellan Skandinavien och Storbritannien, där såväl Sven Nilsson,

Thomsen och Worsaae var välkända forskare i de arkeologiska kretsarna (ibid:70). Han betonar vidare att arbetet är ett stycke initierad akademisk historia och inte ett populärt hållet verk, fyllt med anekdoter (varpå han själv ger exempel på skvaller, som hade kunnat finnas med i boken, men inte gör det).

Fig 3. Omslaget till Klindt-Jensens A History of Scandinavian Archaeology (Thames and Hudson 1975).

Överlag är detta emellertid en positiv recension. Anmälarer gör dock vissa reservationer när det gäller bildurval och konstaterar att texten har en viss slagsida åt dansk arkeologi och att den

behandlar isländsk arkeologi styvmoderligt (ibid). En invändning är att anmeldaren tycker det är problematiskt med Klindt-Jensens beskrivningar av de nyligen bortgångna arkeologernas vetenskapliga gärningar. Dessa är vanligen mycket korta och skissartade, men försvaras likafullt av recensenten med att de är av stor nytta för den icke skandinaviska läsekretsen, samt, och detta är av ett vidare intresse, att det är svårt att värdera nyligen verksamma kollegors arbete (ibid).

Christopher Chippindales recension av samma arbete ser dagens ljus närmare ett decennium efter publiceringen och återfinns i ett arkeologihistoriskt temanummer av tidskriften *Archaeological Review From Cambridge* (1984, vol 3:1). Han slår omedelbart fast att Klindt-Jensens arbete:

... gives an admirable academic history at essay length (80 pages) of that long period from the 16th to the beginning of this century, when Scandinavian archaeology was, in all sorts of ways, far in advance of the rest of Europe. (Chippindale 1984:95).

Denna mening illustrerar emellertid också i hög grad anmeldarens närmande till sin recensionsuppgift. Recensionen består således i förhållandevis hög grad av egna reflexioner kring den skandinaviska arkeologins utveckling, snarare än ett försök att diskutera Klindt-Jensens tolkning av densamma. Chippindale ställer sig likafullt något frågande till Klindt-Jensens behandling av det som i hans bok kallas för "recent archaeology" – när denna, med några få undantag, inte sträcker sig längre fram i tiden än till 1940-talet (ibid:96). Här uttrycker han också ett visst beklagande av att den kortfattade behandlingen av denna "nyare" arkeologi gör det svårt för en "outsider" att förstå sammanhangen, ett uttalande som möjligen kan generera frågor kring vad som skall betraktas som arkeologins "insidor" respektive "utsidor". Han menar också att Klindt-Jensen egentligen aldrig försöker förklara varför just den skandinaviska arkeologin kom att utvecklas så snabbt i jämförelse med den brittiska (ibid).

Omdömena om Triggers *A History of Archaeological Thought* är

relativt samstämmiga vad gäller verkets stora betydelse. Här framhålls sålunda ett flertal gånger att det är det viktigaste som skrivits i genren sedan Daniels arbeten utkom 1950 och 1975 (se exempelvis Hammond 1991:105; Renfrew 1990:777; Van Riper 1991:549; Sabloff 1992:703). Omdömen som "significant contribution" (McCarthy 1991:161), "masterful work" (Mithen 1991:451), "the only single-volume history of archaeology worth buying" (Murray 1991:503), "one of the best disciplinary histories written to date" (Patterson 1991:353) och "landmark work" (Sabloff 1992:703) får här illustrera detta förhållande.

I dessa ofta inledande hyllningsfraser framhålls inte bara verkets stora betydelse, utan också att det på många sätt skiljer sig från liknande försök i genren. Här framhålls särskilt det breda tematiska och geografiska - inte minst utomeuropeiska - anslaget samt dess idéfokuserade uppläggning (Chippindale 1990:55; Murray 1991:503-504; Van Riper 1991:548; Rosen 1992:94; Schnapp 1990:958-959). I synnerhet framhålls kapitel sex, som behandlar sovjetisk arkeologi, som banbrytande i genren. Gordon R Willey talar också explicit om att Trigger skrivit en externalistisk arkeologihistoria, i motsats till tidigare mer internalistiska - här exemplifierat av Glyn Daniels arbete (1991:106). Willey är för övrigt den ende av recensenterna som använder sig av denna terminologi i karakteriserandet av arbetet.

Den kritik som Triggers arbete blir föremål för är i allmänhet underordnad lovorden. Detta dock med ett undantag - nämligen Peter J Bowlers recension i *British Journal for the History of Science* (1991:120). Efter några få erkännssamma ord om Triggers försök att också behandla arkeologin utanför Europa kritiserar Bowler Trigger kraftfullt för att han alltför starkt har fokuserat utvecklingen av den unilinjära kulturevolutionismen som fenomen i sina försök att förklara 1800-talets arkeologi. Bowler menar här att Trigger negligerat betydelsen av diffusionistiska förklaringsmodeller, exempelvis i form av alla de invasionsteorier som var så vanliga under 1800-talet. Resultatet blir enligt Bowler att Triggers historia i dessa stycken blir endimensionell och därför inte förmår

att rättvist belysa framförallt det sena 1800-talets kulturella mångfald: "... the main problem with his account is that it misses out one whole strand of the story." (ibid).

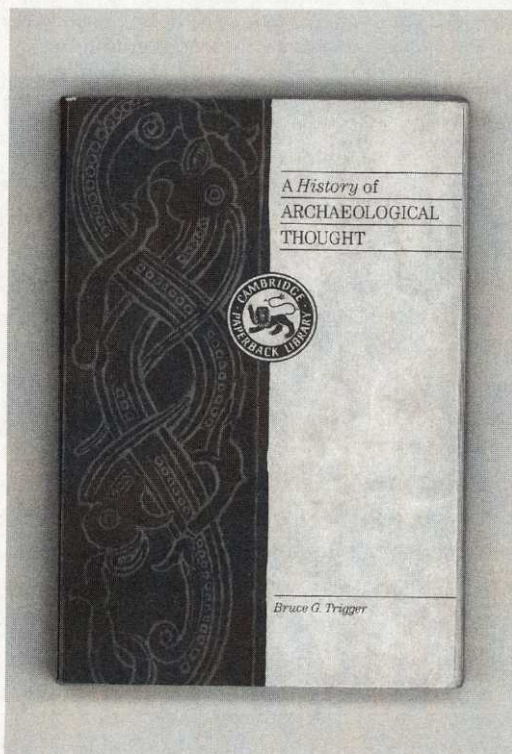

Fig 4. Omslaget till Triggers *A History of Archaeological Thought* (Cambridge University Press 1989).

En kritik som andra recensenter framför är att Trigger inte alltid på ett trovärdigt sätt förmår att skapa länkar mellan olika nivåer i förklaringsmodellerna (bl a Mithen 1991:452; Willey 1991:108-109). Mer specifikt kan detta exempelvis gälla hur tidsandan i USA under 1960-talet kom att påverka arkeologins idéinnehåll. Såväl

Colin Renfrew (1990:777) som Jeremy Sabloff (1992:704) har i detta sammanhang kommit att citera och kritisera samma avsnitt i Triggers arbete:

The neo-evolutionism that developed in the United States in the 1960s was yet another attempt by anthropologists living in a politically dominant country to 'naturalize' their situation by demonstrating it to be the inevitable outcome of an evolutionary process ... (Trigger 1989:289).

Renfrew menar att denna typ av resonemang är alldeles för generaliserande och ytliga till sin karaktär. Möjligen kan man använda sig av ett sådant svepande påstående som en lös hypotes, men detta fordrar också enligt Renfrew att man förmår skapa en metodik att påvisa detta förhållande. Intressant i sammanhanget är dock att recensenten faktiskt accepterar Triggers slutsatser att det han kallar tidsanda - *Zeitgeist* - faktiskt påverkat enskilda arkeologers arbete, här exemplifierat med Sir Arthur Evans (1851-1941) (Renfrew 1990:777).

Sabloff framför en liknande kritik och tillfogar dessutom att påståendet bygger på en överdriven uppfattning om de processuella arkeologernas inflytande på den amerikanska arkeologin som helhet. Enligt Sabloff fortsatte nämligen den arkeologiska verksamheten i stort sett opåverkad av den processuella arkeologins locktoner och byggde snarare på intellektuella traditioner som hade sina rötter i 1950-talet (1992:704).

En kritik som också återkommer i flera fall är att Trigger i allt för hög grad utesluter delar av det arkeologiska forskningsfältet. Här omnämns exempelvis den historiska (bl a den bibliska) och den klassiska arkeologin (Rosen 1992:94-95). Eftersom Rosens recension publiceras i *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* får väl hans åsikt i detta fall ses som en partsinlaga. David B Small menar att Triggers styvmoderliga behandling av den klassiska arkeologin klart visar att han inte betraktar denna som en del av den arkeologiska disciplinen. Detta visar sig bl a genom att

den siste av de klassiska arkeologerna som omnämns i Triggers arbete är Sir Arthur Evans (Small 1992:164).

Som genomgången av recensionerna ovan visar är uppfattningarna av vad som egentligen utgör det arkeologihistoriska forskningsfältet ingalunda samstämmiga. Här finns stora skillnader vad gäller synen på ämnets tematiska kärna och dess kronologiska utsträckning. Särskilt intressant att notera är också skillnaden i mottagandet av Daniels två utgåvor av sitt arbete. Den första får ju som synes allvarlig kritik för att den utelämnar bl a den klassiska arkeologin, medan den andra utgåvan – som till överväldigande delen är identisk med den första – närmast möts med vördnad. Vad har då så hänt? Har arkeologin under denna tidsperiod alltmer kommit att definiera bort sig från de klassiska och bibliska verksamhetsfälten? En mer sociologisk förklaring skulle kunna sökas i det faktum att Daniel själv har gjort en karriärmässig resa under tiden: från en ställning som University Lecturer 1950 till en tjänst som uppbyren Professor vid samma Universitet 1975.

Teoretiska ramverk: Varför och hur?

I föregående huvudkapitel diskuterade jag olika arkeologihistoriska nyttoargument och framhöll att de är intressanta genom sina starka epistemologiska laddningar. Med tanke på att de här tre behandlade verken är monografier som omspanner stora geografiska och tematiska områden, tycker man kanske att nyttoargumenten borde inta en framträdande plats i arbetenas inledande avsnitt. Så är dock inte fallet: Inte i någon av Daniels eller Klindt-Jensens texter finner vi någon form av tydliga argument som talar om den arkeologiska nyttan av disciplinhistoriska studier.

Daniel hänvisar dock i allmänna ordalag till vilken stor betydelse arkeologin har när det gäller studiet av framförallt de skriftlösa perioderna. Denna karakterisering av arkeologin som en betydelsefull medlem av den vetenskapliga familjen ligger sedan till grund för författarens redogörelse för varför boken skrevs –

eftersom arkeologin är viktig är också dess historia viktig (1975:9). Här finns således inte någon omedelbar återkoppling till den ämnesmässiga nyttan av arkeologihistoriska studier, utan denna relateras framförallt till uppfattningen om studieobjektets stora betydelse. Det är dock här på sin plats att påminna om att vi trots allt känner till Daniels generella inställning till arkeologihistoriens nytta genom en redan behandlad text (Daniel 1981b:10-12).

Vad frånvaron av explicit argumentation beträffande nyttan av arkeologihistoriska studier egentligen betyder kan man endast spekulera i. Möjligen utgör Daniels och Klindt-Jensens mycket allmänna formuleringar återskenet av en äldre humanistisk forskningstradition där det många gånger framstod som överflödigt att peka på den omedelbara nyttan med studierna.

Trigger är sålunda den ende av de tre författarna som i sitt arbete klart deklarerar varför han ägnar sig åt arkeologihistoria och vilken roll denna fyller för arkeologin, något som jag också redan har berört. Trigger betonar i detta sammanhang framförallt tidsdjupets betydelse när det gäller vår förmåga att kunna undersöka arkeologins relation till det omgivande samhället och därigenom identifiera de externa faktorer som påverkar - förvrider - vår bild av förhistorien (1989:4).

Det enda uttrycket för att översiktsverken är riktade mot någon särskild målgrupp finner vi hos Glyn Daniel. Denne adresserar sitt arbete till "... the serious student of prehistory..." (Daniel 1975:10), en målgruppsformulering som illustrerar författarens uppfattning om hur viktigt det är att tillgodogöra sig arkeologins historia för att bli en verkligt seriös utövare.

Det närmaste någon form av explicit historiografisk ansats som erbjuds av Daniel och Klindt-Jensen är inledande anmärkningar om att man inte kan behandla allt, att man har tvingats att koncentrera sig på de viktigaste händelserna för att inte förlora sig i detaljer (Klindt-Jensen 1975:7; Daniel 1975:10). Detta är ett vanligt förekommande grepp i många historiska beskrivningar, oavsett om det rör sig om vetenskapshistoria eller politisk historia. Däremot sägs det sällan något om vilka *principer* - om man inte menar

att uttryck som "viktigaste händelser" är ett exempel på en historiografisk princip av vikt – som styr urvalet. I detta avseende utgör Triggers arbete ett positivt undantag. Både i sitt första och sitt tionde kapitel preciserar författaren, via tämligen omfattande diskussioner, sin syn på såväl arkeologihistoria som forskningsområde som arkeologi i allmänhet. Hans mest centrala utgångspunkter har jag redan diskuterat i denna avhandlings tredje kapitel, varför jag inte berör dem närmare här.

Kompositionsmässigt omfattar såväl Triggers som Klindt-Jensens arbeten som synes nedan (fig 5) tio kapitel, medan *A Hundred and Fifty Years of Archaeology* innehåller elva (dock i sin första utgåva tio). Samtliga tre arbeten kan sägas vara både kronologiskt och tematiskt strukturerade. I Klindt-Jensens och Daniels fall överväger dock det kronologiska draget i kompositionerna, medan Triggers arbete primärt är tematiskt uppbyggt.

Rent geografiskt omfattar Klindt-Jensen naturligtvis det minsta området, givet av titeln på hans arbete. Med en sådan relativt snäv geografisk utgångspunkt tycker man kanske att det skulle vara svårt att utesluta områden, något som likafullt sker eftersom den arkeologi som bedrivits i framförallt norra Sverige och Norge helt lyser med sin frånvaro. Det geografiska centret är sålunda fast förankrat i Sydskandinavien. I sina geografiska ansatser kan de övriga två översiktsverken karakteriseras som globala, dock med väsentliga skillnader sinsemellan. Daniels historia har sin geografiska tyngdpunkt i Europa, särskilt i författarens hemland England, och i de klassiska arkeologiska områdena i främre Orienten (Grekland, Anatolien, Egypten och Mesopotamien).

I kapitel åtta berör Daniel dock Indien, Kinas och Amerikas arkeologi översiktligt och i det senast skrivna kapitel elva summerar författaren också kortfattat det han kallar "World Prehistory" (ibid:329-336).

En relativt liten del av bokens närmare 400 textsidor ägnas alltså åt annan arkeologi än den "klassiska", och i de fall den tas upp överhuvudtaget sker detta nästan uteslutande från ett västeuropeiskt perspektiv.⁸

Klindt-Jensen 1975

1. Great ancestors
  2. Renaissance antiquaries
  3. New developments in the age of enlightenment
  4. Classification and protection of archaeological material in the first half of the nineteenth century
  5. Danish archaeology under Worsaae
  6. Scandinavian dialogue: Montelius and Müller
  7. Recent Norwegian archaeology
  8. Recent Swedish archaeology
  9. The archaeology of Finland
  10. Danish archaeology after Müller
- Epilogue: Models in archaeology

Daniel 1975

1. The antiquarian background
2. The antiquarian and geological revolutions
3. The birth of archaeology: 1840-70
4. Archaeology comes of age: 1870-1900
5. The development of technique and method before 1900
6. The discovery of the Near-Eastern civilisations: 1900-50
7. European prehistory: 1900-50
8. The development of World prehistory
9. The development of techniques and methods: 1900-50
10. Retrospect and prospect
11. Archaeology 1945-1970

Trigger 1989

1. The relevance of archaeological history
2. Classical archaeology and antiquarianism
3. The beginnings of scientific archaeology
4. The imperial synthesis
5. Culture-historical archaeology
6. Soviet archaeology
7. Functionalism in Western archaeology
8. Neo-evolutionism and the New Archaeology
9. The explanation of diversity
10. Archaeology and its social context

Fig 5. De refererade översiktsverkens huvudkapitel.

Triggers arbete har härvidlag ett betydligt vidare anslag. Här möter vi såväl sovjetisk arkeologi (kapitel sex) som ett kritiskt granskande av den imperialistiska arkeologin i Afrika (kapitel fyra). Även i de tematiskt upplagda kapitlen – t ex kapitel fem, "Culture-historical archaeology" – rör sig Trigger i sina diskussioner över väsentligt större geografiska områden än Daniel. Här refereras exempelvis till såväl kinesisk, japansk som mexikansk arkeologi (ibid:174-181). Däremot är Triggers avsnitt om Främre Orientens arkeologi mindre än Daniels.

Exempel på uteslutningar och perspektivförankringar

En intressant aspekt av allt historieskrivande är vad som exkluderas. De kanske mest intressanta formerna av uteslutningar i det här sammanhanget är de som upplevs som så naturliga att de inte behöver motiveras närmare. Mening konstitueras som bekant inte bara genom flödet av explicita fakta, utan i minst lika hög grad genom det som utesluts. Här kan man således tala om en tystnadsens signifikans. I vissa fall kan denna tystnad naturligtvis vara en produkt av högst medvetna uteslutningar, men det förtjänar också att påpekas – och här lånar jag från Gunnar Myrdal (1968:23-24) – att okunskapen många gånger är lika ändamålsenlig som kunskapen.

Jag har redan tangerat den geografiska/kulturella uteslutningen ovan. De olika recensenterna har dessutom i många fall pekat på att stora delar av de historiska arkeologierna är uteslutna ur framförallt Triggers och Glyn Daniels verk. Anders Andrén har i detta sammanhang pekat på det faktum att trots att mer än hälften av all litteratur i arkeologi i Skandinavien och Storbritannien är inriktad på historiska studier, framskymtar denna del av arkeologin endast i undantagsfall i olika översiktsverk (1997:12). Här framhåller Andrén såväl Triggers som Klindt-Jensens arbeten. I samtliga verk centreras sålunda historieskrivningen kring den förhistoriska arkeologin, medan de historiska arkeologiernas speci-

fika problem - manifesta i kontaktytorna mot exempelvis estetik, filologi och religionsvetenskap - i stort sett negligeras. På så sätt reduceras den arkeologiska traditionen och indirekt också vår bild av var centrum befinner sig i samtidsarkeologin.

En annan intressant utslutning har redan berörts genom Crawfords anmälan (1951:11) av första utgåvan av Glyn Daniels arbete: utelämnandet av delar av den tyska arkeologihistorien. Detta är mycket påtagligt också vid en förnyad läsning av hans text. Trots att Daniel tämligen noggrant redogör för olika äldre arkeologiska synteser - bl a en mycket finmaskig genomgång av olika brittiska verk - underlåter han exempelvis att nämna Philip Klüvers *Germaniae Antiquae Libri Tres*, utgiven 1616, som betraktas som den första översikten över Tysklands forntid (Sklenár 1983:25). Verket finns dock omnämnt i Triggers bok (1989:51). Om man bortser från att det kan föreligga ett uppenbart språkproblem - vilket knappast helt skulle kunna förklara negligierandet av den tyska arkeologin - är det möjligt att spekulera i ett efterkrigstida, anti-tyskt stämningsläge som också påverkat författarens arbete.

De språkliga utslutningarna är också tämligen markanta i Triggers verk; det är främst engelskspråkiga författare som redovisas, alternativt sådana texter som är översatta till engelska. Endast i liten omfattning finns exempelvis mer moderna nordiska forskares arbeten redovisade, något som också har påpekats av Stig Welinder (1993b:38).

En annan perspektivförankring som är påtaglig hos Daniel är den hos en företrädare för en av historiens största kolonialmakter. När han exempelvis diskuterar Sir Austen Henry Layards (1817-1894) utgrävningar av Nimrud under åren 1845-47, beklagar han livligt att en del av de fynd som skeppades hem till England och British Museum stals under ett uppehåll i Bombay (Daniel 1975:72). Författarens världsbild omöjliggör här ett reflekterande kring likheterna mellan de stölder som ägde rum på kajerna i Bombay och utskeppandet av fornsaker från ett i många stycken outvecklat land till en stor och mäktig kolonialmakt. Ett annat exempel på denna perspektivförankring är hans reflektioner kring

”illvilliga arabiska banditer” som gjorde att en stor mängd fynd från olika utgrävningar i södra Mesopotamien kapsejsade under en flodtransport 1855. Han tillägger här:

This was a great disaster for archaeology, and especially for the European museums which were waiting for the material to adorn their galleries. (Daniel 1975:76).

Daniels behandling av dessa frågor ter sig märkligt otidsenliga sett i ljuset av de diskussioner kring kolonialism och imperialism som var så framträdande i många universitetsmiljöer från slutet av 1960-talet och framåt. Ingen av dessa två rikttningsbestämmande anekdoter återfinns heller i Triggers arbete.

Ett annat illustrativt exempel på hur formerandet av historien fungerar exkluderande återfinns återigen hos Daniel. I det elfte kapitlet, det enda nyskrivna vid nyutgivningen av boken 1975, återfinns ett avsnitt (ibid:343-352) där han redogör för den amerikanska arkeologins utveckling under den tidsperiod som förflutit sedan arbetet med den första utgåvan slutfördes (1947-1970). Daniel lyckas med konststycket att på dessa tio sidor inte en enda gång omnämna Binford eller begreppet ”New Archaeology”. Detta trots att avsnittet inleds med en anmärkning om att den amerikanska arkeologin nu har utvecklats i så hög grad att den kan sägas stå på egna ben (ibid:343). Betraktat ur en allmänt representativ synvinkel är detta mycket anmärkningsvärt. Istället redovisas här en handfull tämligen handfasta nya forskningsresultat. Mycket intressant i sammanhanget är att Daniel i detta avsnitt delvis stöder sig på en artikel av Gordon Willey, ’One Hundred Years of American Archaeology’ (Willey 1968), där författaren delar in den amerikanska arkeologin i fyra perioder, varav den sista benämns ”Descriptive-Historic” (Daniel 1975:343-344; Willey 1968:29-30).⁹ Denna period inleds omkring 1950 och kännetecknas bl a av ett ifrågasättande av det förhärskande ordnandet av spatial information och byggandet av kronologier. Under den senare delen av perioden framhålls särskilt intresset för processerna bakom olika former av kulturell förändring (Willey 1968:44-45). Här poängterar

Willey framförallt det arbete som utförts av Binford; denne kallas för de nya trendernas mest artikulerade och programmatiska talesman (ibid:52). Detta lyckas Daniel helt undvika i sin läsning av artikeln.

Än mer intressant blir det när man ser att Daniel också hänvisar till ett arbete av Willey och Sabloff, *The History of American Archaeology* som enligt honom skulle ha utkommit 1973. Denna bok existerar mig veterligen inte, utan det är sannolikt samma författares *A History of American Archaeology* (1974) som avses i det här fallet, en bok som för övrigt återfinns i Daniels egen litteraturförteckning (ibid:404). Med tanke på att förordet i Glyn Daniels bok är daterat till 1973 kan det ju tänkas att han hänvisar till något som han vet skall komma att publiceras. Man utgår då också rimligen ifrån att han bör känna till något om innehållet i publikationen. Så tycks dock inte vara fallet, eller så har han helt enkelt i detta avsnitt valt att ignorera detta. Willey och Sabloffs bok kännetecknas ju, som tidigare påvisats, av sin markanta orientering mot en historieskrivning som ytterst legitimerar den processuella arkeologins vetenskapliga överhöghet.

Värt att notera här är dock att Glyn Daniel faktiskt omnämner Binford i nyutgåvans allra sista textavsnitt som, betecknande nog, kallas för "Archaeology, New and False" (Daniel 1975:370-372). Här omnämns, helt kort, begreppet "New Archaeology" och det hänvisas både till *New Perspectives in Archaeology* (Binford & Binford 1968) och till det sista kapitlet i Willey och Sabloffs arkeologihistoria (hänvisas återigen felaktigt till 1973). Här förklaras den nya riktningens genombrott med att det i Amerika inte har funnits några fornlämningar av intresse, inget Stonehenge, inga Maltesiska tempel, som har kunnat studeras arkeologiskt. Istället har de besvikna amerikanska arkeologerna tagit sin tillflykt till utvecklandet av teorier och metoder. Dock finns det möjligheter för den nya riktningen att inkorporeras med den övriga arkeologiska familjen, men detta fordrar enligt Daniel att den blir språkligt tydligare:

This new movement of the 1960s needs to be absorbed into standard thought and work: at the present moment it is, especially for non-American workers, bedevilled by jargon and by people who, apparently unable to speak and write in clear English, use such phrases as "the logico-deductive-evolutionary systems paradigm". (Daniel 1975:372).

Genom att behandla den processuella arkeologin lätt raljerande och förlägga kommentaren av den till det sista avsnittet och inte, som naturligt vore, i avsnittet om den amerikanska arkeologins utveckling, visar Daniel således med all önskvärd tydlighet vad han anser om den historiska betydelsen av denna arkeologiska nyorientering. Glyn Daniel har även i andra sammanhang givit uttryck för en sådan hållning (se bl a Daniel 1981a:190-192).

De tre analyserade verken är alla skrivna av män, något som ytterst också illustrerar en grundläggande struktureringsprincip som de tre verken har gemensamt – det nästan totala uteslutandet av kvinnliga arkeologers liv och gärningar ur arkeologihistorien. Rent allmänt har det stora flertalet arkeologihistorier accepterat och spridit bilden av arkeologin som en huvudsakligen manlig verksamhet, både intellektuellt och praktiskt. I detta sammanhang framhålls bl a de arbeten av Daniel och Trigger som här analyseras (Díaz-Andreu & Sørensen 1998b:1) som negativa exempel. Vad gäller Klindt-Jensen så omnämner också han ytterligt få kvinnliga arkeologer, och i de fall han gör det oftast endast i form av anmärkningar i bisatser eller som medförfattare till manliga arkeologer (Gillberg 1999:30; Klindt-Jensen 1975:110, 115). Alice B Kehoe har dessutom påpekat att endast 2 % av de arkeologer som refereras i *A History of American Archaeology* (Willey & Sabloff 1974) är kvinnor. Nästan lika illa är det i ett annat (närmast) arkeologihistoriskt verk av Glyn Daniel (1967) – här utgör kvinnorna 6% av referenserna (Kehoe 1989:105-106).

Under senare år har denna form av androcentrisk historieskrivning mötts av kritiska röster (se bl a; Claassen (red) 1994; Díaz-Andreu & Sørensen (red) 1998a; Du Cros & Smith (red) 1993; Kehoe 1998:188-189). Här görs explicita och välmotiverade försök

att återinskriva kvinnorna i arkeologihistorierna. Marie Louise Stig Sørensen har dock påpekat att denna process inte utgör någon enkel och additiv operation där man bara kompletterar de ordinarie arkeologihistorierna med kvinnliga arkeologer, utan att den måste betraktas som en revision inifrån. Vidare påpekar hon att det vare sig i Daniels eller i Triggers översiktsverk finns en medveten och uttalat negativ hållning mot kvinnliga arkeologer. Istället bidrar de via sin tystnad i genusfrågor i praktiken till att forma en historia som indirekt utesluter dessa. Vi står alltså här i högsta grad inför en tystnadens signifikans (Sørensen 1998:31-32, 54-55).

Varje historia är av naturen uteslutande till sin karaktär. Ovan relaterade uteslutningar utgör därför endast en spegel av avhandlingsförfattarens bild av vad som är exkommunikationer primärt värda att kommentera i sammanhanget.

När börjar och slutar arkeologihistorien?

Hur behandlas då den centrala frågan om *när* arkeologin förvandlas från vad som i allmänhet beskrivs som en mer eller mindre ostrukturerad antikvarisk verksamhet till en självständig vetenskap i de tre översiktsverken? Kort sagt: När börjar arkeologihistorien?

Gemensamt för de tre översiktsverken är att framväxten och det successiva accepterandet av treperiodsystemet tillmäts en mycket stor betydelse när det gäller definierandet av startpunkten för arkeologins tillblivelse som en egen, självständig vetenskap. Detta tar sig dock lite olika uttryck när det gäller fixerandet av en mer bestämd tidpunkt för denna händelse.

Vad gäller Klindt-Jensens uppfattning om den vetenskapliga arkeologins startpunkt behöver man inte sväva i tvivelsmål: Redan i första meningen i sitt förord fastslår han att den skandinaviska arkeologihistorien på allvar börjar år 1818 (1975:6). Klindt-Jensen utgår här från det faktum att Christian Jürgensen Thomsen i ett brev till den svenske historieprofessorn J H Schröder, daterat den

16 juli detta år, beskriver grunddragen i det som senare skulle utvecklas till treperiodsystemet (Hildebrand 1937:337; Klindt-Jensen 1975:50-51).¹⁰ Framväxten av denna vetenskapliga arkeologi behandlas i Klindt-Jensens fjärde kapitel.

Glyn Daniels syn på när arkeologin förvandlas till en självständig vetenskap är mer svårgripbar. Visserligen gör även han en tydlig markering i sitt förord till *A Hundred and Fifty Years of Archaeology*:

... if one had to select a moment when it seemed that archaeology was really coming into existence as a separate discipline, wresting the facts of history from the material remains of the past, then it might be the second decade of the nineteenth century. It is roughly a hundred and fifty years since the Danish National Museum was opened to the public and Thomsen's arrangement of the museum, according to the three successive ages of Stone, Bronze and Iron, was shown to all. (1975:7).

Sett utifrån detta citat verkar det som Daniel i stora drag ansluter sig till Klindt-Jensens uppfattning. Men går man vidare i hans text finner man att han senare förlägger arkeologins egentliga start till år 1859:

It was not until 1859 that prehistoric archaeology could be said to have come into being. (Daniel 1975:28).

Daniel pekar på fyra omständigheter som motiverar detta ställningstagande: Genomslaget för Lyells teori om uniformismen,¹¹ utvecklandet av de relativa kronologisystemen genom främst Thomsen och Worsaaes arbete, Darwins publicerande av *On the Origin of Species* (1859) samt accepterandet av människans höga ålder genom att det blev vedertaget att fynd av människoben fanns i samma lager som utdöda djurarter (Daniel 1975:28).

Daniel betonar detta resonemang ytterligare. Detta genom att peka på att grunden till den vetenskapliga arkeologin lades i Sverige och Danmark under tiden 1800-1840 genom arbeten av Thomsen, Worsaae och Sven Nilsson, men att det var först under

tiden 1840-1875 som arkeologin etableras som en självständig vetenskap. Detta bl a genom att treperiodsystemet accepteras och sprids i Europa (ibid:56). Glyn Daniels tredje kapitel kallas följdriktigt för "The Birth of Archaeology:1840-70" (ibid:57).¹²

Daniels användning av livscykelmetaforer fortsätter också genom att han utnämner 1867 till det år då arkeologin uppnådde myndighetsålder. Detta genom arkeologins framträdande plats i världsutställningen - *Exposition Universelle* - som avhölls i Paris detta år samtidigt med arkeologikongressen. Detta beskrivs som arkeologins stora triumf (ibid:116).

Också Trigger betonar, i inledningen av sitt tredje kapitel, "The beginnings of scientific archaeology", att införandet av treperiodsystemet var av fundamental betydelse när den förhistoriska arkeologin blev en självständig vetenskap, jämsides med den klassiska arkeologin (1989:73).

Utifrån dessa tre iakttagelser om arkeologins vetenskapliga tillblivelse tycks det - och nu är jag en smula ironisk - som om arkeologins födelse kan förläggas till ett översiktsverks kapitel tre eller fyra.¹³

Vad gäller de övre tidsmässiga begränsningarna så slutar både Daniels och Triggers arbeten i deras respektive samtid. I Daniels arbete utgör sålunda kapitel elva en summering av arkeologins utveckling från 1945 till 1970, dvs upp till tiden strax före bokens utgivning. Detta gäller också den första utgåvan (1950, här i kapitel nio). Dock kan man här infoga att Daniels fokus förskjuts något vad gäller behandlingen av den mer närliggande arkeologihistorien. Detta genom att den tenderar att bli mer refererande än analyserande till sin karaktär, något som också påpekades av Trigger i hans recension av Daniels arbete (1975:312).

I Triggers *A History of Archaeological Thought* upptas en stor del av bokens tio huvudkapitel av tämligen aktuella diskussioner (främst kapitel åtta, nio och tio). Alain Schnapp anmärker här i sin recension av Triggers arbete att den samtida arkeologin upptar lika mycket utrymme i boken som hela arkeologins utveckling fram till 1930-talet. Med samtida arkeologi avser Schnapp tiden

från Gordon Childe (död 1957), Binford och uppåt (1990:958). Schnapp förvandlas här alltså till en samtida kollega till Childe, som dog 32 år innan Trigger publicerar sin bok.

Klindt-Jensen utgör här i vissa avseenden ett intressant undantag vad gäller den övre tidshorizonten. Detta i så motto att han delvis distanserar sig från den mer närliggande arkeologihistorien. Visserligen betitlas kapitlen som handlar om svensk och norsk arkeologi för "Recent Norwegian Archaeology" respektive "Recent Swedish Archaeology", men de arbeten som kommenteras har utförts av då avlidna arkeologer och i några fall av relativt nyligen bortgångna som Jan Petersen (1887-1967) och Mårten Stenberger (1898-1973) (ibid:103, 114). Det sistnämnda förhållandet talar också mot antagandet att Klindt-Jensen har haft någon form av explicit övre tidsmässig begränsning i sitt arbete i dessa fall.

När den nyare danska arkeologihistorien sedan skall behandlas – något som sker under rubriken "Danish Archaeology after Müller" – blir denna distansering än tydligare: Beskrivningen av dansk arkeologihistoria gör nämligen halt vid tiden för det Andra världskrigets utbrott (ibid:133).

Man kan här fråga sig varför Klindt-Jensen på detta sätt håller den övre horisonten av sin arkeologihistoria på så behörigt avstånd från sin samtid. Visserligen motiverar Klindt-Jensen detta förhållande i sin inledning (ibid:7-8) med att arkeologin "idag" är mångfasetterad och internationell och därför mer svårhanterlig, betraktad från en skandinavisk horisont, men samtidigt diskuteras faktiskt både nyare norsk och svensk arkeologi.¹⁴ Frågan är alltså om inte orsakerna till distanseringen måste sökas på annat håll. Om man bortser från uppenbara begränsningsfaktorer som exempelvis tidspress och förlagsdirektiv,¹⁵ kan man spekulera i att författaren kan ha upplevt det som problematiskt att börja sovra bland och värdera aktiva kollegors arkeologiska insatser, något som kan ha blivit än mer accentuerat vad gäller de mer närstående danska kollegorna.

Ovan redovisade kommentarer visar tydligt att begreppet arkeologihistoria av författarna själva ingalunda uppfattas som

något kronologiskt fixerat objekt. Detta framgick också vid behandlingen av recensionerna – det var ju en av de diskussionspunkter som återkom flest gånger. Särskilt intressant i sammanhanget är kanske hur några av rösterna ger uttryck för att den mer aktuella arkeologins historia skulle vara särskilt svår att handskas med. Klindt-Jensen framhåller detta ovan som synes och får medhåll av sin recensent David M Wilson som menade att detta var ett förnuftigt beslut: "In many cases it is too soon to judge the work of recent scholars..." (1976:70). Det samma gäller Triggers bedömning av Glyn Daniels val att bli mer refererande än analyserande när han närmade sig sin egen samtid:

The author wisely decided that he stood too close in time to publish a detailed analysis of the theories and assumptions of his senior colleagues, such as had characterized his treatment of the previous century (Trigger 1975:312).

Inställningen ger vid handen att det anses vara mer oproblematiskt att redovisa nya fynd, tekniker och metoder, men betydligt mer bekymmersamt att kommentera fundamenten och konsekvenserna av dessa.

Detta ställningstagande röjer två perspektiv värda att kommentera i det här sammanhanget. För det första finns här som synes en underliggande tro på att historien bäst förstås i termer av sekvenser som har definierade start- och slutpunkter. Följaktligen måste man därför också, enligt detta synsätt, vänta tills en sådan sekvens avslutats innan man kan uttala sig om den. För det andra innefattar förhållningssättet också en dold arkeologihistorisk varudeklaration i så motto att det antyds att det är de resultat som det har uppstått konsensus kring i forskarsamhället som skall analyseras. Med andra ord: man måste invänta facit för att sedan kunna analysera hur olika resultat vuxit fram, detta oavsett om de skall betraktas som sanningar att ansluta sig till eller villfarelser att ta avstånd ifrån. Som generell ståndpunkt framstår dock oviljan att bedöma sentida eller samtida kollegors insatser som något paradoxal. Det är här exempelvis lätt att peka på det faktum att

det vid snart sagt alla akademiska tjänstetillsättningar genomförs mer eller mindre offentliga skriftliga bedömningar av de sökandes kvaliteter på det vetenskapliga planet. Detta beskrivs emellertid sällan som ett problem.

Trigger själv har i många avseenden inte själv följt Daniels och Klindt-Jensens väg att vara försiktig i analysen av den nyare tidens arkeologi. Vi har redan sett hur han också ådragit sig kritik för detta (Mithen 1991; Renfrew 1990; Sabloff 1992). Intressant ur ett kronologiskt perspektiv är att recensenternas kritik härvidlag hämtar sin näring ur de kopplingar som Trigger gör mellan just den mer moderna arkeologins utveckling och olika skeenden på de politiska och sociala planen. Mithen faller exempelvis omdömet att dessa kopplingar framstår som synnerligen förenklade och ansträngda (1991:452). Renfrew drar i samma riktning:

More obviously irritating is the curiously simplistic historicist treatment of the relationship between recent historical events, such as the dropping of the atom bomb or the Vietnam war, and the archaeological thought of the time. (1990:777).

Då recensenterna i övrigt varit överlag mycket positivt inställda till Triggers arbete, måste man fråga sig vad det är som gör att just kopplingarna till de recenta händelserna tycks irritera dem. Varför beskrivs exempelvis inte Triggers resonemang som förenklade när han gör samma typ av sammankopplingar, men på skeenden som ligger kanske 200 år bakåt i tiden?¹⁶ Sannolikt är detta ytterst en illustration av att det trots allt är lättare att inse komplexiteten av ett skeende där man själv varit en av aktörerna (eller möjligen åskådare). Vad recensenterna gör på denna punkt är indirekt att underbygga tesen om att klara mönster först uppstår när man skapat distans mellan sig själv och det man studerar.

Med mina utgångspunkter framstår emellertid dessa resonemang som oacceptabla eftersom de utgår från en alltför beskuren bild av vad som skall betraktas som en god vetenskapshistoriografi. I ovanstående exempel framstår denna främst som arbetet med rekonstruerandet av teorier och resultat som överensstämmer

med våra idag. Mer om detta i mitt konkluderande kapitel.

Jag kommer nu att beskära analysfokus ytterligare. Diskussionen nedan kommer att centreras kring blyxtbelysningar av arkeologihistoriska episoder som de förmedlas i de tre verken, speglade genom några centrala historiografiska problem – frågor kring vad som driver arkeologin som vetenskap framåt (interna eller externa faktorer) och problemet med anakronismer (whighistoria). Detta innebär att jag inte, exempelvis genom egen källforskning, kommer att ifrågasätta, komplettera eller på annat sätt skapa motbilder till de historiefragment som presenteras, utan dessa kommer att analyseras utifrån sina egna förutsättningar – som de texter som möter en läsare.

Den upplösningnivå jag väljer att arbeta utifrån innebär att inget av de nedan behandlade verken i sig kommer att kunna karakteriseras som exempelvis internalistiskt eller externalistiskt. Inte heller kan man avfärda någon av dem som ett uttryck för whighistoria rakt igenom. Avsikten är inte heller att göra någon historiografisk rangordning av de tre verken utifrån begreppen. Min ambition är i stället att illustrera och analysera olika uttryck – fragment av resonemangskedjor – för hur dessa klassiska historiografiska problem framstår i de föreliggande texterna. Den höga upplösningen i analysen anser jag vara viktig för att undvika en banalisering och polarisering av en många gånger mycket subtil problematik.

*

Det framåtblickande perspektivet – om whighistoria och internalism

Jag har tidigare definierat whighistoria som ett sätt att skriva historia med samtiden som strikt bedömningsgrund och försökt skilja

detta icke önskvärda fenomen från den nödvändiga samtidsförankringen - presentism - som varje historieskrivning måste ha. Renare former av whighistoria är normalt intimt förbundna med internalistiska förklaringsansatser och i det avseendet spelar också det framåtblickande perspektivet - orienterat mot rådande accepterade resultat - en stor roll i förklaringarna.

En internalistisk/whighistorisk perspektivförankring kännetecknas alltså av sin primärt inomvetenskapliga orientering. De historiska faktorer som anses nödvändiga för en förklaring av kunskapsutveckling hämtas från en relativ begränsad orsaksfond. I dess vanligaste, induktiva form utgör de vetenskapliga framstegen slutpunkten på en process som främst kännetecknats av nykter faktaobservation och inte av teoribildning. I en central roll finner vi här ofta den enskilde forskaren, vars förmåga att sammanställa och värdera olika empiriska observationer utgör det förklaringsmässiga fundamentet för kunskapsutvecklingen.

Framåtblick och dikotomisering

Ett av flera utmärkande drag i en internalistisk historieskrivning är den slags dikotomisering som manifesterar sig genom att man tenderar att tudela historien med vinnare på ena sidan och förlorare på den andra. Förlorarna lämnas kvar i historien som varnande exempel medan vinnarna associeras med de etablerade samtidsvärderingarna. På så sätt blir denna form av historieskrivning också framåtblickande i den meningen att konstruktörerna av vinnande teorier i efterhand tillskrivs en slags förmåga att förutse vilka problem som skulle bli aktuella i framtiden.

Ett exempel på detta återfinns i den diskussion där Glyn Daniel prisar Alexander Bertrand, intendent vid Museet i Saint-Germain under senare delen av 1800-talet, för att denne valt att etikettera samlingen av det paleolitiska materialet genom att använda sig av typbegrepp istället för epokbegrepp. Detta gjordes trots att den kanske mest framträdande forskaren på området,

Gabriel de Mortillet, tillsammans med många andra, valt att dela in materialet i epoker. Daniel framhåller här:

But Bertrand was wiser than the de Mortillet and Piettes of late nineteenth-century prehistory; indeed wiser than he himself at the time knew. For in changing the labels he had been right: the "epochs" were assemblages of "types". But it took many years before this lesson was widely learnt. (1975:126)

Bertrand var alltså klokare än han då själv kunde inse. Dåtidens vinnare däremot, i det här fallet Gabriel de Mortillet, förvandlas till en förlorare i Daniels ögon. Bertrand är sålunda inte bara en framsynt vinnare, utan han förvandlas också till en kollega till Daniel, en kollega som befinner sig på vetenskapshistoriens solsida. Skälet till att Bertrand inte kunde inse hur klok han var står naturligtvis att finna i det faktum att det är Daniels rationalitet som projiceras bakåt i tiden, inte att Bertrand ägde förmågan att se in i framtiden. På samma sätt hyllar Daniel exempelvis Worsaae som en forskare som låg långt före sin tid och han förvånas över dennes moderna idéer (ibid:48-50).

Denna form av framåtblickande perspektiv är särskilt påfallande när det gäller behandlingen av olika former av metodologiska genombrott. När det gäller den tidiga arkeologiska utgrävningens verksamheten kan Daniel däremot ibland inta en mer samtidsorienterad, ursäktande attityd. Det gäller bland annat i det avsnitt där han diskuterar de närmast piratliknande utgrävningar som gjordes i Nineveh under mitten av 1800-talet. Han påpekar här bland annat att det inte är rättvist att anklaga utgrävarna för bristande metodik, eftersom man inte gärna skulle kunna begära att de i sin gärning skulle vara "före sin tid". Trots detta lyckas Daniel inflika att den ende arkeolog som i detta fall skulle kunna finna nåd inför samtidens ögon är Pitt Rivers (ibid:159). Möjligen kan Daniels apologetiska inställning i denna fråga förklaras med hans tidigare redovisade imperieförankring: plundringen ägde ju trots allt inte rum i England.

Den svartvita karaktären hos en whigorienterad historiografi tenderar alltså att separera vinnare och förlorare. Illa nog i en kritisk historiografi är den dock begriplig genom att uppdelningen trots allt görs genom att det är hela individers insatser som placeras på ömse sidor om den vetenskapliga demarkationslinjen. I sin absoluta förlängning kan dock viljan att dela in världen i vetenskapligt/icke-vetenskapligt få märkliga konsekvenser. Hur förklarar man exempelvis en enskild och mångfasetterad persons vetenskapliga insats, när bara delar av dennes verksamhet tycks överensstämma med god vetenskap enligt dagens normer? Detta är ett problem som framträder bland annat i Klindt-Jensens bedömning av den svenske fornforskaren Olof Rudbecks (1630-1702) insatser. Förutom att – naturligtvis – relatera Rudbecks försök att förlägga Atlantis till Sverige, uppehåller sig Klindt-Jensen också vid det faktum att denne dessutom ägnade sig åt arkeologiska utgrävningar, bl a av högar i Gamla Uppsala. Dessa undersökningar, menar författaren, visade både på Rudbecks styrka och svaghet. Styrkan låg i det faktum att Rudbeck var den förste som dokumenterade stratigrafi och jämförde olika lagers karaktär för att på så sätt upprätta en relativ kronologi för de olika gravläggningarna. Metoden beskrivs som i grunden sund och som en produkt av rationalitet, en rationalitet som i sin tur var härledd ur Rudbecks vetenskapliga skolning och kunskaper i kirurgi (ibid:30). Svagheten låg i att Rudbeck trodde sig kunna datera jordlagren absolut, via en egenhändigt konstruerad måttstock. Utgångspunkten var här den vanliga bibliska kronologiska uppfattningen att cirka 4000 år förflutit sedan syndafloden. Via mätandet av jordlagrens tjocklek menade sig alltså Rudbeck kunna beräkna, på århundradet när, hur lång tid som förflutit sedan gravläggningarna ägt rum. Enligt Klindt-Jensen hade nu Rudbeck definitivt tagit steget från rimliga slutsatser som var baserade på trovärdiga observationer till fantasins värld. Det sammanfattande omdömet om Rudbeck inleds med en sentens som är lika kort som historiografiskt klargörande:

This remarkable man, part scholar, part dreamer, ... (Klindt-Jensen 1975:31)

Trigger (1989:49) återberättar samma skeende med hänvisningar till Klindt-Jensens arbete, dock utan att återge dennes värderingar av Rudbecks insatser.

Exempel på denna personlighetskluvna historiografi står också att finna hos Daniel. Det gäller här det avsnitt där författaren kort presenterar William Stukeley (1687-1765) och beskriver denne som en stor fältarkeolog, såväl i teorin som i praktiken. Särskilt framhåller Daniel Stukeleys noggranna avbildningar av olika monument i landskapet, avbildningar som inte gjordes via hörsägen, utan via egna besök på platserna. Betoningen av att Stukeley verkligen besökte de platser han avbildade länkar också hans insatser i detta avseende till ett vetenskapsideal där de egna observationerna av data framställs som fundamentala delar av en god vetenskaplig metod. Men, inskjuter Daniel i samma resonemang, låt inte vår bild av hans insatser fördunklas av hans excentriska intresse för druider (Daniel 1975:23). Här tudelas Stukeley alltså på samma sätt som Rudbeck - hans fältinsatser associeras sålunda med Daniels definition av vad som är ett godtagbart vetenskapligt arbete, medan hans svärmeri för druider avvisas som en störande tillfällighet.

Eftersom det underliggande målet i dessa fall är att rekonstruera de accepterade resultatens historia, blir bilderna av såväl Rudbeck som Stukeley asymmetriskt förvrängda. Förvrängningen är en direkt följd av att man väljer olika typer av förklaringar beroende på vilken sida om den vetenskapliga demarkationslinjen som utsagorna befinner sig. När exempelvis Rudbeck framställs som ett geni förefaller det som om hans "korrekta" slutsatser är produkten av en vetenskaplig rationalitet och sunda dataobservationer. När han å andra sidan formulerar utsagor som befinner sig fjärran från det som vi idag uppfattar som accepterad kunskap, blir han utnämnd till drömmare. I undertexten till en sådan utsaga finns en antydning om att han var ett barn av sin tid och därför inte

kunde veta bättre. När han har rätt är detta alltså produkten av att vetenskaplig rationalitet fått råda. När han har fel aktiveras de historiska förklaringarna – asymmetri med andra ord. Rationaliteten framställs som varandes densamma då som nu, vilket gör att vi kan spegla oss i förklaringsmodellen, medan "felsluten" lämnas kvar på historiens sophög.

Det kan här vara på sin plats att återigen påminna om de senaste decenniernas alltmer plågsamma golgatavandring för de vetenskapsrationalister som hyllat Isaac Newton som ett av de främsta exemplen på vetenskaplig genialitet och metodologisk stringens. Både alkemi och spekulativ teologi ingick ju som tidigare sagts som fullt naturliga delar i hans idévärld (Dobbs 1991; Thackray 1981:307-308). Utgångspunkten måste därför vara att det skall gå att betrakta en individs, eller en tids, insatser utifrån ett perspektiv där de i världsbilden ingående delarna trots allt utgör en fungerande och produktiv enhet. För att skapa ett fundament för en sådan analys måste vi alltså kasta rätt/fel-perspektivet överbord och närma oss frågorna utifrån en symmetrisk utgångspunkt.

För att ytterligare belysa ovanstående frågor återkopplar jag här till ett annat vanligt förekommande arkeologihistoriskt tema, berört av alla tre författarna. Det handlar här om den klassiska frågan huruvida vissa föremålsformer skulle uppfattas som artefakter eller som naturfenomen, en fråga som diskuterades livligt främst under 15- och 1600-talen. Särskilt gäller detta diskussionerna kring förekomsten av sk åskvigggar (eng; thunderstones, thunderbolts), fenomen som samtidigt lärde benämnde cerauniter,¹⁷ medan dagens arkeologer skulle grovklassificera dem som olika flint- och bergartsyxor (Trigger 1989:28, 47, 53). Åskviggarna uppfattades av många som en produkt av åsknedslag – en idé som lanserats redan under antiken – medan andra samtidigt hävdade att de var tillverkade av människor (Daniel 1975:25-26; Schnapp 1997:152-154).

När och hur åskviggarna tar steget från att vara natur- till kulturföremål är inte en huvudsak i föreliggande arbete, men det kan konstateras att italienaren Michele Mercati – genom att bli stödja

sig på resonemang hämtade från den romerske poeten Lucretius – så tidigt som 1570 hävdade att föremålen i själva verket var artefakter. Detta skedde i hans bok *Metallotheca* som dock på grund av ett påvligt förbud inte kom att publiceras förrän 1717 (Schnapp 1997:154; Svestad 1993:136). 1656 uttryckte engelsmannen Sir William Dugale en liknande uppfattning (Daniel 1975:26; Trigger 1989:53). Alain Schnapp karakteriserar frågan genom att peka på att det under lång tid fanns två parallella uppfattningar om deras ursprung, men att naturförklaringen länge dominerade (1997:152). Dock menar jag att han avhänder sig många möjligheter att problematisera vårt eget vetenskapande när han karakteriserar naturförklaringen som en mytologisk tradition och den samtida, kulturhävande, minoritetens åsikter som övertygande teorier (ibid).

Den danske fornforskaren Ole Worm (1588-1654) var en av de vetenskapsmän som tog upp problemet till diskussion. I den postumt utgivna katalogen till *Museum Wormianum* (1655) redovisar han några olika åsikter kring frågan och drar själv slutsatsen att de trots allt måste vara resultatet av åsknedslag, eftersom "trovärdiga vittnen" hittat åskvigar i hus eller i träd där blixten slagit ned (efter Klindt-Jensen 1975:23).

För Klindt-Jensen framstår Ole Worms slutsatser som svårklarliga:

Strangely enough, he failed to draw the obvious conclusion from the information he had been given on various stone objects now in his keeping. An Icelandic friend, for instance, had given him a harpoon-point which had been found embedded in a marine animal, commenting that it must be the broken-off tip of a fishing implement used in Greenland. He knew of New World stone tools and weapons, and had a drawing of three sword-shaped flint daggers from Mors. Similar pieces, with clear traces of human workmanship, were found in burial-mounds. (Klindt-Jensen 1975:23).

Worm kommenterade dessa förhållanden med att det måste betyda att man tidigare behärskat konsten att göra föremål av flinta men att detta sedan glömts bort. Vad som förvånar Klindt-Jensen är att trots att Worm hade tillgång till de i citatet återgivna

faktauppgifterna och att han bevisligen också reflekterade över möjligheten av man tidigare använts sig av flinta och bergart som redskapsmaterial, var han oförmögen att inse att stenyxorna också hade kunnat vara tillverkade av människor. Med ett sådant perspektiv på historien är det inte konstigt att Klindt-Jensen drar slutsatsen att "Worm was clearly puzzled" (ibid).

Som en underförstådd och positiv motbild till Ole Worm i denna fråga framhåller Klindt-Jensen senare i sin text de resonemang som Kilian Stobæus (1690-1742), läkare, professor i naturfilosofi, experimentell fysik och historia i Lund, framförde i en artikel 1738. Stobæus jämför där bl a flintdolkar med de olika stenredskap som användes av jakt- och samlarfolk i Louisiana och drar slutsatsen att flintföremålen måste vara från en tid som föregick människans användning av järn som redskapsmaterial (ibid:38-39). Fullt i linje med detta framhålls också Stobæus som en person som äger en "real perception" (ibid:46) och hans slutsatser kommer därmed att framstå som den naturliga produkten av en god vetenskaplig metodik.

Här är det också viktigt att poängtera att Klindt-Jensen faktiskt gör en ansats att kontextualisera Worms kunskapsuppfattning, dvs han tar ett steg mot en mer diakron historieskrivning. Detta sker som synes genom att han i sitt resonemang faktiskt utgår från vilken typ av faktaunderlag Worm själv hade när han drog sina slutsatser. Men han underlåter likafullt att ta det viktigaste steget: Att i sin diskussion också försöka rekonstruera Worms egna begreppsramar och världsbild och värdera hans slutsatser utifrån hur dessa passar ihop med den information Worm "hade i sin hand". Genom Klindt-Jensens framställning kommer därmed Worms faktaunderlag att projiceras mot Klindt-Jensens begreppsvärld, något som obönhörligt leder till en asymmetrisk historieskrivning – till whighistoria (Gustafsson 1998b, 1999:32). När exempelvis Ole Worm hänvisar till fynd av "trovärdiga vittnen" som det avgörande argumentet för att åskviggarna verkligen var naturföremål, lämnas detta utan vidare kommentarer eftersom Worms slutsatser inte överensstämmer med våra idag idag. Här

reducerar rätt/fel-perspektivet Klindt-Jensens möjligheter att diskutera varför Worm exempelvis lät just vittnesmålen bli så avgörande för sitt eget ställningstagande i frågan.

Trigger menar i sin beskrivning av denna diskussion att det under 1600-talet blev alltmer accepterat att åskviggarna var tillverkade av människor (1989:52-54). I detta sammanhang nämner han också Ole Worms ställningstagande som ovanligt för sin tid och refererar explicit och utan vidare kommentarer till Klindt-Jensen. På så sätt tycks han också indirekt uttrycka sitt accepterande av dennes uppfattning om att Ole Worms inställning var svårförklarlig.

I sin behandling av åskviggarna ger Daniel uttryck för en i vissa avseenden annorlunda uppfattning än Trigger. I motsats till Trigger hävdar han att anhängarna av idén att åskviggarna var mänskliga produkter utgjorde en klar minoritet en bra bit in på 1700-talet (1975:25-26). Bland den förhärskande majoriteten av oupplysta fanns det dock undantag. Ett av dessa var Biskop Lyttelton, som under sista hälften av 1700-talet hävdade att åskviggarna var stenredskap som tillverkats av människan innan olika metaller tagits i bruk:

But there were considerable doubts in the minds of many, and Bishop Lyttelton, with his enlightened views, was in a small minority. And many of even those few who recognised the thunderbolts as humanly fashioned tools had little idea of how they would demonstrate not merely that man once used only stone tools, but the immense antiquity of the stone-using phase of human history. Yet by 1800 there was evidence of how this demonstration could be used, if only that evidence were properly appreciated. (Daniel 1975:26).

Synen på den upplyste Biskop Lyttelton återspeglar i högsta grad ett resonemang utifrån ett klassiskt vinnare/förlorare-perspektiv. För Daniel existerar således de objektiva bevisen som storheter oberoende av sitt sociala och idémässiga sammanhang. Här gäller det bara att låta den vetenskapliga rationaliteten verka i lugn och ro så framträder de faktiska förhållandena.

Det kan i det här sammanhanget inte nog understrykas att av

de stora antal valmöjligheter som de historiska aktörerna ställts inför, väljer vi endast ut ett fåtal som tematiseras och organiseras i efterhand. Samtiden är alltid mer öppen än vad vi förmår att fånga via våra historiska återblickar. Desto viktigare är det naturligtvis att vi inte låter våra perspektiv strypas redan i utgångspunkten genom att låsa oss i uppfattningar om vad som är rätt och fel.

Subjekt och observation – Thomsen och treperiodsystemet

Marie Louise Stig Sørensen har nyligen pekat på den fundamentala roll som beskrivningar av treperiodsystemets etablerande fyller inom arkeologin. Thomsen och hans insatser framstår här som en slags minsta gemensam nämnare för betydande delar av den arkeologiska litteraturen. I det här sammanhanget är det därför möjligt att tala om ett kodifierat akademiskt beteende där kunskapen om treperiodsystemets etablerande närmast fungerar som ett slags kulturellt kapital inom forskarsamhället. Sørensen har emellertid också påpekat att kunskapen om Thomsens arbete i många fall där detta refereras, endast bygger på sekundärkällor. Detta innebär att de tenderar att reproducera sig själva och förvandlas till okomplicerade sanningar – till *de facto* källor (1999:134-135).

Sørensens resonemang illustrerar det som vetenskapssociologen Harry Collins försökt fånga med hjälp av uttrycket "distance lends enchantment" (Collins 1992:144-145, 155). Med detta menar Collins att ju längre man befinner sig från skapandet av kunskap – exempelvis ett specifikt resultat som treperiodssystemet – desto säkrare, mer solid framstår denna kunskap. Ett vetenskapligt resultat betraktat på avstånd förefaller alltså vara mycket mer hållfast än om man själv varit involverad i den process som ledde fram till resultatet. Detta avstånd kan, som i exemplet ovan, vara tidsmässigt, men också beskrivas i termer av social distans. I det sistnämnda fallet kan man framhålla det faktum att personer som befinner sig utanför en vetenskap, eller ett specifikt problem i en vetenskap, ofta har en mycket förenklad uppfattning om hur en

problemlösning vuxit fram. Collins exemplifierar detta genom att peka på att en majoritet av såväl vetenskapsmän som lekmän accepterar Einsteins relativitetsteori trots att ingen av dem sannolikt utfört eller bevittnat de experiment som sägs ha verifierat denna. På samma sätt kan de många framställningar av olika vetenskapers landvinningar som görs av vetenskapsjournalister många gånger framstå som närmast troskyldiga hjältesagor.

Att andra tolkningar av Thomsens arbete är möjliga har dock påvisats av Asgeir Svestad. Han konstaterar bl a att Thomsen själv i ett brev från 1854 klart framhåller att Sven Nilsson i lika hög grad som han själv borde äras för att ha fastställt treperiodsystemets giltighet (1995:160-162 och där anförd litteratur). Svestad har också i det här sammanhanget fört en intressant och perspektivöppnande diskussion kring ett flertal exempel på subjektcentrering och genidyrcan i arkeologisk historiografi, dock helt utan referenser till begrepp som internalism och whighistoria och konsekvenserna av sådana perspektiv (1995:24-31). Hans teoretiska ramverk är istället byggt kring Foucaults analys av makt och kunskap (bl a 1966), ett perspektiv som, vilket författaren själv hävdar, svårligen låter sig sammanjämkas med andra perspektiv (Svestad 1995:5).

Ovan berörda problem återfinns också i de tre översiktsverken. Detta gäller exempelvis den nästan obefintliga användningen av primärmaterial när det gäller beskrivningen av treperiodsystemets etablerande. Trots detta tilldelas denna arkeologihistoriska episod en central roll i de tre verken, låt vara på lite olika sätt, både till sitt omfång och genom sin betydelseeladdning.

Hur beskrivs då Thomsens personliga förutsättningar för vetenskapligt arbete i de tre verken? Här kan konstateras att Klindt-Jensen och Trigger i väsentligt större utsträckning än Daniel uppehåller sig vid Thomsen som person och vetenskapsman. Trigger framhåller för övrigt i sammanhanget att Thomsens insatser ofta har undervärderats på grund av att denne inte publicerade sig så flitigt och därför behöver framhävas särskilt i hans arbete (Trigger 1989:74). Här kan man också påminna om att Trigger i sin anmälan av Daniels bok mildt kritiserade honom för att

inte tillskriva Thomsen en större betydelse i sammanhanget (se ovan).

Såväl Trigger som Klindt-Jensen framhåller Thomsens numismatiska bakgrund som en viktig faktor vid formulerandet av treperiodsystemet. Trigger tar exempelvis sin utgångspunkt i omständigheten att Thomsen kom att ordna en samling romerska och skandinaviska mynt i Köpenhamn efter sin hemkomst från studier i Paris. Dessa mynt kunde vanligen dateras genom årtal och inskriptioner, men ibland också genom användandet av stilistiska kriterier. Det sistnämnda sakförhållandet framhåller Trigger också som en möjlig orsak till att Thomsen senare kom att orientera sig mot stilvariationernas betydelse i sitt kronologiska arbete (Trigger 1989:74).

Klindt-Jensens bild av detta blir än starkare då han inte bara framhåller Thomsens intresse för numismatik, utan också betonar att hans landsman hade en särskild talang för klassifikation (1975:49). Klindt-Jensen beskriver sedan ett metodologiskt händelseförlopp som fungerar alldeles utmärkt som en närmast övertydlig illustration av ett internalistiskt/whighistoriskt resonemang: Efter utnämningen till sekreterare i Oldsagskommissionen 1816 skaffar sig Thomsen en gedigen förstahandskunskap om det arkeologiska källmaterialet. Han inser också tidigt att han måste klassificera materialet för att göra detta begripligt och frågar sig då efter vilken princip detta skall göras. Eftersom han vid denna tidpunkt har en ingående kännedom om materialet inser han att föremålen skall delas in efter vilket råmaterial de har tillverkats av. Treperiodsystemet var fött (Klindt-Jensen 1975:49-50). Ett sannolikt oerhört komplicerat förlopp beskrivs här enligt formeln: Talangfullt subjekt iakttar en i inledningen oöverskådlig datamängd. På ett något oklart sätt inser subjektet att datamängden måste klassificeras. Genom subjektets överlägsna kännedom om materialet resulterar de enskilda iakttagelserna i formulerandet av en teori om råmaterialets signifikans i kronologiskt hänseende. Som synes ett klassiskt induktivistiskt förfarande, där teorier emanerar från fakta som organiserar sig själva.

Exemplet kan förtydligas ytterligare genom två citat, hämtade från Klindt-Jensens arbete:

Though at the time quite unheralded, a new science had come into being, a science whose principles were observation and classification. It relied on excavation and chance discovery for its resources, not on literary theories or Classical tradition. /.../ Here we have the key to the new science: its prime requirement, if results were to be obtained, was a sharp-eyed observer. (Klindt-Jensen 1975:51).

Och:

Thomsen's strength lay precisely in his ability to point out characteristic features and to compare these features with others, so combining them in a classificatory and chronological system. He drew on other workers' excavations, studied group finds and stratigraphy, but above all else he was the master *par excellence* of scientific observation, indeed the founder of modern archaeology. (Klindt-Jensen 1975:57).

I dessa två blyxtbelysningar förenas ett koncentrat av internalism och whighistoria. Som en internalistisk tankefigur framstår den totala betoningen av observation och klassificering – ordnandet av data. Inte någon hänsyn tas till Thomsens teorier och omvärldsantaganden utan vetenskapen, projicierad genom Thomsens gestalt, kommer till sitt rationella uttryck genom subjektets skarpsyn och ordningssinne.

Väl synligt är också den typiskt whighistoriska framåtblickande ansatsen – vetenskapen arkeologi föds utan att någon i samtiden egentligen märker det. Det är först i efterklokhetens ljus man inser hur historisk denna händelse i själva verket var.

Daniel är förhållandevis kortfattad vad gäller Thomsens gärning, men framhåller i alla fall att Thomsen varit intresserad av fornsaker redan i tidiga ungdomsår (Daniel 1975:41). I övrigt är det påfallande hur få omedelbara och klara kopplingar Daniel gör mellan Thomsen och etablerandet av treperiodsystemet. Visserligen utnämns Thomsen till " ... the first person to induce scientifically the existence of these ages." (Daniel 1975:43), men likafullt

är Thomsens roll klart nedtonad jämfört med i Triggers och Klindt-Jensens framställningar. Det är snarast så att när Daniel har behandlat frågan, framstår Thomsen som endast en av tre personer – Sven Nilsson och Worsaae var de andra två – som låg bakom treperiodsystemet (ibid:51). Man kan fråga sig om Daniels förhållandevis översiktliga behandling av Thomsens arbete är en spegel av att forskarsamhällets konsensus kring treperiodsystemets betydelse inte hade cementerats lika fast vid den tidpunkt (omkring 1945-1949) då han skrev detta avsnitt.

Genom ovanstående allmänna karakterisering av Thomsen förefaller han vara ett ej utbytbar geni, mannen som knäckte koden. Man bibringas indirekt uppfattningen att om inte Thomsen hade ägt den unika kombination av egenskaper han hade, skulle ingen annan förmått att avslöja treperiodsystemet: utan Thomsens observationsförmåga hade inte den linjära ackumuleringen av fakta kunnat äga rum. Han framstår därför, som Joseph Agassi (1963:1) uttryckt det, som: "The recorder of facts-as-they-happened ...". Vetenskapen kommer att tala genom Thomsens gestalt.

Om man tillfälligtvis bortser från detta kan man också reflektera kring vilka intryck historien om Thomsen och treperiodsystemet ger. Ett sådant är att man närmar sig en mytologis innersta kärna – en kärna vars innehåll snarare skall traderas än analyseras och problematiseras. Joseph Agassi har också i detta sammanhang framhållit att en internalistisk historieskrivning ofta uppvisar klart rituella drag (1963:3). Etablerandet av treperiodsystemet framstår därför som arkeologins kanske viktigaste skapelsemyt. Enligt den franske semiotikern Roland Barthes (1915-1980) är ett av mytens mest kännetecknande drag att den inte argumenterar, utan att den istället genom ständiga upprepningar naturliggör världen (Barthes 1970:226-227). Myten är alltså för Barthes ytterst ett avpolitiserat yttrande som framställer världsordningen som motsättningslös och oproblematiserad och på så sätt befäster den rådande ordningen (ibid:241). Detta är en bild som överensstämmer väl med framförallt Klindt-Jensens och Triggers behandling av Thomsen och tre-

periodsystemet. Här möter vi mer vördnad än alternativa händelseförlopp.

Författarna är sålunda överens om att den verkliga bevisningen för ordningen sten/brons/järn sker med Thomsens insatser. Det är han som via stratigrafiska studier och komparativa undersökningar av stora samlingar föremål på ett hållbart sätt fixerar denna för den arkeologiska vetenskapen så viktiga nod. De avvisar därmed också alla tidigare exempel på indelningen som ohållbara. Detta oavsett om det rör sig om romaren Lucretius (98-55 f. Kr) dikt *De Rerum Natura* där han talar om att människan först använde sig av händer, naglar, tänder och sten för att sedan övergå till brons och järn, eller 1700-talsforskarnas stöd i bibliska och klassiska texter jämte deras etnografiska paralleller (Daniel 1975:15-16, 40; Klindt-Jensen 1975:41, 51). Detta gäller också i hög grad Trigger som, när han diskuterar 1700-talets och det gryende 1800-talets idéer kring de tre perioderna, explicit menar att: "... the Three-Age theory remained as speculative and unproved as it had been in the days of Lucretius" (ibid:61). Här trycks sålunda det arkeologihistoriska tidsrummet ihop så att Lucretius idéer blir samtida med fornforskare (exempelvis Vedel Simonsen) som levde nästan 2000 år senare. Ett sådant förfarande framstår naturligtvis som helt förkastligt om man menar sig skriva en verklig arkeologihistoria som historia. Om man däremot väljer att orientera sig i ett sådant historiskt rum som en del av en problemlösande arkeologisk process är förfarandet lika acceptabelt som naturligt. Enligt denna avhandlingens grundläggande utgångspunkter handlar det emellertid då inte längre om historia utan om en arkeologihistoria som arkeologi.

Enligt ovanstående beskrivningar sker alltså språnget in i den samtida arkeologin först med Thomsen, som på sätt och vis då förvandlas till en samtida kollega. Men vad är det egentligen som sker i dessa resonemang? Är det möjligt att påpeka att samtida bibliska och klassiska skriftliga källor tillsammans med användningen av etnografiska paralleller – som alltså anfördes av en handfull forskare under 1700-talet – i grunden inte ter sig som så

svaga argument för treperiodsystemet? Varför denna historiografiska fixering kring strukturerandet och ordnandet av fornsaker? Svaret måste naturligtvis sökas i den arkeologiska självbilden, där uppfattningen att den materiella kulturen är det primära studieobjektet utgör det mest markanta inslaget. Med en sådan disciplindefinition är det uppenbart att de historiska exemplen på god bevisföring, på gott vetenskapande, måste hämtas från en kontext där självbilden vidmakthålls och förstärks. Trots att några av 1700-talets fornforskare "hade rätt" på grunder som i andra, mer perifera fall, sannolikt hade godkänts av den arkeologiska historieskrivningen avvisas de kategoriskt i detta sammanhang. Detta på ytan något paradoxala förhållande illustrerar i själva verket en disciplins behov av att hämta mönsterbildande exempel ur källor där hela disciplinens självbild kan speglas och förstärkas ytterligare.

Alltså: Ur ett disciplinhistoriskt perspektiv räcker det således inte att bara ha rätt – man måste ha rätt på rätt sätt. På så sätt kommer det ständiga upprepandet av Thomsens insatser i denna fråga också att fungera som ett oerhört viktigt definitionsinstrument för vad som skall betraktas som arkeologins primära arbets- och associationsfält. Genom denna form av historieskrivning har man kommit att skapa en metodologisk sensmoral av stor betydelse för samtidsarkeologin.

Kännetecknande för internalistisk historieskrivning kan också sägas vara att synliggjorda teoretiska och metodologiska utgångspunkter ofta saknas. Det vetenskapliga arbetet framstår därmed som en slags naturbunden process som man egentligen inte behöver förklara närmare. Avsaknaden av synliggjorda antaganden innebär emellertid inte att de inte existerar i sig – någon form av uppfattning av vetenskapandets natur finns alltid, annars skulle en text, ett resonemang, framstå som helt osammanhängande. Rekonstruktionen av det vetenskapshistoriska skeendet fungerar därför likafullt som en bekräftelse av den – oftast implicita – vetenskapsteoretiska modell man har utgått ifrån.

På så vis kommer alltså själva framställningsformen också att indirekt legitimera en vetenskapssyn där faktaobservation och induktion blir de primära drivkrafter som utvecklar kunskapen.

*

Externalistiska resonemang

En klassisk externalistisk förklaring kännetecknas främst av att den försöker påvisa hur vetenskapsexterna krafter – till exempel sociala och ekonomiska förhållanden – påverkar vetenskapen i stort. Som jag emellertid redan redogjort för inrymmer den sällan några försök att förklara det vetenskapliga resultatet, det vetenskapliga innehållet i sig, utan fungerar främst som en förklaring till vetenskapens riktning, omfattning och med vilken hastighet den utvecklas. Detta är ett förhållande som ofta glöms bort när man polariserar begreppen internalism – externalism.

Som en mer generell förklaringsansats har externalistiska perspektiv, som tidigare visats, varit jämförelsevis ovanliga i arkeologihistoriska studier. Däremot är externalistiskt orienterade kopplingar relativt vanliga när det gäller mer begränsade utsagor. Detta kan exempelvis gälla arkeologins koppling till nationalistiska och idémässiga strömningar eller betydelsen av utvecklingen inom andra vetenskaper som påverkat arkeologin.

Nedan kommer jag att ge ett par korta exempel på hur ett specifikt historiskt skeende – framväxten av vetenskapen arkeologi – har givits två besläktade, men ändå olikartade externalistiska förklaringar hos Trigger och Daniel.

Arkeologins framväxt I: Sociala och idémässiga kopplingar

Som två grundbultar i Triggers arbete framstår hans betoning av medelklassens betydelse för arkeologins framväxt och viktläggandet vid upplysningstidens idévärd och dess återverkningar på den gryende fornforskningen.

Just medelklassens betydelse för arkeologins utveckling framhålls redan i bokens inledande kapitel. Trigger fastslår här att den påverkan som det omgivande samhället har haft på arkeologins tolkningar visserligen har skiftat i högsta grad, men ett faktum kvarstår likväl: att arkeologins utveckling temporalt har sammanfallit helt med medelklassens uppstigande i det västerländska samhället. Där den klassiska arkeologin tidigt hade sina främsta beskyddare hos aristokratin, utgjorde den framväxande medelklassen – exempelvis statstjänstemän, präster, köpmän – alltsedan 1400-talet stommen i det som så småningom skulle utvecklas till en arkeologisk vetenskap. Dessutom, tillfogar Trigger, har mycket av det intresse som funnits för arkeologiska upptäckter också varit knutet till medelklassen – arkeologin kan därför med fog betraktas som ett uttryck för medelklassens ideologi (1989:14-15). Trigger preciserar sedan sitt resonemang genom att peka på att medelklassen inte kan betraktas som någon enhetlig grupp och att det främst har varit utövare av de fria yrkena inom bourgeoisien som kom att intressera sig för arkeologin (ibid:15).

Trigger kommer i sina hopkopplingar av olika skeden i historien hela tiden tillbaka till medelklassens betydelse, även i de fall där resonemangen börjar utifrån andra utgångspunkter. Ett exempel på detta är när han först synnerligen kortfattat hävdar att nationella strömningar i Nordeuropa kom att leda till reformationen och att detta i sin tur ledde till ett förnyat och mer sekulariserat intresse för dessa länders historia. Patriotismen var särskilt stark bland städernas växande medelklass, vars ökande välstånd sägs ha hängt ihop med feodalismens förfall och nationalstaternas uppkomst (ibid:45-46). Författaren lyckas här som synes med konststycket att förbinda en serie makrohistoriska händelser av stor dignitet.

På samma sätt framhåller Trigger att acceptansen av Lyells uniformistiska teorier i grunden var resultatet av att brittiska forskare och lekmän började bli mer mottagliga för evolutionistiska idéer. Denna ökande mottaglighet var produkten av att Storbritannien vid 1800-talets mitt, tack vare industrialismen, förvandlats till "världens verkstad" med en alltmer självmedveten medelklass i centrum. Denna attityd reflekterades också genom Herbert Spencers (1820-1903) arbeten som betonade individualismen och den fria företagsamhet som drivkrafter i historien; egenskaper som stora delar av medelklassen tacksamt tog till sitt hjärta. Detta resulterade i att de blev mer välvilligt inställda till tankar om biologisk evolution och möjligheterna av att mänsklighetens kunde ha en hög ålder (ibid:93).

I sina resonemang kring arkeologins framväxt väver Trigger också hela tiden in upplysningstidens betydelse – han tvekar inte heller att utnämna denna idéströmning till ett paradig (ibid:55). För Trigger framstår den redan under det tidiga 1600-talet alltmer framväxande evolutionära synen på det förgångna som en förelöpare till upplysningens genomslag under 1700-talet. Upplysningstidens stora betydelse enligt författaren låg framförallt i betoningen av det mänskliga framåtskridandet på olika plan (exempelvis kulturellt, tekniskt, moraliskt), ett framåtskridande som drevs på av människans strävan att hela tiden förbättra sin tillvaro (ibid:55-59). Framåtskridandet beskrivs också som en ständigt pågående process, i motsats till den tidigare rådande synen som betonat de enskilda, omvälvande händelserna. Upplysningens evolutionära idéer togs också väl emot av medelklassen som i dessa tankefigurer igenkände sig själva som de spjutspetsar som skulle leda folket till ett nytt och bättre liv:

By identifying moral and social progress as concomitants of technological development and the latter as a fundamental characteristic of human history, Enlightenment theories reassured the middle classes of Western Europe of the cosmic significance and hence of the inevitable success of their role in history and portrayed their personal

ambitions and those of their class as promoting the general good of society (ibid:85).

Man framhöll också att tekniska framsteg var produkten av enskilda individers initiativförmåga, som använde sin medfödda intelligens för att bli herrar över naturen (ibid).

Mot denna fond bestående av medelklassens uppstigande och upplysningstidens idévärld, projicerar så Trigger den vetenskapliga arkeologins tillblivelse. För honom bottnar denna i två rörelser som spirar fram under början och mitten av 1800-talet; dels framväxten av den relativa kronologin i Norden och dels de paleolitiska studier som ägde rum i Frankrike och England (ibid:73). Den förstnämnda tillhandahöll, via sina materialstudier, möjligheter att studera också de skriftlösa perioderna, den andra kunde addera en hittills oanad tidsdimension till mänsklighetens historia. Triggers knyter sedan ihop det hela på följande sätt:

Both branches of prehistoric archaeology reveal themselves as intellectual products of the Enlightenment. They were committed to believing that the evolution of material culture betokens social and moral improvement as well. Large numbers of middle-class people, whose economic and political power was increasing as a result of the Industrial Revolution, were pleased to view themselves as a wave of progress that was inherent in human nature and perhaps in the very constitution of the universe. (ibid:109)

I Triggers resonemang återfinns också en kort, förtäckt kritik mot Daniel genom att han avvisar "den sedan länge" accepterade förklaringen att arkeologins utveckling var länkad till framstegen inom geologi och biologi (ibid:84). Låt oss nu därför nu ta steget över till Daniel och titta lite närmare på hur han närmar sig samma problematik.

Arkeologins framväxt II: Utvecklingen inom geologi och biologi

För Glyn Daniel står de viktigaste drivkrafterna bakom fornforskningens färd mot en status som vetenskaplig disciplin, en arkeo-

logi, att finna inom utvecklingen i två andra vetenskaper: Geologi och biologi.

Den gryende fornforskningen i England under 1700-talet stärktes enligt Daniel av tre faktorer: Romantiken, det ökande intresset för det antika Grekland samt utvecklingen av naturalhistoria. De romantiska strömningarna ledde till publicerandet av en rad lokala historiska översikter. Intresset för det antika Grekland var naturligtvis inte nytt, men i motsats till renässansens intresse för litteraturen och språket, kom denna "andra renässans" också att uppmärksamma de fysiska spår som antiken efterlämnade. Naturalhistoriska sällskap i Linnés anda blev under samma period också vanliga bland medelklassen. Studier av naturen blev högsta mode (Daniel 1975:20-24). Oaktat denna historieskrivning framhåller Daniel att när det gäller fornforskningens första steg mot en vetenskaplig arkeologi är det utvecklingen inom naturalhistorien som är den helt avgörande faktorn: "There could be no real archaeology before geology, ..." (ibid:24). Denna markering sker delvis i polemik mot Stuart Piggott, som själv i sammanhanget framhöll romantikens grundläggande betydelse.

Enligt Daniel var det främst geologins successiva accepterande av uniformismen som direkt kom att påverka utvecklingen inom arkeologin. Genom att det blev accepterat att de artefakter som man hittat i anslutning till utdöda djurarter kunde ha en mycket hög ålder kom arkeologins tidsdjup att radikalt förändras. Visserligen, påpekar Daniel, hade det redan tidigare gjorts sådana fynd, men de hade då bortförklarats på olika sätt. Den främsta orsaken till detta var att majoriteten av geologerna tidigare var anhängare av katastrofismen, dvs uppfattningen att jordens utveckling hade kännetecknats av en serie hastiga och omvälvande katastrofer. Detta togs också till intäkt för att den bibliska skapelseberättelsen var riktig, eftersom syndafloden där fick representera den sista av en serie stora katastrofer som omdanat jordytan (ibid:25, 36).

Daniel länkar ihop utvecklingen inom geologin med biologin bl a genom att fastslå att Darwins främsta inspirationskälla till det

evolutionära tänkandet var Lyells *Principles*. Förutom att indirekt tillhandahålla möjligheterna av ett större tidsdjup i studiet av den mänskliga historien, erbjöd också uniformismen och evolutionismen förklaringsmodeller som öppnade möjligheterna av närvaron av kulturella mellanled mellan de tidigaste människorna och högkulturerna i Egypten och Grekland (ibid:64-67). Helt plötsligt fanns det möjligheter att spekulera kring fynd i geologiska lager som var yngre än de med utdöda djurarter, men äldre än de från skriftliga källor kända högkulturer.

Daniel sammanfattar sedan evolutionismens stora betydelse på följande sätt:

It would have been impossible for archaeology, any more than any other branch of knowledge first explored in the second half of the nineteenth century, to grow up uninfluenced by the theories of progress and evolution which dominated nineteenth-century thought; "History is evolution" declared General Pitt-Rivers in 1874, and it is clear that, while they admitted diffusion, the early archaeologists thought of the overall picture of prehistory as one of evolutionary progress. (Daniel 1975:120).

Han hänvisar också i detta sammanhang, precis som Trigger, till betydelsen av Herbert Spencers arbete när det gällde spridningen av ett evolutionärt synsätt. Vidare menar han att även arkeologin här bidrog till att stärka evolutionstanken. Där Darwin hade bevisat evolutionstankens giltighet i naturen, kom arkeologin på sikt att även bevisa dennas giltighet i teknologiskt och kulturellt hänseende.

Efter detta var arkeologin i Daniels historia inte längre en antikvarisk hobby – den hade förvandlats till en vetenskap med människan och hennes kultur som studieobjekt.

Summering – internt, externt och symmetriskt

Ovan har diskussionen kretsat kring förklaringsmodeller som har etiketterats som internalistiska respektive externalistiska. Här är det nu tid att dra runt dessa resonemang ytterligare ett varv, att problematisera bilden ännu mer. Först emellertid några kommentarer kring de externalistiska förklaringsfragment som Trigger och Daniel använt sig av.

I ett annat sammanhang (1976:41) har Daniel uttryckt sitt tvivel över huruvida upplysningen som fenomen egentligen påverkade arkeologin. Som stöd för denna åsikt anför Daniel det faktum att ytterligt få av upplysningstidens filosofer hänvisade till arkeologiska data i sina skrifter. I direkt polemik med Daniel invänder Trigger emellertid att detta inte behöver betyda att sådana samband inte fanns. Han menar att det i grunden inte var så konstigt att upplysningsfilosoferna inte använde sig av arkeologiska data, eftersom fornforskningen vid denna tid fortfarande inte hade några vedertagna metoder för tidsbestämningar av förhistoriskt material. Upplysningsfilosofernas behov av fornforskarnas resultat skulle därför inte vara så stort, eftersom dessa inte kunde användas för att illustrera de tankar om kulturell evolution som var en viktig del av upplysningstanken. Likafullt hävdar Trigger att detta inte betyder att fornforskarna under upplysningstiden förblev opåverkade av upplysningsfilosofernas idéer: I de tankar som fanns om en evolutionär utveckling från en primitiv begynnelse fanns också fröet till en mer holistisk förståelse av förhistorien (Trigger 1989:59). Hur denna koppling egentligen ser ut klargörs emellertid inte. På så sätt framstår också Triggers försök att associera olika sociala och idémässiga skeenden med utvecklingen inom arkeologi många gånger som mindre trovärdiga, betraktat ur en argumentationsmässig synvinkel.

Dessa resonemang aktualiserar en klassisk kritik som många gånger har framförts mot denna typ av översiktliga ihopkoppling av idéströmningar och skeenden inom olika vetenskaper. Hänger saker samman bara för att de sker samtidigt i tid? Hur belägger

man kausaliteten? Jack B Morrell har i ett annat sammanhang pekat på att det är oacceptabelt att exempelvis hävda att den gryende industrikapitalismen leder fram till 1600-talets vetenskapliga revolution (Morrell 1981a:145).

Vi kan ur ett arkeologiskt perspektiv här också erinra om Reymans kritik av Alice B Kehoes resonemang kring sambandet mellan arkeologins vetenskapliga födelse på 1840-talet och skiftet från en agrar och merkantil ekonomi till en utvecklad industrikapitalism (Reyman 1992d:245; Kehoe 1992, se avsnittet *Historiografiska diskussioner* i denna avhandlings tredje kapitel). Gordon Willey uppehåller sig också vid detta problem i sin recension av Trigger. Han frågar sig där kritiskt hur man skall kunna belägga kopplingen mellan övergripande påståenden om förändringar i medelklassens värderingar och framväxten av New Archaeology. Är det tillräckligt att bara beskriva en tids intellektuella klimat för att sedan kunna förstå hur arkeologins idéhistoria formats? (1991:108-109).

Om vi låter vetenskapsbegreppet utgöra utgångspunkten kan man säga att Trigger i sin betoning av den sociala miljöns betydelse framstår som något mer radikal i sin externalism än vad Daniel gör. Där Daniel framhåller andra vetenskapers utveckling som fundamental för förståelsen av arkeologins födelse, förlägger Trigger det externa kraftfält som påverkar arkeologin utanför vetenskapen själv. Vad som framskymtar i ovanstående argumentation är alltså ett vetenskapsexternt resonemang (Trigger) kontra ett disciplinexternt (Daniel). Här kan man alltså säga att Daniel ställer större krav på synliga samband mellan olika parametrar i förklaringsmodellen än vad Trigger gör. Problemet med Daniels mer beskurna externalistiska perspektiv illustrerar emellertid också problemet med hönan och ägget. Förändrar den geologiska vetenskapen världsbilden, eller är det en successivt förändrad världsbild som förändrar seendet hos såväl geologer som arkeologer?

Som visats tidigare i denna avhandling inrymmer inte de externalistiska ansatserna i egentlig mening någon förklaring till hur kunskapens innehåll formeras. I stället ligger fokus på hur

vetenskapens riktning och omfattning påverkas tillsammans med hur hastigheten i kunskapsutvecklingen influeras av externa krafter. Detta innebär att det på det fundamentala planet inte finns någon konflikt mellan externalism och internalism när det gäller diskussionen kring kunskapsinnehållet. Detta illustreras ju också mycket riktigt genom att de två perspektiven fungerar i fredlig samexistens också i de här studerade verken. I inledande resonemang kan det ju framhållas att arkeologins framväxt är kraftigt påverkad av omgivande idévärldar, sociala förhållanden och utvecklingen inom andra vetenskaper (externalism), medan man sedan övergår till att behandla centrala delar av exempelvis arkeologins metodutveckling utifrån internalistiska utgångspunkter. Ett belysande exempel på detta är hur Trigger kan hävda att den bakomliggande motivationen till Thomsens arbete med treperiodsystemet var dennes nationalism (1989:73), för att sedan framhålla betydelsen av Thomsens unika personliga egenskaper och rationella skarpsinne (ibid:74-79). Detta illustrerar också att externalismen inte på något fundamentalt plan egentligen utmanar internalismen som förklaringsmodell.

Jag har i detta kapitel visat att översiktsverken primärt vägleds av historiografiska ambitioner som centrerats kring rekonstruerandet av de accepterade sanningarnas historia, vinnarnas historia. Följden av dessa fundamentalt arkeologiska utgångspunkter blir att de godtagbara resultaten måste förklaras på ett annat sätt än de resultat som avvisas som icke-kunskap. Rudbecks insatser på fornforskningens område framställs därför som vetenskapligt rationella när hans resultat överensstämmer med dagens och som en produkt av tidsanda när de inte gör det. Sensmoralen i dessa historier blir därför att vetenskapen förklarar det accepterade och det sociala förklarar det oacceptabla: Vi står här återigen inför asymmetris förvrängda historiesyn. Exemplet Rudbeck må upplevas som övertydligt, men det är viktigt att här framhålla att den tankefigur som ligger till grund för Klindt-Jensens bedömning av Rudbecks arbete också utgör fundamenten i såväl Triggers som Daniels verk.

Avslutningsvis: I detta kapitelns huvudrubrik presenteras de tre verken som uttryck för en arkeologihistoria som historia. Det är också så de framstår, betraktade utifrån: Både i sin framtoning och i sitt mottagande förefaller dessa översiktsverk vara historiska till sin karaktär. Men, som jag hoppas att ovanstående resonemang lyckats visa, innehållet är egentligen primärt arkeologiskt.

Resultatet blir alltså i själva verket en arkeologi, förklädd till historia.

*

Noter

---

¹ I ett slags gränsland mellan populärvetenskap och disciplinhistoria (som kategorin här har definierats) befinner sig det påkostade verket *Cambridge Illustrated History of Archaeology* (P G Bahn (red) 1996). Med undantag av förordet och inledningen är de olika huvudavsnitten osignerade och notapparat saknas. Endast ett fåtal faktarutor är signerade. Som litteraturlista fungerar en förteckning över arkeologihistoriska verk betitlad "Further Reading" (ibid:379).

² Se Daniel 1975:401-406 för en genomgång. Generellt kan man säga att det var den bildade borgerlighetens stora intresse för Antikens och Främre Orientens arkeologi under denna tid som ledde till den omfattande utgivning av denna form av upptäcktskrönikor.

³ Verket ingår som första delen i en serie betitlad *Die Urgeschichtsforschung und ihre historische Entwicklung in den Kulturstaaten der Erden*. Bengt Hildebrand har skrivit en läsvärd recension av Gummels verk. Här kritiseras författaren bl a för att ha negligerat betydelsen av treperiodsystemet och för att han alltför slaviskt följer sin läromästare Gustaf Kossinna. Denne framställs av Gummel inte bara som en framstående arkeolog utan också som "ein Kämpfer für deutsches Wesen" (citerat efter Hildebrand 1938:323).

⁴ Boken utkom också på svenska 1942 med titeln *Hur människan upptäckte sig själv. Historien om forskningen i människans ursprung*. Bearbetning och översättning utfördes av Hanna Rydh och hennes dåvarande make Mortimer Munck af Rosenschöld. Den fackmässiga bearbetningen har sannolikt utförts av Rydh som i sitt förord till den svenska utgåvan anmärker att hon i viss utsträckning försökt att mildra "... författarens temperamentsfulla och stundom omilda kritik av en del antika och senare skriftställares och vetenskapsmäns arbeten inom de arkeologiska och historiska forskningsområdena, ..." (1942:7). Orsaken till denna uppmjukning skulle vara att dessa arbeten enligt Rydh "... måste ses mot bakgrunden av sin tids forskningsnivå." (ibid), något som måste betraktas som en intressant historiografisk korrigering. Dessutom gjordes vissa tillägg vad gäller Nordens arkeologihistoria.

⁵ Se exempelvis *A History of American Archaeology* (Willey & Sabloff 1974), *Geschichte der Vorgeschichtsforschung* (Kühn 1976), *A History of Mexican Archaeology* (Bernal 1980), *Archaeology in Central Europe: the First 500 Years* (Sklenár 1983), *A History of Indian Archaeology* (Chakrabarti 1988), *A History of African Archaeology* (Robertshaw (red) 1990) och *Archaeology Yesterday and Today* (Malina & Vasícek 1990).

⁶ Glyn Daniel (1914-1986), bl a Professor (Disney) i Cambridge. Förutom sitt omfattande arkeologihistoriska författarskap arbetade han med bl a megalitgravsproblematisering och förhistorisk konst. Daniel kom också att presentera arkeologihistorien i mer populärvetenskapliga former, bl a i arbetena *The Idea*

of Prehistory (1962) och *A short History of Archaeology* (1981a). Bland hans övriga produktion och verksamhet märks en redan omtalad självbiografi (1986), ett omfattande populariseringsarbete genom radio och TV samt ett långvarigt redaktörskap för *Antiquity* (1957-1986).

Ole Klindt-Jensen (1918-1980), professor i Århus från 1961. Arbetade främst med nordisk järnålder. Deltog i den samnordiska utgrävningen av Vallhagar på Gotland. Bland publikationerna märks bl a *Foreign Influences in Denmark's Early Iron Age* (1950), *Bornholm i folkevandringstiden* (1957) och *The world of the Vikings* (1970). Hans *A History of Scandinavian Archaeology* är fortfarande den enda regionala översikt i sitt slag som finns för det skandinaviska området.

Bruce G Trigger (1937-), professor i antropologi vid McGill University, Montreal. Hans arkeologihistoriska produktion är mycket omfattande och innefattar bl a en Gordon Childebiografi (1980). *A History of Archaeological Thought* är huvudsakligen ett konglomerat av hans tidigare artiklar inom området, sammanfogade inom bokens ram (Trigger 1989:xiv). Bland hans övriga produktion kan nämnas *Beyond History: The Methods of Prehistory* (1968) och *Time and Traditions: Essays in Archaeological Interpretation* (1978).

⁷ *Daniel 1950*: (Crawford 1951; Mylonas 1951), *Daniel 1975*: (Collins 1975; Trigger 1975), *Klindt-Jensen 1975*: (Chippindale 1984; Wilson 1976). *Trigger 1989*: (Bowler 1991; Chippindale 1990; Fagan 1991; Gruber 1991; McCarthey 1991; Miithen 1991; Murray 1991; Patterson 1991; Piggott 1991; Renfrew 1990; Van Riper 1991; Rosen 1992; Runnels 1990; Sabloff 1992; Schnapp 1990; Small 1992; Welinder 1993b; Willey 1991).

⁸ Vid en förändring av perspektivet kan man konstatera att Thomsens betydelse i utomeuropeisk arkeologihistoria inte alltid framstår som så särdeles stor: Om man studerar exempelvis Dilip Chakrabartis *History of Indian Archaeology* (1988) eller Ignacio Bernals *A History of Mexican Archaeology* (1980) finner man, via registren, att Thomsen sammanlagt endast omnämns en gång (Bernal 1980:119). Som en jämförelse kan nämnas att Trigger omnämner eller diskuterar Thomsen på 20 (av 428) textsidor, Glyn Daniel på 16 (av 372) sidor och Klindt-Jensen på 31 (av 127) sidor. Allt enligt registren.

Även om detta kanske inte kan tyckas så underligt – Chakrabarti och Bernals verk behandlar ju trots allt inte skandinavisk arkeologihistoria – hade man möjligen förväntat sig fler referenser till Thomsen som grundläggare av treperiodsystemet, i varje fall om hans storhet bedömts på samma grunder som i de västeuropeiskt orienterade arkeologihistorierna.

⁹ Arkeologins första period kallas i artikeln för "The speculative Period" och omfattar tiden från den europeiska upptäckten av den nya världen till mitten av 1800-talet, den andra perioden, omfattande tiden från mitten av 1800-talet till det tidiga 1900-talet, kallas för "The descriptive Period". Den tredje perioden kallas för "The descriptive-historic Period" och omfattar tiden från det tidiga 1900-talet till 1950.

¹⁰ Att ange år 1818 som startpunkten för treperiodsystemet är inte utan problem. Thomsen publicerade inte sina resultat förrän långt senare i publikationen *Ledetraad til nordisk Oldkyndighed og Historie* (1836). Thomsenkännaren Jørgen Jensen (1992:85) menar att tanken om treperiodsystemet inte utkristalliserar sig på allvar förrän i mitten av 1820-talet, en åsikt som också framförts av Carl S Petersen (1938:63). Bo Gräslund menar att det egentligen inte går att fixera tillkomsten av treperiodsystemet, utan att detta successivt växer fram från år 1817, då Thomsen inleder sitt arbete med att ordna materialet på Oldsagsmuseet, till att vara tämligen färdigt vid mitten av 1820-talet, dvs närmare tio år innan hans resultat publiceras (Gräslund 1974:100). Uppfattningen att treperiodsystemets införande utgör det reella startskottet för arkeologin som vetenskaplig disciplin sträcker sig naturligtvis långt utanför de ovan behandlade översiktsverken (se bl a Goldhahn 1996:22 samt Sørensen 1999:134 för exempel härpå).

¹¹ Ibland också kallad uniformitarianism. Geologisk teori enligt vilken jordytan och bergarterna endast formas, och har formats, av de naturkrafter som fortfarande är i verksamhet. Teorin förutsätter att de geologiska processerna har ett uniformt, långsamt skeende i motsats till tidigare katastrofteorier. Detta betydde bland annat att man var tvungen att acceptera att artefakter och benfynd som var täckta med tjocka lager hade deponerats där för mycket länge sedan (Daniel 1975:38).

¹² Det hela blir dock sedan något förvirrande då Daniel i sitt tionde, sammanfattande kapitel, sedan förlägger arkeologins födelse till tiden före 1840. Som stöd för detta påstående pekar Daniel på betydelsen av Thomsons treperiodsystem, publicerandet av Lyells *Principles of Geology* (1830-33) och arbetet med dechifferandet av forntida skriftspråk. Arkeologins mognadstid förläggs här från tiden för Darwins publicering av *On the Origin of Species* (1859) till 1867, året för Parisutställningen (Daniel 1975:309).

¹³ Också i Karel Sklenárs översiktsverk *Archaeology in Central Europe: the First 500 Years* gör den vetenskapliga arkeologin sitt intåg i kapitel tre (1983:77). Hos Willey & Sabloff (1974), vars formaterande av historien fungerar som ett instrument för hävdandet av den processuella arkeologins vetenskapliga överhöghet, beskrivs samma arkeologiska skede också i kapitel tre. Här dock med den lakoniska anmärkningen att arkeologerna under denna tid "... struggled to make archaeology into a systematic, scientific discipline. They did not succeed; but they laid the foundations for many of the achievements of the 20th century." (ibid:42). I deras historieverion får vi vänta till början av 1960-talet på den vetenskapliga arkeologins tillblivelse.

¹⁴ Samma logiska krumsprång hittar man också i en relativt nyutkommen arkeologihistoria: Anders Hagens *Gåten om kong Raknes grav - hovedtrekk i norsk arkeologi* (1997). Hagen motiverar här sin till omfånget begränsade behandling av samernas förhistoria med att det är först under senare år som arkeologerna

på allvar har kommit att intressera sig för denna (ibid:341) – en slutsats som i sig är diskutabel. Samtidigt har Hagen en relativt fyllig redogörelse för de sista 10-15 årens stora exploateringsundersökningar i Norge som slutar med reflexioner kring Rødsmoprojektet så sent som 1996 (ibid:333-340). Frågor rörande samisk arkeologi exkluderas alltså här via en inte hållbar argumentation. Detta har också påpekats av Reidar Bertelsen i en anmälan av arbetet (1998:38).

¹⁵ Något som ändå inte skulle förklara arbetets struktur; i realiteten skulle detta sannolikt endast göra strukturen än tydligare.

¹⁶ Noteras skall dock att det i detta fall också finns en avvikande åsikt. Bowdoin Van Riper påpekar i sin recension (1991:548-549) att Trigger är som mest trovärdig när han diskuterar arkeologin under 1900-talet, men mindre plausibel när han redogör för utvecklingen under tidigare perioder. Särskilt kritiserar recensenten Triggers beskrivningar av utvecklingen under sista hälften av 1800-talet. Dessutom får Trigger kritik för att han inte förmår ge en rättvisande bild av utvecklingen inom andra vetenskaper. Kritikern är dock, betecknande nog, inte själv arkeolog utan vetenskapshistoriker som vid recensionstillfället var sysselsatt med studier av den viktoriaiska erans forntidsuppfattning (*ISIS* 1991:802).

¹⁷ Begreppet *ceraunia* härstammar från grekiskans *keravnós* som betyder blixn (Montelius 1904:194).

Kapitel 5

Coda

"Grab your things, I'm going to take you home..."

Peter Gabriel 1977

JAG HAR GENOM AVHANDLINGEN försökt att visa att det arkeologihistoriska problemfältet ingalunda utgör en odelbar enhet. Tvärtom har jag framhållit att fältet är ett resultat av en ständigt pågående förhandling, att det i grunden är en fortlöpande iscensättning. I denna process medverkar såväl enskilda forskare som hela forskarkollektiv, vilka oavbrutet skapar olika former av historiska rum där identiteter och kontraidentiteter skapas på skilda plan.

Mer konkreta frågor som varit uppe till diskussion har bland annat berört nyttan av arkeologihistoria, problemet med samtidsförankring samt spørsmål kring hur en analysaxel för en god historiografi skall vara beskaffad. Det är här dags att åter försöka väva samman några av de trådar som repats upp i de föregående kapitlen.

Positionering och framåtblick

Historiografi och nytta

Här kan det omedelbart fastslås att en hållbar positionering när det gäller de grundläggande arkeologihistoriografiska problem som jag skisserat tidigare endast kan ske genom att själva fenomenet arkeologihistoria först problematiseras. Detta har jag gjort genom att presentera två idealkategorier av arkeologihistoria - en

historisk och en arkeologisk. Detta synsätt avvisar därmed tanken på att det finns *en* gemensam och förenande historisk narration och lägger istället tonvikten vid att vi har ett stort antal historier både *om* men också ständigt närvarande *i* arkeologin.

Vi har tidigare sett hur filosofen Thomas Nickles pläderade för att vetenskapsmän måste tillåtas göra enkelspåriga beskrivningar av sina forskningsfälts historia. Detta för att de inte är historiker utan just vetenskapsmän som arbetar med aktuella problemställningar. Frågan om dessa historieskrivningar ger en rättvisande bild av ett historiskt skeende är alltså underordnad frågan om hur effektivt man kan bearbeta samtidsproblem med hjälp av dem. Om man accepterar Nickles resonemang blir alltså ett historiskt inifrånperspektiv – exempelvis arkeologer som skriver arkeologihistoria – absolut kopplat till samtidsforskningen. Historien behöver, med detta synsätt, egentligen inte problematiseras mer än vad samtidsforskningen har bruk för. Att detta sedan vanligtvis leder till asymmetriskt förvridna bilder av historien, där exempelvis vinnande teorier och metoder framstår som gudagivna storheter, spelar ingen roll eftersom det är samtidsforskningen som är huvudsaken.

Detta resonemang, fört till sin logiska konsekvens, skulle alltså innebära att det i ett grundläggande avseende inte skulle vara någon skillnad mellan exempelvis Glyn Daniels (naiva) tro på att arkeologihistoria kan hjälpa oss att återfinna förlorad kunskap och Valerie Pinskys mer sofistikerade syn på arkeologihistoriens nytta. Bådas utgångspunkter skulle kunna försvaras med samma hypotetiska argumentation: "vi skriver inte historia, vi bedriver arkeologi. Vi har inget behov av att problematisera och kontextualisera historien, vi är bara där på besök för att hämta exempel som vi kan använda i vår pågående forskning". Ett sådant ställningstagande skulle dock – sett med arkeologiska ögon – göra frågan om behovet av en kritisk historiografi helt meningslös. Detta eftersom det i sammanhanget inte skulle finnas något behov av en kanske både motsägelsefull och komplex historiebild.

Mot denna bild kan man anföra ett historiskt utifrånperspektiv – en disciplins historia skriven av forskare utifrån, av vetenskapshistoriker. Som jag tidigare redogjort för har det vetenskapshistoriska forskningsfältet alltmer kommit att lösa upp de tidigare så självklara banden till olika (natur) vetenskapliga discipliner, band som ursprungligen var en produkt av de olika disciplinernas ofta praktiskt inriktade, nyttopräglade behov. Historien skulle här bli en fungera som en reservoar för inhämtandet av fakta och metoder som man kunde ha nytta av i det pågående arbetet. Det är ytterst få vetenskapshistoriker som ställer upp på detta synsätt idag. Positionsförflyttningen från en vetenskaplig servicefunktion till ett självständigt fält kan illustreras genom ett yttrande som detta:

It is our image of science which needs changing, not the way science is conducted. (Collins & Pinch 1998:77).

Arkeologihistoria skriven utifrån ett sådant perspektiv – filosofisk metaarkeologi för att använda Embrees (1992) uttryck – är dock, som redan antytts, mycket ovanlig. Inte desto mindre vore den i högsta grad önskvärd, eftersom den sannolikt i högre grad än historia skriven inifrån, skulle kunna förändra det arkeologiska forskarsamhällets självbilder. Detta tack vare att ett utifrånperspektiv inte på samma sätt är låst till uppfattningar om vad som är "rätt" och "fel" inom en vetenskap, utan mer kan renodla olika aspekter av processerna fram till ett resultat.

I det här fallet är det lätt att instämma i Harry Collins deklARATION att vetenskapshistorien är alldeles för viktig för att överlåtas åt vetenskapsmännen själva eftersom ... "they distort it shamelessly". (Collins 1998:37).

En arkeologihistoria skriven av arkeologer skulle alltså med nödvändighet skilja sig från en arkeologihistoria skriven från ett utifrånperspektiv. Den förstnämnda kan sägas vara mer inåtvänd, med ett större krav på vetenskaplig avkastning i samtiden, medan den andra positionen är mer genuint historisk. Frågan kan emellertid problematiseras ytterligare. Jag har tidigare hävdats att det finns

former av arkeologisk historieskrivning - inifrånshistoria - som är mer *historiska*, har allvarligare historiska anspråk, än andra former. Till dessa räknar jag de typer av arkeologihistoria som fångas in av begreppet 'arkeologihistoria som historia'. I ett arkeologiskt översiktsverk som Daniels *A Hundred and Fifty Years of Archaeology* finns väsentligt mer av historiskt hävdande - "hur det egentligen var" - än i exempelvis en forskningshistorisk bakgrund i en avhandling. I det första fallet vågar jag också påstå att både producenten och konsumenten uppfattar verket mer som *historia* än som *arkeologi*.

Nå, hur var det egentligen då? Uppenbarligen är det en fråga utan slutgiltigt svar, men en sak är säker när det gäller vår egen vetenskaps historia - dagens teorier och resultat har inte alltid uppfattats som sanna. Å andra sidan: många forskningsresultat som under långa perioder varit etablerade sanningar uppfattas idag som vetenskapliga villospår. Hur man än betraktar dessa obestridliga fakta, betyder det att en hel del av den möjliga historien utelämnas eftersom standardversionen av denna struktureras med vinnarna på ena sidan och förlorarna på den andra. Alla vetenskapliga "återvändsgränder", "felaktiga" teorier och "feltolkade" resultat används primärt som ett slags avskräckande exempel, istället för som produkter av olikartade kontextuella förhållanden. En sådan historieskrivning - "textbook history" som Collins & Pinch kallar den (1998:165) - utgör egentligen ingen riktig historia, utan är i själva verket en till historia förklädd arkeologi.

Om vår utgångspunkt är att skapa en bredare, mer mångfasetterad förståelse av den arkeologiska kunskapsproduktionen får alltså inte analysaxeln utgöras av ett rekonstruerande av de resultat och teorier som råkar överensstämja med dagens. En sådan historia leder med automatik till asymmetriska förvrängningar. Snarare skall fokus läggas på hur olika former av kunskapsanspråk, både framgångsrika och mindre framgångsrika, kom att accepteras eller att förkastas och vilka intressen, exempelvis olika skolbildningar, de ytterst legitimerade. I detta sammanhang bör

man därför ta Bloors symmetriska postulat på största allvar – den vetenskapliga sanningen skall inte vara den nod som en sådan undersökning struktureras kring. Det som idag uppfattas som ett vetenskapligt misslyckande är i detta sammanhang alltså precis lika intressant som en segrande teori. Men – och detta är viktigt att betona – för att lyckas med en sådan uppgift måste vi likafullt ha ett presentistiskt fotfäste, en förankring i samtiden, som gör en sådan historia kommunikerbar och meningsfull.

Leder då inte dessa utgångspunkter till bejakandet av en fullständig relativism, där en utsaga är lika god som en annan? Detta är ett problem som vi redan tangerat i avhandlingens andra kapitel. Svaret blir därför här som där: Nej. Att i sina historiografiska utgångspunkter använda sig av ett symmetriskt betraktelsesätt innebär endast att man inte skall låta uppfattningar om vad som är riktiga eller felaktiga resultat vägleda den historiska analysen. Det är fortfarande fullt möjligt att, utifrån data och teorier, ha en rimlig uppfattning om vad som är sannolikt för stunden. När det gäller arkeologihistoriska studier ansluter jag mig här sålunda till det som kallas för metodologisk relativism. Märk väl att termen här reserveras för den historiska sidan av problemet – när en arkeolog bedriver arkeologihistoria som arkeologi, är det fullt legitimt att strukturera problemen kring det som för stunden uppfattas som sämre och bättre resultat och teorier.

Nåväl: Om det nu är omöjligt att använda sig av ovanstående form av arkeologihistoria som ett instrument för att göra samtidsarkeologin bättre – i en beskuren mening – måste en följdfråga rimligtvis bli: Vad skall vi då med en mångfasetterad, kanske paradoxal och komplicerad arkeologihistoria till? För att kunna svara på en sådan fråga är det återigen viktigt att betona skillnaden mellan vår förståelse av *arkeologihistorien* och vårt sätt att *bedriva arkeologi* (*doing archaeology*). Detta kan uttryckas som skillnaden mellan berättelserna om berättarna och berättarnas berättelse – i det första fallet alltså en metanarration, i det andra en narration. För att parafasera vetenskapssociologerna Harry Collins och Trevor Pinchs åsikter som de återges i citatet ovan: Det

är alltså inte vårt sätt att bedriva arkeologi idag som behöver ändras via historiska studier, däremot behöver vi förändra vår bild av arkeologin som vetenskap.

I förlängningen bör ett kritiskt granskande och problematiserande av den egna vetenskapen kunna leda till förutsättningar för en fördjupad diskussion om vetenskapens roll i samhället generellt. Genom att synliggöra aspekter som direkt påverkar vetenskapandet, men som vanligtvis uppfattas som irrationella, kan man göra vetenskapen mer mänsklig, social och politisk. Detta kan i sin tur utgöra ett fundament för diskussioner kring så centrala ting som kunskap, makt och tolkningsföreträde (se t ex Woolgar 1988:9). Detta är viktigt, inte minst i en vetenskap som arkeologi i vars självbeskrivningar man ofta återfinner ansenliga anspråk på att förklara mänskligt beteende över stora tidsrum och geografiska områden. En arkeologihistoria inte behandlar kunskap som avslutade produkter och som har ett symmetriskt perspektiv till kunskapsbildningen kan därför i högre grad medverka till att problematisera vår självuppfattning, att göra alla de uppenbara sanningarna mindre uppenbara (eller möjligen också mindre sanna). Det gäller här - för att tala med Jan Golinski (1998:17) - att sänka de epistemologiska barriärerna som omgärdar centrala delar av vetenskapen som fenomen. Genom att arkeologins inre och yttre bestämningar blir mindre entydiga, inbjuder man också fler uttolkare av densamma; man skapar fler ingångar till historien än i en historia av monolitisk karaktär. Multivokalitet skulle somliga kalla detta.

När det gäller de mer indirekta formerna av historieskrivning, arkeologihistoria som arkeologi, ter sig saken dock något annorlunda. En forskningshistorisk bakgrund, som ett exempel, ingår i en kontext som gör att dess historiska anspråk blir mycket mer beskurna och den framstår därför först och främst som *arkeologi*. Här menar jag därför att man kan skruva ned de kritiska historiografiska anspråken i hög grad. Detta eftersom denna typ av historieskrivning, historieanvändning, är mycket mer omedelbart relaterad till pågående forskning än exempelvis ett översiktsverk.

Här menar jag – i linje med Stockings, Nickles och Pinskys resone-
 mang tidigare – att det som vi upplever som samtidsproblem
 måste kunna användas som utgångspunkt för ett *värderande*, ett
bedömande av resultat i historien. Detta som en konsekvens av att
 det primärt är arkeologi vi bedriver – vi är ju inte vetenskaps-
 historiker i egentlig mening. Detta är inte konstigare än att man i
 varje stund av en forskningsprocess gör val mellan "dåliga" och
 "bra" metoder, teorier och resultat. Med ett arkeologiskt anspråk,
 med en utgångspunkt som ser historieanvändningen som en del
 av det samtida vetenskapandet i en specifik disciplin, är alltså ett
 slags whighistoriskt perspektiv en oavskiljbar konsekvens av
 vetenskapandet i sig. Här kan man återknyta till Malmers beskur-
 na behandling av Montelius typdefinitioner – som historia är sättet
 han gör det på diskutabelt, men som en del av en arkeologisk
 process är det helt legitimt. Men, när man skriver en historia värd
 namnet, måste alltså man byta fot helt och hållet och släppa
 grundstrukturerandet av historien ur ett rätt/fel-perspektiv. Här
 måste det asymmetriska perspektivet alltså bannlysas.

Det är också i detta sammanhang därför möjligt att delvis
 tillbakavisa den kritik som Morse framför rörande arkeologihis-
 toriens nyttoaspekter. På ett generellt filosofiskt plan håller hans
 invändning att det är omöjligt att använda sig av historien för att
 förståeligöra samtiden. Men, och häri ligger problemet, hans kri-
 tiska invändningar gäller kategorin arkeologihistoria som historia,
 medan flertalet uttryckta nyttoaspekter i själva verket tar sin ut-
 gångspunkt i arkeologihistoria som arkeologi. Argumenten för och
 kritiken mot framstår därför som ojämförbara på grund av att ar-
 keologihistorien som fenomen inte är tillräckligt problematiserad.

Detta innebär att jag hävdar att merparten av de nytto-
 argument som redovisats och diskuterats tidigare fungerar på ett
 arkeologiskt plan, men jag avvisar tanken på att de kan vara
 generellt vägledande ur en historisk synvinkel.

En mycket komprimerad positionering utifrån resonemangen ovan skulle därmed kunna sammanfattas i följande punkter:

- Arkeologihistoriens nytta och historiografiska principer kan bara förstås genom att fenomenet självt först problematiseras och specificeras. Har vi primärt en historisk utgångspunkt eller en arkeologisk vid historieskrivningen?
- Ju högre grad av historiskt hävdande, desto större krav måste man kunna ställa på de historiografiska utgångspunkterna. Ett symmetriskt perspektiv bör vara vägledande för en sådan historiografi.
- En god arkeologihistoria (som historia) måste kanske framstå som direkt oanvändbar för huvuddelen av den samtida arkeologin, dvs den del av arkeologin som beforskar förhistorien via studiet av dess materiella kultur.
- En arkeologihistoria (som arkeologi) kan tillåtas vara asymmetriskt förvrängd, men får då ej förväxlas med historia.

Arkeologin, arkeologihistorier och framtiden

Om man utgår från disciplinhistoriens mest framträdande oartikulerade funktion, dvs olika typer av intresselegitimering, är en inte alltför djärv gissning att det ökande intresset för arkeologihistoria är en trend som kommer att bestå. Detta kommer med all sannolikhet att visa sig genom en ökad produktion av vad jag kallat arkeologihistoria som historia, men troligen också i en allt flitigare användning av arkeologihistoria som arkeologi. För detta talar – och nu bortser jag från mer allmänt formulerade nyttoaspekter och arkeologins allmänna tillväxt – utvecklingen mot en alltmer uttalad hegemonikamp kring frågor som rör arkeologins mål och medel i framtiden. Som grund för ett sådant antagande ligger naturligtvis framväxten av ett alltmer mångfasetterat arkeologiskt landskap. I detta landskap samsas – konkurrerar – redan idag en

mängd olika arkeologier om utrymmet. Det är därför troligt att olika historieverioner i framtiden kommer att utgöra allt viktigare konkurrensmedel i kampen om tolkningsföreträde och svängrum i det arkeologiska landskapet.

I inledningen till denna avhandling antydde att en av orsakerna till det ökande arkeologihistoriska intresset står att finna i de postprocessuella arkeologernas orientering mot relativism och subjektivism (Christenson 1989b:ix; Trigger 1994:114). Orsaken till deras intresse skulle vara att forskningshistorien är en utmärkt relativistisk källa att ösa exempel ur. På en explicit nivå stämmer detta troligtvis, men det är också möjligt att betrakta deras intresse ur en mer grundläggande funktionell synvinkel och hävda att historierna fyller en viktig funktion i formerandet av en ny forskningstradition. Det är emellertid här viktigt att framhålla att även den mest hårdföre positivist kan formulera logiskt hållbara argument för behovet av arkeologihistoria. Detta för att forskningshistorien, ur positivistens synvinkel, tillhandahåller en mängd exempel på att den vetenskapliga kunskapen inte alls är relativ. Med en sådan vetenskapssyn blir utgångspunkten istället i stor utsträckning att identifiera vad som, ur ett historiskt perspektiv, varit god respektive dålig forskning. Dessa insikter kan sedan ligga till grund för ett identifierande av föregivet ovetenskapliga drag i vårt samtida vetenskapande som påverkar våra möjligheter att sanningsenligt avbilda verkligheten. Som vi redan sett finns denna positivistiska tankefigur hos Trigger.

En jämförelse kan i detta sammanhang göras med ett exempel jag redan varit inne på: psykologihistoria. Som tidigare har framgått utgör dess historia ett viktigt intressefält för olika falanger inom psykologin. Psykologins historia kan, grovt sett, sägas kännetecknas av en tradition som dragit i biologisk riktning, människan som primärt en biologisk organism, och en mer mentalistisk, människan som primärt en social varelse (Nilsson 1984:127). Behovet av att hävda den ena eller andra traditionen har sedan lång tid tagit sig uttryck i divergerande historieverioner

och därför också en volymmässigt omfattande disciplinhistorisk verksamhet.

Det är frestande att peka på konturerna av en liknande utveckling inom arkeologin. Det är möjligt att vi går mot en framtid – eller möjligen redan befinner oss i en samtid – där arkeologin kommer att ha allt fler falanger som alla gör mer eller mindre totalitära anspråk på att företräda den "rätta" arkeologin. Dessa olika uppfattningar om arkeologins mål och medel kommer därför troligen också att – på olika sätt – bidra till en än större arkeologihistorisk verksamhet i framtiden. Vi kan redan idag se en förändring som tar sig uttryck i att tematiska behandlingar av arkeologihistorien tycks bli vanligare. Här har redan pekats på Alice B Kehoes starkt politiskt färgade arkeologihistoria (1998) samt arkeologihistoria ur ett genderperspektiv (Díaz-Andreu & Sørensen 1998a).

Förhoppningsfulla röster har höjts som efterlyser en "total" eller "definitiv och auktoritativ" arkeologihistoria (Andrén 1997:13; Daniel 1975:401). Frågan är dock hur framtiden ter sig för det klassiska, encyklopediska, arkeologihistoriska översiktsverket. Är genren överhuvudtaget nödvändig? Är det vittomfamnande arkeologihistoriska översiktsverket, med ovanstående skisserade historiska krav, överhuvudtaget möjligt att skriva?

Å ena sidan kan man säga att det inte går att bortse från att det sannolikt alltid kommer att finnas ett behov av generellt hållna och informationsrika översiktsverk, framförallt på akademisk grundutbildningsnivå. Man kan dock något elakt fråga sig om sådana verk egentligen behöver nyproduceras, eftersom själva tolkningsmomentet i dessa utbildningssammanhang är underordnat faktaflödet. Här är det ju oftast viktigt att tillhandahålla en serie förenklade hållpunkter i form av händelser, namn och tidpunkter, snarare än att problematisera det vetenskapshistoriska skeendet. Möjligen kan därmed verk som Daniels och Klindt-Jensens fungera några decennier till. I detta sammanhang kan man erinra om Polanyis tankar om det grundläggande lärandets behov av traditionsunderkastelse.

Å andra sidan: Om man på allvar menar sig kunna producera nya bilder (och inte bara reproducera gamla) av en allmän arkeologihistoria, måste man sannolikt börja använda sig av primärmaterialet i långt större utsträckning än vad som varit fallet hittills. Men vem är mäktig att skriva en ny världsomspännande arkeologihistoria som i första hand utgår från arkivmaterial? Frånsett omöjligheten i omfånget av ett sådant material, så är det ytterst sannolikt att ett primärmaterial är så mångtydigt till sin karaktär att den generella bilden blir omöjlig att teckna överhuvudtaget. Genom ett sådant antagande närmar vi oss också historieberättandets innersta natur: Av det bokstavligen oändliga antalet möjliga arkeologihistoriska händelser som ägt rum, är det endast ett försvinnande litet antal som utväljs och tematiseras. Vilka, hur och varför detta äger rum är av vital betydelse om man vill öka sin förståelse för den arkeologiska kunskapsproduktionen.

Här förseglar jag min historia.

Öppna den och gör en ny sammanfogning.

*

English summary

"Black on black; a guidebook for the blind..."

Andy Partridge 1998

THE MAIN OBJECTIVE OF THIS THESIS is to contribute to the understanding of a central part of our archaeological practice – the ubiquitous historical accounts of our own scientific work. More specifically, the purposes of the thesis can be summarised as follows:

- To present and discuss a set of key concepts related to the historiography of science, especially those relevant to disciplinary history. The concepts are mainly drawn from the field of science studies.
- To analyse different forms in which the history of archaeology is practised, discuss varying arguments for its utility, and to show how some central historiographical problems have been debated in this field. Concepts such as Whig history, internalism, externalism and the legitimisation of interests are focused.
- To exemplify and illustrate the problems discussed through an analysis of three classic histories of archaeology.

The first point is dealt with mainly in the second chapter of the thesis. The point of departure here is the deplorable fact that a great deal of history of archaeology is being written without taking theoretical and methodological issues into consideration. Historical accounts of archaeology are largely being produced as if there were no problems related to this kind of study. Hence a main purpose is to present a set of central concepts drawn from the historiography of science, where such problems have long been debated. First of all, a general distinction is made between the

history of science and disciplinary history. The former kind of history is produced by professional historians of science; the second is both produced by and primarily addressed to members of the author's own discipline. Disciplinary history frequently serves to legitimate the interests of the scientific community in which it is conducted. Some examples of this are offered.

A discussion of some central concepts in historical studies of science follows. Two classic concepts related to accounts of the development of scientific knowledge – internalism and externalism – are focused. Internalism is defined as the practice of explaining scientific results by reference to the internal logic of the discipline itself, while externalism is defined as explanations of the speed and direction of the development of a science in terms of various external factors, such as social conditions and religious beliefs. The crucial point made here is that these two forms of explanation are not fundamentally antagonistic. This is because the externalist approach does not really take the content of scientific results into account. Hence the two concepts are complementary rather than competing ways of explaining scientific growth.

From the 1980s onwards the concept of contextualism has been widely used in the historiography of science. Contextualism may be understood as a way of breaking up the established dichotomy between internalism and externalism by considering a larger number of factors in each sphere.

An even more radical way of dealing with the problem of internal and external explanations is to be found in the constructivist approach. Constructivism is defined here as the practice, codified by a principle set out by David Bloor in 1976, of explaining the formation of knowledge without engaging in the assessment of its truth or validity. The symmetry principle, according to which analysts should maintain a neutral stance towards the knowledge claims investigated, is pivotal in the argument of the present thesis. It is emphasised that this principle does not imply that analysts must not form their own opinion of the wellfoundedness of a scientific finding, only that such opinions should not

serve as the basis of historical explanations. That is the difference between methodological and philosophical relativism. Obviously, this also means that the internalism-externalism issue is a red herring. The reason for this is that there is no need to retain the epistemological barriers between "science" and "non-science" once "truth" is no longer in focus.

Another fundamental question discussed in the same chapter concerns the possibility of assessing knowledge claims made by historical actors without tingeing them with the colours of modern science. A classic concept in this connection is that of Whig history, a term coined by the British historian Herbert Butterfield in 1931. Whig history is defined as the tendency to look for ideas in the past that can be translated, reproduced in the present and evaluated in terms of the present, or in terms of what came later. In its most extreme form, Whig reasoning produces a kind of circular, self-explanatory history, in which ideas, theories and concepts from our own time are used to explain the past, which, in turn, is used to account for the present shape of things. For a long time, historians of science have considered Whig history an unmitigated evil. Over the last two or three decades, however, a subtler view of the problem has emerged. The most common argument today is that we need some kind of foothold in contemporary science to be able to communicate findings to an audience in the present, but that this does not justify a one-dimensional, backward projection.

Chapter two ends with a discussion of whether there is a difference between writing history as history and writing history as a part of "doing science". Here some of the arguments of the philosopher Thomas Nickles are presented. Nickles contends that Whig re-interpretations of previous work in the light of one's own work may be invaluable, in that this helps one to relate the work of others to one's own problems. Accordingly, he insists that it is hard to see how scientists could do good research without being Whiggish. In this sense, the Whig approach is a fundamental part of scientific work, a practice whose primary goal is to solve

problems in the present. Concerning the history of science, on the other hand, history written from the outside, Nickles is more forbearing. He accepts the use of Whig reasoning in this context too, but within strict limits only. Contemporary scientific findings, he suggests, may be used as temporary keys to understanding past science, but they should not be used to *evaluate* knowledge claims made by historical actors.

The distinction drawn by Nickles is significant for the position argued later in the thesis.

The second object of the thesis is dealt with in its third chapter. In this chapter, attention is directed to a handful of arguments commonly used to justify studies in the history of archaeology. Various motives for emphasising the importance of the history of archaeology serve as important rhetorical tools. These motives can be regarded as typical features of a budding, not too self-confident archaeological sub-discipline, their functions being to defend the space that historical accounts of the discipline occupies in archaeology. The arguments discussed include some quite pragmatic ones, from the view that the history of archaeology can be used to rediscover forgotten methods, as well as the subtler claim that these studies can help us understand better the different theoretical schools of today. The central point here is that these motives must be analysed in order to clarify whether they are primarily historical or archaeological.

The third chapter also includes a discussion of the extent to which different concepts of historiography, as well as general currents of thought, may be reflected in discussions on the historiography of archaeology. It is noted that the discussions in this field in some cases lag far behind developments in neighbouring disciplines. Not until the late 1970s, for instance, did an externalist trend emerge in the history of archaeology. A few years later, however – concurrently with developments in neighbouring fields, that is – statements emphasising the need for a contextual history of archaeology were made. This is described as a product of the post-processual ideas emerging at the time. In this part of

the thesis, the use of concepts such as internalism, externalism, and Whig historiography in the history of archaeology are also discussed.

A central point in the thesis is that historical accounts of archaeology are diverse. This means that one needs to discuss the foundations of different types of archaeological history. For this purpose, work in the area is divided into two separate genres, "the history of archaeology in the form of archaeology" and "the history of archaeology in the form of history". These concepts are descriptive in character.

The concept of history of archaeology in the form of history refers to studies explicitly intended to contribute to the history of archaeology, such as general surveys and biographies. A fundamental point argued here is that this kind of work contains implicit but strong claims to truth in the sense that the genre communicates a picture of the history of archaeology intended to demonstrate "what really happened".

The concept of history of archaeology in the form of archaeology refers to texts which, though not intended as contributions to history, nevertheless contain information that may be perceived as historically relevant. The genre is exemplified by introductory historical overviews found in academic texts, as well as by cases in which historical accounts are used to support new theories and research programmes. Different ways in which history of this kind is used to legitimate archaeological views are considered.

In the fourth chapter, three representatives of the history of archaeology in the form of history are analysed. The objects in focus are all classic works of the genre - Glyn Daniel's *A Hundred and Fifty Years of Archaeology* (1975), Ole Klindt-Jensen's *A History of Scandinavian Archaeology* (1975) and Bruce G Trigger's *A History of Archaeological Thought* (1989). After a brief historical survey of the genre, and an examination of some reviews of the texts discussed, the works are analysed with respect to the general perspective taken, as well as to how the origin of the field is defined in them: when is the history of archaeology assumed to

begin, and when does it end? It is quite clear that these authors, like many of their reviewers, find it especially hard to deal with the history of contemporary, or more recent, archaeology. A typical argument put forward is that one has to await the recognition of the true significance of a result before its origin can be properly evaluated. The symmetry postulate, implying that judgements of the "correctness" of the claims investigated ought not be part of historical explanations, is invoked to reject that position. Examples of internalist and Whiggish tendencies in the books are offered. Chief examples are their treatment of Thomsen's work on the Three-Age System, as well as brief accounts in which past archaeologists are described as having been "far ahead of their time". In many ways, it is contended, the descriptions of Thomsen's work provided in the three works resemble myths, as defined by Roland Barthes (1970).

A comparison of the ways in which Trigger and Daniel adopt externalist approaches in explaining the birth of scientific archaeology follows. It is pointed out that Daniel's externalism is a disciplinary one, focusing on the developments in geology and biology, while Trigger's is an instance of scientific externalism, focusing attention on the Enlightenment and the rise of a wealthy middleclass.

Once again, the fundamental consonance of internalism and externalism is pointed out.

In the concluding chapter the position taken by Nickles is used to emphasise that there is no reason why present archaeological findings should not be used as a basis for evaluating past knowledge claims. There is a normative element in all science making, and hence in doing archaeology, too. History is one of many resources drawn on when archaeological claims are made, and various motives for studying the history of archaeology must be accepted as valid, as their role as rhetorical tools and as historical illustrations in archaeological practice is important

This, however, is just one side of the matter. Claiming, for instance, that Glyn Daniel's *A Hundred and Fifty Years of Archaeol-*

ogy, with its strong claims to historical truth, represents good *history*, is problematic. Though this type of narration may function as an integral part of good archaeology, that by no means makes it good history. The crucial point, epitomised by the symmetry principle, is that efforts to determine what findings and theories of the past coincide with those accepted today work at cross-purposes with the aim of creating a better understanding of past archaeology as a knowledge-producing activity. If our aim is to explain how and why knowledge claims have been accepted or rejected in the past, and what kind of interests they served to legitimate, then we must suspend judgement on whether or not the claims make sense from a modern point of view.

*

English revised by Neil Tomkinson

Referenser

"You may leave school but it never leaves you"

Andy Partridge 2000

- Agassi, Joseph. 1963: *Towards an historiography of science*. History and Theory - Studies in the Philosophy of History. Beiheft 2. Mouton & Co. S-Gravenhage.
- Ambjörnsson, Ronny (red). 1972: *Idé och klass. Texter kring den kommersiella revolutionens England valda och presenterade av Ronny Ambjörnsson*. PAN/Norstedts. Stockholm.
- Andersson, Sven. 1983: *Orientering i vetenskapsteori. Del 1 - naturvetenskapligt orienterad vetenskapsteori*. Rapport nr. 138. Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborgs universitet.
- Andrén, Anders. 1997: *Mellan ting och text. En introduktion till de historiska arkeologierna*. Symposion. Stockholm.
- Andreasson, Anna; Aulin, Anna; Berggren, Karin; Johansson, Mats & Lappi, Ari. 1998: 'MLUHM under lupp. En trendanalys baserad på tidskriften "Meddelanden från Lunds universitets historiska museum"'. I: P Cornell, F Fahlander & K Kristiansen (red), *Arkeologiska texter. Trendanalyser av nordisk periodica*, sid 95-107. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 21. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Artelius, Tore. 1999: 'Mannen som ville samla in tiden. Sven Peter Bexell och "Hallands historia och beskrifning av år 1817-1819''. I: Å Gillberg & A Gustafsson (red), *Västsvenska arkeologihistorier*, sid 9-26. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 24. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Arwill-Nordbladh, Elisabeth. 1987: 'Det dubbla budskapet hos Hanna Rydh'. *K.A.N.* 4, sid 83-102. Bergen.
- Arwill-Nordbladh, Elisabeth. 1998: *Genuskonstruktioner i nordisk vikingatid förr och nu*. GOTARC Serie B: Gothenburg Archaeological Theses no 9. Diss. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Ashmore, Malcom. 1995: 'Fraud by numbers: Quantitative Rhetoric in the Piltdown Forgery Discovery'. *South Atlantic Quarterly* 94:2, sid 590-618.
- Bahn, Paul G (red). 1996: *Cambridge Illustrated History of Archaeology*. Cambridge University Press. Cambridge.

- Barker, Graeme (red). 1999: *Companion Encyclopedia of Archaeology*. Vol 1 & 2. Routledge. London & New York.
- Barnes, Barry. 1974: *Scientific Knowledge and Sociological Theory*. Routledge & Kegan Paul. London.
- Barthes, Roland. 1970 [1957]: *Mytologier*. Bo Cavefors Bokförlag. (Fransk originaltitel: *Mythologies*).
- Baudou, Evert. 1988a: 'Förord'. *Arkeologi i Norr*, Nr 1, sid 5-6.
- Baudou, Evert. 1988b: 'Gustaf Hallströms forskningsplan för Norrlands forntid och forskningsläget 1987'. *Arkeologi i Norr*, Nr 1, sid 17-28.
- Baudou, Evert. 1997: *Gustaf Hallström - arkeolog i världskrigens epok*. Natur och Kultur. Stockholm.
- Baudou, Evert. 1998a: 'Den problematiserande forskarbiografien och studiet av forskningsprocessen'. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, *Konferenser* 41, sid 67-80. Stockholm.
- Baudou, Evert. 1998b: 'The Problem-Oriented Scientific Biography as a Research Method'. *Norwegian Archaeological Review*, vol 31, no 2, sid 79-96.
- Baudou, Evert. 2000: 'Nationalismen i den svenska arkeologin under 1900-talet'. *Fornvännen* 95, sid 35-42.
- Becker, Carl Johan. 1947: 'Mosefundne lerkar fra yngre stenalder. Studier over Tragtbægerkulturen i Danmark'. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie*, sid 5-318.
- Bender, Susan J. 1989: 'The History of Archaeology and the Liberal Arts Curriculum'. I: A L Christenson (red), *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology*, sid 54-61. Southern Illinois University Press. Carbondale and Edwardsville.
- Bernal, Ignacio. 1980: *A History of Mexican Archaeology. The vanished civilizations of Middle America*. Thames and Hudson. London.
- Bernal, John Desmond. 1954: *Science in History*. Watts. London. (Svensk översättning 1981: *Vetenskapens historia* 1-2. Gidlunds).
- Bertelsen, Reidar. 1998: Anders Hagens utsyn over arkeologien. *Nicolay* 74, sid 36-41.
- Bhaskar, Roy. 1979: *The Possibility of Naturalism*. Harvester Press. Brighton.
- Bibby, Geoffrey. 1956: *The Testimony of the Spade*. Knopf. New York. (Svensk utgåva 1957: *Spadens vittnesbörd. Arkeologiska upptäckter norr om Alperna*. Forum. Stockholm).
- Binford, Sally R & Binford, Lewis R (red). 1968: *New Perspectives in Archaeology*. Aldine. Chicago.
- Bloor, David. 1991 [1976]: *Knowledge and Social Imagery*. The University of Chicago Press. Chicago and London.

- Bohlin, Ingemar. 1995: *Through Malthusian Specs? A Study in the Philosophy of Science Studies, with Special Reference to the Theory and Ideology of Darwin Historiography*. Diss. Dept. of Theory of Science, University of Göteborg.
- Bohlin, Ingemar. 1998: *Sken och verklighet. Kvalitet inom universitetsvärlden i relativistisk belysning*. Byggforskningsrådets vetenskapliga nämnd, BVN-skriftserie 1998:1. Stockholm.
- Bowler, Peter J. 1991: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *British Journal for the History of Science*, vol 24:80, sid 120.
- Brante, Thomas. 1984: *Vetenskapens sociala grunder. En studie av konflikter i forskarvärlden*. Rabén & Sjögren. Stockholm.
- Brante, Thomas. 1990: *Individen och det samhälleliga tänkandet – sociologiska aspekter*. Rapport nr 171, 1990. Institutionen för Vetenskapsteori/VEST. Göteborgs universitet.
- Brattli, Terje. 1993: *Evolusjonismen og det moderne – Ein analyse av tilkomsten av arkeologien som vitenskapleg disiplin*. Magistergrad i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Brattli, Terje & Svestad, Asgeir. 1991: 'Forskingshistoria og den arkeologiske praksisen'. *Viking*, sid 111-112.
- Brush, Stephen G. 1974: 'Should the History of Science Be rated X?' *Science*, vol 183, nr 4130, sid 1164-1172.
- Burström, Mats. 1989: *Arkeologiskt perspektivmedvetande*. Stockholm Archaeological Reports nr 23. Stockholm.
- Burström, Mats & Carlsson, Anders (red). 1993-2000: *Current Swedish Archaeology*.
- Butterfield, Herbert. 1944: *The Englishman and His History*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Butterfield, Herbert. 1950 [1931]: *The Whig Interpretation of History*. Bell and Sons Ltd. London.
- Cajori, Florian. 1929 [1899]: *History of Physics*. New York.
- Casson, Stanley. 1939: *The Discovery of Man*. Harper & Brothers. New York.
- Casson, Stanley. 1942: *Hur människan upptäckte sig själv. Historien om forskningen i människans ursprung*. Översättning och bearbetning av Casson 1939 av Hanna Rydh och Mortimer Munck af Rosenschöld. Natur och Kultur. Stockholm.
- Ceram, C W. 1951 [1949]: *Gods, Graves and Scholars*. Knopf. New York. (Tysk originalutgåva: *Götter, Gräber und Gelehrte*, i svensk översättning 1967 med titeln *Fynd, forskare och forntidsgätor*).

- Chakrabarti, Dilip K. 1988: *A History of Indian Archaeology from the beginning to 1947*. Munshiram Manoharlal Publishers. New Delhi.
- Chávez, Sergio J. 1992: 'A Methodology for Studying the History of Archaeology: An Example from Peru (1524-1900)'. I: J E Reyman (red), *Rediscovering Our Past: Essays on the history of American Archaeology*, sid 35-49. Worldwide Archaeology Series 2. Ashgate Publishing Ltd. Aldershot.
- Childe, Gordon. 1964: *What Happened in History?* Penguin Press. Harmondsworth.
- Chippindale, Christopher. 1984: Review of O Klindt-Jensen, *A History of Scandinavian Archaeology* (1975). *Archaeological Review From Cambridge*, vol 3:1, sid 95-97.
- Chippindale, Christopher. 1989a: "Social Archaeology" in the Nineteenth Century: Is It Right to Look for Modern Ideas in Old Places?. I: A L Christenson (red), *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology*, sid 21-33. Southern Illinois University Press. Carbondale and Edwardsville.
- Chippindale, Christopher. 1989b: 'Philosophical lessons from the history of Stonehenge studies'. I: V Pinsky & A Wylie (red), *Critical Traditions in Contemporary Archaeology. Essays in the philosophy, history and socio-politics of archaeology*, sid 68-79. Cambridge University Press. Cambridge.
- Chippindale, Christopher. 1990: 'The Archaeologist's Lunch'. *History Today*, augusti 1990, sid 55-56.
- Christenson, Andrew L (red). 1989a: *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology*. Southern Illinois University Press. Carbondale and Edwardsville.
- Christenson, Andrew L. 1989b: 'Preface'. I: A L Christenson (red), *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology*, sid ix-xi. Southern Illinois University Press. Carbondale and Edwardsville.
- Christenson, Andrew L. 1989c: 'Uses of the History of Archaeology - introduction'. I: A L Christenson (red), *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology*, sid 1-3. Southern Illinois University Press. Carbondale and Edwardsville.
- Clark, Grahame. 1989: *Prehistory at Cambridge and beyond*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Clarke, David. 1968: *Analytical Archaeology*. Methuen. London.
- Claassen, Cheryl (red). 1994: *Women in Archaeology*. University of Pennsylvania Press. Philadelphia.

- Collins, Desmond. 1975: Review of Glyn Daniel, *A Hundred and Fifty Years of Archaeology* (1975). *Journal of Archaeological Science*, vol 2, sid 403.
- Collins, Harry M. 1992 [1985]: *Changing Order. Replication and Induction in Scientific Practice*. The University of Chicago Press. Chicago and London.
- Collins, Harry M. 1998: 'Hit or myth'. *New Scientist*, 12 september 1998, sid 37-39.
- Collins, Harry M & Pinch, Trevor. 1998 [1993]: *The Golem: What You Should Know about Science*. Second Edition. Cambridge University Press. Cambridge.
- Crawford, Ogden G S. 1932: 'The dialectical process in the history of science'. *Sociological Review* 24, sid 165-173.
- Crawford, Ogden G S. 1951: 'Archaeological History: a review'. *Antiquity*, vol 25, no 97, sid 9-12.
- Daniel, Glyn. 1943: *The Three Ages. An Essay on Archaeological Method*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Daniel, Glyn. 1950: *A Hundred Years of Archaeology*. Duckworth. London.
- Daniel, Glyn. 1962: *The Idea of Prehistory*. Cleveland.
- Daniel, Glyn. 1967: *The Origins and Growth of Archaeology*. Penguin Books. Harmondsworth.
- Daniel, Glyn. 1975: *A Hundred and Fifty Years of Archaeology*. Duckworth. London.
- Daniel, Glyn. 1976: 'Stone, Bronze and Iron'. I: J V S Megaw (red), *To illustrate the monuments: essays on archaeology presented to Stuart Piggott on the occasion of his sixty-fifth birthday*, sid 35-42. Thames & Hudson. London.
- Daniel, Glyn. 1981a: *A short History of Archaeology*. Thames and Hudson. London.
- Daniel, Glyn. 1981b: 'Introduction: The necessity for an historical approach to Archaeology.' I: G Daniel (red), *Towards a History of Archaeology*, sid 9-13. Thames and Hudson. London.
- Daniel, Glyn. 1986: *Some small harvest: the memoirs of Glyn Daniel*. Thames and Hudson. London.
- Daniel, Glyn & Chippindale, Christopher (red). 1989: *The Pastmasters: Eleven Modern Pioneers of Archaeology*. Thames and Hudson. London.
- Darwin, Charles. 1985 [1859]: *The origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life*. Penguin Books. London.

- Díaz-Andreu, Margarita & Sørensen, Marie Louise Stig (red). 1998a: *Excavating Women. A History of Women in European Archaeology*. Routledge. London.
- Díaz-Andreu, Margarita & Sørensen, Marie Louise Stig. 1998b: 'Excavating Women: Towards an engendered History of Archaeology'. I: M Díaz-Andreu & M L Stig Sørensen (red), *Excavating Women. A History of Women in European Archaeology*, sid 1-28. Routledge. London.
- Dobbs, Betty Jo Teeter. 1991: *The Janus faces of genius: The role of alchemy in Newton's thought*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Du Cros, Hilary & Smith, Luranje (red). 1993: *Women in Archaeology: A Feminist Critique*. Occasional Papers in Prehistory 23. Australian National University. Canberra.
- Durkheim, Emile & Mauss, Marcel. 1969 [1963]: *Primitive Classification*. Cohen & West. London. (Fransk originalutgåva 1903: *De quelques formes primitives de classification*).
- Dyson, Stephen L. 1985: 'Two Paths to the Past: A Comparative Study of the Last Fifty Years of American Antiquity and the American Journal of Archaeology.' *American Antiquity* 50, sid 452-463.
- Elzinga, Aant & Jamison, Andrew. 1993: 'Vetenskapsociologin igår & idag'. I: K Berminge (red), *Introduktion till Vetenskapsteori och Forskning om Forskning - en antologi*, sid 99-146. Rapport nr 185, Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborgs universitet.
- Embree, Lester. 1992: 'Introductory Essay: The Future and Past of Meta-archaeology'. I: L Embree (red), *Metaarchaeology: Reflections by Archaeologists and Philosophers*, sid 3-50. Boston studies in the philosophy of science, vol 147. Kluwer Academic Publishers. Dordrecht.
- Evans, John D. 1981: 'Introduction: On the Prehistory of Archaeology'. I: J D Evans, B Cunliffe & C Renfrew (red), *Antiquity and Man: Essays in honour of Glyn Daniel*, sid 12-18. Thames and Hudson. London.
- Fagan, Brian M. 1991: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *Journal of Interdisciplinary History*, vol 21:4, sid 655-656.
- Fagan, Brian M (chef red). 1996: *The Oxford companion to Archaeology*. Oxford University Press. New York & Oxford.
- Fahnestock, Polly J. 1984: 'History and Theoretical Development: The importance of a Critical Historiography of Archaeology'. *Archaeological Review From Cambridge*, vol 3:1, sid 7-18.
- Farrington, Benjamin. 1944: *Greek Science: Its Meaning for Us*. Harmondsworth. New York.

- Flannery, Kent V. 1976: 'A Plea for an Endangered Species'. I: K Flannery (red), *The Early Mesoamerican Village*, sid 369-373. Academic Press. New York.
- Fleck, Ludwik: 1935: *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache: Einführung in die Lehre vom Denkstil und Denkkollektiv*.
- Fleck, Ludwik. 1979: *Genesis and development of a scientific fact*. The University of Chicago Press. Chicago and London.
- Fleck, Ludwik. 1997: *Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum. Inledning till läran om tankestil och tankekollektiv*. Symposium. Stockholm/Stehag.
- Forman, Paul. 1991: 'Independence, Not Transcendence, for the Historian of Science'. *ISIS*, vol 82, sid 71-86.
- Foucault, Michel. 1966: *Les Mots es lets choses: une archéologie des sciences humaines*. Éditions Gallimard. Paris.
- Foucault, Michel. 1969: *L'Archéologie et savoir*. Éditions Gallimard. Paris
- Frängsmyr, Tore. 1974: 'Science or History. George Sarton and the Positivist Tradition in the History of Science'. *Lychnos 1973-1974*, sid 104-144.
- Frängsmyr, Tore. 1984: *Vetenskapsmannen som hjälte. Aspekter på vetenskapshistorien*. P A Norstedt & Söners Förlag. Stockholm.
- Furingsten, Agne. 1985: *Samhällsförändringar i ett långtidsperspektiv. Ett exempel från södra Västergötland 1500 f - 1000 e Kr*. GOTARC Series B: Gothenburg Archaeological Theses no 1. Diss. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Gadamer, Hans-Georg. 1960: *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. C. J. B. Mohr. Tübingen.
- Geuter, Ulfried. 1983: 'The Uses of History for the shaping of a Field: Observations on German Psychology'. I: L Graham, W Lepenies & P Weingart (red), *Functions and uses of Disciplinary Histories*, Sociology of the Sciences Yearbook, vol VII, sid 191-228. D. Reidel Publishing Company. Dordrecht.
- Giere, Ronald N. 1973: 'History and Philosophy of Science: Intimate Relationship or Marriage of Convenience?' (review of R H Stuewer (red), *Historical and Philosophical Perspectives of Science*, Minnesota Studies in the Philosophy of Science, 5). *The British Journal for the Philosophy of Science*, vol 24, sid 282-297.
- Gillberg, Åsa. 1995: 'Mellan kaos och ordning i genderforskning och feministisk teori'. *Arkeologen*, nr 5-6, sid 31-48.
- Gillberg, Åsa. 1998: 'Periferins problematik'. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, *Konferenser 41*, sid 55-66. Stockholm.

- Gillberg, Åsa. 1999: *Arkeologiska självbilder. En arkeologihistorisk studie av levnadsteckning och biografi i svensk arkeologi under 1900-talet*. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 25. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Givens, Douglas R. 1992: 'The Role of Biography in Writing the History of Archaeology'. I: J E Reyman (red), *Rediscovering Our Past: Essays on the history of American Archaeology*, sid 51-66. Worldwide Archaeology Series 2. Ashgate Publishing Ltd. Aldershot.
- Gjessing, Gutorm. 1977: *Ideer omkring førhistoriske samfunn*. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter 2. Oslo.
- Goldhahn, Joakim. 1996: 'Att skriva arkeologins historia. Om behovet av en heuristisk modell för idékritisk forskning inom arkeologin'. *Kontaktstencil* 39, sid 21-33. Umeå.
- Golinski, Jan. 1998: *Making Natural Knowledge. Constructivism and the History of Science*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Graham, Loren; Lepenies, Wolf & Weingart, Peter (red). 1983: *Functions and uses of Disciplinary Histories*, *Sociology of the Sciences Yearbook*, vol VII. D. Reidel Publishing Company. Dordrecht.
- Greene, Kevin. 1983: *Archaeology: An Introduction. The History, Principles and Methods of Modern Archaeology*. First Edition. Batsford. London.
- Greene, Kevin. 1991: *Archaeology: An Introduction. The History, Principles and Methods of Modern Archaeology*. Second Edition. Batsford. London.
- Greene, Kevin. 1995: *Archaeology: An Introduction. The History, Principles and Methods of Modern Archaeology*. Third Edition Fully Revised. Batsford and University of Pennsylvania Press. London and Philadelphia.
- Gruber, Howard. 1974: *Darwin on Man: A Psychological Study of Scientific Creativity*. Wildwood House. London.
- Gruber, Jacob W. 1991: 'Archaeology in Context'. *Science*, vol 251, sid 1116-1117.
- Gräslund, Bo. 1974: *Relativ datering. Om kronologisk metod i nordisk arkeologi*. TOR, vol XVI. Diss. Almqvist & Wiksell. Uppsala.
- Gräslund, Bo. 1978: 'Några synpunkter på arkeologisk forskningshistoria'. I: K Spång & L G Spång (red), *Kontaktstencil* 14, Verksamhetsberättelse för Kontaktseminarium för nordiska arkeologistuderande som hölls i Skanör oktober 1977, sid 5-10.
- Gräslund, Bo. 1981: 'Svensk arkeologisk forskning. Mål, medel och resurser'. *Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer Rapport* 1981:5.

- Gummel, Hans. 1938: *Forschungsgeschichte in Deutschland*. Die Urgeschichtsforschung und ihre historische Entwicklung in den Kulturstaaten der Erden, band 1. Berlin.
- Gustafsson, Anders. 1996: *Arkeologins egna historier: Reflexioner kring arkeologihistoria, dess historiografi och användningar*. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 12. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Gustafsson, Anders. 1998a: 'The History of Archaeology: Good Archaeology as Bad History?' I: A C Andersson *et al* (red): *The Kaleidoscopic Past*. Proceedings of the 5th Nordic TAG Conference Göteborg, 2-5 April 1997. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 16, sid 285-293. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Gustafsson, Anders. 1998b: 'Att känna poängen innan historien har berättats. Om baklängeshistoria i arkeologins egenhistorier'. I: O W Jensen & H Karlsson (red): *Arkeologiska Horisonter*, sid 72-86. Symposium. Stockholm.
- Gustafsson, Anders. 1999: '"... wiser than he himself at the time knew." - the histories of archaeology and the whig problem'. *Current Swedish Archaeology*, vol 7, sid 27-35.
- Hagen, Anders. 1997: *Gåten om kong Raknes grav. Hovedtrekk i norsk arkeologi*. J. W. Cappelens Forlag. Oslo.
- Hajdu-Rafis, Ann-Charlott; Heimann, Curry; Persson, Daniel; Persson, Hans-Bertil & Ullgren, Kent. 1998: '"Den långa sömnen' i dansk arkeologi? En analys av tidskriften Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1866-1992'. I: P Cornell, F Fahlander & K Kristiansen (red), *Arkeologiska texter. Trendanalyser av nordisk periodica*, sid 67-83. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 21. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Hall, Rupert A. 1963: 'Merton Revisited'. *History of Science* vol 2, sid 1-16.
- Hall, Rupert A. 1983: 'On Whiggism'. *History of Science*, vol 21, sid 45-59.
- Hallberg, Margareta. 1985: "*Sanning eller konsekvens*". Rapport nr 81, serie 2. Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborgs universitet.
- Hallström, Gustaf. 1988: 'Forskningsplan för Norrlands forntid år 1941'. *Arkeologi i Norr*, no 1, sid 7-15.
- Hammond, Michael. 1982: 'The Expulsion of the Neanderthals from Human Ancestry: Marcellin Boule and the Social Context of Scientific Research'. *Social Studies of Science*, vol 12, no 1, sid 1-36.
- Hammond, Norman. 1991: 'Book Reviews'. *Journal of Field Archaeology*, vol 18:1, sid 105-106.

- Harris, Edward C. 1989 [1979]: *Principles of archaeological stratigraphy*. Academic Press. London.
- Herschend, Frands. 1992: Recension av I Hodder (red), *Archaeology in Europe. The last three decades* (1991). *Norwegian Archaeological Review* 25, no 2, sid 130-132.
- Hesse, Mary B. 1973: 'Reasons and Evaluations in the History of Science'. I: M Teich & R Young (red), *Changing Perspectives in the History of Science. Essays in Honour of Joseph Needham*, sid 127-147. Heinemann. London.
- Hessen, Boris. 1972 [1931]. 'De sociala och ekonomiska förutsättningarna för Newtons "Principia"'. I: R Ambjörnsson (red), *Idé och klass: texter kring den kommersiella revolutionens England valda och presenterade av Ronny Ambjörnsson*, sid 90-135. PAN/Norstedts. Stockholm.
- Hessenbruch, Arne. 1996: 'No Bans, Please: a reply to Helge Kragh'. *VEST - tidskrift för vetenskapsstudier*, nr 4, vol 9, sid 69-76.
- Hildebrand, Bengt. 1937: *Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1816-1837. Bidrag till den nordiska forn- och häodaforakningens historia*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar 44:1-2. Stockholm.
- Hildebrand, Bengt. 1938: 'Arkeologisk historiografi'. *Historisk Tidskrift*, sid 315-323.
- Hinsley, Curtis M. 1989: 'Revising and Revisioning the History of Archaeology: Reflections on Region and Context'. I: A L Christenson (red), *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology*, sid 80-96. Southern Illinois University Press. Carbondale and Edwardsville.
- Hodder, Ian. 1982: *Symbols in Action: Ethnoarchaeological Studies of Material Culture*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Hodder, Ian. 1986: *Reading the Past. Current Approaches to Interpretation in Archaeology*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Hodder, Ian & Shanks, Michael. 1995: 'Processual, postprocessual and interpretive archaeologies'. I: I Hodder, M Shanks, A Alexandri, V Buchli, J Karman, J Last & G Lucas (red), *Interpreting archaeology - finding meaning in the past*. Routledge. London & New York.
- Hudson, Kenneth. 1981: *A social history of Archaeology. The British Experience*. The Macmillan Press Ltd. London.
- Hull, David L. 1979: 'In Defense of Presentism'. *History and Theory*, vol XVIII, sid 1-15.
- Hylland Eriksen, Thomas. 1996: *Historia, myt och identitet*. Bonnier Alba Essä. Stockholm.
- ISIS. 1991: 'Notes on contributors'. Vol 82:4:314, sid 797-802.

- Jasanoff, Sheila; Markle, Gerald E; Petersen, James C & Pinch, Trevor (red). 1995: *Handbook of Science and Technology studies*. Sage. Thousand Oaks.
- Jensen, Jørgen. 1992: *Thomsens Museum. Historien om Nationalmuseet*. Gyldendal. Köpenhamn.
- Jensen, Ola W. 1999: *Historiska forntider. En arkeologihistorisk studie över 1000-1600-talens idéer om forntid och antikviteter*. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 29. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Jensen, Ola W. 2000: 'Archives and the History of Archaeology: A Theoretical Reflection and a Case Study of the Use of Archives in Interpreting Past Ideas about Antiquities'. I: O W Jensen & H Karlsson (red), *Archaeological Conditions. Examples of Epistemology and Ontology*, sid 99-111. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 40. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Johansson, Ingvar. 1981: 'Positivism'. I: Ingvar Johansson & Sven-Eric Liedman: *Positivism och marxism*, sid 11-112. P A Nordstedt & Söners Förlag. Stockholm.
- Kaelas, Lili S. 1995: 'Kvinna i arkeologins högborg - och sedan'. I: J Nordbladh (red), *Arkeologiska liv. Om att leva arkeologiskt*, sid 105-122. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 10. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Karlholm, Dan. 1996: *Handböckernas konsthistoria. Om skapandet av "allmän konsthistoria" i Tyskland under 1800-talet*. Diss. Brutus Östlings Bokförlag Symposion. Stockholm.
- Karlsson, Håkan. 1998: *Re-Thinking Archaeology*. GOTARC Serie B: Gothenburg Archaeological Theses no 8. Diss. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Kearney, Hugh. 1971: *Science and Change 1500-1700*. World University Library. London.
- Kehoe, Alice B. 1989: 'Contextualizing Archaeology'. I: A L Christenson (red), *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology*, sid 97-106. Southern Illinois University Press. Carbondale and Edwardsville.
- Kehoe, Alice B. 1992: 'The Paradigmatic Vision of Archaeology: Archaeology as a Bourgeois Science'. I: J E Reyman (red), *Rediscovering Our Past: Essays on the history of American Archaeology*, sid 4-14. Worldwide Archaeology Series 2. Ashgate Publishing Ltd. Aldershot.
- Kehoe, Alice B. 1998: *The Land of Prehistory. A Critical History of American Archaeology*. Routledge. New York and London.

- Keller, Christian. 1978: *Arkeologi – virkelighetsflukt eller samfunnsforming*. Universitetsforlaget. Oslo -Bergen - Tromsø.
- Kendrick, Thomas Downing. 1950: *British Antiquity*. Methuen & Co. London.
- Klindt-Jensen, Ole. 1950: *Foreign Influences in Denmark's Early Iron Age*. Copenhagen.
- Klindt-Jensen, Ole. 1957: *Bornholm i folkevandringstiden*. Nationalmuseets skrifter, større beretninger II. København.
- Klindt-Jensen, Ole. 1970: *The world of the Vikings*. Allen & Unwin. London.
- Klindt-Jensen, Ole. 1975: *A History of Scandinavian Archaeology*. Thames and Hudson. London.
- Klüver, Philip. 1616: *Germaniae Antiquae Libri Tres*. Lugduni Batavorum.
- Knorr-Cetina, Karin & Mulkay, Michael. 1983: 'Introduction: Emerging Principles in Social Studies of Science'. I: K Knorr-Cetina & M Mulkay (red), *Science Observed: Perspectives in the Social Study of Science*, sid 1-17. Sage Publications. London.
- Kragh, Helge. 1982: 'Den problematiske dialektik mellem videnskabs-historie og -filosofi'. I: H Kragh (red), *Bidrag til videnskabshistoriens teori*, sid 9-28. Akademisk forlag. København.
- Kragh, Helge. 1987: *An introduction to the historiography of science*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Kragh, Helge. 1996a: 'Om kontekstuel videnskabshistorie. Et historio-grafisk essay'. *VEST – tidsskrift for vetenskapsstudier*, nr 1, vol 9, sid 37-52.
- Kragh, Helge. 1996b: 'Much Ado About Nothing? A Rejoinder to Arne Hessenbruch'. *VEST – tidsskrift for vetenskapsstudier*, nr 4, vol 9, sid 77-80.
- Kristiansen, Kristian. 1978: 'Dansk arkæologi – fortid og fremtid'. *Fortid og nutid*, bd XXVII, 1977/78, sid 279-319.
- Kristiansen, Kristian. 1981: 'A Social History of Danish Archaeology (1805-1975)'. I: G Daniel (red), *Towards a History of Archaeology*, sid 20-44. Thames and Hudson. London.
- Kristiansen, Kristian. 1985: 'A short history of Danish archaeology. I: K Kristiansen (red), *Archaeological Formation Processes*, sid 12-34. Nationalmuseet. Copenhagen.
- Kristiansen, Kristian & Schnapp, Alain. 1999: 'Discovering the past'. I: G Barker (red), *Companion Encyclopedia of Archaeology*, Vol 1, sid 3-47. Routledge. London & New York.

- Kuhn, Thomas S. 1968: 'The History of Science'. I: D L Sills (red), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol 14, sid 74-83. The Macmillan Company & The Free Press. New York.
- Kuhn, Thomas S. 1970 [1962]: *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press. Chicago
- Kuhn, Thomas S. 1977: *The Essential Tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change*. University of Chicago Press. Chicago.
- Kühn, Herbert. 1976: *Geschichte der Vorgeschichtsforschung*. Gruyter. Berlin.
- Lakatos, Imre. 1974: 'History of Science and its Rational Reconstructions. I: Y Elkana (red), *The Interaction Between Science and Philosophy*, sid 195-241. Humanities Press. Atlantic Highlands, N.J.
- Lakatos, Imre & Musgrave, Alan (red). 1982 [1970]: *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Lamberg-Karlovsky, C C. 1990: Review of A L Christenson (red), *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology* (1989). *Science* 247:581-582.
- Larsson, Thomas B. 1989: 'Regionalitet som en produkt av samhälleliga processer'. I: J Poulsen (red): Regionale forhold i nordisk Bronzealder. 5. Nordiske Symposium for Bronzealderforskning på Sanbjerg Slot 1987. *Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXIV*, sid 15-17. Jysk Arkæologisk Selskab. Århus.
- Laudan, Laurens (Larry). 1970: 'Comment' [on Arnold Thackray: Science: Has its Present Past a Future?]. I: R H Stuewer (red), *Historical and Philosophical Perspectives of Science*, sid 127-132, Minnesota Studies in the Philosophy of Science, vol V. University of Minnesota Press. Minneapolis.
- Laudan, Larry. 1977: *Progress and Its Problems: Towards a Theory of Scientific Growth*. University of California Press. Berkeley.
- Laudan, Larry. 1989: 'Thoughts on HPS: 20 years after'. *Studies in History and Philosophy of Science*, vol 20, no 1, sid 9-13.
- Laudan, Rachel. 1993: 'Histories of the sciences and their uses: a review to 1913'. *History of Science*, vol 31, sid 1-34.
- Lavoisier, Antoine Laurent. 1937 [1789]: *Traité élémentaire de chimie*. Les classiques de la découverte scientifique. Gauthier-Villars. Paris.
- Lepenies, Wolf. 1978: 'Wissenschaftsgeschichte und Disziplingeschichte'. *Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft*, Hefte 4, sid 437-451.
- Lepenies, Wolf & Weingart, Peter. 1983: 'Introduction'. I: L Graham, W Lepenies & P Weingart (red), *Functions and uses of Disciplinary Histories*, Sociology of the Sciences Yearbook, vol VII, sid ix-xx. D. Reidel Publishing Company. Dordrecht.

- Liedman, Sven-Eric. 1977: *Motsatsernas spel: Friedrich Engels' filosofi och 1800-talets vetenskaper* 1-2. Bo Cavefors. Lund.
- Liedman, Sven-Eric. 1978: 'Humanistiska forskningstraditioner i Sverige. Kritiska och historiska perspektiv'. I: T Forser (red), *Humaniora på undantag?*, sid 9-78. PAN/Norstedts. Stockholm.
- Lillehammer, Grete. 1985: 'Arkeologisk kvinneforskning - nye problemstillinger og innfallsvinkler'. *K.A.N.* 1, sid 38-44. Bergen.
- Lindberg, Bo & Nilsson, Ingemar. 1978: 'Sunt förnuft och historisk inlevelse. Den nordströmska traditionen'. I: T Forser (red), *Humaniora på undantag?*, sid 79-107. PAN/Norstedts. Stockholm.
- Lloyd, Seton. 1987: *The Interval*. Lloyd Collon. Faringdon.
- Lucy, Sam & Hill, J D. 1993: 'Critical histories of British Archaeology: An account of a meeting held in Cambridge, July 1993'. *Archaeological Review From Cambridge*, vol 12:1, sid 77-90.
- Lyell, Charles. 1830-33: *Principles of Geology: Being an Attempt to Explain the Former Changes of the Earth's Surface by Reference to Causes Now in Operation*. Del 1-3.
- Lynch, William. 1989: 'Arguments for a non-Whiggish hindsight: counterfactuals and the sociology of knowledge'. *Social Epistemology A Journal of Knowledge, Culture and Policy*, vol 3, nr 4, sid 361-365.
- MacLeod, Roy. 1977: 'Changing Perspectives in the Social History of Science'. I: I Spiegel-Rösing & D de Solla Price (red), *Science, Technology and Society. A Cross-Disciplinary Perspective*, sid 149-195. Sage Publications. London.
- Magnusson Staaf, Björn. 1994: *An Essay on the Theory of History in Swedish Archaeology*. University of Lund. Institute of Archaeology and the Historical Museum. Report series no 50. Lund.
- Mahler, Ditlev L, Paludan-Müller, Carsten & Stumann Hansen, Steffen. 1983: *Om arkæologi: forskning, formidling, forvaltning - for hvem?* Hans Reitzels Forlag. København.
- Malina, Jaroslav & Zdenek, Vasícek. 1990: *Archaeology yesterday and today: the development of archaeology in the sciences and humanities*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Malmer, Mats P. 1962: *Jungneolitische Studien*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, nr 2. Lund.
- Malmer, Mats P. 1963: *Metodproblem inom järnålderns konsthistoria*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, nr 3. CWK Gleerups förlag. Lund.
- Malmer, Mats P. 1995: 'Grunden till mitt arkeologiska liv'. I: J Nordbladh (red), *Arkeologiska liv. Om att leva arkeologiskt*, sid 123-135. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 10. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.

- Mannheim, Karl. 1936: *Ideology and utopia. An introduction to the sociology of knowledge*. Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. London.
- Masterman, Margaret. 1970: 'The nature of a paradigm'. I: I Lakatos & A Musgrave (red), *Criticism and the Growth of Knowledge*, sid 59-89. Cambridge University Press. Cambridge.
- Mayr, Ernst. 1990: 'When is historiography whiggish?'. *Journal of the History of Ideas*, vol 51, sid 301-309.
- McCarthy, John P. 1991: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *American Antiquity*, vol 56:1, sid 161-162.
- McMullin, Ernan. 1970: 'The History and Philosophy of Science: A Taxonomy'. I: R H Stuewer (red), *Historical and Philosophical Perspectives of Science*, sid 12-67, Minnesota Studies in the Philosophy of Science, vol V. University of Minnesota Press. Minneapolis.
- McVicar, James B. 1984: 'The History of Archaeology'. *Archaeological Review From Cambridge*, vol 3:1, sid 2-6.
- Meltzer, David J. 1989: 'A Question of Relevance'. I: A L Christenson (red), *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology*, sid 5-20. Southern Illinois University Press. Carbondale and Edwardsville.
- Mendelsohn, Everett. 1977: 'The Social Construction of Scientific Knowledge'. I: E Mendelsohn, P Weingart & R Whitley (red), *The Social Production of Scientific Knowledge*, Sociology of the Sciences Yearbook, vol I, 1977, sid 3-26. D. Reidel Publishing Company. Dordrecht.
- Mercati, Michele. 1717: *Metallotheca, opus posthumum...studio Joannis Mariae Lancisii illustratum*. Rom.
- Merton, Robert K. 1938: 'Science, technology, and society in seventeenth-century England. *Osiris* IV, nr 2, sid 360-632. (Omtryckt 1970 med ny introduktion. Harper and Row. New York).
- Michaelis, Adolf. 1906: *Die Archäologischen Entdeckungen des neunzehnten Jahrhunderts*. Verlag von E A Seemann. Leipzig.
- Mithen, Steven J. 1991: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *History of European Ideas*, vol 13, sid 451-453.
- Moberg, Carl-Axel. 1978: 'Traditioner i arkeologi'. I: T Forser (red), *Humaniora på undantag?*, sid 217-240. PAN/Norstedts. Stockholm.
- Montelius, Oscar. 1885: *Om tidsbestämning inom bronsåldern med särskildt afseende på Skandinavien*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar 30. Stockholm.
- Montelius, Oscar. 1904: 'Det nordiska treperiodssystemet. En historik'. *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift*, no 36, vol 12:2, sid 185-211.

- Morrell, Jack, B. 1981: 'Externalism'. I: W F Bynum, E J Browne & R Porter (red), *Dictionary of the History of Science*, sid 145-146. The Macmillan Press Ltd. London.
- Morse, Michael A. 1996: 'Theory, Practice, and the Uses of the History of Archaeology'. Unpublished paper presented at the Theoretical Archaeological Group conference in Liverpool 1996.
- Mulkay, Michael. 1979: *Science and the Sociology of Knowledge*. George Allen & Unwin. London.
- Murray, Tim. 1989: 'The history, philosophy and sociology of archaeology: the case of the Ancient Monuments Protection Act (1882)'. I: V Pinsky & A Wylie (red), *Critical Traditions in Contemporary Archaeology. Essays in the philosophy, history and socio-politics of archaeology*, sid 55-67. Cambridge University Press. Cambridge.
- Murray, Tim. 1991: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *American Anthropologist*, vol 39:2, sid 503-504.
- Murray, Tim (red). 1999a: *Encyclopedia of Archaeology*. Vol 1 & 2, "The great Archaeologists." ABC-CLIO Inc, Santa Barbara, California
- Murray, Tim. 1999b: 'Epilogue: The art of archaeological biography'. I: T Murray (red), *Encyclopedia of Archaeology; The great Archaeologists*, Vol 2, sid 869-883. ABC-CLIO Inc, Santa Barbara, California.
- Mylonas, George E. 1951: Review of G Daniel, *A Hundred Years of Archaeology* (1950). *American Journal of Archaeology*, vol 55, no 4, sid 399.
- Myrdal, Gunnar. 1968: *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen*. Rabén & Sjögren. Stockholm.
- Needham, Joseph. 1954 - : *Science and civilization in China*. vol 1 - . Cambridge University Press. Cambridge.
- Nickles, Thomas. 1992: 'Good Science as Bad History: From Order of Knowing to Order of Being'. I: E McMullin (red), *The Social Dimensions of Science*, sid 85-129. University of Notre Dame Press. Notre Dame.
- Nilsson, Ingemar. 1984: 'Vetenskapshistoria. Att studera vetenskapens förändring.' I: J Bärmark (red), *Forskning om forskning eller Konsten att beskriva en elefant*, sid 105-141. Natur och Kultur. Stockholm.
- Nilsson, Martin P:son. 1933: *De arkeologiska upptäckterna i den klassiska Södern och den forna Orienten*. Rabén & Sjögren. Stockholm.
- Nolin, Jan. 1990: *Att kasta sten i glashus - En översikt över den vetenskaps-sociologiska konstruktivismen*. Rapport nr 164, Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborgs universitet.
- Nordbladh, Jarl. 1993: 'Préface'. *Préhistoire Ariégeoise. Bulletin de la société préhistorique ariège-pyrénéennes*, årgång 48, sid 5-10.

- Nordbladh, Jarl (red). 1995a: *Arkeologiska liv. Om att leva arkeologiskt*. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 10. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Nordbladh, Jarl. 1995b: 'Individen i arkeologihistorien'. I: J Nordbladh (red), *Arkeologiska liv. Om att leva arkeologiskt*, sid 9-13. GOTARC Serie C: Arkeologiska skrifter no 10. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Odén, Birgitta. 1992. 'Historiografi'. *Nationalencyklopedin* band 9, sid 22-23. Bokförlaget Bra Böcker. Höganäs.
- Odén, Birgitta. 1994. 'Ranke, Leopold von'. *Nationalencyklopedin* band 15, sid 426. Bokförlaget Bra Böcker. Höganäs.
- Oldroyd, David. 1989a: 'Why not a Whiggish social studies of science?' *Social Epistemology A Journal of Knowledge, Culture and Policy*, vol 3, nr 4, sid 355-359.
- Oldroyd, David. 1989b: 'What ought the historian of science know? A reply to Lynch'. *Social Epistemology A Journal of Knowledge, Culture and Policy*, vol 3, nr 4, sid 367-372.
- Olsen, Bjørnar. 1986: 'Norwegian archaeology and the people without (pre)history: or how to create a myth of a uniform past.' *Archaeological Review from Cambridge*, vol 1:5, sid 25-42.
- Olsen, Bjørnar. 1991: 'Kjelmøyfunnenes "virkningshistorie" og arkeologi'. *Viking*, sid 65-87.
- Olsen, Bjørnar. 1997: *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Oppeln-Bronkowsky, Friedrich Von. 1931: *Die archäologischen Entdeckungen des 20. Jahrhundert*. Verlag Heinrich Keller. Berlin.
- Outhwaite, R W. 1981: 'Historicism'. I: W F Bynum, E J Browne & R Porter (red), *Dictionary of the History of Science*, sid 189. The Macmillan Press Ltd. London.
- Patterson, Thomas C. 1986: 'The Last Sixty Years: Towards a Social History of Americanist Archaeology in the United States'. *American Anthropologist*, vol 88:4, sid 7-26.
- Patterson, Thomas C. 1989: 'History and the post-processual archaeologies'. *MAN - The Journal of the Royal Anthropological Institute*, vol 24:4, sid 555-566.
- Patterson, Thomas C. 1991: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *MAN - The Journal of the Royal Anthropological Institute*, vol 26:2, sid 353-354.
- Petersen, Carl S. 1938: *Stenalder, bronzealder, jernalder. Bidrag til nordisk arkæologisk litterærhistorie 1776-1865*. Levin & Munksgaard. København.

- Petersson, Håkan. 1999: *Några anmärkningar kring nittioåtta år av tidig-neolitisk forskning. Källkritiska resonemang och teoretiska analyser*. Online-texter. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet. <http://www.hum.gu.se/ark/>.
- Phillips, Charles W. 1987: *My life in archaeology*. Alan Sutton. Gloucester.
- Piggott, Stuart. 1950: *William Stukeley, An Eighteenth Century Antiquary*. Clarendon Press. Oxford.
- Piggott, Stuart. 1981: "'Vast perennial memorials": the first antiquaries look at megaliths'. I: J D Evans, B Cunliffe & C Renfrew (red), *Antiquity and Man: Essays in honour of Glyn Daniel*, sid 19-25. Thames and Hudson. London.
- Piggott, Stuart. 1991: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *Journal of Field Archaeology*, vol 18:1, sid 109-111.
- Pinsky, Valerie. 1989a: 'Introduction: historical foundations'. I: V Pinsky & A Wylie (red), *Critical Traditions in Contemporary Archaeology. Essays in the philosophy, history and socio-politics of archaeology*, sid 51-54. Cambridge University Press. Cambridge.
- Pinsky, Valerie. 1989b: 'Commentary: a critical role for the history of archaeology'. I: V Pinsky & A Wylie (red), *Critical Traditions in Contemporary Archaeology. Essays in the philosophy, history and socio-politics of archaeology*, sid 88-91. Cambridge University Press. Cambridge.
- Pinsky, Valerie. 1992: 'Archaeology, Politics, and Boundary-Formation: the Boas Censure (1919) and the Development of American Archaeology during the Inter-War Years'. I: J E Reyman (red), *Rediscovering Our Past: Essays on the history of American Archaeology*, sid 161-189. Worldwide Archaeology Series 2. Ashgate Publishing Ltd. Aldershot.
- Pinsky, Valerie & Wylie, Alison (red). 1989: *Critical Traditions in Contemporary Archaeology. Essays in the philosophy, history and socio-politics of archaeology*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Polanyi, Michael. 1958: *Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy*. University of Chicago Press. Chicago.
- Popper, Karl R. 1959: *The Logic of Scientific Discovery*. Hutchinson & Co. London.
- Prawitz, Dag. 1993: 'Kunskapsteori'. *Nationalencyklopedin* band 11, sid 536. Bokförlaget Bra Böcker. Höganäs.
- Ranke, Leopold von. 1824: *Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1494 bis 1535*. Leipzig.
- Rausing, Gad. 1958: *Arkeologin och naturvetenskaperna*. Gleerup. Lund.
- Rausing, Gad. 1971: *Arkeologi som naturvetenskap*. Gleerup. Lund.

- Redin, Lars. 1997: 'Med ögonvråns förlängda seende. Om betydelsen av det arkeologiska materialets brister och förhållandet mellan humanistisk och teknokratisk dokumentation'. I: A Åkerlund *et al* (red): *Till Gunborg. Arkeologiska samtal*. Stockholm Archaeological Reports nr 33, sid 593-601.
- Redman, Charles L. 1999: 'The development of archaeological theory. Explaining the past. I: G Barker (red), *Companion Encyclopedia of Archaeology*, Vol 1, sid 48-80. Routledge. London & New York.
- Reingold, Nathan. 1981: 'Science, Scientists, and Historians of Science'. *History of Science*, vol 19, sid 275-283.
- Renfrew, Colin. 1990: 'Making sense of the past'. *Nature*, vol 345, no 6278, sid 777.
- Renfrew, Colin & Bahn, Paul. 1991: *Archaeology. Theories, Methods and Practice*. Thames and Hudson. London.
- Renfrew, Colin & Bahn, Paul. 1996: *Archaeology. Theories, Methods and Practice*. Thames and Hudson. London.
- Renfrew, Colin & Bahn, Paul. 2000: *Archaeology. Theories, Methods and Practice*. Thames and Hudson. London.
- Reyman, Jonathan E. 1989: 'The History of Archaeology and the Archaeological History of Chaco Canyon, New Mexico'. I: A L Christenson (red), *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology*, sid 41-53. Southern Illinois University Press. Carbondale and Edwardsville.
- Reyman, Jonathan E (red). 1992a: *Rediscovering Our Past: Essays on the history of American Archaeology*. Worldwide Archaeology Series 2. Ashgate Publishing Ltd. Aldershot.
- Reyman, Jonathan E. 1992b: 'Preface and Acknowledgements'. I: J E Reyman (red), *Rediscovering Our Past: Essays on the history of American Archaeology*, sid vii-ix. Worldwide Archaeology Series 2. Ashgate Publishing Ltd. Aldershot.
- Reyman, Jonathan E. 1992c: 'Rediscovering Our Past: Introduction and Background'. I: J E Reyman (red), *Rediscovering Our Past: Essays on the history of American Archaeology*, sid xi-xv. Worldwide Archaeology Series 2. Ashgate Publishing Ltd. Aldershot.
- Reyman, Jonathan E. 1992d: 'Reviewing Our Past: Commentary and Discussion'. I: J E Reyman (red), *Rediscovering Our Past: Essays on the history of American Archaeology*, sid 243-257. Worldwide Archaeology Series 2. Ashgate Publishing Ltd. Aldershot.
- Rigné, Eva Marie. 1991 [1988]: 'Kunskaps- och vetenskapssociologi'. I: P Månsson (red), *Moderna samhällsteorier - Traditioner, riktningar, teoretiker*, sid 177-210. Tredje omarbetade upplagan. Prisma. Stockholm.

- Robertshaw, Peter T (red). 1990: *A History of African archaeology*. James Currey. London.
- Rolf, Bertil. 1991: *Profession, tradition och tyst kunskap. En studie i Michael Polanyis teori om den professionella kunskapens tysta dimension*. Bokförlaget Nya Doxa AB. Övre Dalkarshyttan.
- Rorty, Richard. 1982: *Consequenses of Pragmatism (Essays: 1972-1980)*. University of Minnesota Press. Minneapolis.
- Rosen, Edward. 1970: 'Was Copernicus a Hermit?'. I: R H Stuewer (red), *Historical and Philosophical Perspectives of Science*, sid 163-171, Minnesota Studies in the Philosophy of Science, vol V. University of Minnesota Press. Minneapolis.
- Rosen, Steven A. 1992: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, vol 285, sid 94-95.
- Runnels, Curtis N. 1990: 'From the Study of Its Past, Optimism about Archaeology's Future'. Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *Current Anthropology*, vol 31:4, sid 469-471.
- Ryberg, Ewa. 1986: 'Hanna Rydh - en bortglömd forskare'. *K.A.N.* 2, sid 42-49. Bergen.
- Rydh, Hanna. 1942: 'Förord till den svenska upplagan'. I: S Cassons *Hur människan upptäckte sig själv. Historien om forskningen i människans ursprung*, sid 7. Översättning och bearbetning av Hanna Rydh och M. Munck af Rosenschöld. Natur och kultur. Stockholm.
- Sabloff, Jeremy A. 1989: 'Analyzing Recent Trends in American Archaeology from a Historical Perspective'. I: A L Christenson (red), *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology*, sid 34-40. Southern Illinois University Press. Carbondale and Edwardsville.
- Sabloff, Jeremy A. 1992: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *Philosophy of Science*, vol 59, no 4, sid 703-705.
- Schiffer, Michael B. 1976: *Behavioral Archaeology*. Academic Press. New York.
- Schiffer, Michael Brian. 1995: *Behavioral Archaeology: First Principles*. University of Utah Press. Salt Lake City.
- Schnapp, Alain. 1990: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *Antiquity*, vol 64, no 245, sid 958-960.
- Schnapp, Alain. 1997 [1993]: *The Discovery of the Past*. [Fransk originalutgåva 1993: *Conquête du passé*]. Harry N. Abrams Inc. New York.
- Shanks, Michael & Tilley, Christopher. 1987a: *Re-Constructing Archaeology: Theory and Practice*. Cambridge University Press. Cambridge.

- Shanks, Michael & Tilley, Christopher. 1987b: *Social Theory and Archaeology*. Polity Press. Cambridge.
- Shanks, Michael & Tilley, Christopher. 1989: 'Archaeology into the 1990s'. *Norwegian Archaeological Review*, vol 22, no 1, sid 1-12.
- Shapin, Steven. 1980: 'Social Uses of Science'. I: G S Rousseau & R Porter (red), *The Ferment of Knowledge. Studies in the Historiography of Eighteenth-Century Science*, sid 93-139. Cambridge University Press. Cambridge.
- Shapin, Steven. 1992: 'Discipline and Bounding: The History and Sociology of Science as Seen Through the Externalism-Internalism Debate'. *History of Science* 30, sid 333-369.
- Shapin, Steven. 1995: 'Here and Everywhere: Sociology of Scientific Knowledge'. *Annual Review of Sociology* 21, sid 289-321.
- Shapin, Steven & Schaffer, Simon. 1985: *Leviathan and the Air-Pump: Hobbes, Boyle, and the Experimental Life*. Princeton University Press. Princeton.
- Siltberg, Tryggve. 1993: *Marklejet, tingsdomarna och den sociala differentieringen på Gotland fram till 1600-talet*. Uppsats för fil.lic-examen i historia. Universitetet i Umeå.
- Sklenár, Karel. 1983: *Archaeology in Central Europe: the First 500 Years*. Leicester University Press, St. Martin's Press. New York.
- Small, David B. 1992: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *American Journal of Archaeology*, vol 96:1, sid 163-164.
- Stark, Carl Bernhard. 1880: *Systematik und Geschichte der Archäologie der Kunst*. Leipzig.
- Stemmermann, Paul Hans. 1934: *Die Anfänge der deutschen Vorgeschichtsforschung. Deutschlands Bodenaltertümer in der Anschauung des 16. und 17. Jahrhunderts*. Diss. Quakenbrück. Heidelberg
- Sterud, E. L. 1978: 'Changing aims of Americanist archaeology: a citations analysis of American Antiquity 1946-1975'. *American Antiquity* 43, sid 294-302.
- Stiebing, William H Jr. 1994: *Uncovering the Past: A History of Archaeology*. Oxford University Press. New York & Oxford.
- Stocking, George W Jr. 1965: 'On the Limits of "Presentism" and "Historicism" in the Historiography of the Behavioral sciences'. *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 1, sid 211-218.
- Svestad, Asgeir. 1993: *Oldsakenes orden. Ein analyse av forskarar og "før-historisk" kunnskap i tida 1600-1900*. Magisteravhandling. Universitetet i Tromsø.

- Svestad, Asgeir. 1995 [1993]: *Oldsakenes orden. Om tilkomsten av arkeologi*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Sørensen, Marie Louise Stig. 1984: 'Changing Images of Archaeology. South Scandinavian Archaeology 1818 to 1978'. *Archaeological Review From Cambridge*, vol 3:1, sid 38-47.
- Sørensen, Marie Louise Stig. 1998: 'Rescue and Recovery: On historiographies of female archaeologists'. I: M Diaz-Andreu & M L Stig Sørensen (red), *Excavating Women. A History of Women in European Archaeology*, sid 31-60. Routledge. London.
- Sørensen, Marie Louise Stig. 1999: 'Changing meaning: Reflection upon historiography and Thomsen's three age system'. I: A Gustafsson & H Karlsson (red), *Glyfer och arkeologiska rum - en vänbok till Jarl Nordbladh*, sid 133-149. GOTARC Series A, Vol 3. Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Thackray, Arnold & Merton, Robert K. 1972: 'On Discipline Building: The Paradoxes of George Sarton'. *ISIS*, vol 63, sid 473-495.
- Thackray, Arnold. 1980: 'History of Science'. I: P T Durbin (red), *A Guide to The Culture of Science, Technology, and Medicine*, sid 3-69. The Free Press. New York.
- Thackray, Arnold. 1981: 'History of Science in the 1980s'. *Journal of Interdisciplinary History*, vol 12:2, sid 299-314.
- Thomsen, Christian Jürgensen. 1836: *Ledetraad til nordisk Oldkyndighed og Historie*. Köpenhamn.
- Tilley, Christopher. 1989: 'Discourse and power: the genre of the Cambridge inaugural lecture'. I: D Miller, M Rowlands & C Tilley (red), *Domination and Resistance*, sid 41-62. One Word Archaeology 3. Unwin Hyman Ltd. London.
- Tilley, Christopher. 1995: 'Review of C Renfrew and P Bahn, *Archaeology. Theories, Methods and Practice* (1991). *Scottish Archaeological Review*, vol 9-10, sid 220-223.
- Trigger, Bruce G. 1968: *Beyond History: The Methods of Prehistory*. Holt, Rinehart and Winston. New York.
- Trigger, Bruce G. 1975: Review of G Daniel, *A Hundred and Fifty Years of Archaeology* (1975). *Antiquity*, vol 49, no 196, sid 312-313.
- Trigger, Bruce G. 1978: *Time and Traditions: Essays in Archaeological Interpretation*. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- Trigger, Bruce G. 1980: *Gordon Childe: Revolutions in Archaeology*. Thames and Hudson. London.
- Trigger, Bruce G. 1981: 'Anglo-American Archaeology'. *World Archaeology* 2/13, sid 138-155.

- Trigger, Bruce G. 1985: 'Writing the History of Archaeology. A Survey of Trends'. I: G W Stocking, Jr (red), *Objects and Others. Essays on Museums and Material Culture*, sid 218-235. History of Anthropology vol 3. The University of Wisconsin Press. Madison.
- Trigger, Bruce G. 1989: *A History of Archaeological Thought*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Trigger, Bruce G. 1991: 'Review of: A L Christenson (red), *Tracing Archaeology's Past. The Historiography of Archaeology* (1989). *American Antiquity* vol 56, no 2, sid 372-373.
- Trigger, Bruce G. 1993: *Arkeologins idéhistoria*. Symposium. Stockholm.
- Trigger Bruce G. 1994: 'Coming of Age of the History of Archaeology'. *Journal of Archaeological Research*, vol 2, no 1, sid 113-136. Plenum Press. New York.
- Van Reybrouck, David. 1995: 'On a creative middle ground between the extremes. An archaeological dialogue with Bruce G Trigger'. *Archaeological Dialogues. Dutch Perspectives on Current Issues in Archaeology*, vol 2, no 2, sid 160-171.
- Van Riper, A Bowdoin. 1991: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *Isis*, vol 82:3:313, sid 548-549.
- Varenius, Björn. 1995: 'Post-Processual Archaeology in Sweden 1986-1990'. *Current Swedish Archaeology*, vol 3, sid 121-127.
- Walters, H B. 1934: *The English antiquaries of the sixteenth, seventeenth and eighteenth centuries*. London.
- Watson, Patty Jo, LeBlanc, Steven A & Redman, Charles L. 1971: *Explanation in Archaeology. An explicitly Scientific Approach*. Columbia University Press. New York and London.
- Welinder, Stig. 1993a: *Miljö, kultur och kulturmiljö*. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.
- Welinder, Stig. 1993b: Recension av Bruce G Trigger *A History of Archaeological Thought* (1989). *Fornvännen* 88:1, sid 38-39.
- Werbart, Bozena. 1999: 'Archaeology yesterday and today: Sweden 1930-1945'. I: A Gustafsson & H Karlsson (red), *Glyfer och arkeologiska rum - en vänbok till Jarl Nordbladh*, sid 275-288
- Wilde, C B. 1981: 'Whig history'. I: W F Bynum, E J Browne & R Porter (red), *Dictionary of the History of Science*, sid 445-446. The Macmillan Press Ltd. London.
- Willey, Gordon R. 1968: 'One hundred years of archaeology'. I: J O Brew (red), *One hundred Years of Anthropology*, sid 29-53. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts.
- Willey, Gordon R (red). 1974: *Archaeological researches in retrospect*. Winthrop. Cambridge (MA).

- Wiley, Gordon R. 1991: Review of B G Trigger, *A History of Archaeological Thought* (1989). *Journal of Field Archaeology*, vol 18:1, sid 106-109.
- Wiley, Gordon R & Sabloff, Jeremy A. 1974: *A History of American Archaeology*. Thames and Hudson. London.
- Wilson, Adrian & Ashplant, T. G. 1988: 'Present-centred History and the Problem of Historical Knowledge'. *The Historical Journal*, vol 31:2, sid 253-274.
- Wilson, David M. 1976. Review of Ole Klindt-Jensen, *A History of Scandinavian Archaeology* (1975). *Antiquity*, vol 50, no 197, sid 70.
- Woolgar, Steve. 1988: *Science: The Very Idea*. Ellis Horwood & Tavistock Publications. Chichester, Sussex & London.
- Worm, Ole. 1655: *Museum Wormianum seu Historia rerum rariorum*. Amsterdam.
- Young, Robert M. 1969: 'Malthus and the Evolutionists: The Common Context of Biological and Social Theory.' *Past and present* 43, 109-145.
- Young, Robert M. 1973: 'The Historiographic and Ideological Contexts of the Nineteenth-Century Debate on Man's Place in Nature'. I: M Teich & R M Young (red), *Changing Perspectives in the History of Science*, sid 344-438. Heinemann. London.
- Zubrow, Ezra. 1972: 'Environment, subsistence, and society: the changing archaeological perspective'. *Annual Review of Anthropology* 1, sid 179-206.
- Zubrow, Ezra. 1980: 'International trends in theoretical archaeology'. *Norwegian Archaeological Review* 13, sid 14-23.
- Åberg, Nils. 1948: 'Modeströmningar inom nordisk fornforskning'. *Fornvännen* 43, häfte 5-6, sid 274-281

*

Citaten som inleder respektive kapitel är lånade från följande musikaliska hjältar:

- Anderson, Jon & Howe, Steve. 1972: 'Close to the Edge'. YES: *Close to the Edge*. Atlantic Recording Corporation.
- Gabriel, Peter. 1977: 'Solsbury Hill'. PETER GABRIEL: *Peter Gabriel*. Charisma Records Ltd.
- Harrison, George. 1966: 'Taxman'. THE BEATLES: *Revolver*. EMI Recordings Ltd.
- Lennon, John & McCartney, Paul. 1967: 'Getting Better'. THE BEATLES: *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*. EMI Recordings Ltd.
- Moulding, Colin. 1991: 'The Smartest Monkeys'. XTC: *Nonsuch*. Virgin Records.
- Partridge, Andy. 1978: 'Science Friction'. XTC: *White Music*. Virgin Records.
- Partridge, Andy. 1998: 'Your Dictionary'. XTC: *Apple Venus. Volume 1*. Idea Records/Cooking Vinyl.
- Partridge, Andy. 2000: 'Playground'. XTC: *Wasp Star. Apple Venus Volume 2*. Idea Records/Cooking Vinyl.

*

GOTHENBURG UNIVERSITY
Department of Archaeology

GOTARC

SERIES B. GOTHENBURG ARCHAEOLOGICAL THESES
ISSN 02 82 - 6860

- No 1. FURINGSTEN, Agne: Samhällsförändringar i ett långtidsperspektiv. Ett exempel från södra Västergötland 1500 f - 1000 e Kr.
English summary.
Gothenburg 1985. ISBN 91-85952-08-7.
- No 2. LINDMAN, Gundula: Förhistoriska aggressionstrukturer i det västsvenska landskapet.
English summary.
Gothenburg 1985. ISBN 91-85952-10-9.
- No 3. CORNELL, Per: Early Centres and the Household. A theoretical and methodological study on Latin American cases.
Gothenburg 1993. ISBN 91-85952-34-6.
- No 4. EINARSSON, Bjarni F: The settlement of Iceland; Granastadir and the Ecological Heritage.
Gothenburg 1994. ISBN 91-85952-36-2.
- No 5. JOHANSSON, Nils: Burials and Society. A Study of Social Differentiation at the Site of El Pichao, North-Western Argentina, and in Cemeteries dated to the Spanish Native Period.
Gothenburg 1996. ISBN 91-85952-48-6.
- No 6. MYRDAL-RUNEBJER, Eva: Rice and Millet. An archaeological case study of a Sri Lankan transbasin irrigation system.
Gothenburg 1996. ISBN 91-85952-50-8.
- No 7. SCHJELLERUP, Inge: Incas and Spaniards in the conquest of the Chachapovas. Archaeological and Ethnohistorical Research in the North-eastern Andes of Peru.
Gothenburg 1997. ISBN 91-85952-52-4.
- No 8. KARLSSON, Håkan: Re-Thinking Archaeology.
Göteborg 1998. ISBN 91-85952-62-1.
- No 9. ARWILL-NORDBLADH, Elisabeth: Genuskonstruktioner i nordisk vikingatid. Förr och nu.
Göteborg 1998. ISBN 91-85952-68-0.

- No 10. BENGTTSSON, Lisbet: Prehistoric stonework in the Peruvian Andes. A case study at Ollantaytambo.
Göteborg University, Department of Archaeology & Etnografiska museet, Göteborg.
GOTARC B:10. ISBN 91-85952-76-1. Etnologiska Studier 44.
ISBN 91 85952 94 X.
- No 11. PERSSON, Per: Neolitikums början. Undersökningar kring jordbrukets introduktion i Nordeuropa. GOTARC serie B, No 11.
ISSN 02-82-6860. Kust till kust-böcker nr 1.
Göteborg och Uppsala 1999. (OBS. Felaktigt och ej rättningsbart Gotarc B- samt ISBN-nummer).
- No 11. BÅGENHOLM, Gösta: Arkeologi och språk i norra Östersjöområdet. En kritisk genomgång av de senaste årens försök att finna synteser mellan historisk lingvistik och arkeologi.
Göteborg 1999. (Disputationsupplaga).
- No 12. BÅGENHOLM, Gösta: Arkeologi och språk i norra Östersjöområdet. En kritisk genomgång av de senaste årens försök att finna synteser mellan historisk lingvistik och arkeologi.
Göteborg 1999. ISBN 91-85952-98-2.
- No 13. NORDQVIST, Bengt: Coastal Adaptations in the Mesolithic. A study of coastal sites with organic remains from the Boreal and Atlantic periods in Western Sweden. Appendix: Eva-Lena Larsson.
Göteborg 2000. ISBN 91-85952-27-3.
- No 14. SCHEDIN, Pernilla: Möten med Värmland - om kontakter under järnåldern.
Göteborg 2000. ISBN 91-85952-39-7.
- No 15. ARTELIUS, Tore: Bortglömda föreställningar. Begravningsritual och begravningsplats halländsk yngre järnålder.
Göteborg 2001. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska Undersökningar. Skrifter 36. Riksantikvarieämbetets förlag.
Göteborgs universitet. ISBN 91-7209-192-4.
- No 16. LÖFVING, Carl: Gothia som dansk/engelskt skattland. Ett exempel på heterarki omkring år 1000.
Göteborg 2001. ISBN 91-85952-55-9.
- No 17. GUSTAFSSON, Anders: Arkeologihistoria som historia och som arkeologi. Studier i arkeologins egenhistorier.
Göteborg 2001. ISBN 91-85952-57-5.

GÖTEBORG UNIVERSITY
Department of Archaeology

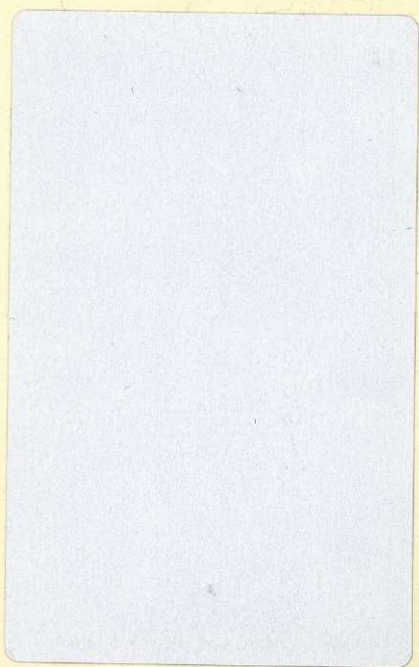
List of doctoral dissertations at the department

- 1968 CULLBERG, Carl: On artefact analysis. A study in the systematics and classification of a Scandinavian Early Bronze Age material with metal analysis and chronology as contributing factors.
ACTA ARCHAEOLOGICA LUNDENSIA. Series in 4o. No 7. Lund.
- 1973 CULLBERG, Kjerstin: Ekehögen - Backa Röd - Valtersberg. Frågor om kronologi och kulturkontakter under yngre förromersk järnålder i Göteborgsområdet.
STUDIER I NORDISK ARKEOLOGI 12. Göteborg.
German summary. ISBN 91-85062-08-1.
- 1979 JOHANSSON, Lars: Socio-ekonomiska strukturer i tidigt neolitikum och deras förutsättningar. Studier över Bistoft LA 11 - ett boplatssfynd från Schleswig-Holstein. Mit Beiträgen von F. Johansson, D. Heinrich und J. Lepiksaar.
Göteborgs universitet. Institutionen för arkeologi.
Göteborg. ISBN 91-85952-00-1.
- 1980 NORDBLADH, Jarl: Glyfer och rum. Kring hällristningar i Kville.
Göteborgs universitet. Institutionen för arkeologi. Göteborg.
English summary.
ISBN 91-85952-02-8.
- 1980 BERGSTRÖM, Eva: Produktion och samhällsförändring. Bronsålder och järnålder - ett västsvenskt exempel.
Göteborgs universitet. Institutionen för arkeologi. Göteborg.
English summary.
ISBN 91-85952-04-4.
- 1985 FURINGSTEN, Agne: Samhällsförändringar i ett långtidsperspektiv. Ett exempel från södra Västergötland 1500 f - 1000 e Kr.
GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 1.
English summary.
Göteborg. ISBN 91-85952-08-7.
- 1985 LINDMAN, Gundela: Förhistoriska aggressionsstrukturer i det västsvenska landskapet.
GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 2.
English summary.
Gothenburg 1985. ISBN 91-85952-10-9.

- 1986 LINDMAN, Gundela: Aggressionsforskning i arkeologi. - Metoder och resultat i ett västsvenskt exempel.
Göteborgs universitet. Institutionen för arkeologi.
Göteborg. ISBN 91-85952-18-4.
- 1986 LINDMAN, Gundela; Kronologi som hjälpmedel i arkeologisk forskning.
GOTARC. Serie C. Arkeologiska skrifter No 3.
Göteborg 1986. ISBN 91-85952-16-8.
- 1987 ADOLFSSON, Gundula: Människa och objekt i smyckeskrin. En analys av arkeologiska utställningar i Sverige.
Lund, Symposium Bokförlag 1987.
German summary.
ISBN 91-7868-056-5
- 1987 SANDBERG, Berit: Björsjöås. - En gård i Göteborgs inland.
Näringsfång speglar i en arkeologisk undersökning och jämfört med skriftliga uppgifter och muntlig tradition. STUDIER I NORDISK ARKEOLOGI. Nr 16.
English summary.
Göteborg. ISBN 91-85062-10-3.
- 1993 CORNELL, Per: Early Centres and the Household. A theoretical and methodological study on Latin American cases.
GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 3
Gothenburg. ISBN 91-85952-34-6.
- 1994 EINARSSON, Bjarni F: The Settlement of Iceland. Granastadir and the Ecological Heritage.
GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 4.
Gothenburg. ISBN 91-85952-36-2.
- 1996 JOHANSSON, Nils: Burials and Society. A Study of Social Differentiation at the Site of El Pichao, North-Western Argentina, and in Cemeteries dated to the Spanish Native Period.
GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 5.
Gothenburg. ISBN 91-85952-48-6.
- 1996 MYRDAL-RUNEBJER, Eva: Rice and Millet. An archaeological case study of a Sri Lankan transbasin irrigation system.
GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 6.
Gothenburg. ISBN 91-85952-50-8.

- 1997 SCHJELLERUP, Inge: Incas and Spaniards in the Conquest of the Chachapoyas. Archaeological and Ethnohistorical Research in the North-eastern Andes of Peru. GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 7. Gothenburg & The National Museum of Denmark. Department of Ethnography. Copenhagen. ISBN 91 85952-52-4.
- 1998 KARLSSON, Håkan: Re-Thinking Archaeology. GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 8. Gothenburg. ISBN 91-85952-62-1.
- 1998 PERSSON, Per: Neolitikums början. Undersökningar kring jordbrukets introduktion i Nordeuropa. Göteborgs universitet, Institutionen för arkeologi. Göteborg. (Disputationsupplaga).
- 1998 ARWILL-NORDBLADH, Elisabeth: Genuskonstruktioner i Nordisk Vikingatid. Förr och Nu. GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 9. Göteborg. ISBN 91-85952-68-0.
- 1998 BENGTTSSON, Lisbet: Prehistoric Stonework in the Peruvian Andes. A Case Study at Ollantaytambo. Gothenburg University, Department of Archaeology. (Disputationsupplaga).
- 1998 BENGTTSSON, Lisbeth: Prehistoric Stonework in the Peruvian Andes. A Case Study at Ollantaytambo. Göteborg University, Department of Archaeology GOTARC B:10 / Etnografiska Museet, Göteborg. Etnologiska studier 44. Göteborg 1998. ISBN 91-85952-76-1.
- 1998 NORDQVIST, Bengt: A Study of the Mesolithic on the West Coast of Sweden. Including A case-study of coastal sites with organic remains from the Boreal and Early Atlantic periods. Appendix: Eva-Lena Larsson. Göteborgs universitet. Institutionen för arkeologi. 1998. (Disputationsupplaga).
- 1999 PERSSON, Per: Neolitikums början. Undersökningar kring jordbrukets introduktion i Nordeuropa. GOTARC serie B, Gothenburg Archaeological Theses No 11. Kust till kust-böcker nr 1. Göteborg och Uppsala 1999. (OBS. Felaktigt och ej rättningsbart Gotarc B-nummer).
- 1999 BÅGENHOLM, Gösta: Arkeologi och språk i norra Östersjöområdet. En kritisk genomgång av de senaste årens försök att finna synteser mellan historisk lingvistik och arkeologi. (Disputationsupplaga). GOTARC. Series B. Arkeologiska Skrifter no 11. Göteborg 1999.

- 1999 BÅGENHOLM, Gösta: Arkeologi och språk i norra Östersjöområdet. En kritisk genomgång av de senaste årens försök att finna synteser mellan historisk lingvistik och arkeologi. GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 12. Göteborg 1999. ISBN 91-85952-98-2.
- 2000 SCHEDIN, Pernilla: Möten med Värmland - om kontakter under järnåldern. GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 14. Göteborg 2000. ISBN 91-85952-39-7.
- 2000 NORDQVIST, Bengt: Coastal Adaptations in the Mesolithic. A study of coastal sites with organic remains from the Boreal and Atlantic periods in Western Sweden. Appendix: Eva-Lena Larsson. GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 13. Göteborg. ISBN 91-85952-27-3.
- 2001 ARTELIUS, Tore: Bortglömda föreställningar. Begravningsritual och begravningsplats i halländsk yngre järnålder. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska Undersökningar. Skrifter 36. Riksantikvarieämbetets förlag. Göteborgs universitet. Institutionen för arkeologi. GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 15. ISBN 91-7209-192-4.
- 2001 LÖFVING, Carl: Gothia som dansk/engelskt skattland. Ett exempel på heterarki omkring år 1000. GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 16. Göteborg 2001. ISBN 91-85952-55-9.
- 2001 GUSTAFSSON, Anders: Arkeologihistoria som historia och som arkeologi. Studier i arkeologins egenhistorier. GOTARC. Series B. Gothenburg Archaeological Theses No 17. Göteborg 2001. ISBN 91-85952-57-5.

När börjar egentligen samtiden? Svaret är inte så enkelt som det vid en första anblick kan tyckas – särskilt inte om man väljer att ställa frågan utifrån ett vetenskapshistoriskt perspektiv. En vetenskaplig ikon som Charles Darwin kan exempelvis för många biologer framstå som en högst levande samtalspartner, medan levande kollegors resultat avfärdas som vetenskapliga återvändsgränder – de förpassas till historien.

Ur den kakofoni av motsägelsefulla och mångtydiga skeenden som historien inrymmer, väljer vi endast ut ett litet fåtal som skänker mening och sammanhang i samtiden. I föreliggande avhandling utgår författaren från att denna generella karakteristik också i sina väsentliga delar överensstämmer med hur vetenskapsmän använder sina egna historier för att begripliggöra sitt vetenskapande, formera sina ståndpunkter och vetenskapliga världsbilder. Vetenskapshistorien framstår i denna ljussättning inte bara som ett kronologiskt distanserat och neutralt objekt, utan i lika hög grad som en ständigt närvarande och aktuell samtidsresurs på olika nivåer i forskarsamhället.

Det är från denna allmänna verklighetsbeskrivning denna text utgår. I avhandlingen studeras därför olika former av arkeologihistoria, dess användningar, förutsättningar och begränsningar.

ISSN 0282-6860
ISBN 91-85952-57-5